

T.C.  
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI  
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI  
YÜKSEK LİSANS TEZİ

# **CUMHURİYET DÖNEMİ ŞİİRİNDE ANNE**

HÜLYA YAYLA TOSUN

TEZ DANIŞMANI  
Yrd. Doç. Dr. Özcan AYGÜN

EDİRNE 2009

## ÖN SÖZ

Cumhuriyet dönemi, edebiyatımız açısından köklü değişikliklerin, siyasal ve kültürel atılımların edebiyata yansıdığı en önemli dönemlerin başında gelir. Atatürk ve Cumhuriyet devrimleri ile başlayan ve gelişen geniş ufuklu bir dönem doğmuştur. Bu geniş ufuk içinde değişik temalar, yine değişik biçimlerde işlenme olanağı bulmuştur. “Anne” teması da Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde en geniş kapsamlı, anlam değeri bakımından en zengin temalardandır.

Cumhuriyet dönemi şairlerinin pek çoğu, anneye ilişkin şiirler yazmıştır. Ancak bu şiirler, başlı başına bir kitap hacminde değildir. Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde anne temalı şiirlerin incelenmesinde de yine kitap çapında müstakil bir çalışmaya rastlayamadık. Tezimizde de görüleceği gibi sayı bakımından verimli, içerik ve duyarlık bakımından zengin bu temanın kısmen işlenen ya da ihmal edilen bir tema olması, anne temasını tezimize konu etmemizi sağlamıştır.

Ayrıca “anne” bireysel ve toplumsal yaşamda belirleyici unsurların başında olması bakımından da dikkate değerdir. Edebiyat metinlerinin çeşitli dönemlerde kültürel, sosyal, tarihî, millî kimliklerin kişilere yüklenmesinde, yayılmasında büyük payları olduğundan birey ve toplum açısından bir laboratuvar görevi üstlendiğini de unutmamamız gerekir. Bu nedenle anne temalı şiirleri incelemek sadece sanat bağlamında değil, eğitim ve kültür alanında da önemli sonuçlara götürecek üretken bir gelecek yaratmak için bize fikir verecektir.

İnsan doğurup yetiştirmenin sorumluluğundan doğan rıyasız, sevgi, fedakârlık ve yardım duygusu gibi insanca niteliklere sahip olan annelerin edebiyat metinlerindeki yansımaları, metin bağlamında ve şairlerimizin sanat anlayışları konusunda değerlendirilmekle birlikte bireysel dünyamızı geliştirmek için de büyük bir örnek oluşturur. İşte tüm bu belirttiklerimiz, tezimizin yazılma gerekçesidir.

Tezimizin konusunu belirleme aşamasından sonra Cumhuriyet Döneminde yazılmış anne temalı şiirleri araştırmaya başladık. Tezimizin başlıkları çalışma boyunca yaptığımız incelemeler sonunda netlik kazanmıştır. Başta da belirttiğimiz gibi anne temasını işleyen pek çok şairimiz vardır. Dolayısıyla sayısız ürün ortaya çıkmıştır. Konunun sınırları oldukça geniş olduğundan tezimizin kapsamına edebiyatımızın anne temasını ağırlıklı kullanmış şairlerinden bazılarını seçerek sınırlandırmak zorunda kaldık. Takdir edilir ki seçim konusunda zorlandık. Edebiyatımızın birçok seçkin şairini, yapacağımız bilimsel çalışmanın niteliğini ve çalışma süresini düşünerek Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Kutsi Tecer, Nâzım Hikmet Ran, Necip Fazıl Kısakürek, Arif Nihat Asya, Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Osman Saba, Gülten Akın, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz, Atol Behramoğlu ile sınırladık. Anne temasını yoğunluklu kullanmaları, Cumhuriyet Dönemi şiirinin en önemli adlarından olmaları ve Cumhuriyet döneminin yarattığı geniş ufku göstermesi dolayısıyla bireysel ve toplumsal görüşlerdeki çeşitliliği yansıtmaları şair seçimlerinde ölçütümüz olmuştur.

Çalışmamızın özelliği gereği takip edilecek yöntemler arasında tarama, derleme, kronolojik/ zaman dizinsel metin çözümleme ve karşılaştırma yöntemleri yer almaktadır.

Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın I. bölümü “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirine Genel Bir Bakış” başlığı altında inceleyeceğimiz şairleri ve şiirlerin önemini tarihsel bakımdan da vurgulayacağını düşündüğümüz açıklamalar içerir. II. Bölüm, annelerin edebiyatçılar üzerindeki etkilerini ele aldığımız, anne-sanatçı ilişkisindeki boyutu daha da sağlamlaştıracağını düşündüğümüz, sanatçıların hayatlarından kesitlerin sunulduğu bölümdür. III. Bölümde de yukarıda adlarını sıraladığımız sanatçıların anne temalı şiirlerinin tema bakımından incelenmesidir. Bu bölümde de doğrudan ve dolaylı olarak anneye yer verilen şiirlerin içeriği esas alınarak tasnifi yapılmıştır. Bu bölüm içinde genel anlamda annenin sevgi, şefkat, fedakârlık, esirgeycilik, koruyuculuk, öğreticilik gibi annelik özelliklerini tümüyle bir araya getirdiğimiz “Annelik Hâlleri”, “Anne Rahmine Dönüş Arzusu”, “Çocukluğa Özlem” “Annesizliğin Acısı” “Anne ve

Ölüm” “Eş- Sevgili Seçiminde Model Anne” “Metafizik Düşüncede Anne” “Kadının Annelik İle İdealize Edilmesi” “Toplumsal İçerikli Şiirlerde Anne” yan başlıkları ile incelemeyi derinleştirmeye çalıştık.

Bu çalışmamızda şiirleri alt başlıklar altında sınıflandırmada edebiyat metinlerinin her zaman girişik temalar ve konular içermesi nedeniyle bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Ancak şiirin içindeki ağırlıklı temaya göre sınıflandırmamız, metnin örüşük yapısını tahlil etme olanağı sağlamıştır.

Tezimizin asıl amacı, anne temalı şiirleri incelemektir; ancak ele aldığımız şairlerin bu temaya yönelmelerine neden olan olayları, durumları da yeri geldikçe vermeyi uygun bulduk. Çalışmamızda yer alan şiirlerin çoğunda metnin bütünü almak yerine anne teması ile bağlantılı bölümlerini belirttik.

Çalışmamızı ayırdığımız üç ana bölüm sonunda elde edilen bilgiler, yapılan tahlil ve tespitlerle vardığımız sonuçlar ve değerlendirmeler bulunmaktadır. “Kaynakça” başlığı altında ise yararlandığımız kaynaklar gösterilmiştir.

Çalışma süresi, anne temasının bu denli geniş olması, Cumhuriyet Dönemi içinde anne temasını işleyen sayısız şiirin bulunması ve anne temasının sürekli temalardan biri olması nedeniyle çalışmamızın hep bir eksik yanı kalacaktır. Bilim ve sanatın sürekliliği içinde bir başlangıç olması dileğini taşıdığımız bu tez için çalışırken şunu gördük ki “anne”nin sanatta, bilimde, eğitimde, toplumsal yaşamda incelendikçe çoğalacak yadsınamayacak önemi, her zaman incelenmeye değerdir.

## TEŞEKKÜR

Çalışmalarda ele alınıp da az işlenen ya da ihmal edilen bu konuyu seçmemde gösterdiği örnek eğitimci desteği için değerli hocam Prof. Dr. Recep Duymaz'a, bu tezi çalışmaya başlarken danışmanım olan ancak çalışmanın son aylarında askerlik görevi nedeni ile ayrılan çalışmam boyunca yardımları ve kaygılarımla başa çıkmamı sağlayan güdüleyici desteği için Yard. Doç. Dr. Yüksel Topaloğlu'na, değerli yaklaşımı ve tüm yardımları için tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Özcan Aygün'e ve her zaman yanımda olan koşulsuz sevgileri ve varlıkları için sevgili aileme teşekkür ediyorum.

**Tezin Adı:** Cumhuriyet Dönemi Şiirinde Anne

**Yazar:** Hülya YAYLA TOSUN

## ÖZET

Cumhuriyet dönemi Türk şiirine tematik özellikleri açısından baktığımızda, büyük bir çeşitlilik ile karşılaşırız. Anne teması ise, Türk şiirinin temel temalarından birisi olmuştur. Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde bir imgeye de dönüşen anne, geniş açılımlı bir konudur. Şiirlere şefkat, sevgi, esirgeyici, bağışlayıcı, en korunaklı sığınak olarak giren “anne” geleneksel anne ve kadın imgesi ile örtüşmüştür.

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içindeki anne temalı şiirlerde tematik olarak annenin öne çıkmasının yanında şiirlerin büyük çoğunluğu aynı şiir içinde değişik konu ve temalarla harmanlanmış durumdadır. Şairler iç ve dış dünyaya ait izlenimlerini, düşüncelerini, duygularını anne yoluyla dile getirmişlerdir. Gündelik yaşam ve bireysel gelişim içinde ilk öğretmen olarak tanımlayabileceğimiz anne, bu bağlamda büyük duyarlılıkların merkezi, diğer duygu ve düşünceler arasında önemli bir köprü olduğundan şiirlerde yoğunlukla işlenmiştir. Anne temalı şiirler çoğu kez şairlerin anneleri ile yaşayışlarının da güçlü etkisini taşır. Genellikle annesini erken yaşta yitiren şairler, annesini erken yitirmişliğinin hüznünü, acısını, özlemini “ölüm” teması ile birleştirerek verirler. Ayrıca annesinin ölümü ile nasıl yalnızlaştıklarını anlatırken, anneyi, bütün güzel şeylerle özdeşleştirerek imlerler. Mevsimler, deniz, güneş, doğa, bahar ve güzel olan her şey, şair için annedir.

Anneleri, çeşitli kişilik özellikler bakımından şairleri etkilemişler, bir anlamda incelediğimiz şairlerde onlara model-örnek oldukları görülmüştür. Şairler bu bakımdan anneye değindiklerinde yaşanan hayattaki çeşitli sıkıntıları dile getirmede; yalnızlıktan, gündelik yaşam ve değişen dünyadan kaçışta anneye sığınmışlardır.

Tezimizin ana eksenini oluşturan şiirlerin incelendiği üçüncü bölümde “anne”nin anne rahmine dönüş arzusu, çocukluğa özlem, eş ve sevgili seçiminde

anne etkisi, ölüm, anneden ayrı kalışın acısı yanında daha da geniş temalar içinde yer aldığını görürüz. Kadının idealize edilmesi, metafizik düşünce içinde annenin varlığı ve özellikle toplumsal içerikli şiirler içinde işlenen anne teması şiir sanatının sınırsızlığını da göstermiştir. Bunlar, anne imgesini güçlü olarak veren, ancak bütünüyle anne teması içinde düşünülemez şiirlerdendir.

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde anne temasının incelenmesini amaçlayan bu tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairlerin şiirlerini açıklamada ve annenin şairlerin hayatlarına ışık tutmada önemli olacağını düşündüğümüz annelerin edebiyatçılar üzerindeki etkilerine değinilmiştir. İkinci bölüm, Cumhuriyet Dönemi Türk şiirine genel bir bakışı içerir. Üçüncü bölüm de edebiyatın temel temalarından olan annenin doğrudan ve dolaylı olarak işlendiği Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde “anne” teması başlığında verilerek şairlerin şiirlerindeki geniş açılımlı anne teması incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Anne, Cumhuriyet Dönemi, Şiir, İmge

**Name of thesis:** Mother in the poetry of the period of republic

**Author:** Hülya YAYLA TOSUN

## **ABSTRACT**

When we peer into the Turkish poem, in the period of Republic, from the point of view of theme features, we encounter so much diversity. The theme of mother is one of the basic theme of Turkish poem. The mother, turns to an image in Turkish poem in the period of Republic, is a wide range of subject. Mother enters in the poems as kindness, and compassion, tenderness, love, protector, merciful, the safest shelter, traditional mother and woman image fit in with each other.

Besides, the mother, as a theme in Turkish poems in the period of Republic, most of the poems are gathered from different subjects and theme in the same poem. Poets tell their impressions, thoughts and feelings on domestic and foreign world, by way of their mothers. We can explain the mother as a first teacher in daily life and individual development, in this context she is the centre of so much sensitivity. Since she is an important bridge between other feelings and thoughts, is performed in the poems. The poems of mother theme, mostly carry the power of effect of the poets' lives with their mother. The poets, whose mothers passed away in their early young years, with the grief of losing their mothers early and missing her, combines with the theme of death in their poems. While they are telling how they felt the loneliness about their mothers' death, they indicate their mothers with beautiful things; such as seasons, seas, the sun, nature, spring, everything others, are mother for the poet.

The poets' mothers impressed their different individual characteristics so the poets, we searched, are examples and models for them.

When the poets mention about their mothers, take shelter from their mothers while they are telling about the different depressions and difficulties in their lives; lonesomeness; escaping form daily life and changing world. We see the main axis of poems are searched, in the third part of this theses, the desire of turning to mother's



womb; missing to the childhood; the influence of mother on the choosing their lover or mate, death, besides, the lamenting of separated from their mothers and it takes places in the wider themes. Woman is idealized, the existence of mother in the thought of metaphysics and especially the mother theme that processing in the poems relating to society shows that the art of poem is unrestricted. These are the ones that give the image of mother as powerful, however, they can not be completely thought in the theme of mother.

This theses, aimed at the searching of the theme of mother in the Turkish poem in the period of Republic, is formed three parts. In the first part, explaining the poems of the poets and the mothers' effects on the poets, whose lives are illuminated by them, are mentioned. In the second part, a general peering at the Turkish poem in the period of Republic. In the third part, the basic theme of mother in the literature, processing direct or indirect in the Turkish poem in the period of Republic "mother" in the poets' poems is examined.

**Key words:** Mother, the period of Republic, poem, image.

**KISALTMALAR**

Bkz. Bakınız

s. Sayfa

Yay. Yayınları

a.g.e. Adı Geçen Eser

TDK Türk Dil Kurumu

## İÇİNDEKİLER

Ön Söz .....	i
Teşekkür .....	iv
Özet.....	v
Abstract.....	vii
Kısaltmalar .....	ix
İçindekiler .....	x
Giriş .....	1
Problem .....	10
Amaç.....	11
Önem .....	12
Sayıtlılar .....	12
Sınırlılıklar.....	13
Tanımlar .....	13
Araştırma Modeli.....	14
Evren ve Örneklem .....	14
Verilerin Toplanması.....	14
<b>İ.BÖLÜM.....</b>	<b>16</b>
<b>1.1. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNE GENEL BAKIŞ .....</b>	<b>16</b>
<b>1.1.1. 1923-1940 Dönemi .....</b>	<b>18</b>
<b>1.1.1.1. Eskiler .....</b>	<b>18</b>
<b>1.1.1.2. Memleket Edebiyatı .....</b>	<b>19</b>

1.1.1.2.1. Tasvirde Kalanlar(Gözlemci Gerçekçiler).....	20
1.1.1.2.2. Folklor Unsurlarını Şiire Taşıyanlar.....	21
1.1.1.2.3. Hamasi Şiirlerle Yiğitlikleri Gür Sesle Anlatanlar .....	21
1.1.1.2.4. Ülke Dertlerinin Hâlli İçin Marksizmi Teklif Edenler .....	22
1.1.1.2.5. Mistik Bakışla İç Dünyayı Araştıranlar.....	22
1.1.1.2.6. Yunan Mitolojisinden Hareket Edenler .....	23
1.1.1.3. Öz Şiir (Sanat Sanat İçindir).....	23
1.1.1.3.1. Yedi Meşaleciler .....	24
1.1.1.3.2. Müstakil Şahsiyetler .....	24
1.1.2. 1940-1960 Dönemi .....	26
1.1.2.1 Garip Hareketi .....	26
1.1.2.2. Garip Hareketinin Dışında Kalanlar .....	27
1.1.2.3. Hisar Grubu.....	28
1.1.2.4. Nâzım Hikmet Çizgisini Devam Ettirenler .....	29
1.1.3. 1960 Sonrası.....	30
1.1.3.1 İkinci Yeni.....	30
1.1.3.2. Müstakil Şahıslar .....	31
<b>II.BÖLÜM .....</b>	<b>33</b>
<b>2.1. ANNELERİN EDEBİYATÇILAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ .....</b>	<b>33</b>
<b>III.BÖLÜM.....</b>	<b>60</b>
<b>3.1. CUMHURİYET DÖNEMİ ŞİİRİNDE ANNE .....</b>	<b>60</b>
<b>3.1.1. Annelik Hâlleri: Sevgili, Şefkatli Ve Özverili Olma, Öğreticilik.....</b>	<b>60</b>
<b>3.1.2. Anne Rahmine Dönüş Arzusu.....</b>	<b>120</b>
<b>3.1.3. Çocukluğa Özlem ve Anne .....</b>	<b>132</b>
<b>3.1.4 Annesizliğin Acısı .....</b>	<b>159</b>
<b>3.1.5. Anne ve Ölüm .....</b>	<b>185</b>
<b>3.1.6. Eş-Sevgili Seçiminde Örnek/ Model Anne .....</b>	<b>263</b>
<b>3.1.7. Metafizik Düşüncede Anne .....</b>	<b>307</b>

<b>3.1.8. Kadının Annelik İle İdealize Edilmesi .....</b>	<b>319</b>
<b>3.1.9. Toplumsal İçerikli Şiirde Anne.....</b>	<b>359</b>
<b>SONUÇ.....</b>	<b>473</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>481</b>

## GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı gösterdiği çeşitlilik bakımından geniş bir alanı kapsar. Bu dönemin ürünleri olan şiirler de dilimizin imkânlarını sunarken bize Cumhuriyet dönemi içindeki gelişmeyi ve değişmeyi izletir. Bu izleme yolculuğunda biz, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Şiir Ve Dünya Ölçüsü” adlı makalesinde belirttiği gibi “Yalnız şiirdir ki yazıldığı lisanın malıdır.” görüşüne ulaşırız.<sup>1</sup> Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde “anne” temasını incelediğimiz bu çalışmada birçok şairin anne temalı şiirlerini incelerken bu gerçeği görme olanağını yakaladık.

Tezimizde Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde “anne” temalı şiirleri ele alan bir çalışma yaptık. Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde birçok temanın yanında anne temasının işlendiği çok sayıda şiir yazılmıştır. Bizden önce bu konuyu zamandizinsel olarak ele alıp çözümleyen kitaplık çapta müstakil bir çalışmaya rastlamadık.

Şiirimiz üzerine tematik araştırmaların çok az olmasının yanında, anne şiirleri konusunda bu anlamda kapsamlı bir araştırmanın da olmadığını gördük. Hatta bırakın araştırmayı, kapsamlı bir seçkinin bile olmadığını söyleyebiliriz. Bu çalışmayı yaparken incelediğimiz, bu konudaki seçkiler arasında Yavuz Bülent Bakiler'in “Şiirimizde Ana” (Şark Matbaası, Ankara 1967) Arif Ay'ın Türk Edebiyatından Anne Şiirleri Antolojisi (Akçağ Yay., Ankara 2001), Mahzun Doğan'ın *Annelerin Sesi Mavi*, (Altın Portakal Kültür ve Sanat Yay., Antalya, 2002) Rıdvan Canım'ın *Anneme Mektup* (Yedi İklim Yayıncılık, İstanbul, 2004), Sevinçhan Oyman'ın “Ah Anam” (Meral Yayınevi, İzmir 1972), Yücel Saraçoğlu'nun “Anne Şiirleri Antolojisi” (Özgür Yayınları, 1975), Aydın Öztürk'ün *Cumartesi Anneleri* (İnsancıl Yay., İstanbul 1996, şiir-kaset) adlı seçkileri sıralayabiliriz.

Bunların arasında en çok Arif Ay'ın “Türk Edebiyatından Anne Şiirleri Antolojisi” ve Mahzun Doğan'ın “Annelerin Sesi Mavi” adlı seçkilerden yararlandık.

---

1- Ahmet Hamdi Tanpınar *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul 2000, s. 23

Tezimiz için veri ararken seçti- antolojilerin dışında doğrudan anne şiirlerini inceleyen eserlere rastlayamadık. Ancak tezimiz boyunca yararlandığımız çalışmamızın kapsamında yer alan şairlerin anılarına başvurduk. Tezimiz için önemli ipuçlarına rastladığımız Cahit Sıtkı Tarancı'nın "*Ziya'ya Mektuplar*", *Evime Ve Nihal'e Mektuplar*, Necip Fazıl Kısakürek'in "*Kafa Kâğıdı*" "*O ve Ben*" adlı biyografik romanları, Yahya Kemal'in "*Çocukluğum, Gençliğim, Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*", Gülten Akın'ın "*Şiiri Düzde Kuşatmak*", Yavuz Bülent Bakilerin derlediği "*Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları*" adlı eserleri anıları ve anne ile ilişkilerine dair fikir veren örnekler olarak değerlendirdik.

Ayrıca bazı şairler hakkında onların hayatlarına ve genel sanat anlayışlarına ilişkin inceleme türünde verilmiş eserlerden de yararlandık. Asım Bazirci'nin "*Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*", Ahmet Kabaklı'nın "*Sohbetler II Mehmet Akif, Yahyâ Kemal, Necip Fazıl Kısakürek*", Memet Fuat'ın "*Nâzım Hikmet, Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri*", Ali Haydar Haksal'ın "*Sezai Karakoç Eleğimsağmalarda Gökanıtı*" başlıca yararlandığımız kaynaklardandır. Bu tür kaynaklar anne temasının incelenmesinde dolaylı olarak başvurduğumuzdur.

Kadın ve anne konularının örüşük olması gerekçesiyle ve inceleme biçiminin çalışmamıza örnek olabileceği düşüncesiyle bir roman incelemesi olmasına rağmen Ramazan Gülendem'in "*Türk Romanında Kadın Kimliği*" adlı eserini de inceledik.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde anne temasına doğrudan yer vermeyen ancak konuyu beslediğini düşündüğümüz bazı makaleleri de araştırdık. Araş. Gör. Dr. Safiye Akdeniz, "*Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerinde Çocukluk ve Çocukluğa Duyulan Özlem*" ve Nevin Güngör Ergan'ın "*Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Aile Ve Akrabalık Anlayışı*" adlı makalesi konumuzu dolaylı yoldan besleyen örneklerdendir.

Ayrıca incelediğimiz şairler hakkında birçok yüksek lisans ve doktora tezi hazırlandığını gördük; ancak hiçbiri "anne" temasını müstakil olarak ele almamıştır. İncelediğimiz tezler arasında Veysel Öztürk'ün 2004'te psikanalitik edebiyat

eleştirisi yöntemi ile incelediği “*İlhan Berk’in Şiirlerinde Anneye Dönüş Arzusu*” adlı yüksek lisans tezi konumuza en yakın ve tek inceleme olarak söylenebilir.

Biz ise bu çalışmamızda yukarıdaki çalışmalarda ele alınıp da az işlenen ya da ihmal edilen “anne” temasının incelenmesini ileri götürmeye çalıştık. Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde “anne” temasını bu dönem içinde yer alan bol örnekle incelemeyi amaçladık.

Çalışmamıza başlarken seçkilerden verilen ürünleri genel olarak görmeye çalıştık. Daha sonra incelediğimiz sanatçıların şiir kitaplarına ulaşmaya çalıştık. Konumuzu incelememize yardım edecek yukarıda saydığımız her türden veriyi tezimizin konusunu zenginleştirecek bir araç olarak kullandık.

Tezimizin çerçevesi içinde yer almayan ancak edebiyatımız için en önemli sanatçıların eserlerine de yeri geldikçe değindik.

Tezimizin başında “anne”nin anlamını yeniden ve temelden almamız gerekti. Bu bakımdan tezimizin bu bölümde annenin sanata yansımalarına genel olarak bakmanın yerinde olacağı düşüncesindeyiz.

Canlılar dünyasında en belirgin, gelecekte de devam edecek ortak özellik, elbette, canlıyı en zor zamanda bile güçlü kılan, ona gereksinim duyan, onun desteği ile varlığını güçlendirecek olan bir başka varlığa kendini adayıştır. Annenin yavrusuna duyduğu sevgi, hemen tüm canlılarda çok yoğundur. Bir koyunun yavrusu annesinin sesini o karmaşık sürünün içinden bulur. Sesinden tanır annesini, annesinin yanına koşar. Vahşi doğada da anne ile yavru arasında aynı bağı görürüz.

İnsan ise bu duyguyu o denli yaşamakla kalmamış, öldükten sonra bırakacağı ölmez eserlerle de bu duyguyu sanatla somutlaştırmıştır.

Gecenin zifiri karanlığında, tarlaya tütün yaprağı kırmaya giderken dikenli çalılara çarpmaması, çukurlara düşmemesi için annesinin elini tuttuğu bir çocuk, sabahın alacakaranlığında semersiz, yularsız eşeğe binmiş, kucağında sırtında, heybenin iki torbasında iki çocukla, dört çocuğuyla tarlaya çalışmaya giden anneler, gurbetteki çocuğunu son bir kez daha görmek için Allah’a yalvaran yaşlı annenin



yalvarışı, küçük kızına halı dokumayı öğretirken gülümseyerek ona doğru eğilen anneler, gerçektir, bir sanat eseri güzelliğindedir ve elbette edebiyatın konusu olur.

Türk Edebiyatının sözlü edebiyattan başlayıp günümüze kadar gelen süreçte “anne” çeşitli yönlerden çeşitli biçimlerde ve tasarımlarla edebî eserlerin konusu olmuştur. Yaratılış Destanı’nda Ülgen yaratma ilhamını kadından alır. Göğün yerin olmadığı sonsuz deniz üzerinde uçan ülgen tutunacak bir taş bulduktan sonra “Ak Ana” süzülüp Ülgen’in karşısına çıkar ve “Yarat!” “Yaptım oldu de; yaptım olmadı, deme.” diyerek akıl verir. Oğuz Kağan Destanında Oğuz ışığın içinden, ağacın içinden çıkan kızla evlenir. Kadın ya da anne sözlü edebiyatımızda mitolojik bir öğedir. Zamanla yazılı edebiyatımızda somutlaşır. Kültigin Abidesinin Doğu Cephesinde, Bilge Kağan annesi için “Umay teg ögüm katun” diyerek onu kutsal bir mertebeye -Umay mertebesine- yükseltir. İslamiyet’in kabulünden önce de Maniheizm ve Budizmin etkisinde yazılmış eserlerde “anne” temasına rastlarız. Aprınçır Tigin’in “Hikmet Fazileti” adlı şiirde “Fevkalade övülmeye değersiniz, ey anacığım /Fakat ben, ancak bu kadar övgü manzumesi sunabilirim.” sözleri yer alır. Divan-ı Lügati-t Türk içinde yer alan 11. yüzyıl Türk şiirinde Büyük Selçuklu sultanı Melikşah’ın eşi Terken Hatun için yazılan şiire rastlanır.

Dede Korkut Hikâyelerinde de kadını, anneyi yücelten birçok bölümle karşılaşırız. Kadının gücünü, statüsünü erkekle eşdeğer gördüğümüz bu hikâyeler, Türk toplumunda kadına verilen değeri de gösterir. Bamsı Beyrek’in evlenmek istediği kız “...ben yerimden kalkmadan o kalkmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmeli, ben hasmuma varmadan o bana baş getirmeli”<sup>2</sup> sözleri ile belirttiği özelliklerdedir. Bamsı Beyrek’in annesinin sözleri de annenin çocuğuna bakışını yansıtır: “...Görür gözüm aydını oğul/ Tutar belimin kuvveti oğul /Kudretli oğuz imrenileni canım oğul...” Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda Boğaç Han yaralandığında “dağ çiçeği ile anasının sütünün” yarasına merhem olduğunu ve onu iyileştirdiğini görürüz.

---

2- Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990, s. 32.

Fedâkar bir anne modeli ile karşılaştığımız bu hikâyede anne oğlunun iyileşmesi için bulunduğu dilekte “Kara başım kurban olsun sana” der. Sütünün merhem olduğu anasına da oğlu Boğaç “Berri gel ak sütünü emdiğim kadını ana/Ak bürçekli izzetli canım ana” diye hitap eder. Daha sonra Boğaç annesini kırmayarak kızgın olduğu babasına zor anlarında yardıma koşar, babasını kurtarır. Buradan da anlaşıldığı gibi anne, aileyi bir arada tutan, en az baba kadar etkili bir rol modelidir. İşte o dönemde annenin önemi, hikâyelerin sonunda Dede Korkut’un duasının içinde anneye de mutlaka “Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun.” dileğinin tekrarlanmasıyla somutlaşır.

“Anne”nin Türk Edebiyatına yansımaları her dönemde sürmüştür.

Annenin edebiyata yansımalarını, Türk şiirinde anne temasının boyutlarını daha iyi görebilmek için toplumumuzun zihnindeki ve yaşayışındaki aileye, ardından da anne kavramına bakmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Toplumumuzun oluşturduğu en önemli ipuçlarını ise Türk kültürünü, anlayışını yansıtan atasözleri, deyimler ve halk edebiyatı ürünleri verir bize. Çünkü bunlar içinde doğdukları toplumun psikolojisini ve karakterini çözümlenmede büyük rol oynarlar. Halkın malı oldukları için halk dilinin en saf ve değerli örnekleridir. Birçoğu derin felsefi konuları en basit hikmetlerle çözer.

*“Bizim gelenekle yerleşmiş bir atasözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar... Ulusun ortak düşünce, kanı ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıçtır.”<sup>3</sup>*

---

3- Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, 4. Baskı, TDK Yay, 1984, s.19.

Ulusal damga taşıyan bu dil varlıklarının -uyarma kabul edebileceğimiz öğütlerinin- halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğduklarını göz önünde bulundurursak edebiyatımıza yansımış temel temalardan “anne” de elbette daha iyi anlaşılır.

Çünkü Türk atasözleri ve deyimlerinin içeriğini incelediğimizde aile ve akrabalık ilişkilerine dair belirleyici ipuçları buluruz. Bu ipuçlarına geçmeden önce Devlet Planlama Teşkilatınca yapılan aile tanımına şöyle bir bakalım:

*“Aile, kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir.”*<sup>4</sup>

Aile kavramı herkesin bildiği gibi önemli bir kurumdur, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana en ilkel toplumlarda değişik yapıda da olsa her zaman aile adı verilen bir kurum var olmuştur. Ve bu kurum her zaman sosyal hayatın kaynağını ve temelini oluşturmuştur. Aile Türk toplumunun temelidir. Aile biyolojik olarak neslin devamını sağladığı gibi, toplumun değerlerini, kültürünü korumayı ve yaşatmayı da sağlar.

Toplumumuzda aile içinde en büyük rol kadına verilir. Anne, evi yuva haline getirmesi, aileyi birbirine bağlaması dolayısıyla ön plana çıkar.

Anne evin derleyicisi, çocuğun ilk öğreticisi ve şefkatli dert ortağıdır. “Evlâdı olmayanda merhamet olmaz.”, “Anadan doğmayan kardeş sayılmaz.”, “Anadan olur dana, hamurdan olur maya.”, “Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz.”, “Ana evlâdından geçmez.”, “Analı kuzu kınalı kuzu.”, “Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar.”, “Çocuk evin meyvesidir”.

---

4- [http://www.genbilim.com/index.php?option=com\\_content&task=view&id=1709](http://www.genbilim.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1709) (7.10. 2008)

Bir evin iinin donatılmasında, temizliğinden güzelliğine kadar mutlu bir aile ortamının sağlanmasında kadının birinci derecede etkili olmasını Şu atasözlerinde görürüz: “Evi ev eden avrat (kadın), yurdu Şen eden devlet.”, “Kadın erkeğin eşi, evin güneŐidir.”, “Kadının dzdğ evi Tanrı yıkmaz, kadının bozdğ evi Tanrı yapmaz.”, “Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar.”, “Kadınsız ev olmaz.”, “Dişi kuş yapar yuvayı, içini, dıŐını sıvayı sıvayı.”.

Toplumumuzda atasözlerinin de gösterdiği gerçek Őudur ki kadının en önemli statüsü anneliğidir. Türk atasözleri ve deyimlerinde ocuk da aile içinde önemli ve gerekli bir öğe olarak işlenmiştir. ocuk ailenin tamamlayıcısı, büyüyünce de anne baba için yaşlılık güvencesi, aynı zamanda anne babanın statü kaynağı olarak da görülür. Anneliğin toplumun duygu ve düşünce dünyasında bir statü olarak algılanmasının nedeni annenin ailenin, soyun ve neslin devamını sağlamasındaki rolünden kaynaklanır. Böylece toplumun da devamı sağlanacaktır.

Türk toplumunda erkek çocuğun değeri daha büyük olduğundan erkek ocuk doğuran anne de, erkek çocuğa sahip olan baba da daha yüksek bir statü kazanmıŐ olurlar: “Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur” atasözü bu gerçeği dile getirmektedir. Zaten realitede olduğu gibi Türk atasözleri ve deyimlerinde de annelik başlı başına bir statü kaynağıdır: “ocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir”

Ve doğal olarak annenin emeği düşünüldüğünde ocuk için genelde annenin varlığı ve rolü daha önemli hale gelir: “Anasız kuzu melemez.” “Yüz koyunlu atam kalmaktan, bir ykskl anam kalmak yeğdir.”, “Baba ksz ksz değil, ana ksz ksz”.

Görüldüğü gibi ilk edebiyat ürünlerimize ve atasözlerine yansayan “anne” toplumun bakış açısını da yansıtır.

Edebiyatımızda gerek Divan edebiyatında gerekse Tasavvuf edebiyatında kadın, annelik sıfatlarından çok aşk ve sevgili olarak öne çıkar. Anne ile ilgili atasözlerimizin Divan Şiirinde kullanıldığını görmekle birlikte kadın, gerçek hayattan soyutlanır. Kadın bazı mazmunlarla ifade edilir. Halk edebiyatında da aynı durumu

kısmen görürüz. Bu bağlamda kadın anne olmaktan ziyade güzelliğin, aşkın simgesi bir sevgili olarak öne çıkar.

Tanzimat dönemi şiirinde ise kadının anlamının değiştiğini kadının artık vatan, özgürlük, toprak olarak imlendiğini görürüz. Namık Kemal, vatan sevgisini anne sevgisi ile bütünleştiren ilk şairlerimizdendir.

Cumhuriyet dönemi modern Türk şiirinin hazırlayıcısı diyebileceğimiz şairlerin en önemlisinin Tevfik Fikret de 12 yaşında öksüz kalmış ve bazı şiirlerinde, özellikle de Şermin'e yazdıklarında bu öksüzlüğün izlerini yoğun olarak yazmıştır. Ayrıca, hem bu eserdeki, hem de öksüzlüğüyle ilgili imgeler içeren başka şiirlerinde, kendi öksüzlüğü ile o yıllardaki vatanın öksüzlüğünü bütünleştirerek anlatmıştır.

Yine de kadın, tam anlamıyla anne imajıyla karşımıza çıkmaz. Kadın gerçek anlamıyla “anne” sıfatıyla 20. Yüzyıl şiirinde yerini alır.

Özellikle tezimizde de yer verdiğimiz Ahmet Haşim, annesini henüz küçük yaşta yitirmiş, bu olayın yarattığı karamsarlıkla, şiirlerini yazmıştır. “Hilâl-i Semen”, “Rûhum” “Hazân” gibi birçok şiirinde doğrudan söylemese de anne şefkâtinden uzak büyümüşlüğüne etkisi görülmektedir.

Yahya Kemal Beyatlı da annesini henüz 13 yaşındayken yitirmiş, annesini erken yitirmişliğinin hüznünü, acısını, Ahmet Haşim kadar sık sık dile getirmese de “Ufuklar” şiirinde, annesinin ölümüne tanıklığını, onun ölümüyle nasıl yalnızlaştığını anlatır. Annesinden aldığı dinî, millî telkinler de şiirlerine yansımıştır.

Cumhuriyet dönemi ise sağladığı geniş olanaklarla anne temasının en çok işlendiği dönem olarak karşımıza çıkar. Duyarlı, sıcak, sarsıcı dizeleriyle anne temasına yer veren şairleri genel olarak şöyle belirtebiliriz.

Nâzım Hikmet, Ziya Osman Saba, Arif Nihat Asya, Necip Fazıl Kısakürek, İlhami Bekir Tez, Cahit Sıtkı Tarancı, Gülten Akın, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Seyfî Orhon, Arif Dino, Yusuf Ziya Ortaç, Şükûfe Nihal, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Ömer Bedrettin Uşaklı, Orhan Veli

Kanık, Oktay Rifat, Behçet Necatigil, Muzaffer Arabul, A. Kadir, İlhan Berk, Salâh Birsell, Ceyhun Atuf Kansu, Necati Cumalı, Arif Damar, Mehmet Başaran, Can Yücel, Hasan Hüseyin (Korkmazgil), Şükran Kurdakul, Turgut Uyar, Ali Yüce, Tahsin Saraç, Cemal Süreya, Muzaffer İlhan Erdost, Sait Maden, Tekin Gönenc, Sezai Karakoç, Erdoğan Alkan, Ahmet Oktay, Kemal Özer, Bedrettin Aykın, Özdemir İnce, Hilmi Yavuz, Nihat Ziyalan, Kemal Burkay, Metin Demirtaş, Ataol Behramoğlu, Sennur Sezer, Arif Madanoğlu, Hidayet Karakuş, Ahmet Telli, Ahmet Ada, Zerrin Taşpınar, Gültekin Emre, Abdülkadir Budak, Ahmet Günbaş, Ali Cengizkan, Osman Serhat Erkekli, Aydın Öztürk, Haydar Ergülen, Nur Saka, Ahmet Erhan, Mehmet Yaşın, Nevzat Çelik, Adnan Satıcı, M. Mahzun Doğan, Zeynep Köylü...

Şairlerimizin bir bölümü, anne temasına doğrudan değinirken büyük bir çoğunlukla da dolaylı olarak yer vermişler, başka temalarla anneyi bütünleştirmişlerdir. Doğrudan anne temalı şiirleri bir yana, şiirlerinde anneye göndermeler içeren imgeleri sık kullanan şairlerimiz de yukarıda saydıklarımız arasında yer alır.

İşte günlük yaşamdan kültüre, kültürden edebiyata uzanan serüvende “anne” hep yaşananların, yaratılanların öznesi olmuştur. Halkın dili olan atasözleri, dünden bugüne gelen edebiyat ürünleri ve özellikle şiirler aynı gerçeğe götürür bizi. Tüm insanları etkileyen annenin eğitimdeki rolü bize anneye verilmesi gereken değer in sınırsızlığını da göstermektedir. Bu bağlamda Tefik Fikret’ten Orhan Veli Kanık’a, Ziya Osman’dan Necip Fazıl’a, Ahmet Hamdi Tanpınar’dan Gülten Akın’a, Nâzım Hikmet’ten Ataol Beharmoğlu’na, Can Yücel’e, Ahmet Haşım’dan Cahit Sıtkı’ya ve nice şairlerin “anneli” dizelerine bakmak, bu dizelerin aktörü anneyi değerlendirmek, kendimizi değerlendirmek demek olacaktır. Bu konuda Cumhuriyet dönemi şiiri, büyük bir kaynaktır.

### **Problem:**

İnsan yaşamında ailenin ve özellikle de annenin etkisi tartışılmazdır. Günlük yaşamdaki bu tartışılmaz etkinin sanatta kendini daha da büyük bir boyutta göstermesi sanat eserlerinin anlaşılıp yorumlanması bakımından incelemeye değerdir. Çünkü Türk Edebiyatının her devrinde annelerin edebiyatçılarımıza çeşitli yönlerden etkisi olmuştur. Hatta bunu en geniş boyutuyla düşünersek dünya edebiyatında da sayısız anne, sayısız edebiyatçıyı etkilemiştir.

Yeni Türk Edebiyatı üzerindeki çalışmalarda bazı edebiyatçılarımız annelerinden ısrarla söz etmişlerdir. Onların şahsiyetlerinin oluşmasında annelerin etkisinin ne kadar büyük olduğunu bu edebiyatçılar, eserlerinde, konuşmalarında ve anılarında açıkça ortaya koymuşlardır.

Annelerinden edebiyatçılarımıza geçen çizgileri incelemeye başlarken daha önce yapılmış çalışmaları gözden geçirdik. Bu açıdan konuya yaklaştığımızda konumuzla doğrudan ilgili olan çalışmalara rastlayamadık Bununla beraber bu konunun hazırlanmasında malzeme olabilecek çalışmaların yapıldığını gördük. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Yavuz Bülent Bakiler'in "Şiirimizde Ana" adlı çalışması konuyla yakından ilgili neredeyse tek eserdir. Eser kırk sekiz edebiyatçının şiirlerinden örnekler içerir. Ancak Yavuz Bülent Bakiler konuyla ilgili olarak sadece metinleri vermiştir. Herhangi bir inceleme ve yoruma yer vermemiştir. Kitap bir antoloji niteliğindedir.

Konumuzun araştırılmasına malzeme olabilecek çalışmalar yani çeşitli sanatçıların anılarını anlattığı araştırma özelliğinde olmayan; fakat konuyu aydınlatmaya yardımcı anı türünde eserler de vardır. Bunlara örnek olarak Yakup Kadri'nin "Anamın Kitabı", Necip Fazıl'ın "O ve Ben", "Kafa Kâğıdı" ve Selim İleri'nin "Annem İçin" adlı eserleri gösterilebilir.

Anılarında müstakil olarak anneyi ele alan kitaplara rastlamakla beraber, anılarında annesinden söz eden, annesine dair bir bölüm bulunan eserlere de rastlanır. Örneğin, anılarında annesinden söz eden yazarların başında Yahyâ Kemâl gelir. "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım" başlığını taşıyan eseri bize

tüm hayatını kapsayan hatıralardan örnekler sunar. Bu eserde sanatçı “Annem” başlığı altında annesi hakkında doyurucu bilgiler vermiş, annesiyle ilgili hatıralarından söz etmiştir.

Verdiğimiz bu birkaç örneği çoğaltmak mümkündür. Araştırmalarımız boyunca sadece ya şair ve yazarların anılarına ya da annelerin etkilerinin yansıdığı eserlere ulaştık. Ancak şair ve yazarların annelerinden etkilenmesinin incelenmesine ve yorumuna ulaşamadık. Kanımızca edebiyatımız açısından böyle bir çalışmanın bulunmayışı büyük bir eksikliklerdir.

Araştırmalarımıza göre “Cumhuriyet Dönemi Şiirinde Anne” adı altında annelerin edebiyatçılarımız üzerindeki etkileri bir bütün şeklinde ele alınıp derli toplu tanıtacak bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Bütün bu düşünceler bizi özellikle Cumhuriyet döneminde edebiyatımızda annelerinden etkilenmiş ve bu etkilenmeleri sanatına taşımış şair ve yazarları incelenmeye teşvik etmiştir. Ahmet Haşim, Yahyâ Kemâl, Necip Fâzıl, Ziyâ Osman Saba, Arif Nihat Asya, Nâzım Hikmet, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Kutsi Tecer, Hilmi Yavuz, Ataol Behramoğlu, Gülten Akın gibi Türk edebiyatının değerli yazar ve şairlerinde “anne” etkisini görebilmek için onların eserlerini incelemeye gerek duyduk. Adını zikrettiğimiz bu değerli sanatçıların eserlerinde annelerinin etkilerini açığa çıkarmak ve konuyla ilgili Türk edebiyatına kazanım sağlamak endişesi, çalışmamızla ilgili temel ilke ve hedeflerimizi belirleyen problemimizi teşkil etmiş ve araştırma konumuz olarak belirlenmiştir.

### **Amaç:**

Yapacağımız bu çalışmanın temel amacı problem kısmında da değindiğimiz gibi Ahmet Haşim, Yahyâ Kemâl, Necip Fâzıl, Ziyâ Osman Saba, Arif Nihat Asya, Nâzım Hikmet, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Kutsi Tecer, Hilmi Yavuz, Ataol Behramoğlu, Gülten Akın gibi Türk edebiyatının değerli yazar ve şairlerinde “anne” etkisini görmek şair ve yazarlarımızın gerçek ve şahsi algılayışları, yansıtışları çerçevesinde anne motifini tespit etmek ve bunu eserlerde incelemektir.



### **Önem:**

İnsan yaşamında ailenin ve özellikle de annenin etkisi her zaman büyük olmuştur.

Hayatımız boyunca yaşadıklarımız, yarattıklarımız doğrudan ya da dolaylı olarak bu etkilerin izlerini taşır. İnsanı daha iyi tanımak özellikle şair ve yazarlarımızı daha iyi anlamak ve ardından ulusal ve evrensel boyuta taşınan edebi eserleri incelemek ve yorumlamak işte bu aile ve özellikle konumuz olan anne etkisini meydana çıkarmakla gerçekleşebilir. Adlarını daha önce andığımız Ahmet Haşim, Yahyâ Kemâl, Necip Fâzıl, Ziyâ Osman Saba, Arif Nihat Asya, Nâzım Hikmet, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Kutsi Tecer, Hilmi Yavuz, Atıf Behramoğlu, Gülten Akın gibi önemli sanatçılarımız üzerinde annelerinin etkilerini tespit edebilmenin ve bunları sistemli bir şekilde tanıtabilmenin sadece Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı değil genel anlamda yeni Türk Edebiyatı açısından da yararlı ve önemli olacağı düşüncesindeyiz.

### **Sayıtlar:**

1.Cumhuriyet dönemi Türk şiirine bakıldığında “anne” temasını doğrudan ya da dolaylı kullanan pek çok şairimiz olduğunu görmekteyiz.

2.Tematik incelemenin edebiyat ve eğitim açısından çok önemli bir konu olması, çalışmamızın zeminini sağlamlaştırmada bize yardımcı olacaktır.

3. Anne temalı şiirlerin incelenmesi, bize anne temasının Cumhuriyet Dönemindeki gelişimini ve değişimini gösterecektir.

### **Sınırlılıklar:**

Her şeyden önce araştırmamızın temel amacı “Cumhuriyet Dönemi Şiirinde Anne” adı altında annelerin edebiyatçılarımız üzerindeki etkilerini bir bütün şeklinde ele alınıp bunu derli toplu eserlerden yola çıkarak incelemektir. Bu sebeple temel amacımıza destek olabilecek belge niteliğinde kaynaklar, biyografiler, anılar v.b. değerlendirmeye alınacaktır. Konumuzu doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren çalışmalar ve güncel makaleler takip edilecek, önem derecelerine göre gözden geçirilip kaynak olarak kullanılacaktır. Kısacası araştırmamıza katkısı ve yönlendirmesi olabilecek her türlü görsel, işitsel ve yazılı kaynaklar araştırma konumuzun sınırları dâhilinde değerlendirmeye alınabilecektir.

Tez çalışmasının yüksek lisans programının dayalı olması ve zaman yetersizliği gibi nedenlerden dolayı çalışma Cumhuriyet dönemi şairlerinden Ahmet Haşim, Yahyâ Kemâl, Necip Fâzıl, Ziyâ Osman Saba, Arif Nihat Asya, Nâzım Hikmet, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Kutsi Tecer, Hilmi Yavuz, Atal Behramoğlu, Gülten Akın ile sınırlandırılmış, konu üç bölümde incelenmiştir.

### **Tanımlar:**

**Şiir:** Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım. (Türkçe Sözlük, TDK)

**Tema:** Öğretici veya edebî eserde işlenen konu. (Türkçe Sözlük, TDK)

### **Araştırma Modeli :**

Çalışmamız, kaynak tarama, derleme, metin tahlili, fişleme, kronolojik/zamandizinsel gibi alanımızla ilgili araştırma yöntemlerine dayalıdır.

### **Evren ve Örneklem:**

Çalışmamızın evreni, Türk şiirinin Cumhuriyet dönemini kapsamaktadır. Cumhuriyet Dönemi içinde Ahmet Haşim, Yahyâ Kemâl, Necip Fâzıl Kısakürek, Ziyâ Osman Saba, Arif Nihat Asya, Nâzım Hikmet Ran, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Kutsi Tecer, Gülten Akın, Hilmi Yavuz, Ataol Behramoğlu adlı şairlerin şiirlerini içermektedir.

Yaptığımız ön çalışma sonucunda örnek oluşturabilecek eserler:

Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994

Doğan Aksan, *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004

Osman Toklu, *Şiir Dili ve Çevirisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003

### **Verilerin Toplanması:**

“Cumhuriyet Dönemi Şiirinde Anne” başlıklı annelerin edebiyatçılarımız üzerindeki etkileri kapsayan konumuz, edebiyat sanatı bilimi çıkış kaynaklı olmak üzere; tarih, sosyoloji ve psikoloji ile de ilişki içine girebilecektir.

Ahmet Haşim, Yahyâ Kemâl, Necip Fâzıl Kısakürek, Ziyâ Osman Saba, Arif Nihat Asya, Nâzım Hikmet Ran, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Kutsi Tecer, Gülten Akın, Hilmi Yavuz, Ataol Behramoğlu adlı şairlerin şiir eserleri tespit edilip ıncelecek; sonrasında araştırmamızın genel planı doğrultusunda ilgili kaynaklara ulaşılacaktır.

## I. BÖLÜM

### 1.1. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNE GENEL BAKIŞ

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle başlayan siyasal ve toplumsal değişmeler edebiyatımız açısından yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. Bu dönemde Atatürk devrimleriyle sosyal ve kültürel yapıda önemli değişiklikler yapılmış, bu durum sanat çalışmalarını doğrudan etkilemiştir. Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi, Türk Dil ve Türk Tarih Kurumlarının açılması, halk evlerinin, yeni okulların açılması gibi olaylar, 1923-1940 yılları arası Türk edebiyatına damgasını vurmuştur. Bu dönemi ve bu dönem şiirini incelerken birçok kaynaktan yararlandık; ancak Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin tasnifini yaparken İnci Enginün'ün “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı”<sup>5</sup> adlı eserini temel aldık.

1923'ten sonra yazılmış şiirler, daha önceden başlayan ve klasik şiire tepki olan edebiyat geleneğinin devamıdır. Tanzimat'tan sonra Divan şiirinin yerini, yeni şiir arayışlarının alması, II. Meşrutiyet'ten sonra bu arayışları cevaplandıracak sanatçıların yetişmesiyle yeni bir gelenek oluşmuştur. İlk yazılarını 20. Yüzyılın başında yayımlayanlar, 1923'ten sonra da eser vermeye devam etmişler, gençler üzerinde derin etkiler uyandırmışlardır.

Genel anlamda yapılmış tasnifleri de göz önünde bulundurursak Cumhuriyet dönemi Türk şiiri üç gelenekten beslenmiştir: Batı Şiiri, Divan Şiiri, Halk Şiiri.

---

5- İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 5. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Fransız şiirinin temel olduğu Batı şiirine daha sonra İngiliz, Amerikan ve diğer ÷lke edebiyatları da katılmış, birçok şairimiz bu edebiyatlar okumuş ve onlardan yararlanmışlardır. Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas, Nâzım Hikmet Ran, Necip Fazıl Kısakürek, Cahit Sıtkı Tarancı, Asaf Halet Çelebi, Orhan Veli Kanık, Behçet Necatigil, Sezai Karakoç, Cemal Süreya bunlara önemli örneklerdir.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirini besleyen ikinci önemli kaynak Divan Edebiyatıdır. Yahya Kemal Beyatlı, bu kaynağı kullanan en önemli şairdir. Divan şiirinin imaj dünyasını, yapısını şiirlerinde yorumlayarak şiirlerine katan Mehmet Çınarlı, Attilâ İlhan, Behçet Necatigil, Turgut Uyar, Edip Cansever, Turan Oflazoğlu, Hilmi Yavuz bu kaynağı kullanan şairlerdendir.

Cumhuriyet Dönemi şiirinin özellikle başlangıç yıllarında, en önemli kaynağı halk şiiri geleneği olmuş, son temsilcisi Âşık Veysel ile Türk şairlerinin asla vazgeçemeyecekleri, bütün nesillerin ortaklaşa paylaştıkları yol olarak benimsenmiştir.

Tüm bunların yanında kronoloji göz önünde tutulduğunda siyasî ve sosyal tarihimizin de Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yansıdığını açıkça görürüz. 1923-1928 yeni Türk devletinin kurulması, eskinin tasfiyesi; 1940-1960 tek partiden çoğulcu demokrasiye geçiş ve bunun yarattığı buhranlar, 1960 sonrası demokrasi kavramının tartışmaları, 1980 ve sonrasında devletin kuruluşunda yer alan değerler sisteminin tartışılması, yaşanan karışıklıklar ve bunların yankıları Cumhuriyet dönemi şiirinde izlenir. Cumhuriyet dönemi Türk şiirini üç ana döneme ayırarak incelemek mümkündür:

1923- 1940 Dönemi

1940 ve 1960 Dönemi

1960 Sonrası

### 1.1.1. 1923- 1940 Dönemi

#### 1.1.1.1. Eskiler

Zevkleri ve şiir anlayışları eski dönemlerde oluşan bazı şairler, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte bir uyanış içine girer ve günün olaylarını şiirlerine tema olarak alarak, dillerinde döneme uygun sadelikle yazmaya başlarlar.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Abdülhak Hâmit Tarhan başta olmak üzere Servet-i Fünûn'dan Cenap Şahabettin, Ali Ekrem Bolayır, Samih Rıfat, Ali Ekrem Bolayır, Faik Ali Ozansoy, Hüseyin Siret Özsever; II. Meşrutiyet Sonrasında Celâl Sahir Erozan, Süleyman Nazif, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı en güzel şiirlerini vermişlerdir.

Abdülhak Hâmit Tarhan, bir gözlemci sıfatıyla Tanzimat'tan beri Türk aydınlarının hayal ettiklerini görmüş, bu dönemde Atatürk ve halk için şiirler yazmıştır.

Dilde sadeleşmeye karşı çıkanlardan Cenap Şahabettin ve Ahmet Haşim'de bu dönemde sade dille yazma eğilimi açıkça görülür. Öteki Servet-i Fünûn şairleri bu dönemde önemli bir eser ortaya koyamazlar, Yahya Kemal'in de etkisiyle Divan tarzına dönerler.

Hüseyin Siret, Faik Ali, Ali Ekrem de şiirimize yeni bir nefes katmamakla birlikte Cumhuriyet döneminin heyecanına ortak oldukları şiirleriyle dikkat çekerler.

Bu dönemde başta “İstiklâl Marşı” ve toplumun değer yargılarını ifade eden şiirleriyle Mehmet Akif, büyük anlam taşır. Rıza Tevfik, hece ölçüsünün yayılmasını sağlayan eserler verir. Neyzen Tevfik, hem şiirleri hem de yaşayışı ile kendisinden çok söz ettirmiş hiciv şairidir. Yahya Kemal, bu dönemde de şiirimizin en büyük sanatçılarından biri olarak öne çıkmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk şiiri içinde “Eskiler” başlığı altında adından en çok söz ettiren Yahya Kemal ve Ahmet Haşim olmuştur. Bu iki etkili şair, şiirin özel bir çaba isteyen, özenli ve ebedî dünyasını kurarak yazmaya devam ederler.

### 1.1.1.2. Memleket Edebiyatı

Cumhuriyet’ten sonra dikkatlerin ve çalışmaların yüzyıllarca ihmal edilen Anadolu’ya çevrilmesi, edebiyata da yansır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında daha önceki dönemlerin İslamcılık, Turancılık, Batı taklitçiliğine karşı Anadolu’yu ve Anadolu insanını konu alan eserler yazılır.

Şiirde Faruk Nafiz Çamlıbel, Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklı, Emin Recep, Ahmet Kutsi Tecer daha sonra da devam eden memleketçi şiir akımını meydana getirirler.

Bunların şiirlerinde Anadolu manzaraları ve insanın çeşitli yönleriyle betimlenir.

Bu şiirlerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Konu memlekettir.
- Şekil, halk şiiri şekilleridir.
- Ölçü hecedir.
- Dil sadedir, halk dili, mahallî söyleyişler şiirin içindedir.
- Ton, hitabete kaçır.
- İşlenen konulara uygun olarak gurur, iyimserlik ve irade ön plandadır.
- Lirikten çok didaktiktir.

İnci Enginün Memleket Edebiyatı içinde bir tasnif daha yapar. Buna göre:



### 1.1.1.2.1 Tasvirde Kalanlar (Gözlemci Gerçekçiler)

Bu grupta yer alan “Hececiler”, halk şiirinin dünyasına o şiirin dış yapısını, özellikle ölçü ve uyak düzenini benimseyerek ulaşacaklarını düşünmüşlerdir. Bunların şiirinde şiirsellikte çok şairanelik ağır basar. Eylemlerin özü, seçtikleri ölçünün doğal bir sonucu olarak dil açısından arı, açık bir söyleyişe yönelmelerinde toplanır.

Bunlar arasında Faruk Nafiz Çamlıbel’in ayrı bir yeri vardır. Onun yazdığı “Han Duvarları” adlı şiir, Anadolu gerçeği ile Anadolu doğasıyla ilk kez karşı karşıya gelenlerin içine düştüğü ruhsal durumu sınırlı olsa da yansıtmıştır. Şairin dizeleri savaşlar yıkımlar içinde tükenmiş olan Anadolu insanının yazgısını dile getirir.

Yurdu içten tanıma, algılama, ona içten bakmaya bağlıdır. Şairler Cumhuriyetin ilk yıllarında böyle bir ihtiyaç duyarlar. Ancak uygulamada duygusal düzlemin ötesine geçemezler. Halit Fahri Ozansoy, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç ve Enis Behiç Koryürek çok şiir yazmış olmakla birlikte kendilerinden sonraya fazla bir şey bırakmamışlardır.

Yine mütareke döneminde şiir yazmaya başlayan Necmettin Halil Onan, Şukûfe Nihal Başar, Emin Recep Güler, Halide Nusret Zorlutuna, Haluk Nihat Pepeyi bu dönemin şairleri arasındadır.

Faruk Nafiz Çamlıbel’in önemli iki takipçisi Kemalettin Kamu ve Ömer Bedrettin Uşaklı’dır. Kamu, mütareke günlerinde şiire başlamış asıl ününü Cumhuriyet döneminde kazanmıştır. Gurbet şairi olarak tanınan Kamu’nun konularını vatan sevgisi, köyünde, siperde, gurbette olan Mehmetçik teşkil eder.

Ömer Bedrettin Uşaklı da gördüklerinden ilham alarak Anadolu’nun peyzajını vermeye devam eder.

Zeki Ömer Defne de halk şiiri geleneği ile modern dünyayı kucaklayan, bu grupta sayabileceğimiz diğer bir şairimizdir.

#### **1.1.1.2.2. Folklor Unsurlarını Şiire Taşıyanlar**

Halklevleri aracılığı ile gücünü ve yaygınlığını artıran bu şiirler, çoğunlukla öğretmen yazarlara aittir. Böylece halk edebiyatı ve halk kültürüne ilgi, öğretmen şairler vasıtasıyla sonraki nesillere de aktarılmıştır.

Ahmet Kutsi Tecer, bu şiirin en önemli temsilcilerindendir. Köye, folklorla ait değerleri öne çıkaran şair, didaktik ve lirik şiirler yazar.

Bedri Rahmi Eyüboğlu da folklor malzemesini başarılı bir biçimde şiirimize uygulayan aynı zamanda ressam olan şairimizdir. O, folklor ile modern sanatı, coşkun bir heyecan ile hem resminde hem de şiirinde birleştirerek özgün ve başarılı örnekler vermiştir.

#### **1.1.1.2.3. Hamasî Şiirlerle Yiğitlikleri Gür Sesle Anlatanlar**

Memleket şairlerinin bazılarında hamasî taraf ağır basar. Behçet Kemal Çağlar, cumhuriyetin dayandığı temelleri, Atatürk'ü taşkın bir ifadeyle dile getirmiştir. Estetik açıdan ziyade tarihî açıdan değer gören eserlerinde kahramanlık kültürü hâkimdir. Halk şiiri geleneği etkisinde hece ölçüsünü ve kafiye düzenini mekanik bir şekilde kullanması ve ifade ettiği duyguları zamanla basmakalıp hale dönmüştür.

İbrahim Alettin Gövsa da bu grupta yer alan şairlerden bir diğeridir.

Hamasî şiirleriyle şöhret kazanan önemli bir başka şair de gücünü halk geleneğinden alan Orhan Şaik Gökyay'da Köroğlu'nun sesi yankılanır.

Memleket Edebiyatı içinde hamaset ve tarihe önem veren şairlerden biri de bayrak şairi olarak bilinen Arif Nihat Asya'dır. Bu edebiyat anlayışı Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu gibi şairler tarafından devam ettirilmiştir.

#### 1.1.1.2.4. Ülke Dertlerinin Hâlli İçin Marksizmi Teklif Edenler

Memleket Edebiyatı içinde halkın sorunlarını ihtiyaçlarını dile getiren şairler, ülke dertlerini tespit etmekte ve ülke dertleri karşısında üzülmeaktedirler. Ülke dertleri fark etmekle yetinmemek onların giderilmesi için çareler aranmaktadır. Fakirlik, cehalet, yokluk bir kader olmaktan çıkarılmalıdır düşüncesinden hareketle Nâzım Hikmet, Rusya'daki 1917 ihtilalinden sonra artık Komünizmin tüm dertlere sunulacak bir reçete olduğunu düşünerek bu konuda eserler vermiştir. Komünizm propagandası sayılabilecek şiirlerinde Nâzım Hikmet, ülke dertlerinin böyle sonlanacağını savunmuştur.

Savunduğu siyasî görüşün dışında Nâzım Hikmet şiiri ile Türk Edebiyatının önemli yerini teşkil eder. Nâzım Hikmet'in kullandığı serbest nazım Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde güçlü bir etki uyandırmıştır. Şiir dilini genişletmiş olması, modern şiirin unsurlarını kullanması, şiirindeki sinema etkisi onun şiirinin özgün özelliklerindedir.

Nâzım Hikmet'in etkisi hem 1930'larda hem de 1960 sonrası Türk şiirinde görülür.

Ercüment Behzat Lav, Nâzım Hikmet'le birlikte serbest müstezatı başlatanlardan ve Avrupa'daki yeni edebiyat akımlarını tanıyanlardan olmasına rağmen, o da Nail Vahdeti Çakırhan, İlhami Bekir Tez, Hasan İzzettin Dinamo gibi Nâzım Hikmet seviyesine ulaşamamışlardır.

#### 1.1.1.2.5. Mistik Bakışla İç Dünyayı Araştıranlar

Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Asaf Halet Çelebi gibi sanatçıların temsil ettiği mistik- ruhçu edebiyat anlayışı, manevî değerlere ve ruhun üstünlüğü ilkesine önem vermiş bu doğrultuda eserler yansımıştır. Mistik-ruhçu görüş, maddeci

(materyalist) dünya görüşüne karşı çıkıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Abdülhak Şinasi Hisar gibi sanatçılar da rüya, hayal ve hatıralara yönelmişlerdir. Necip Fazıl da tıpkı Nâzım Hikmet gibi geniş bir etki alanı bulmuş, bu etki 1960'lerden sonra "İslamî dünya görüşü"ne bağlı olanlar arasında artmıştır. Sezai Karakoç gibi dindar şairler İkinci Yeni Akımı içinde, insanın iç dünyasının karmaşıklığından kurtaracak esrarlı gücü sezdirmeye çalışır.

### **1.1.1.2.6. Yunan Mitolojisinden Hareket Edenler**

Bu şairlerde II. Meşrutiyet sonrasında kısa ömürlü Nev Yunanîlik hareketinin etkisi de bulunabilir. Memleket şiirleri ile başlayıp, Yunan mitolojisini bir anlatma aracı olarak kullanan Salih Zeki Altay, Ali Mümtaz Arolat uzak iklimleri özlemektedir. Yunan mitolojisinden yararlanılarak en güzel örnek Mustafa Seyit Sutüven'indir.

Batı kültürünün temel olan ve evrenseli yakalamak için bilinmesi gereken Grek ve Latin mitolojisi 1940 sonrası yazarlarında, tabii bir beslenmenin sonucu olarak ortaya çıkar. Bu kaynağı günümüz sanatçıları kültür ve zevklerine göre kullanmaktadır.

### **1.1.1.3. Öz Şiir (Sanat, sanat içindir.)**

Bu görüşü savunanlar, hececilerden ve halkçılardan apayrı bir şiir üretimine yönelmişlerdir. Bu görüşü savunan şairlerde estetik tavır öne çıkar. Onlara göre didaktik şiir anlayışının şiirle bir ilgisi yoktur. Bu yönelimin öncüleri Ahmet Haşım ve Yahya Kemal'dir. Onların Fransız simgecilerinden, Parnasçılardan yararlanarak oluşturdukları öz şiir anlayışını sürdürenlerse değişik konulara, içeriklere yönelmelerine karşın, temelde bir özdeşlik göstermişlerdir. Şiirin bir dil ve yapı

işçiliği gerektirdiğinin bilincine varmışlardır. Ölçüden ve uyaktan kopamamışlar, şiirlerini bireysel ve düşsel bir içeriğe yaslandırmışlardır.

### **1.1.1.3.1. Yedi Meşaleciler**

Beylik edebiyatı haline dönüşen memleket edebiyatına Garip Akımından önceki karşı koyuştur. 1928’de eserlerini “Yedi Meşale” adlı dergide toplayan genç sanatçılar Millî edebiyatçılara tepki olarak ortaya çıkarlar. Kenan Hulusi Koray, Cevdet Kudret Solok Muammer Lütfü Bahşi, Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Vasfi Mahir Kocatürk, Ziya Osman Saba’dan oluşan topluluk, “Sanat, sanat için olmalıdır.” görüşünü savunur. Onlara göre edebiyatta daima “yenilik, içtenlik, canlılık” peşinde koşulmalıdır. Sanatçı geleneksel temalar yerine yeni temalar bulup işlemelidir.

Yedi Meşaleciler, bir bakıma Fecr-i Âticilere benzetilebilir. Onlar nasıl Servet-i Fünunculara tepki olduklarını söylemişler, fakat onların devamı olmaktan öte gidememişlerse Yedi Meşaleciler de Hececilere karşı çıkmışlar ancak tam bir edebiyat topluluğu olamadan dağılmışlardır. Yedi Meşalecilerin çoğu daha sonra edebiyatın değişik alanlarına kaymışlardır.

### **1.1.1.3.2. Müstakil Şahsiyetler**

Öz şiiri savunanlar içinde müstakil şahsiyetler de yer alır. Bu sanatçıların bazı şiirleri belirli akımlar içinde görünse de onlar hep saf şiiri üretmeye çalışmışlardır. Bu sanatçılar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Asaf Halet Çelebi, Fazıl Hüsnü Dağlarca’dır.

Cumhuriyet döneminin önemli sanatçılarından Ahmet Hamdi Tanpınar, öğretmenlik, öğretim üyeliği, milletvekilliği gibi görevlerde bulunmuş edebiyatın

birçok dalında eserler vermiştir. Kendine özgü bir şiir dünyası kuran sanatçı, “zaman”, “rüya”, “hayal” kavramlarına geniş yer vermiş; Fransız Sembolizmlerinden, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'den etkilenmiştir. Şiirlerinde derin bir müzikalite, zaman teması, renkli bir imajın yanı sıra bilinçaltına inen bir duyarlılık görülür. İstanbul sokakları, camiler, çarşılar, mütareke yıllarının sıkıntıları, geçmişe ve tarihe özlem konularına yer verir. Şiirlerini heceyle yazmış, kendine özgü bir ses oluşturmuş, dış dünyayı değil bilinçaltını öne çıkarmıştır.

Ahmet Muhip Dıranas, şiir ve tiyatro alanında eserler veren sanatçı, asıl ürününü az fakat seçkin şiirleriyle kazanmıştır. Şiirde Fransız Sembolizmi ile Türk halk şiirini kaynaştırmaya çalışmıştır. Duraksız hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerde biçimi önemsememiş, şiire yeni bir ahenk getirmiştir. İnsanın iç dünyasını, tarih, metafizik, doğa temalarını; güzelliğe olan aşkını, yaşama sevincini mecazlı, sembolü, çoğu kez destansı bir şekilde şiirleştirmiştir.

Edebiyatımızda “Otuz Beş Yaş şairi” olarak tanınan Cahit Sıtkı Tarancı, Cumhuriyet dönemi şiirinin öncülerindendir. Şiirlerinin çoğunda ölüm temasını işleyen şair, ölüm ile hayatı keşfeder. Az kelimeyle çok şey söylemekten yana olan, söylediklerinin ses ve çağrışım bakımından zenginliğine önem veren şairin şiirlerinde kuvvetli bir yaşama sevinci hissedilir. Ölüm korkusu ise dünyayı bırakmak istemekten dolayıdır. Cahit Sıtkı, Garipçilerin etkisiyle serbest şiirler de yazmıştır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Cumhuriyet döneminin en önemli şairlerindendir. Öğrenimini Anadolu'nun değişik yerlerinde sürdürmüş, subaylık yaptığı yıllarda ise Anadolu'yu daha iyi tanıma fırsatı bulmuştur. Sanatçı, iç ve dış gerçeklere bakarak, bilinçaltına yönelerek şiire yeni ürperişler getirir. Şiirleri devamlı gelişme göstermiştir. Kurallı biçimlerden serbest biçimlere, anlamlı özlerden en yalın anlamlara varan şiir türlerini dener. Her şiirinde yeniyi dener. Genellikle epik-dramatik, lirik-didaktik ve toplumsal gerçekçi anlayıştadır. Şiir dili en son türetilen Türkçe sözcüklerle doludur.

Asaf Halet Çelebi, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin bir başka önemli sanatçısıdır. Klasik edebiyatımızla Fars edebiyatını da iyi bilen, bu edebiyatlarla ilgili inceleme ve çevirileri olan sanatçı 18 yaşına kadar gazel ve rubailer yazmıştır. 1937'den sonra yazdığı serbest nazımlı şiirlerinde kişiliğini bulmuş, Doğu-Batı kültürlerini bağdaştırarak, ilhamını Asya tasavvuf ve dinler tarihinin önemli kişilerinden, Eski Doğu-Batı medeniyet ve masallarından alan şiirleriyle tanınmıştır. Kendi deyişiyile hayatta olduğu gibi somut malzemeyle soyut bir âlem yaratmıştır. Bir hayal ve duygu şairi değil, bir sezgi şairi olarak öne çıkmıştır.

### **1.1.2. 1940-1960 Dönemi**

1938'de Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'de ve dünyada yeni gelişmeler olmuştur. İkinci Dünya Savaşı diğer dünya ülkeleri gibi Türkiye'yi de etkilemiş, toplum, bunalımlı bir savaş atmosferi yaşamıştır. Bu yıllarda tek partiyle yönetilen ülke, ancak 1950'den sonra çok partili siyasal hayata geçebilmiştir. Çok partili hayatla birlikte edebiyat alanında çokseslilik oluşmuş, karşıt görüşlerin dile getirildiği eserler verilmiştir.

1940'tan sonra şiirimizde önceki eğilimler devam etmiştir. 1940'tan sonra çıkan ve herhangi bir akıma bağlı olmayan şairlerle birlikte mistik/sanat; Nâzım Hikmet'in etkisiyle Marksist akım devam ederken Garip Akımı kendini gösterir.

#### **1.1.2.1. Garip Hareketi**

Geleneksel şiir anlayışına bir tepki olarak doğan ve 1941'de yayımladıkları "Garip" adlı kitapla ortaya çıkan Birinci Yeni hareketinin öncüleri Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat Horozcu'dur. Şiirimizde köklü değişikliklere yol açan Garipçilerin şiir anlayışına göre şiir, ölçüden ve uyaktan kurtarılmalıdır. Onlara göre şiirde asıl olan söyleyiştir. Dildeki her sözcük şiire girmeli, şairane sözlerden kaçılmalıdır. Şiir dili halkın konuştuğu dil olmalıdır. Şiirde

edebî sanatlara yer verilmemelidir. Garip Akımında şiir nükteye, şaşırtmaya dayalı bir şiir anlayışı da göze çarpar. Günlük hayattaki her şey şiire konu olabilir ve şiirde en sıradan insanlar ve olaylardan söz edilebilir. Batı Edebiyatındaki Sürrealizm akımından da bir ölçüde etkilenen Garip Hareketi'nin bu görüşleri “garip” karşılandığı için bu topluluk “Garipçiler” olarak adlandırılmıştır. 1950'lere doğru Garipçilerin şiir anlayışı tıkanmış, bu anlayışa tepki olarak başka şiir görüşleri ortaya çıkmıştır.

### 1.1.2.2. Garip Hareketinin Dışında Kalanlar

Garip Hareketi'nin dışında kalan şairlerin bir kısmı memleket edebiyatını sürdürürler. Bir önceki nesilden farkı memleket coğrafyasını anlatırken yeni keşfettikleri yerleri değil, içinde doğdukları bölgenin özelliklerini, hayallerini işlerler. Artık Anadolu'ya açılan sadece İstanbullu gençler değil, Anadolu'da doğan, hiç değilse çocukluklarını orada geçirenlerdir.

Cahit Külebi bu şairlerdendir. Anadolu'dan yetişen aydın şairin özlemlerini dile getiren sanatçı, çocukluk izlenimleri ve hatıraların beslediği halk şiir anlayışına bağlıdır. Şiirlerinde derin bir Anadolu sevgisi vardır. İyimser, açık ve gerçekçi bir bakışla yoksulluk temini anlatır. Şiirlerinde temiz bir Türkçe, Karacaoğlan'ı andıran bir içtenlik görülür.

Ceyhun Atuf Kansu da şiirlerinde halk geleneğine bağlıdır. Şiirlerinde yer yer Anadolu'nun mahallî rengini yakalar. Anadolu'nun sıkıntılarını, hasta çocuklarını, mutsuz insanlarını anlatır. Çocuk doktoru olan Kansu, hayatına yansıyan her şeyi şiirine sokmayı başarmıştır.

İlk şiirleri Varlık Dergisi'nde çıkan öğretmen şair, Behçet Necatigil de Cumhuriyet döneminin kendine özgü çizgisi olan şairlerindendir. Rahat, gösterişe kaçmayan, sembollere dayalı, şiir geleneklerini gözetten bir anlayıştadır. Şiirlerinde kendi evinden başlayarak öteki evleri, sokağı, çevreyi, giderek dış dünyayı ve



toplumu sorunlarıyla anlatmıştır. Hem hece hem de serbest nazımla yazmıştır. İlk şiirler anlamca açık sonrakiler kapalıdır. Necatigil, Türkçenin anlatım olanaklarını şiirlerinde bol bol kullanır.

Salah Birsal de Cumhuriyet döneminin bağımsız sanatçılarından. İronik ifadesiyle sıradan insanların günlük yaşayışlarını şiirine taşır. Lirik-satirik şiirlerinde kültürü ve mizacı onun dil ile çok özel bir şekilde oynamasına sıradan olanları şiire dönüştürmesine imkân tanımıştır.

Necati Cumalı önce Kızılçullu Yolu'nda topladığı yalın duyarlılık, değişik duygu ve izlenim güzellikler, hayata gülümseyişler, yaşamak sevinci ile dolu küçük şiirleriyle tanınmıştır. "Harbe Gidenin Şarkıları"nda II. Dünya Savaşı'nın genç bir insanda yarattığı tepkileri, iç sızılarını dile getirdi. "Mayıs Ayı Notları" ile sonraki kitaplarında da genel olarak aşk ve çevresi temalarına yer vermiştir. Süssüz, mecazsız, iç ve dış gözlemler başarıyla yansıtan bir anlatımı vardır.

Sabahattin Kudret Aksal, ilk şiirlerini Garip etkisinde yazsa da sonraları kendi tarzını bulur. İlk şiirlerinde günlük hayatın kesitleri oluştururken sonra insanın kâinattaki yerini arayan düşünce şiirine kaymıştır. Ayrıntı ve bütün arasında bağ kuran Aksal, sembolik şiirlere has bir telkin gücü taşır.

Özdemir Asaf, kısa şiirleriyle halk edebiyatı söyleyişleriyle nükteli bir üsluba sahiptir. Şiirinde bolca kullandığı bu şaşırtıcı nükte yöntemini kitaplarına seçtiği adlarla da kullanmıştır. Bu bakımlardan Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin ilginç simasını oluşturur.

### **1.1.2.3. Hisar Grubu**

1950'den sonra Mehmet Çınarlı'nın çıkardığı Hisar Dergisi çevresinde toplanan bazı sanatçılar, Garip Akımı'na tepki göstermişler; millî ve manevî

değerlere dayalı bir şiir anlayışı ortaya koymuşlardır. Şiirde ölçü, uyak gibi öğeleri önemseyen; aşk, doğa ve yurt sevgisi gibi temaları şiirlerinde işleyen topluluğun önemli sanatçıları Mehmet Çınarlı, İlhan Geçer, Munis Faik Ozansoy, Gültekin Samanoğlu, Nevzat Yalçın, Salâhattin Batu, Mustafa Necati Karaer, Yavuz Bülent Bakiler'dir. Hisar'ın kapanmasından sonra şairlerinin adlarına çeşitli dergilerde rastlanmıştır.

#### 1.1.2.4. Nâzım Hikmet Çizgisini Devam Ettirenler

Garip Akımına ilk karşı çıkanlardan biri olan Attilâ İlhan, Mavi Dergisindeki yazılarından hareketle “Mavi Akımı” oluşturmak istemişse de bunu gerçekleştirememiştir. Birinci Yeni Hareketine karşı çıktıkları için İkinci Yeni'nin öncüleri olarak değerlendirilmişlerse de İlhan buna karşı çıkmıştır. İkinci Yeni'yi yozlukla itham etmiştir. Attilâ İlhan, Nâzım Hikmet'in şiirini devam ettirdiklerini Mavi Dergisi'nde belirtmiştir. Şiirlerinde romantik bir duyarlıkla toplumsal gerçekçilik açısından çağımıza, yaşadığımız günlere bakar. İnançlarında ayak direyen, sert çıkışlar yapan, yer yer anılara sığınan “serüven tutkunu” bir şair olarak öne çıkar. Şiirlerinde Divan şiirinin biçim özelliklerinden, imgelerinden de yararlanan İlhan, canlı konuşma diline, argoya, halk deyimlerine geniş ölçüde yer vermiştir. İmlâ kurallarını reddetmiş, dil konusunda özgün kullanımlara yer vermiştir. 1946'da CHP şiir yarışmasında “Cebbaroğlu Mehemed” adlı eseriyle ikinci olmuş, adını duyurmuştur. Attilâ İlhan, çalışkan, verimli bir sanatçıdır. Gerçi şiir evreni bellidir, kolay kolay değişmez ama git gide zenginleşmekten de geri kalmaz. Üstelik düşünce ve hayal dünyasını çok değiştirmese de onu anlatan araçları değiştirmekten vazgeçmez. Durmadan yeni ve daha iyi biçimler arar. Attilâ İlhan'ın şiir serüveni toplumcu şiirimize olduğu kadar bireyci şiirimize de yeni boyutlar kazandırma yolundaki çabaların serüvenidir.

Nâzım Hikmet çizgisini devam ettirme 1960'tan sonra hız kazanmıştır. Arif Damar, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Ahmet Arif bu çizgiyi devam ettirenlerin

başında gelir. Toplumcu gerçekçiler diyerek de anabileceğimiz bu şairler, ele aldıkları sorunları daha çok sosyalist dünya görüşünden hareketle işlemişler, sanatı bu görüşü yayma doğrultusunda kullanmışlardır. Nâzım Hikmet'in şiirsel özelliklerinden de yararlanarak toplumsal içerikli şiir oluşturmaya yönelirken konuşma diliyle yazmışlar, çoğu zaman eserlerinde kişileri bölgesel ağızla konuşturmuşlar, güçlü betimlemeler yapmışlardır.

### **1.1.3. 1960 Sonrası**

#### **1.1.3.1. İkinci Yeni**

1950'li yıllarda şiirimiz, ilginç özellikler taşır. Garip şiiri, kendi kendini yineleyen kalıplaşmış şiir durumuna düşmüştür. Bu şiirin öncüleri ve çığırtaştırıcıları bile şiirde yeni arayışların içindedir. Kendi şiirlerini genişletmeye çalışırlar. Bununla birlikte Garip şiirinin belirleyici özellikleri de yaşarlığını korumaktadır. Öte yandan bu yıllarda siyasi ortam da değişmiştir. Buna bağlı olarak ekonomik ortam da. Bütün bunlar şiiri etkilemiştir. Nitekim 1950'li yıllarda şiirde yeni bir arayış içine girilir. İşte şiirimizde İkinci Yeni hareketi böyle başlamıştır.

İkinci Yeni şiirinin başlıca özelliklerinin başında imgeye yeniden ve sonuna kadar kapıları açmak gelir. Edebî sanatlar özgürlük tanımak, "basitlik, alelâdelik ve sadelik"ten ayrılmak amacını güderler. Bu akımın şairleri konuşma diline sırt çevirmişler, halk kültüründen uzaklaşmış folklordan kopmuşlardır. Garip Akımı'na tepki olarak nükte, şaşırtma ve tekerlemeden kaçmışlardır. Şiiri akıl ve anlamdan uzaklaştırarak duyguya ve çağrışımlara yaslanmışlardır. Şiirden konuyu, hikâyeyi, olayı atmaya çalışmışlar daha çok aydın kesime seslenmişlerdir.

Belirtmek gerekir ki İkinci Yeni, şiir dilimizin boyutlarını genişletmiştir. Dil devriminin getirdiği yeni sözcükleri şiirsel yaratışın sınavından geçirmiştir. Eklerin, takıların dil içindeki önemini, kelimelerin çağrışım gücünü ortaya çıkarmıştır. Buna karşın şiiri geniş ölçüde toplumun dışına çıkarmıştır. Dille dış gerçekler, yaşanan gerçekler arasındaki bağlantıyı koparmıştır. Konu alanı yönünden çok zenginlik taşımadığı halde dili olanaklarını sergilemesi yönünden önemli olmuştur.

Cemal Süreya, Edip Cansever, Sezai Karakoç (kullandığı üslup ve şekil bakımından), Ece Ayhan, Metin Eloğlu, Turgut Uyar, İlhan Berk, Ülkü Tamer, Ercüment Uçarı, Kemal Özer, Cahit Zarifoğlu, Gülten Akın, Süreyya Berfe İkinci Yeni şiirinin temsilcileri kabul edilir.

### **1.1.3.2. Müstakil Şahıslar**

1960'tan sonra şiir yazarlar arasında İkinci Yeni dışında dikkati çeken sanatçılar vardır. Çoğu şiir çevirileri ile de adını duyuran bu şairler, yabancı edebiyatları yakından takip edip onlarla ve Türkçe şiir kaynaklarıyla bağlantı kurarlar. Bu şairler de yazdıklarıyla Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yeni ifade imkânları sağlamışlardır.

Can Yücel, Talât Sait Halman, Kıbrıslı şairler Özker Yaşın ve Osman Türkay, Turan Oflazoğlu, Hilmi Yavuz, Özdemir İnce, Refik Durbaş, İsmet Özel, Erdem Beyazıt, Yüksel Pazarkaya, Metin Altıok, Atal Behramoğlu, Ebubekir Eroğlu, Enis Batur, Beşir Ayvazoğlu, bu isimlerdendir.

1960'tan sonra ülkemizin siyasal ortamında yeni bir değişikliğin ortaya çıkması ile 27 Mayıs devrimi yeni esintilere yol açar. Ülke ve yurt sorunları yeniden gündeme gelir. Bu durum şiirimizi de etkiler. Şiirde yeniden bir dönüşüm başlar. Soyuttan somuta, kelime oyunlarından yaşanan gerçekleri yansıtmaya yeniden dönuştür. 1950'den 1980'e Metin Eloğlu, Nevzat Üstün, Özdemir Asaf, Can Yücel,

Gülten Akın, Hasan Hüseyin, Özdemir İnce, Ataol Behramoğlu, Ahmet Oktay, Hilmi Yavuz, İlhan Demiraslan, İsmet Özel, Ali Yüce, Refik Durbaş, Cahit Zarifoğlu, Egemen Berköz, Metin Altiok, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Kemal Özer, Ülkü Tamer, Tekin Sönmez, Süreyya Berfe, Erol Çankaya, Ali Püsküllüoğlu, Ahmet Erhan, Behçet Aysan, Ahmet Telli gibi şairler dönemin çok sesliliğini gösterir.

Son antolojilerde eserleri alınan ve haklarında değerlendirmeler yapılan kişiler arasında Tuğrul Tanyol, Erol Çankaya, Metin Cengiz, Tarık Günersel, Veysel Çolak, Lale Müldür, Enver Ercan sıralanabilir.

1980 sonrasında öteki şairleri arasında Hüseyin Ferhat, Ali Cengizkan, Murathan Mungan, Haydar Ergülen, Hasan Akay, Adnan Özer, Orhan Alkaya, Akif Kurtuluş, Levent Sunal, Osman Konuk, Mehmet Erdoğan, Birkan Keskin, Süleyman Çobanoğlu, Cevdet Karal, Nejat Çavuş, Hüseyin Atlansoy, Oktay Yivli, Osman Olmuş, Mevlana İdris, İbrahim Tenekeci, Ayhan Kurt, Hakan Arslanbenzer, Hakan Şarkdemir, Murat Menteş, Ahmet Murat, Serkan Işın adları yer almaktadır.

Şiirimizin Cumhuriyet dönemindeki görünümünden şöyle bir sonuca ulaşabiliriz:

Toplumsal yapımızdaki gelişme ve değişmelere bağlı olarak şiirimiz de sürekli bir değişim ve gelişim göstermiştir. Bu gelişme ve değişimler, şairlerin şiir grafiğine yansımıştır. Öyle ki başlangıçta hece ölçüsüyle yazan kimi şairler, heceden serbeste geçmişler; bireyci, düşü bir içerikten toplumcu bir öze yönelmişlerdir. Kimi şairler de halk şiirinin bereketli toprağından şiirlerine öğeler katma, millî birikimden yararlanma yollarını denemişlerdir. Bu yönelim ve deneyimlerle şiirimiz yaşamdan insandan ve toplumdaki kendini soyutlamayan bir düzeye erişmiştir. Şairlerimiz küçük umutların, düşlerin, hüznlerin, bireysel yalnızlıkların umutsuzlukların şarkısını söylemişlerdir. Cumhuriyet dönemi Türk şiiri, insanın yücelmesi konusunda büyük anlam taşır.

## II. BÖLÜM

### 2.1. ANNELERİN EDEBİYATÇILAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İnsan yaşamında ailenin, özellikle de annenin etkisi tartışılmazdır. Bu gerçeği Türk edebiyatının içinde de görürüz. Türk edebiyatında bazı şair ve yazarlar, annelerinden ısrarla söz etmişlerdir. Onların kişiliklerinin oluşmasında annelerinin etkisinin ne kadar büyük olduğunu bu edebiyatçılar, eserlerinde, konuşmalarında ve anılarında da açıkça ortaya koymuşlardır. Ancak bazı şair ve yazarlar eserlerinde dolaylı yoldan anneye yer vermişlerdir. İster doğrudan ister dolaylı yoldan olsun anneler, gerçektir; bir sanat eseri güzelliğindedir ve elbette edebiyatın konusu olur.

Biz bu bölümde, eserlere doğrudan ya da dolaylı biçimde yansıyan anne temasını bir nebze de olsa aydınlatacağımızdan bazı edebiyatçıların annelerinden nasıl etkilendiğine değineceğiz.

Konumuzun Cumhuriyet dönemi ile sınırlı olmasına karşın genel olarak anne etkisini göstermesi ve Tanzimat ile Servet-i Fünûn Dönemlerinde başarılı bir kadın şairin varlığı bakımından Nigâr Hanım, önemli bir şahsiyettir. “Sekiz dilde okur-yazar, konuşur” bir baba ile şiir sever, ince ruhlu bir annenin yetiştirdiği önemli bir simadır.

Nigâr Hanım, döneminin yetişmiş bütün şairleri gibi ilk ilhamlarını Divan Edebiyatından alır. Ancak bu ilk ilhamların ona gelişini hızlandıran, annesidir. Annesinin özellikle hasta olduğu zamanlar okuduğu beyitler Nigâr Hanım’ı derinden etkiler. Elbette şairin tek etkilendiği annesi değildir; ancak annesi olmasaydı Nigâr Hanım’ın şairlik hayatında büyük bir eksik de olacaktı. Şairin yaratılışı, öncelikle babasından aldığı edebî, sosyal, kültürel eğitim, dönemin ünlü isimlerinin (Ahmet Mithat, Recaizâde Mahmut Ekrem) eserleri, babasının ona seçtiği hocaları (Celal

Sahir'in babası Şükrü Efendi) ve elbette vatani, onun şairliğini besler. Fakat annesinin tamamlayıcı kimliği bu kadın şairin duyarlılığını artırmıştır.

*“İlk yazılarım çıkmaya başladığı zaman ben on dört yaşımdaydım. Diyebilirim ki şairlik zevkimi annemden almışumdur. Çünkü annem, efendim, gayet çok şiir okurdu. Zavallı hasta olduğu zaman daima beyitler okurdu.”<sup>6</sup>*

Çoğu şairimiz özellikle annelerinin ölümünden duydukları acıyı şiirlerinde anlatmışlardır. Cumhuriyet dönemi şairlerinden olmasa da bizim modern şiirimizin hazırlayıcısı diyebileceğimiz Tevfik Fikret'e bu konuda yer vermek gerekiyor. Tevfik Fikret 12 yaşındayken annesi ölmüştür. Bazı şiirlerinde, özellikle Şermin'e yazdıklarında bu yoğun öksüzlük duygusunu görürüz. Onun bu şiirlerinde “anne” yerine “nine” sözcüğü kullanılır.

İçine kapanık bir çocukluk geçiren Fikret'in bir başka “Aşiyân”ı da konaklarındaki küçük odasıdır. Aksaray'daki evlerinde şairin kendisine ait odasında tüm eşyalarını, oyuncaklarını, kitaplarını topladığı kendine uygun bir dünyası olduğunu görmek mümkündür.

Böyle bir dünya kurmasında annesinin ölümü elbette çok etkili olmuştur.

*“Şairin annesi aslen bir Rum... Müslüman olup Hatice Refia ismini alan bu kadın da kocası gibi oldukça dindardır. 1879 yılında kardeşi ile birlikte hacca gider, dönüşte koleraya yakalanır ve yolda ölür.12 yaşında öksüz kalan küçük Teyfik, Aksaray'daki konaklarında kendisine anne kadar ilgi gösteren yengesi Naime Hanım'ın yanında yaşamaya başlar.”<sup>7</sup>*

---

6- Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar Ki*, 2. Baskı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay.,Ankara 1985, s.18.

7- Rıza Teyfik Bölükbaşı, *Tevfik Fikret, Hayatı, San'atı, Şahsiyeti*, Hazırlayan: Abdullah Uçman, Kitabevi Yay., İstanbul 2005.

Tevfik Fikret'in gerek "Şermin" adlı kitabında gerekse öksüzlüğü ile ilgili imgeler içeren başka şiirlerinde kendi öksüzlüğünü "vatanın öksüzlüğü" ile örtüşürerek işlediğini görürüz.

Rıza Tevfik Bölükbaşı da annesinin ölümüne şahit olmuş bu olaydan etkilenip olayın etkilerini şiirlerinde yansıtmış şairlerdendir. Rıza Tevfik'in anılarından şunları öğreniyoruz:

*"İzmit bir yemiş memleketi idi. Fakat bu cennet gibi memleketi sıtma berbat ediyordu. Anam Şapset kabilesinden genç bir Çerkez kadınıydı. Ömründe hastalık nedir bilmemiş bir kimseydi. İzmit'te sıtmaya tutuldu. Karaciğer hastalıkları almış yürümüştü. Hekim yoktu. Dalak kesen berberler vardı. Derken anam sarılık da oldu. İlaç mılaç hak getire. Hâsılı bu genç kadın 28 yaşında öldü. Ben o vakit on bir yaşındaydım. Ölüm döşeğinde, anamın başucunda idim. Ölümünü gördüm. Beni zorla oradan kaldırdılar Serâb-ı Ömrüm'deki birkaç şiirim onun mersiyeleridir."*<sup>8</sup>

Süleyman Nazif'in anne imgesinin anneden öksüz kalışın biçim değiştirip vatan ve tarih yetimliğine dönüşmesi de yine annelerin edebiyatçılar üzerindeki etkisini görmek bakımından kayda değerdir.

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde elbette ailesinin ve ailesinden aldığı ilk dinî telkinlerin etkisi çoktur. "Ne öğrendiysem kendisinden öğrendim." dediği hem babası hem hocası İpekli Tahir Efendi'nin yanında tamamlayıcı annesi dinine bağlı bir kadındır.

---

8- Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Biraz da Ben Konuşayım*, Derleyen: Abdullah Uçman, İletişim Yay. İstanbul 2008.



*“Annem çok ibadet eden dindar bir hanımdı. Babam da öyle. Her ikisinin de dine sağlam bir bağlılıkları vardı. İbadetin verdiği zevkleri heyecanla tatmışlardı. Bilhassa bu hususta evden dinî telkinler aldım. Annem çok hassas bir kadındı, babam da öyle. Şiir söylemezdi; fakat mensur şiire aşıktı.”<sup>9</sup>*

Hüseyin Cahit Yalçın’ın da edebiyat zevkinin temellerinde ailesinin etkisi büyüktür. Özellikle annesinin, babasının, ablasının geceleyin okuduğu kitaplar sanatçının çocuk hayal dünyasını kurmasında temel teşkil eder. Âşık Garip, Kerem, Hazret-i Ali’nin Savaşları, Battal Gazi, Kara Davut, Ahmet Mithat’ın Felatun Beyle Rakım Efendi’si, Monte Kristo vb gibi eserler sanatçının ailece gece okumalarının tanıttığı eserlerdir.

Celal Sahir Erozan’ın annesi, Hacı Davut Han sülalesinden Fehime Nüzhet Hanım, şairi belirttiği gibi çok zarif ve ince duygulu bir kadındır. Tam bir öğrenim hayatı olmamasına rağmen yeteneği ile şair olmuş bu kadın gazellerden, şarkılardan oluşan küçük bir divan olabilecek manzum yazılar ve iki tiyatro piyesi kaleme almıştır. Hatta bazı şarkıları bestelenmiştir.

Şair, çocukken anne ve babasının ayrıldığını ve babasının saraydan çıkmış bir hanımla evlendiğini ve bu yeni çiftin üç çocuğu olduğunu öğreniyoruz. Şair babasını beş yaşından sonra görmemiştir. Ancak baba şefkatinden mahrum kalmadığını da öğreniyoruz. Çünkü babasından ayrıldıktan sonra annesi de evlenmiş üvey babası baba sevgisini aratmamıştır.

---

9- Ahmet Kabaklı, *Sohbetler II Mehmet Akif/ Yahyâ Kemal, Necip Fazıl Kısakürek*, 2. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul 1992, s. 11.

İşte bu duygulu ve yetenekli kadın, Celal Sahir'e şairlik aşlamıştır. "Şiir yazmak merakı eğer irsî bir şey ise bu bana annemden geçti." demiştir.

*"İlk şiirimi ne zaman yazdım? Bunu öğrenmek istiyorsunuz öyle mi? Anneme darıldım da ondan yazdım. On dört yaşında idim o zaman. Fakat neşretmedim tabii. Bu şöyle bir şarkı idi:*

*Lerzan ediyor çarhı enünü nevhatım*

*Hiç gelmeyecek mi acaba âni mematım*

*En sevdiğim barı giran oldu hayatım*

*Hiç gelmeyecek mi acaba âni mematım"*<sup>10</sup>

Türk Edebiyatının vazgeçilmez şahsiyetlerinden biri olan Ahmet Haşim de annesinden etkilenen ve bu etkileri şiirlerine yansıtan sanatçıların başında yer alır. Haşim'in şahsiyetinin oluşmasında annesinin büyük rolü olmuştur. Ahmet Haşim sekiz yaşlarında iken annesini kaybetmiştir. Bu ölüm, şairin içsel dünyasının en büyük olayı olarak onda derin izler açmıştır.

---

10- Mecdi Sadrettin ile 10 Temmuz 1929'da yapılan röportaj. Zikreden: Mehmet Nuri Yardım, *Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları*, 6. Baskı, Nesil Yay., İstanbul 2006, s. 150.

Ahmet Haşim'in duygu dünyasını ve dolayısıyla şiirlerindeki dünyayı anlamak için onun hayatının özelliklerine ve inceliklerine dikkat etmek gerekir. Onun içindeki tezatların, hazin huzursuzlukların, çapraşık düğümlerin yavaş yavaş nasıl oluştuğunu görmek için, çocukluğunun ilk zamanlarına inmek yerinde olur.

*“Ahmet Haşim,1887’de Bağdat’ta doğar. Soyu oranın ileri gelen ailelerindedir. Babası Alûsizâdelerden Arif Hikmet Bey’dir. Annesi Kâkyazâdelerden Sârâ Hanımdır. Her iki aileden de birtakım bilginler, devlet adamları çıkmıştır...*

*Haşim doğduğunda babası Hulle’de kaymakamdır. Görevi dolayısıyla birçok yerleri dolaşır, onu da birlikte götürür. Bu yüzden Haşim düzenli bir ilkokul öğrenimi göremez. Ancak bir süre Afganlı halasıyla bir cami avlusundaki mahalle mektebine gidip gelir. Annesi duyarlıklı, hasta bir kadındır. Oğlunu çok sever, kucığından indirmez. Cılız ve sıska oğlu da ondan ayrılmaz Evin bahçesinde sincaplarla, ayı yavrularıyla oynamaktan, bazen sokağa kaçarak Çingenelerin çalıp söyleyişlerini seyretmekten hoşlanır.1893 yılına doğru Sârâ Hanım ölür. Haşim altı yedi yaşında öksüz ve yalnız kalır. Babası katı bir adamdır. Oğluyla pek ilgilenmez. Bundan ötürü Haşim, annesinin ölümüyle derinden yaralanır. Onunla geçirdiği mutlu günleri bir türlü unutamaz.<sup>11</sup>*

Ahmet Haşim'de daha küçük yaşlarda başlayan kendi içine çekiliş zamanla büyür. Yabancılık duygusuna okul sıralarında takılan lakaplar, haddini aşan olaylar ve çirkin şakalar eklenir. Bunlar zamanla onun içine yerleşir. Bunların yanında kendi çirkinliğinden duyduğu rahatsızlık ve şiirini gereğince anlamayanların hücumları da onu ömrü boyunca huzursuzluğa sürükleyen sebepler arasındadır.

---

11- Asım Bezirci, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1986, s. 8.

Tüm bunların yansımalarını eserlerine taşımış olan Ahmet Haşim'in incelenmesini konumuzu daha iyi anlamak açısından gerekli görüyoruz. Ahmet Haşim, anne temasının derinliğine inmemizi sağlayacak inceleyeceğimiz anne temalı şiirleri Cumhuriyet dönemi Türk şiirindeki anne temasının gelişimine de rehber olacaktır.

Yahya Kemal'de de anne etkisi derindir. Yahya Kemal, çocukluk ve gençlik yıllarını anlattığı “Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım” adlı eserinde derin duygularla bağlı olduğu annesini ayrı bir bölümde anlatmıştır. Yahya Kemal'in annesi Nakiye Hanım, Leskofçalı Dilaver Bey'in ve Ivranlı Adile Hanım'ın üç kızında en büyüğüdür. 1883'te Nakiye Hanım, Yahya Kemal'in babasıyla evlenir. Orta boylu, kumral, güçlü bir bünyeye sahip, duygusal bir kadın olan Nakiye Hanım, okuma yazma bilmemesine rağmen oldukça görgülü ve anlayışlı bir kadındır. Dinine çok düşkündür.

Yahya Kemal, babasının ailesine çok bağlı olmadığını, alkole düşkün olduğunu, hatta her akşam içkisini ailesinin yanında içtiğini yazmıştır. Yahya Kemal'in babası daha sonra Selanik'e gidip gelmeye başlar. Annesi Nakiye Hanım bu gidişlerden rahatsızdır. Babası bir süre sonra Üsküp'ten ayrılıp Selanik'te bir memuriyet alıp orada yerleşmek ister. Ancak annesi yaşadığı topraklardan ayrılmak istemez. Bu duruma üzülen Nakiye Hanım verem hastalığına yakalanır.

Daha sonra Yahya Kemal, annesi, kardeşi Reşat, Rukiye, Arap halayıklarıyla beraber Üsküp'ten ayrılıp Selanik'e taşınırlar. Babası Selanik adliye müfettişliğine başlamıştır. Bu arada geceleri içki ve eğlence hayatı da sürer. “*Ben de kendi heva-ü hevesimle dolaşıyordum. Küçük biraderim ise ailemizin feci vaziyetini idrak edecek yaşta değildi.*”<sup>12</sup> Annesi, babasının kendisine karşı merhametsizliğinden ve ilgisizliğinden çok çocuklarına karşı kayıtsızlığına üzülmemektedir. Bu nedenle Nakiye Hanım günden güne erir. Onun tek bir isteği vardır: “Bir Müslüman şehir olan Üsküp'e gitmek ve konu komşunun arasında ölmek”

---

12- Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, Baha Matbaası. İstanbul 1976, s.6.

Beyatlı'nın babası, annesinin bu perişan haline daha fazla dayanamaz ve annesi ile kardeşini Üsküp'e gönderir. Beyatlı, Selanik İdadisi'ne gideceği için babasıyla kalır. Ancak daha sonra babası Üsküp'e geri dönmeye karar verir. Döndüklerinde Nakiye Hanım'ı ölüm döşeğinde bulurlar. Annesinin tek tesellisi oğlu Yahya Kemal'i bir kez daha görmektir.

Annesinin ölümü Beyatlı'yı sarsar. Rüyasında ölümünü gördüğü annesini onun lirizminin temelinde görmek mümkündür. Annesinin dinî ve millî telkinleri ile onun ölümünden etkilenişini böylece Beyatlı'nın şiirlerine yansımıştır.

İlk şiirini 15 yaşında Namık Kemal adıyla yazan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in de hayatına baktığımızda 'aile' özellikle 'anne' kavramının önemini bir kez daha anlıyoruz.

Hamdullah Suphi, annesine çok bağlı bir çocuktur. Annesi de oldukça merhametli ve şefkatlidir. Şairin annesi gazetede okudukları bir tabur Rus askerinin bir göl üzerinden geçerken buzların altında kaldığı haberi karşısında bile evlat acısını hissedecektir.

Bütün annelere değer veren Hamdullah Suphi, onların hayatın devam etmesi ve düzenin ahenkle sürmesi bakımından büyük bir güce sahip olduklarına işaret eder:

*“Anneler olmasaydı ovalar ıssız kalırdı, ormanlar sessiz kalırdı, gökler kanatsız kalırdı. Kendimizi duyduğumuz anladığımız günden beri gözlerimizin seyrettiği o sayısız hayat mucizeleri annelerin içine doğuyor, annelerin verdiği feyizlerle yetişiyor ve üzerinde yaşadığımız dünyayı, fezanın içinde kupkuru, ölü bir mezar taşı gibi savrulmaktan kurtarıyor.”<sup>13</sup>*

---

13-Şevket Rado: “Abdülhak Şinasi Hisar'ın Dağınık Notlarından, Hamdullah Suphi Tanrıöver”, Hayat Tarih Mecmuası, Ağustos, 1966, Yıl 2, Sayı 7, s.4-9 Zikreden: Mehmet Nuri Yardım, Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları, 6. Baskı, Nesil Yay., İstanbul 2006, s. 180.

Şiirlerini Türk Yurdu, Resimli Kitap gibi dergilerde yayımlayan Hamdullah Suphi'nin en başarılı manzum hikâyelerinden biri "Annemin Derdi"dir. Bu şiirde annesinin, adeta ruh tahlillerine varıncaya kadar, hatta hayat hikâyesinin ve konağın mahremiyetini a çığa vururcasına son derece ayrıntılı açıklamalar vardır. Günebakan yazarının babası devrinin sayılı adamlarından olmakla birlikte annesi okuma yazması olmayan bir Çerkes kadınıdır. Şairimiz, annesine büyük bir sevgi beslemekte, onu hiçkimse ile değişmemektedir. Öyle ki bir gün hatıralarını anlattığı Mustafa Baydar'a "Belki de tercihimı garip bulacaksın, sana vasiyetimi söyleyeyim: Ebediyet uykusunu annemle birlikte uyuyacağım."der. Ne var ki bu mümkün olmaz. Çünkü sonsuzluk uykusunu birlikte uyumak istediği ve annesinin mezarının yanındaki yere bir başkası gömülmüştür. Hamdullah Suphi, anne sevgisini şiirleştiren şair olarak da edebiyatımıza mâl olur.

Ailenin, özellikle annenin etkisini kişiliğinde ve eserlerinde gördüğümüz Abdülhak Şinasi Hisar da aile ortamından sıkça bahseder. Annesi, büyükbabası, eve gelen konuklar onun çocukluğunda ruh dünyasını şekillendiren etkenlerdir. Adı bile aile büyüklerinin sevgi duydukları Abdülhak Hamit Tarhan ile Şinasi'nin adlarının bir araya gelmesinden oluşmuştur.

Konumuzun Cumhuriyet dönemi şiirinde anne olmasına karşın bir nesir ustası olarak bildiğimiz Refik Halit Karay'ı da annesinden etkilenen sanatçılar arasında vermeliyiz. Çünkü Karay, anılarında öncelikle yazmaya şiirle başladığını belirtir:

"Tam doğrusunu söylemek lazım gelirse, bende muharrirlik istidadı pek çocukken, henüz on bir on iki yaşlarında kendisini gösterdi; hem de çoğu kimsede olduğu gibi başlangıçta şiir şeklinde..." İlk manzumesinin çiçek, böcek, ipek, inek kafiyeli olduğunu belirten yazar, sıkıntılı addettiği bu devrenin kısa sürdüğünü, hemen nesre atıldığını belirtir. Biz Karay'ın şairliğinin her ne kadar kısa sürse de onun üzerindeki annesini etkisini belirtmeyi gerekli buluyoruz. Çünkü annesi Refik Halit'i yazılarından dolayı ilk destekleyen kişi olarak görüyoruz.

Refik Halit Karay, kendi evlerindeki mürebbiyeden etkilenerek mürebbiyesi tarafından bırakılma endişesi ve izzeti nefis yarası ve kıskançlık duygularıyla yazdığı

kendisinin daha sonra “basit ve “bozuk “diyeceği –bir sır gibi yazdığı ve defterinde sakladığı - bir hikâyeyi kimseye göstermez. Ancak annesine - belli ki o çocuk dünyasını açabileceği en güvendiği kişiye – açılır. Refik Halit’te bu konuda bir yetenek sezen ilgili anne oğlunu bu hikâyeyi gösterecekleri tanıklarına götürür:

*“Defterimi ancak anama okuyabilmişim. Başka kabahatlerimizi de zaten ona itiraf etmekle başlamaz mıyız? Beni bir gün yanına aldı, civarda oturan ilim ve irfan ile tanınmış ahbaplardan bir gence götürdü ve defteri tetkikine arz etti. ...”<sup>14</sup>*

Karay’ın annesi, onun da belirttiği gibi en özel duygularıyla yazdığı hikâyesini paylaşacak kadar güven duyduğu kişidir. Oğlunu desteklemiş, bağışlayıcılığı ile bir sırdaş olmuştur. Elbette bu yönleri sanatçıyı derinden etkilemiştir.

Yine Halit Fahri Ozansoy’un çok küçük yaşta annesini kaybetmesi eserlerindeki lirizmin temelinde de işaret sayılır. Babası, ninesi, yengesi ve uşakları ile hareketli bir hayat sürmesine rağmen genç yaşta ölen annesini unutmayacaktır.

Babası yedi günlükken ölen Arif Nihat Asya, 4 yaşında iken annesi Filistinli bir subayla evlenir. Dedesi annesi ile gitmesine izin vermez ve Asya annesini ancak kendisi 47 yaşında iken tanır. Tezimizde ayrıntısı ile verdiğimiz bu olay şairin anne temalı şiirlerine doğrudan yansımıştır.

Necip Fazıl Kısakürek Kısakürek’in şiirleri ve hayatı incelendiğinde onun sanatında annesinden ve ailesinden gelen izleri görmek mümkündür. Annesinin sanatçı kimliği üzerindeki etkisini Necip Fazıl ünlü eseri “Çile”nin başında şöyle anlatır:

“Şairliğim on iki yaşında başladı. Bahanesi tuhaftır:

Annem hastanedeydi. Ziyaretine gitmiştim... Beyaz yatak örtüsünde siyah kaplı, küçük eski bir defter... Bitişikte yatan genç kızın şiirleri varmış defterde...

---

14-Hikmet Münir Ebcı, *Kendi Yazıları İle Refik Halit*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, s.2.

Haberi veren annem, bir an gözlerimin içini tarayıp:

-Senin dedi; şair olmanı ne kadar isterdim!

Annemin dileği bana içimde besleyip on iki yaşına kadar farkında olmadığım bir şey gibi göründü. Varlık hikmetimin ta kendisi... Gözlerim hastane odasının penceresinde, savrulan kar ve uluyan rüzgâra karşı, içimden kararımı verdim:

-Şair olacağım!

Ve oldum...”

O günden sonra Necip Fazıl, şairliği “küçük ve adi hasisliklerin” üstünde görür, onu “idrakin en ileri merhalesi” sayar ve böyle hissetmesine sebep olan bu küçük bahaneyi ömrünün sonuna dek unutmaz.

Sait Faik Abasıyanık'ta ise sadece bir sebep değil edebiyat dünyası açısından birçok sonucun sebebi olan annenin ilginç, verimli uğraşısını görürüz: Sait Faik öldükten sonra ölümsüz çocuğunu daha da ölümsüzleştirecek Sait Faik öykü yarışmasının başlaması ve bu yarışmanın gelenekselleşmesi.

Bir insan için en büyük şanslardan biri sevgi dolu bir aileye sahip olmaktır. Anne ve babanın birbirine uygun olması, birbirlerini aynadaki akisleri gibi görmeleri, birbirlerini tamamlamaları bir çocuk için hele bulunmaz bir hazinedir. Tıpkı Samiha Ayverdi'nin hayatında olduğu gibi. Eserlerinde çocukluğunda yetiştiği muhiti, ailesinin verdiği terbiyeyi, geleneğe bağlılığını ve elbette anneliğin tüm özelliklerini her zaman gördüğü dışı gibi içi de güzel annesini yansıtmış olan Ayverdi, kişiliği, hayat görüşü üzerinde annesinin etkisini açıkça ifade eder.

*“...çocukluğumda annem benim için sade analık vasıflarını bütün kudretiyle temsil eden güzel bir kadındı. Hâlbuki sonradan anladım ki o, yüzü kadar içi de güzel bir insanmış.”*<sup>15</sup>

---

15- Samiha Ayverdi, *Mabette Bir Gece*, 3.Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1996, s.18.



Samihya Ayverdi'nin kendine annesini 6rnek aldığı açıktır. “Güzeller serefrazı” diye bilinen sarı saçlı, yeşil gözlü annesinin güzelliğini, güzel huylarını sık sık anar:

*“Annem dedikodu ve mâlâyâniden hoşlanmayan bir mübarek insandı. Meclislerinde gıybet eksik olmayan ailelerle temastan hiç hoşlanmaz, fakat ziyarete mecburiyeti olan kimselerle, soğukluğa meydan vermemek için, arada bir görüşürdü.”<sup>16</sup>*

Samihya Ayverdi'nin çocukluğunda yaşadığı konak hayatı ve tarihi çevresi ile Osmanlı Dönemi ve Rumeli Türklüğü ağırlıklı tarih kültürünü birleştirerek yazdığı birçok eserde, karakterlerinde annesinin izlerini bulmak mümkündür.

Ziya Osman Saba, Binbaşı Osman Bey'in oğlu Saba, annesini küçük yaşta kaybetmiştir ve bu acı ayrılık Saba'nın şiirlerindeki derin duyarlılığında haritasını çizer. Özellikle çocukluğa özlemine, eski İstanbul'u anışını, Allah'a sığınmayı küçük yaşta kaybettiği annesini anarken daha da yoğunlaştırır adeta.

*“Ben sekiz yaşında iken annem o zamanlar o zamanlar pek salgın ve meşhur olan İspanyol nezlesinden öldü Mütarekenin acı günleri ile beraber Galatasaray Lisesine yatılı olarak girdim...”<sup>17</sup>*

“Nasıl anmazsın o çocukluk günlerini!/Dalda bülbülü vardı, gökte beyaz bulutu/Annem vardı, babam vardı.” dizelerinin şairi Ziya Osman'ın ilk yazısını yazmasına annesi sebep olur. İlk yazısı annesinin ölümüne ve ardından gelen ikinci yazı, babasıyla gittiği annesinin mezarını ziyarete dairdir. Saba'nın yazarak içini dökmesine sebep olan biricik annesi olmuştur. Duygularının kalıbı annesini yitirışı olmuştur.

---

16- Samihya Ayverdi, *Rahmet Kapısı*, Kubbealtı Neşriyatı, İst.1985.

17- *Edebiyatçılarımız Konuşuyor*, Varlık Yay., İstanbul 1976, s.65.

“Benden yaşlı akrabalarım, küçükken ‘Ben şair olacağım!’ dediğimi söylerler. Ben böyle laf ettiğimi hatırlamıyorum; ama bir şair olmayı en güç, en erişilmez bir şey olarak düşündüğümü, şairliği yıllarca hayal ettiğimi pekiyi hatırlıyorum. Nitekim ilk kalem denemelerim de şiir değil, nesir olmuştu. Annem Birinci Dünya Harbi mütarekesi sıralarında ölmüştü. Beni Galatasaray Lisesine gececi olarak vermişlerdi. İlk yazım bu mektebin ilk sınıflarında annemin ölümüne dair bir yazı oldu. Onu yine annemin mezarını babamla beraber ziyaret edişimizi anlatan bir yazı takip etti. Bu nesirleri ve daha sonra yazdıklarımı siyah kaplı bir deftere geçirmiş, ilk sahifeye kırmızı –mavi kalemle, doğan mı batan mı olduğu pek de anlaşılmas bir güneş resmi yapmış ve korkunç bir Arapça hatası da işleyerek en başa, eserime verdiğim adı yazmıştım: *Hissiyatlarım*.”<sup>18</sup>

Bu acı anı “Çocukluğum, çocukluğum.../Gözümde tüten memleket/**Artık** bana sonsuz hasret ,/Sonsuz keder çocukluğum”<sup>19</sup> demesinin sebebini bir nebze de olsa açıklamaktadır.

Duygusal bir çocuktur Ziya Osman. Çocukluğunda yaşadıklarını eserlerine yansıtır. Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi<sup>20</sup> adlı eserinde babasının bıraktığı en değerli mirastan daha okuma bilmediği yıllarda çıkan, babasının biriktirdiği, ciltlettiği mecmualardan bahseder. Çocuk aklıyla babasına sorduğu rüyalarına giren, onu korkutan ama bir yazar hayal gücünü oluşturmayı sağlayan mecmualardaki resimleri anlatır eserinde.

---

18- Ziya Osman Saba, *Konuşanlar Bir Hüzünle Sesinde*, Derleyen: Tahsin Yıldırım, Alkım Yay., İstanbul, 2004 Zikreden: Mehmet Nuri Yardım, *Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları*, 6. Baskı, Nesil Yay., İst. 2006, s.320-321.

19- Ziya Osman Saba , *Bıraktığım İstanbul*, Alkım Yay., İstanbul 2003,s.39.

20- Ziya Osman Saba, *Bütün Öyküleri*, Alkım Yay., İstanbul 2003,s.59-77.

Şiirlerindeki o çocukluğa özlemi, aileye olan düşkünlüğünü anlatan bu manzaralar elbette annesinin ölümüyle sislenir; ancak bu sisli manzaralar sanatçının şiirlerinde de belirttiği gibi küçük bir yuva, huzurlu bir hayat, aile saadeti özlemini hep diri tutmasını sağlar. Böylece bu etkilerle Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil gibi şiirlerinde “ev”i işleyen ilk şairlerimizdendir.

Çocukluğu Diyarbakır’da geçen Cahit Sıtkı Tarancı, eğitimine İstanbul’da sürdürmüş, ortaokulu da Fransız okulunda okumuştur. Okuldaki yabancı ortam ve annesinden, kardeşlerinden uzak kalmanın verdiği sıkıntılar şairin ruhunu etkilemiş; annesine ve kız kardeşine yazdığı uzun manzum mektuplarla kendisini avutmuştur. Fransız romantiklerini okuyan şair, okuduklarından esinlenerek yalnızlığını, karamsar ruh hâlini, coşkulu bir şekilde mektuplarında anlatır. Şairin kardeşine ve annesine yazdıklarında geliştirdiği içten, duygu dolu anlatımlar, onun estetik terbiyesinin gelişmesinde önemli ilk adımlar olmuştur.

Daha sonra Galatasaray Lisesinde sıra arkadaşı olan Ziya Osman Saba ile yazıştıkları mektuplar da şairin yaşamında önemli bir yerdedir. İki arkadaşın ortak özelliklerinde biri de kişiliğinde ve sanatında ikisinin de annelerinin izlerini taşımasıdır.

Behçet Necatigil de annesini iki yaşında yitirmiştir. Zaman zaman gündelik hayatın yılgınlığıyla silik, ancak acısı berrak bir biçimde annesini şiirlerinde ev-aile – yakın çevre üçgeninde çizmiştir. ”Zarif ince ruhlu” bir annesi, “kitaplara düşkün vaiz bir baba”nın çocuğu Necatigil, annesinin ölümünden sonra annesinin babası Geyveli Hafız İbrahim Hakkı Efendi tarafından bakılır. Dedesi vefat edince anneannesi Emine Münire Hanım’la Atikali’deki küçük bir evde yaşamaya başlar. Çünkü Necatigil beş yaşında iken babası tekrar evlenir. Anneannesinin evi ile üvey annesinin evi arasındaki gidiş gelişler başlar. Necatigil, bu yıllarda bir ara rahatsızlanır. Sonra Kastamonu’da tamamladığı ilkokulu, oradaki Türkçe öğretmeni Zeki Ömer Defne’nin bu küçük duygulu şairi keşfedişi ile edebiyata adım atar.

Şairlerin şiirleri sadece şairin duygu dünyasının değil çevresindeki önemli kişilerin de ipuçlarını verir. Ümit Yaşar Oğuzcan, annesini gündelik hayatın diliyle aktarılmış şu dizelerle ifade etmiştir:

“Ana –oğulduk bir zamanlar

Ninniler söyleyerek

Üzerime titreyerek

Büyüttün beni ... <sup>21</sup>

Aslında şairin 10-11 yaşlarındaki ilk şiir denemelerinde annesinin etkisi büyüktür. Çünkü Ümit Yaşar Oğuzcan’ın şiirle tanışmasına annesinin şiir okumaları sebep olur.

*“8-9 yaşlarında ilk Faruk Nafiz Çamlıbel’in şiirlerini okudum. Annem hayranı olduğu bu şairin hemen bütün şiirlerini ezbere bilir, içli, dokunaklı bir sesle okurdu. Bazı şiirleri ve dergilerde çıkan fotoğrafları da çerçevelemiş olarak evimizin her köşesinde asılı asılı dururdu. Adını anmadığımız gün olmazdı. Onun şiirlerini okuya okuya, dinleye dinleye başladı şairliğim. Aruzu, heceyi, kafiyeyi onun şiirlerinden öğrendim. O yıllarda kendiside şiir yazan babam, Faruk Nafiz’den ‘evimizin üçüncü erkeği’ diye söz ederdi. O kadar Faruk Nafiz ve şiirleriyle doluydu evimiz. Oysa anam hiç görmemişti Faruk Nafiz’i.” <sup>22</sup>*

Annesinin bu desteği oğlunun hüznü ve acı yüklü maceralarındaki sıkıntıyı bir nebze de olsa azaltacaktır.

*“İlk çocukluk yıllarımdan bu yana çeşitli kazalar, hastalıklar, ameliyatlar geçirdim. Üç yaşında ayağım kırıldı, dört yaşında mangala oturdum, beş yaşında yirmi basamak taş merdivenden düştüm, yedi yaşında*

---

21-Ümit Yaşar Oğuzcan, *Şiir Denizi*, Özgür Yay., İstanbul 2003, s.592.

22-Mehmet Nuri Yardım, *Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları*, 6. Baskı, Nesil Yay., İstanbul 2006, s. 365.

*başına sandık kapağı düştü, bu arada fazla ateşli olarak geçirdiğim kızamık sonucu kekeme kaldım, o günden beri ateşliyimdir. On dört yaşında apandisit, on dokuz yaşında böbrek ameliyatları geçirdim.”<sup>23</sup>*

Yine bir kalem ustası Salah Birsal'in 6-7 yaşlarında babasının yazarın ablasını, annesini çevresine toplayıp gaz lambasının sarı ve şiirsel ışığında birtakım çeviri romanlar okuduğunu öğreniyoruz.

Arif Damar da annesinin hayatındaki yerini şöyle özetler:

*“Babam medrese öğrenimi görmüş, köyün hocası Hacı Hüsnü Efendi; anam, kasabadan köye gelin gelmiş, okuryazar Mükerrerem Hanımdı. Ben daha dört yaşındayken babamın ölümü üzerine, anamız benden üç dört yaş büyük olan ağabeyimi de alıp memleketi olan Gelibolu'ya göçmüş.*

*On bir yaşına kadar Gelibolu'da analı yaşadım. Gencecik dul kalan anamaz, bizi çok yoksul olmasına karşın okutmaya çalıştı. Büyük sıkıntıları göğüsledi. Oysa bir zanaat öğren! deyip, bir dükkana çırak verebilirdi. Siroz hastalığı onu çok erken elimizden aldı...*

*Şiirciliği sevmemde anamın etkisi büyüktür. Bir de Gelibolu. Evimiz denize yakındı...”<sup>24</sup>*

---

23-Baki Süha Ediboğlu, Bizim Kuşak ve Ötekiler, Varlık Yay., İstanbul 1968, s. 211 Zikreden: Mehmet Nuri Yardım, Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları, 6. Baskı, Nesil Yay., İstanbul 2006, s. 365.

24-( Papirüs Dergisi, Mayıs, 1970, Sayı 46-47) Mehmet Nuri Yardım, *Yazar Olacak Çocuklar*, 1. Baskı, Selis Kitaplar, İstanbul 2004, s. 145.

Şair annesi ile geçirdiği yoksul ama mutlu günlerini “Karşıda Çardak Lapseki” şiirinde dile getirmeye çalışır:

Masallar öğrenmiştim anam söylerdi kış geceleri

Oltam dergilerim, ağabeyim de vardı

Babam ölmüştü yoktu o yoktu

3’e geçmiştim ama pekiyi pekiyi aldım numaram 6

Namık Kemal’i bilirdim şurda Bolayırdı’ydi şimdi

Peri padişahının kızı üç akça güvercindi ama güvercin değildi

Aya ya sen doğ ya ben doğayım derdi bir silkindi miydi?

Geçen yıl Gülcemal gelmişti Gülnihal gelmişti

İstanbul ayağımıza değin gelmişti

Köpek balığı çıktı geçen yıl denize inmedik yaz boyu

Yavuzbey vurdu onu hem de mavzerle vurdu

Akranımdı bizi Yavuzbey bilmiyordu

Yavuzbey Yavuzbey Yavuzbey gibi yoktu

Babam yoktu benim 3’e geçmiştim pekiyi pekiyi

Yine sanatçılığını annesine borçlu bir başka şair Metin Eloğlu'dur.

İlkokula başladığında, annesi Eloğlu'na okumayı daha önce öğretmiştir. Annesiyle arasının iyi olduğunu ama babası ile anlaşmadığını da yine şairden öğreniyoruz. Eloğlu, ilk ve son tokadını babasından futbola özenişinden dolayı yemiştir ve babasını hayatı boyunca affetmemiştir.

*“Oysa annemle -sık sık pataklamasına karşın- aramızdan su sızmazdı. Bugün de erdem diye nitelediğimiz tüm özellikleri ondan kaptım sayılır; hele hele işlediği nakışlarla, anlattığı masallardaki seçkin diliyle, kimselere benzemezliğiyle ‘sanatçı’lığa eğilimimde köken pay onundur elbet. Bir de, her zor durumda ‘baş eğmez’liği .”<sup>25</sup>*

Hasan Hüseyin Korkmazgil'in şiirlerine de yansıdığı yoksulluğu ve acıları ve bu acıların üretkenliğe nasıl dönüştüğünü onun anılarından takip edebiliriz.

İlk öğretmenin babası olduğunu söyleyen şair, içinde bulunduğu ortamı sanatında eritmiştir. İlkokul beşinci sınıfta resim, müzik ve şiir sevdasının öğretmeni İzzet Öz'ün yardımıyla belirlediğini anlatan sanatçı daha sonra babasının Ziraat Bankasında çalışması sayesinde bazı ayak işlerini yapmak üzere bankaya alınması ve burada tanıştığı yazı makinesi sayesinde düşüncelerinin, yazmalarının başladığını görüyoruz. Her ne kadar okula okumaya karşı babasının etkisi büyükse de annesi o Anadolulu kadın kimliğiyle okumamış ama emektar kişiliği ile şairin yanındadır.

*“Anam okuma yazma bilmezdi. On bir çocuk doğurdu, sekizi yaşıyor.12 Mart 1977'de, yetmiş iki yaşında göçtü. Türkülere ağlardı. Bazı durumlarda yanıt yerine kalkar oynardı...”<sup>26</sup>*

---

25- Mehmet Seyda, *Çocukluk Yılları*, Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları, Ankara, 1980, s. 124.

26-Türkiye Yazıları Dergisi, Sayı:14.

Annesi böyle yoksulluklar karşısında dimdik ve eşine destek olarak bir rol modeli oluşturmuştur. Şairin babası bu tabloyu iş ve ekmek kaygısını sürekli güderek ama bu kaygıyı çocuklarına güzel şeyler vererek saklamaya çalışan ilk okulda bir hademe, doğayı tanıyan, seven iyi bir ‘aşıcı’, kimsesiz büyümüş, Kurtuluş Savaşını yaşamış, ilkokul sıralarında nerdeyse bir öğretmen gibi çocuklarını çalıştıran evin direği Cumhuriyetçi özellikleriyle tamamlamaktadır. Okulun olmadığı, ama türkünün, ağdın, masalın ve derdin çok olduğu bir ortam. Anne baba bir bütün, bu bütünlüğü tamamlayan o okulsuz ortamın acısını, ilkokulu birincilikle bitirerek çıkarmaya çalışan okumaya meraklı bir çocuk olarak şairin hayat tablosu tamamlanır.

Mustafa Necati Karaer okumasındaki anne emeğini şu şekilde dile getirir:

*“Kayseri’nin Erciyes Dağına bakan bir evinde doğup büyüdüm. İlk şiir denemelerimi o evin sokak kapısının eşliğinde oturup yazdığımı hatırlıyorum. Babam mahalle fırıncılığı yapar, kıt kanaat geçinip giderdik ilkokula başlamadan önce yanında bir süre çıraklık yaptım. Benim okula başlamam söz konusu olduğunda ‘Devletin hâkimi de var, hekimi de, fakir çocuğu okutacak ne var sanki ...’ dediğini halen unutmuş değilim. Bu esnada, ilkokulu bitirip de okula gönderilmeyen ağabeyimin: Baba ne olur, bu işi sen bana bırak, Mustafa’yı ben okutacağım, o da benim gibi yarı yolda kalmasın .’ gibi sözler ederek araya girdiğini, yine bugün gibi hatırlıyorum. Aslında mahallemizde okula devam eden çocuk sayısı fazla değildi. Çünkü, burada oturan aileler geçimini zor sağlar,’ Pekmezdoğan Hoca’ diye anılan bir zata ‘Namazlık dersler’ için çocuklarını yollar ve o yıllarca ‘Cumhuriyet Mektepleri’ onlar için her halde bir lüks sayılırdı. Ama annemin, ağabeyimin yanında yer alarak, ilk okula gitmem için çok uğraştığını ve sonunda babamın da ikna edildiğini söylemeliyim. Her ikisi de nur içinde yatsın*

Şairin edebiyata adım atmasında aile ortamının ve annesinin büyük payı vardır.

*“Şiiri tanıyıp sevmemde halk edebiyatı ürünlerinin etkisi başta gelir. Annem maniler söyler ve kocası askere giden gelinlerin yazdıkları mektuplara bu bakımdan yardımcı olurdu. Bilirsiniz asker mektuplarında*



*manilerin özel bir yeri vardır. Bunlarda, maniler bazen aynen tekrarlanır bazen de ufak tefek değişikliklerle hasret, yalnızlık acısı ve ayrılık duyguları dile getirilir. O yıllarda okuma yazma bilenler de çok az olduğu için bir askere mektup yazılırken en az üç kişi bir araya gelirdi. Mektubu yazan, mektup sahibi ve bir veya birkaç yardımcı... Annem genellikle bu yardımcıları arasında olurdu.”<sup>27</sup>*

İşte böyle bir annenin yarattığı doğal ortam çocuğunu sanata doğru iter. Çocuğuna kendini dil ile ifade etmenin yolunu açar. Uzun kış gecelerinde haftanın her günü bir başka evde toplanılarak halk hikâyelerinin anlatılması, sazların çalınıp çeşitli oyunların oynanması bir süre sonra çocuk Mustafa Necati'nin Kerem ile Aslı'yı, Karacaoğlan'ı Köroğlu'nu tanımasını sağlayacaktır. O günlerin şairin çocuk dünyasında çok önemli bir yeri olduğu kesindir. Şairin dediği gibi “Kim bilir, o günler olmasa bende şiir sevgisi, böyle kolayca dal budak salamazdı belki de .”

Mustafa Necati'nin kişiliğinin oluşmasında yine annesi ile ilgili bazı durumlar etkili olacaktır. Çaresiz ve zor yıllarda annesi ve çocuğu birbirlerine destek olarak güçlü almayı öğreneceklerdir. Şair 13 yaşında iken babası vefat eder. Ardından ağabeyi askere alınır. İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır ve neredeyse her şey karneye bağlanmıştır. Mustafa Necati'nin annesi kucığında çocuğu ile yalnız kalır. Böyle zor zamanlardan sonra Mustafa okula başlayacaktır. Ancak her zaman annesine, ailesine destek olacak annesinin onunla iftihar etmesini sağlayacaktır. Mustafa Necati, yarım gün okula giderken yarım gün de kilim dokuyarak destek olur aile bütçesine. Ve başarıyla iftiharla bitirir okulunu. Bu zor şartlar onun hemen bir meslek edinmesini zorunlu kılar ve Kuleli Askeri Lisesinin sınavlarını kazanır, asker olur.

Yine Karaer gibi çocukluğu yoksullukla geçmiş bir başka sanatçı da Tarık Dursun Kakıncı'tır. Gerçek babalık ile üveylik arasında davranan bir üvey baba ile büyüyen Tarık Dursun, annesi, ağabeyi ve yoksullukla yaşamıştır.

---

27- *Mustafa Necati Karaer Armağanı*, Haz. M. N Yardım, C. Karaer, Ö. Ünlü, O. Yazıcı. M. Karabay, İstanbul Yayıncılık, 1997, s.2.

O yılların yoksulluklarını ve zorluklarını annesinin ilginç hikâyeleri hafifletir. Karaer gibi Tarık Dursun'un da edebiyat merakı annesi tarafından oluşturulur.

*“Çocukluğumda, çok iyi hatırlıyorum, uzun kış geceleri annem; kardeşimle bana romanlar, hikâyeler okurdu. İyi bilirdi eski yazıyı. Sonra sonra ona eski yazıyı öğretmeye kalktık, zorlandık; ama bir türlü kolayına gelmedi. Okumasını öğrendi de, imzası dışında iki harfi bir araya getirmekten uzak düştü.*

*Çocuk aklımla okunanlara şaşkınlıkla kulak kabartırdım: Çok büyük bir şeydi onları okumak. Kelimeleri bulmak, seçmek, onları yan yana getirmek, sonra da hiç beklenmedik bir anlamlar dizisini size ulaştırmak... Gözbağcılığı, büyücülük gibi bir şeydi, öyle gelirdi bana. Şimdi hatırladıkça gülüyorum; çünkü annemin bize okudukları bugün kimsenin hatırlamadığı romanlar, hikâyelerdi. ‘Faka Basmaz Zihni’nin Maceraları’ gibi, Arsen Lüpen’in ikiz eşi ‘Cingöz Recai’ gibi sözde polisiyeler, serüven romanlarıydı onlar.*

*Ama yazarın değil de okuyanını gözümde büyütürdüm daha çok. Yazarını nereden bileyim o sıralarda? Bazı bazı annem, bir okuduğunu yine okurdu da daha bir şaşardım; nasıl olurdu da yine aynı şeyleri kelimesi kelimesine yineleyebilirdi, tekrarlardı bize.”<sup>28</sup>*

---

28- İbrahim Minnetoğlu, *Şair Ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar*, Minnetoğlu Yay. İstanbul, s.215.

Sezai Karakoç, anne ve babasında ekilenmiş onlara derin bir saygı ve sevgi besleyen ve onlardan edindiği izlenimleri şiirlerine taşımış şairlerimizin başında gelir. Öncelikle söylemeliyiz ki annesinin ve babasının mizaç bakımından uygunluğun şair üzerinde anne ve baba etkisini güçlendirmektedir. Anne ve baba birbirini tamamlar biçimindedir. Üstelik bir de yaşadıkları evin Doğu'nun o büyümlü havasını taşıyan hâli şairin eserlerindeki çocukluğu özleyişı dile getirmesinin sebebini de açıklamaktadır. İşte bu bütünlük içinde babası beş vakit namazını kılan, orucunu tutan, dindar, şiir seven ve bu şiirler yeri geldiğinde söyleyen bir kişidir. Sadeliği, çalışkanlığı, disiplinin seven baba samimi, mübalağasız ve hoşsohbet biri olarak belirtilir oğlu tarafından.

Şairin sınırsız bir sevgi ile bağlandığı ve bu bağlılığı şiirlerinde açıkça ifade ettiği annesi ise şair tarafından şöyle anlatılmaktadır:

*“Annem hiç kimseyi kırmayan, kimseye kötü söz söylemeyen, kimsenin aleyhinde konuşmayan, asla dedikodu yapmayan, son derece zeki olduğu halde bu tarafını hiç belli etmeyen, duyarlıklı, saf bir din heyecanını sürekli olarak içinde yaşayan, duygularını hiç dışarı vurmayan, sonsuz hoşgörülü, bir şey yeyip yemediği belli olmayan...”*

*On yıl kadar da yılcık denilen hastalıktan yatmış, artık ümit kesilmişken mucize kabilinden iyileşerek hayata dönmüş, zayıf, ince ruhlu mevlitteki, Yunus Emre'nin ilahilerindeki saflıkla dolu, kalabalık ailenin işlerini o zayıf vücutla karşılamak için çırpınan bir kadındı.”<sup>29</sup>*

---

29- Sezai Karakoç, *Hatıralar*, Diriliş Yay., İstanbul 1988,s.18-21.

Temiz ruhlu, sevgi ve şefkat dolu bir anne Emine Hanım, oğlunu hayatın çok üstünde şairin mükemmel bir insan özellikleri addettiği bu yönleriyle etkilemiştir. Tezimizde ayrıntısı ile yer vereceğimiz şiirleri içinde Karakoç, 52 yaşında iken ölen annesinin ölümü üzerine “Yoktur Gölgesi Türkiye’de” başlıklı şiirin şu dizeleriyle dile getirir duygularını:

Sabahları gün doğmadan uyanır  
 Dilini yutacak olur içi kanlanır  
 Gün boyu çalışır aydınlanır  
 Kederini anlarsınız size ne mutlu  
 Acır fakat çalışan kadınlara  
 Titrer bir gönül kıracak diye hanım dizi  
 İncedir billurdandır yoktur gölgesi Türkiye’de  
 Bir meçhul Meryem mermerden değil ama kutlu  
 Gözlerine baksanız erir kar gibi  
 Eliniz sallasanız rüzgârdan sallanır  
 Bir geyik olur sizi arar melûl ve bakır  
 Görür gibi uyur, konuşur gibi susar, güler ağlar gibi.

(Yoktur Gölgesi Türkiye’de, *Gün Doğmadan*, s. 83)

Daha dört yaşındayken okumayı söken Sezai Karakoç’un okuma tutkusu, okul yıllarında da devam eder. Evde uzun kış gecelerindeki okumalar, içinde bulunduğu coğrafyanın tükenmez kültürel zenginliği onu ve hayatındaki tüm ayrıntılar bir yazar doğurur. Okul çağı da edebiyatla iç içe geçer, sürekli okur ve

yazar. Bizim konumuzu da ilgilendiren bir eseri yayımlanır Gaziantep'te yayımlanan Dernek dergisinde. Lise üçteyken yazdığı bu mensur şiir yazarın yayımlanmış ilk kalem tecrübesidir. Şairin annesi artık eserlerinin içinde bir yoktur Gölgesi Türkiye'de motif, sadece bireysel değil toplumsal bir değer de olmuştur.

*“Dün Dicle'm bilirdi ne yana akacağını, fakat başak, fakat harman bilmezdi tükenmesini... Köylüm çarık giyerdi dökülürdü kabuk, çatlamazdı verem, yaklaşımazdı uyku, bıyık burmazdı inkâr... Ordum Viyana'ya damlar, fırtınalaşır, Bağdat'ta konar hız tazelerdi. Bilen'im dini kısar, sezişini kamçılardı. Yalanın ayağı eşiğime dokunmamıştı. 'Hırsız' konuklamamıştı; lügâtim, çirkini çizgi, gölge ve hacimle ifadelendiremezdi, gözüm eğri'yi sırtlamamıştı şeyhim... Ninem masal küpü, annem tarih dokuyucusu; dedem Niğbolu, Mohaç, Olevne yoğurucusu, babam pişiricisi... Başbuğum bir madalyası vardı: Atının nalından fırlayan çamur... Ebe zaman, gebe dün, bebe bugün. İster gül, ister döğün.”<sup>30</sup>*

Yavuz Bülent Bakiler, çocukluğunda Sivas'taki şair ailelerden, sülalelerden bahseder. Mahallelerde dolaşan sazı sırtında sokak sokak dolaşan halk âşıklarından, kadınların masal anlattığı gece ziyaretlerinden bahseder. Ve bu masalların türkülerle süslenmesinden. Şairin annesi de çocuğunu işte böyle güzel özelliklerle etkiliyor ve bir anlamda onun edebiyatla uğraşmasına ve kişiliğinin gelişimine doğrudan etkisi olmuştur.

*“...Annemin türkü ve masalları da çocukluk dünyamı aydınlatmış ve güzelleştirmiştir. Yani ben uzun yıllar usta sözü dinleyen, duygulu ve meraklı bir çocuk mizacıyla büyüdüm .”<sup>31</sup>*

---

30- Bkz. Dernek, 30 Kasım 1949

31- Ahmet Ersöz, *Bu Ülkede Yaşamak*, Timaş Yay., İstanbul 1990, s.23-24.

Hilmi Yavuz'un neden hüznü şairi olduğunun birçok cevabı olsa da cevapların temelinde yine çocukluk yıllarında yaşananlar olduğu kanısındayız. Çünkü şair çocukluğunun nasıl geçtiği sorusuna “hüzünlü” cevabını veriyor.

*“Anne babamın oldukça geç yaşta dünyaya gelmiş tek çocuğuyum. Babam ben doğduğumda 38-39 yaşındaydı. Annem 35 yaşındaydı. Ben 10 yaşına geldiğimde babam ve annem artık yaşlanmaya yüz tutmuşlardı.”*

Şairin sözlerinden babasının Anadolu'nun mahrumiyet alanı olduğu 1940'lı 50'li yıllarda kaymakam olduğunu öğreniyoruz. Lambanın elektrikte olmayan etkisinin, gölgelerin, gölgelerin değişmesinin çocuk Hilmi'deki etkilerinden bahseder şair. “...o yüzden تنها odalarda sadece duvardaki gölgelerle büyüyen bir çocuğun hüznüdür benimki. Veya mutluluğu...”

Şairin yaşadığı ortamın yanı sıra anne ve babasının şairi dini duygular bakımından çok etkilediğini söylemeliyiz. Tasavvufa çok yakın duran bir çocukluk ve ilk gençlik geçirdiğini görüyoruz. Şiirlerindeki lirizm ve güçlü sezgi yeteneğinde bu etkiyi rahatça görmekteyiz. “Annem ehl-i tarikati, Kâdiriydi.”

*“Babam zaten eve geldiği zaman hep yorgun bir adamdı. Annem tabii ona ihtimam gösteriyordu. Çok dindar bir anne babanın çocuğuydum. Çok küçük yaşlardan beri din ya da İslâmlık bende duygu olarak, hep var olmuştur. Yeni evimizin olmazsa olmaz bir parçasıydı İslam. Akşamları sürekli -babamın çok güzel sesi vardı – davet üzerine Kur'an okuduğunu çok iyi hatırlıyorum.<sup>32</sup>*

---

32- Eyüp Can, *Zamansız Sözler*, Timaş Yay., İstanbul 2000, s.72-73

Bir yazarın çocuğu her zaman yazar olmaz ama yazar anne babadan her zaman etkilenir. İşte sadece etkilenmekle kalmamış, yazar olmuş bir yazar çocuğudur Emine Işinsu. Çok küçük yaşta ilkokul sıralarında roman ve hikâye denemelerinin yanı sıra şiir denemeleri de olan Işinsu , “İki Nokta” adlı şiir kitabının yayımlanmasından sonra övgüler almasına rağmen yazdığı bu şiirleri kendisinin beğenmemesi üzerine hikâyeye yönelir.

Sıradan bir kişi, annesinin adından yararlanarak edebiyat basamaklarını hızlıca çıkmayı tercih edebilirken Işinsu, değer yargıları, özsaygısı ve onuru konusunda annesinden temelli bir terbiye almış olacak ki o bu merdiveni annesinin adı olmadan bir başına çıkmayı tercih eder. Işinsu annesinden belli ki kendine ve gücüne güvenmeyi öğrenmiştir. Bu yüzden Zorlutuna soyadını özellikle kullanmamıştır.

*“Zorlutuna soyadını, edebiyatımıza annem Halide Nusret atmıştı. Ben de kendi çapımda bir şeyler yapmak istiyordum. Zorlutuna soyadını alırsam, dergilerin ve okuyucuların, annemle benim aramda bir bağ kuracaklarını, beni annemin şemsiyesi altında göreceklere ve gösterecekleri, hatta dergilerde bana iltimas yapıldığını ve yapılabileceğini zannedeceklerini düşündüm. Bir başına yürümeyi, görünmeyi daha uygun buldum.”*<sup>33</sup>

Biyografik eserleriyle tanıdığımız Ayşe Kulin de daha küçük yaşta edebiyata şiir ve hikâyeye başlamıştır. Ayşe Kulin’in ilk şiiri Robert Kolej’de öğrencilerin çıkardığı bir dergide 1959’da yayımlanmıştır. Edebiyata şiirle başlamış olmasından dolayı burada yer verdiğimiz yazar, annesinden edebiyat zevkini almıştır. Ünlü şairlerin şiirlerini devamlı okuyan bir anne, kızının hayatında bu alanda temeli de atmıştır.

---

33- Hisar, c.17, s.235, Nisan 1977, s.22-23.

*“Şiirle beş yaşlarındayken, annemin evde sürekli ezbere okuduğu Faruk Nafiz, Yahya Kemal, Tevfik Fikret gibi şairlerin şiirlerinden mısralarla tanıştım. O dizelerin çoğu hala ezberimdedir.”*<sup>34</sup>

Şair ve ressam olan İlhan Berk'te de anne ekisi yoğundur. Şairin şiirlerinde bahsettiği kadınlar neredeyse şairin bilinç dışındaki anne imgesinin taşıyıcısıdır. İkinci Yeniciler arasında bulunan şair, bu durumu ve imgelerle yüklü sanatının içinde yer eden annesini, otobiyografik eseri *Uzun Bir Adam*'da şöyle anlatır:

*"Annem dünya güzeliydi. Uzun boylu, incecik yüzlü, kağıtlar gibi beyaz, duruydu. Niliğerler gibi de suskun, gizemli. Güzeli yüzü Ortaçağ gravürlerinden düşmüştü sanki.*

...

*Çekik gözleri, küçük çenesi, ağzı, ancak resimlerde rastlanırdı. Kimdi, nerden gelmişti? Benim çocuk dünyam için bunlar kapalıydı. Onu hala da hiç bir yere, hiç bir şeye bağlayamam. Dünyamıza düşmüştü, öyle de kalmıştı. Annemin geçmişi üstüne hiç bir şey bilmeyişimden, onun hiç bir yakını tanımayışımdan, o da bana bu konuda hiçbir şey anlatmamış olmasından, onu ben bu dünyadan biri diye düşünemem. O yine bu yüzden yerkürenin nesnel hiçbir şeyiyle anlatılamazmış gibi geliyor bana. Onu, resimlere benzetişim de, tanıma gelmeyişindendir. İncecik yini, elleri, ayakları bir boşlukta gider gelirdi. Böyle birinin dünyaya çocuklar getirmesi, onları büyütmesi, sonra da bu yeryüzüne salıvermesi usun alacağı şey değildir. Çocuk dünyamın annesi böyle bir şeydir: Varla yok arası. Annem benim gençliğimin annesidir, onunsa ihtiyarlığının. Ama ben onu çocukluğumun dünyasında düşündükçe var ediyorum daha çok. Düşse benzer bir dünyada. Annelerini böyle anlatan çocuklar var mıdır? Bilmiyorum. Daha da önemlisi, benim gibi annesi böylesine güzel çocuklar olmuş mudur? Bunu hiç sanmıyorum.”*<sup>35</sup>

---

34- Mehmet Nuri Yardım, *Yazar Olacak Çocuklar*, 1. Baskı, Selis Kitaplar, İstanbul 2004, s. 278.

35- İlhan Berk, *Uzun Bir Adam*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001, s. 19.



### III. BÖLÜM

#### 3.1. CUMHURİYET DÖNEMİ ŞİİRİNDE ANNE

##### 3.1.1. Annelik Hâlleri: Sevgili, Şefkatli Ve Özverili Olma, Öğreticilik

Tezimizin bu bölümünde edebiyat metinlerinin konu ve temalarının örüşük durumda bulunmasından dolayı “anne”nin özelliklerini ev içindeki durumunu “Annelik Halleri: Sevgili, Şefkatli Ve Özverili Olma, Öğreticilik” başlığında toplamayı uygun gördük.

Bilindiği gibi kadının Türk toplumundaki en kutsal sıfatı anneliktir. Kadın anne olarak aile ile toplum arasındaki en sağlam köprüdür. İyi yetişmiş, iyi eğitilmiş kadın sevgili, şefkatli, özverili yaklaşımı ile aynı zamanda eğitimci rolü de oynar. İlk eğitim insan için anne kucagındaki eğitim ve daha sonra aile ocağındaki eğitimidir.

Ailede bireylerin sevgi ve güven ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan annedir. Soyun devamını sağlayan, işgücünü artıran, sevgi ve şefkat duygularının simgesi olan anne, kadına “ben”ini unutturur. Anne olduktan sonra artık “biz” vardır. Anne kendinden önce çocuğu için yaşar. Bu annenin kendini adamışlığı ile ilgilidir.

Biz de tüm bu özellikler bağlamında annelik hallerini annenin kendini adamışlığı gerçeğinden hareketle şiirlere yansıyan biçimi ile açıklamaya çalışacağız.

Ahmet Kutsi Tecer, bazı şiirlerinde anne temasına değinmiş, tüm canlılarda olan annelik duygusunu, annenin çocuğa olan şefkatini, çocukların eğitimi bağlamında değerlendirmiştir. Bu nedenle anne, mutlu çocukluk günlerinin parçası olarak da vurgulanır. Anne temalı şiirlerinde Tecer, anne ile çocuk arasındaki güçlü

bağı öne çıkarırken annelik hallerini ve özelliklerini halkın yaşayışından kesitler de sunarak vermeye çalışır. Annelik hallerini ve annenin yaşadığı duyguları göreceğimiz bu bölümde Tecer'in inceleyeceğimiz şiirlerinde anne, doğal ortam ve yaşam içinde çocuğuna öğretmenlik de eder.

Şair, “Anneler” adlı şiirde bir annenin çocuğu karşısındaki duygulanışını, annenin çocuktan uzak düşmesini annenin ağzından anlatır.

Şair, bu şiirinde doğa ile özdeşim kurarak annenin duygularını betimler. Dal ve tomurcuk ile anne ve çocuk arasındaki ilişkinin öne çıkması, anne ve çocuğun bir gün ayrılmasının doğal bir süreç olduğunu belirtmek içindir.

Dal bir gün dedi ki tomurcuğuna:

-Tenimde bir yara işler gibisin

Titrerim rüzgârlar keder vermesin.

(Anneler, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.6)

Şair, Anneler adlı bu şiirde çocuğun anne gözündeki değerini özetlerken annelerin çocukları için en çok ettiği duaya da yer verir:

Anneler beşikten der çocuğuna:

-Acını görmesin gözüm âlemde,

Teselli demeksin bana son demde.

Şiirin son dizesindeki “Anneler büyütür, el alır gider...” sözleri tüm annelerin ortak kaderini aktarır:

Bütün ümitleri yel alır gider,

-tomurcuk açılır, sel alır gider,

Anneler büyütür, el alır gider...

Tecer'in "Annem" adlı şiirinde, "Rüzgârgülü" adlı şiirinde de "Gün olur çağırır beni her ufuk/ Sevdalar eline başlar yolculuk/ Elinde bir rüzgârgülü, bir çocuk/ Durmadan yüzüme bakarak üfler." diyerek belirttiği çocukluk günlerinin güzelliği içinde annesiyle geçirdiği mutlu anlarını gamdan, tasadan uzak günleri anlatırken bir masal havası hissettirir:

Annem I adlı şiirde de

Tatilleri yanında geçiririm annemin,  
 Bir aydınlık belirir o sararmış benzinde;  
 Bu sevimli günlerde gamdan, tasadan emin,  
 Avunurum bir çocuk gibi onun dizinde.

Ömrüm eski bir masal havasına bürünür,  
 Mesut günler yaşarım, yarınları anmadan;  
 Günler bitmeyecekmiş gibi uzun görünür,  
 Gülerim, eğlenirim, şakırım usanmadan.

(Annem I, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.9)

Anneden ayrılışın yoğun hüznünü anlatan şiirde anne kalbi içli bir saate benzetilir. Sürekli çocuğunun geliş saatini düşleyen anneyi içli kılan da budur. Ayrılış her defasında kavuşmanın tereddüdüyle daha da ağırlaşır. Böylece şair çocukluk günlerinin mutlu parçası anneyi yine annenin duygularıyla bütünleyerek ve anneyi konuşturarak öne çıkarır:

Fakat içli bir saat gibidir anne kalbi;  
 Ayrılışım dizinden kopan bir yaprak gibi,

Sonbahar bulutları örterken evimizi.

Onu her ayrılışım bir parça daha üzer,

Gözlerimi öperken fısıldar, yavaşça der:

“Bilmem görecek miyiz birbirimizi?”

Tecer’in “İyi Dost” adlı şiirinde tam anlamıyla annenin özelliklerini çizdiği dizelerde “anne” kelimesi geçmeksizin “anne”yi betimler. Anne, tüm ömür boyunca terk etmeyen, kendi hüznü ve sevincini geri planda bırakan, dirayetli, güçlü, yalnızlığı sonlandıran, kaygıları yok eden, değişmeyen bir dost olarak betimlenir. Şiirde anlatılan o dostun annesi olduğunu şiirin “ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar” atasözünü çağrıştıran son dizesi “Belki bir gün bana yine o ağlar.” vermektedir:

Çocukken tanıdım onun yüzünü,

Tükenmez bir ömrü bürünen insan.

Görürüm karşımda onu her zaman,

Ne sevinci vardır, ne de hüznü.

Ne bahar titretir onu, ne mermer

Bir kalbi ısıtır olgun haziran

Ve üzücü mevsim yağmurlarından

Ruhunda yer etmez ne gam ne keder.

Ne sabah, ne öğle, ne akşamüstü,  
 Ne günün geceye devrolduğu an,  
 Ne de yalnızlığın, ta ruha dolan  
 Geceler ürpertir bu donuk büstü.

Ne yapsam ne desem ona, boşuna!  
 Bir cevap alamam sesine ondan.  
 Ne zaman içimi kaplarsa yaman  
 Kaygılar, o bana bakar, ben ona.

Yıllar birbirini böyle kovalar,  
 Her şey geçer, her şey döner durmadan,  
 Yalnız değişmeyen odur, dost olan,  
 Belki bir gün bana yine o ağlar.

(İyi Dost, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.69)

“Belki bir gün bana yine o ağlar.” diyerek dost yönünü vurguladığı anneyi şairin ölüm temasını işlediği “Ölümler Günü” adlı şiirinde de görmekteyiz. Tecer, Fransa’da mezarlıkta gezerken ölümü çözümlmeye çalışır. Şiir, şairin annesini hatırlayarak hıçkırarak ağlayışı ile sonlanır:

Gidelim, gel, bugün ölüler günü,  
 Ziyarete açık mezarlar.  
 Siyah, sessiz, ağır, donuk, hüznü,  
 Bu gidenler niçin dalgın bu kadar?

Perlaşaz<sup>36</sup>... Girelim biz de bu parka,  
 Kimsesiz bir mezar vardır şüphesiz.  
 Gidecek neremiz var burdan başka?  
 Bir garip ruh için dua ederiz.

Dönelim, ansızın garip bir hisse  
 Kapıldım; bilmem ne beni titreten?  
 İşte şu köşede dilsiz bir Müsse,<sup>37</sup>  
 İşte burada sessiz bir Şopen!<sup>38</sup>  
 Kaçalım, kaçalım, gel ardım sıra,  
 Taşlar ıslak, otlak, hava nem...  
 Benim de ağlamam tuttu, hıçkırık  
 Hıçkırık ağladım. Zavallı annem!

(Ölüler Günü, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.211)

---

36- Perlaşaz: Père La Chaise. Mezarlığın adı

37-Şopen: Chopin. Polonyalı, ünlü piyanist ve besteci

38-Müsse: Alfred de Musset. 19. Yy ünlü Fransız romantik şairi

“Ölümler Günü” adlı şiirde anne özlemi dile gelirken hayatı sorgulayan felsefî yaklaşımlar arı dille sunulur. Bu şiirde hayatı ve ölümü sorgulayan ifade, “Sorarım” adlı şiirde de karşımıza çıkar. Hayatı anlamak için bu sorgulayıŖta anne bilgeliğine sığınmıŖ dile getirilir:

Sorarım yıllardır, gözlerimde yaş,  
Anneler, kardeşler size sorarım;  
Yere buğday gibi düşerken her baş,  
Açılır göklere doğru kollarım.

(Sorarım, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.237)

“Arabadaki Çocuğa Türkü” başlıklı şiirde çocukların anlayacağı dilde bir anne'nin çocuğuna öğütlerini içerir. Bu öğütler insanî değerler, vefalı olmak, sevgi, dile ve toprağına sahip çıkış üzerinedir. Şiirde her şeyin çocuklara ait olduğu vurgulanır. “Bu hava, bu yağmur, bu toprak” büyüyünce çocukların olacaktır.

Bu hava, bu yağmur, bu toprak,  
Bu güneş yavrum, ona iyi bak,  
Hepsi güzel, hepsi senin olacak,  
Büyüdüğün zaman.

...

İşte başının üstünde kuş,  
Sana bakmak için dala konmuş.  
Sen de onun gibi Türkçeyi konuş,  
Büyüdüğün zaman.

...

Koşmak, oynamak senin hakkın,

Yeşil çimenlere basma sakın,

Bir gün de altında beni ararsın,

Büyüdüğün zaman.

(Arabadaki Çocuğa Türkü, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.177)

Tecer'in "Hasta Çocuğa Türkü" adlı şiirinde yine annenin konuşmasını dinleriz. Hasta çocuğu için çektiği acıda bütün bir doğanın ve başka insanların da ortak edildiği bu şiir, annenin sevgi ve şefkat duygularının da şiiridir:

Koştuğun yerleri gördüm

Ağaçlar

Yolumu kestiler, durdum:

Seni sordular bana yavrum.

...

Eştiğin kumları gördüm.

Çocuklar,

Oynuyorlar, bakıyorum:

Seni sordular bana, yavrum.

...

Kediler, köpekler gördüm.



Mınavlar,

Havlamalar... Anlıyorum:

Seni sordular bana yavrum.

Geçtiğin yolları gördüm.

Komşular,

Seni sordular bana yavrum:

İyi olacak diyorum!

(Hasta Çocuğa Türkü, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.183-184)

Tecer içinde bulunduğu halkın düşüncesini, yaşayışını, inançlarını, geleneklerini verirken anneye verilen değere de değinmiştir. “Düğün Ağıdı” adlı şiirde düğün üstü yaşamını yitiren Emine’nin trajik hikâyesini anlatırken şair, Emine’nin ölüm anında bile annesini görmek isteyişi dile getirir.

-Uyan Eminem uyan,

Şakısın sesin.

-Gözlerim kararıyor,

Anne, neredesin?

-Kalk seni yavuklun

Böyle görmesin.

-Söyleyin başkasına

Gönül vermesin.

-Telin duvağın hazır,

Giyinmelisn.

-Tabutun üzerini

Kızlar süslesin.

...

Kızlar ağıt okudu,

Hafızlar Yasin.

Ecel gelmiş, Emine

Emine netsin?

(Düğün Ağıdı, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.98)

Tecer'in tüm şiirleri içinde Nenni Nenni adlı bölümde yer alan "Nenni Nenni" "Arabadaki Çocuğa Türkü" "Bebeği İncinen Çocuğa Ninni" "Hasta Çocuğa Türkü" "Kaybolan Çocuğa Çağrı" başlıklı şiirlerinde anne ve çocukla ilgili duygular anlatılır.

Tecer'in "Nenni Nenni" adlı şiirinde Halk Edebiyatı geleneğinde önemli yere sahip ninninin şairce ifade edilişidir. Sanatta halka yakınlığı ile bilinen şairin halkın yaşayışına ait ürünleri şiirinde kullanması estetik kaygıdan ziyade halk ürünlerini kendine özgü bir yaklaşımla aydın çevre şiirinin kaynağı yapma isteğine aittir. Bu amaçta anne temasının da halkın içinde yaşayan biçimde kullanıldığını görürüz. Tecer, halkın içinde çocuklarını uyutmak amacıyla söylenen en saf ürünlerden ninniyi şiirinde verirken annelerin de çocukları için dualarına, isteklerine yer verir.

Yum yum gözünü

Nurlu bir düşe

Göster yüzünü

Yarın güneşe

Eve ver neşe...

Nenni, nenni.

Yatağın sümbül

İşte bu köşe

Yastığın al gül

Yorgan menevşe

Kokusu neşe

Nenni, nenni.

Şiirde annenin çocuğu için istekleri annenin değer yargılarını ve çocuk eğitimine göndermeler içerir. Annenin ninnisinde öne çıkan sevgi, çocuğu neşe kaynağı olarak algılayış gündelik yaşam içindeki iş ve düzen, yurt sevgisi ile kültürün gizli gücüdür.

Gün arabası

Sabah babası

Gidecek işe

İş demek neşe...

Nenni, nenni.

Annen de yorgun

Ukuya düşe

Koyulur uykun

Güle söyleşe

Ben sen ve neşe...

Nenni, nenni.

Vatan bir beşik

Ağacı meşe

Boyu gelişik

Boyası tirşe

Türküsü neşe

Nenni, nenni.

(Nenni Nenni, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.175-176)

Tecer, “Kaybolan Çocuğa Çağrı” başlıklı şiirinde çocuk ile oyuncak arasındaki ilişkiden yola çıkarak kentteki ilk yalnızlığı işler. Şair, bu şiirinde kaybolan, annesini arayan çocuğu anlatırken kentteki ilk yalnızlığa geçişi ve bu geçişle birlikte çocuk ve annenin psikolojik durumlarını sezdirir:

Vitrinin önünde bıraktı annen,

Camda hep oyuncaklar.

“Dur yavrum, gelirim, dedi, şimdi ben”

Alışveriş bu: Uzar,

Yürüdün,

İşte ilk defa şehirde yalnızsın bugün.

Yalnızsın, bakmıyor dönüp kimseler,

Seni herkes bırakmış.

Hayat boyunca yalnızlık sürer.

Bu yalnızlığa alış,

Şimdiden.

Sus yavrum, sus, ağlama: İşte annen!

Şiirde kentteki ilk yalnızlık anlatılırken kentin güvensiz, kalabalık, korkutan özelliklerine karşıt anne de güvenli, sıcak, şefkatli özelliği ile verilir:

Korkma, yavrum, seni şimdi ararlar,

Ararlar sokaklarda.

Gelen geçene, polise sorarlar,

Seni çok uzaklarda

Sanırlar...

Annenle aranda iki adım var.

Korkma, yavrum, seni korkutan nedir?

Geçen bu insanlar mı?

İşte bu kalabalıklardır şehir.

İçinde annen var mı?

Dur da bak!

Ne var böyle içlenip ağlanacak?

Şehirler, yavrum, böyledir, hummalı:

Taksi, otobüs, kamyon,

Işıklar... Burası geçit olmalı,

Yahut da bir istasyon.

Belki de

Annen de oraya gelecek, bekle.

(Kaybolan Çocuğa Çağrı, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.185)

Tezimizin bu bölümünde Nâzım Hikmet'in annesinin sanatçı kimliği ve mücadeleci yapısının şair üzerindeki etkilerini incelerken annelik hallerini, annenin öğretici yönünü de izlemiş olacağız.

Ayrıca Nâzım Hikmet'in şiirlerini incelerken, onun sanatçı kimliğinde ressam anne etkisini ve anne etkisiyle şekillenen güzellik anlayışına tanık oluruz.

Nâzım Hikmet'in resim sanatına eğilimi annesi Celile Hanım'ın da ressam olması nedeniyle bir tür soya çekimden kaynaklanır.<sup>39</sup>

---

39- Şairin dedesi, Mustafa Celalleddin Paşa (Constantin Borcenski), Mühendishane Mektebini bitirmiş, paşalığa kadar yükselmiş, harita çizmekte usta bir kişidir. Şairin büyük teyzesinin torunu Mehmet Ali Aybar amatörce resimle ilgilenir. Nâzım Hikmet'in yeğeni Ayşe Yalıtırım, anneannesi Celile Hanım'dan dersler almış sergiler açmıştır. Oğlu Mehmet Nazım, ressamdır.

Celile Hanım, şaire ressamlık yolunu açmıştır. Celile Hanım, padişah II. Abdülhamit'in yaverliğini yapan babası Enver Paşa'nın girişimi ile İtalyan asıllı ressam Fausto Zonaro'dan özel resim desleri almış, portre ve nü konulu resimleriyle yeteneğini kanıtlamıştır.

Memet Fuat, şairin resim yapmaya annesine özenerek başladığı üzerinde durur. Elbette evde yaratılan böyle bir ortam içinde oğlunun da resimlerini yapan annenin etkisi büyük olacaktır. Celile Hanım, evini kendi yaptığı resimlerle süsler. Nâzım Hikmet de annesinden etkilenecek salondaki şöminenin önüne çizim tahtasını yerleştirir ve ev halkının sırayla portrelerini çizer. Ayrıca şair, okuduğu kitapların kapak içlerini, kenar boşluklarını gemi, yelkenli, çiçek, el ve göz resimleriyle doldurmaktan hoşlanır.<sup>40</sup>

Şairin resim merakı daha sonra İstanbul Tevkifhanesinde, Bursa Cazaevinde oyalayıcı ve dinlendirici bir uğraşın ötesine geçecek, karakalem, yağlıboya, guaş, pastel boya ile başarılı portreler ve otoportreler yapacaktır.

Annesi Celile Hanım oğlu Nâzım Hikmet'e mahpusluğu döneminde sürekli boyalar göndermiş onun resim sanatına düşkünlüğünü desteklemiştir.

Yine mahpusluk yıllarında yaptığı ahşap kutular, çantalar, aynalı pudralıklar, ceviz oyma tepsiler, yüzükler el işçiliğinden çok inceliklerle dolu süslü objelere dönüşmüş olması şairin bu alandaki sanatçı yönünü belirgin kılar. Bu durum şiirlerine de yansır:

“Ne güzel hatırlamak seni,

Sana tahtadan bir şeyler oymalıyım yine:

Bir çekmece, bir yüzük...

Ve üç metre kadar ipekli dokumalıyım.”

---

40- Kaya Özsezgin , “Nâzım Hikmet'in Ressamlığı” 100. Doğum Yılı Dönümünde Nâzım Hikmet'e Armağan, Editör: Alpay Kabacalı, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2002, s. 459.

Annesine özenerek başladığı resimler yanında yaratıcı sanat uğraşısıyla zanaat arasında kurulan köprüler şairin hayal ve tasarım gücünü de artırır.

“Piraye’ye yazdığı 24 Mayıs 1938 tarihli mektup şu satırlarla başlar:

*Karıcığım,*

*Kol saatim bozuldu. Ben de mekanizmayı çıkardım ve çerçevenin içine sizin resimlerinizi koydum. Şimdi saate bakmıyorum, çünkü saat mefhumunu zaten yavaş yavaş kaybetmekteyim, saate bakmıyorum, bileğimdeki senin mini mini başına bakıyorum.”<sup>41</sup>*

Şairin resim sanatı ile uğraşmasının şiirler üzerinde de etkisi olmuştur. Hemen her şiirinde verdi benzetmeler, ayrıntılar nesnelere dikkatlice incelemeyi gerektiren resim sanatının özüdür. Bu bakımdan Nâzım Hikmet’in şiirleri, annesinin etkisi ile başladığı resim sanatı ile adeta bütünleşir. Şiirlerindeki özgün benzetmeler, betimlemeler bunun göstergesidir:

“Bacıminkiler gibi gök gözlü şehrim,

İstanbul’um”( *Seni Düşünüyorum, Yeni Şiirler*, s.14 )

Bu memleket bizim! ( *Şiirler 3 Kuvâyi Milliye*, s.90)

Kalbim,

Kanlı kızıl bir bayrak gibi çarpıyor

ÇAR-PA-CAK! ( *Kalbim, Şiirler 1, Varan 3*, s.144)

---

41- 100. *Doğum Yılı Dönümünde Nâzım Hikmet’e Armağan*, Editör: Alpay Kabacalı, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2002, s. 465.



“Seni düşünürüm  
anamın kokusu gelir burnuma  
dünya güzeli anamın.

Binmişin atlıkarıncasına içimdeki bayramın  
fır dönersin eteklerinle saçların uçuşur  
bir yitirip bir bulurum al al olmuş yüzünü.

Sebebi ne  
seni bir bıçak yarası gibi hatırlamamın  
sen böyle uzakken senin sesini duyup  
yerimden fırlamamın sebebi ne?

Diz çöküp bakarım ellerine  
ellerine dokunmak isterim  
dokunamam  
arkasındasın camın.

Ben bir şaşkın seyircisiyim gülüm  
alacakaranlığında oynadığım dramın.”

(Saman Sarısı, *Son Şiirleri / Şiirler 7*, S.72)

Nâzım Hikmet 2 Mayıs 1950’de açlık grevine girdikten sonra durumun ciddiyetini gören ve oğlunun durumuna dayanamayan anne Celile Hanım da oğlunu kurtarmak için greve katılır. Celile Hanım yaşlanmıştır ve gözleri neredeyse görmemektedir. Oğlu için imza kampanyası başlatır. Bizzat kendisi gelip geçene “Oğlumu kurtarınız.” diyerek imza defterini uzatır. Levhada da şunlar yazar:

*“Haksız yere mahkûm edilen oğlum Nâzım Hikmet açlık grevindedir. Ben de ölmek istiyorum. Bizi kurtarmak isteyenler bu deftere adreslerini yazarak imzalasınlar. Nâzım Hikmet’in annesi ressam Celile”*

Celile Hanım’a ne olduğunu soranlara anne şunları söyler:

*“İki gündür hiçbir şey yiyemiyorum. Yalnız, günahıdır, dedikleri için akşamları biraz su içiyorum. Bu grevden oğlumun haberi yoktur. Şimdi imza topluyorum. İnönü’ye istida ile müracaat edeceğim. 13 senedir ağlamaktan gözlerime perde indi. Oğlum açlıktan ölecek, ben de ölmek istiyorum. Bu işe beni kimse teşvik etmedi. Vicdanımın sesini dinleyerek buna karar verdim. Merhamet sahiplerinin vicdanına güveniyorum. İki gün şehirde dolaşacağım.20-30 bin imza toplayacağıma inanıyorum.”<sup>42</sup>*

“Bir Nehre Atılan Cenaze” adlı şiirde, özgürlüğe duyulan derin hasretin sabrını zorladığı anları anlatır. Şiirde de belirtildiği gibi hapisliğin 13. yılına adım atılmış, dışarısının burnunda buram buram tüttüğü bir an anlatılmıştır. Bu yoğun duygu cenaze ve cenazenin anne ile birlikte yine şairin kendisi tarafından kaldırılışı ile imge sözcüklere dönüşür. Anne yaşlıdır, şairin şairin başucundadır. Bu şiir Piraye’ye yazdığı 25 Kasım 1949 tarihli mektubuna eklenerek gönderilmiştir:

---

42- Memet Fuat, *Nâzım Hikmet, Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri*, 1. Basım, Adam Yayınevi, İstanbul 2000, s. 536.

Hapisliğimin on ikinci yılındayım  
üç aydan beri de  
canlı cenaze halindeyim  
cenaze olan ben  
serilmiş yatıyordu  
canlı olan ben  
onu ibretle seyrediyordu  
başka bir şey de gelmiyordu elinden  
cenaze yiyordu kendi kendini  
yapyalnızdı bütün cenazeler gibi de  
ihtiyar bir kadın gelip durdu kapıda  
annem  
ana oğul cenazeyi kaldırdık  
ben ayaklarından tuttum o başucundan  
ağır ağır indirdik  
attık yang-tse nehrine  
kuzeyden akıyordu ışıl ışıl ordular <sup>43</sup>

Celile Hanım güzel, sanata düşkün, kültürlü bir kadın olduğu gibi mücadelecisi de bir kadındır. Özellikle oğlunun mahpusluk yıllarında ona sürekli maddi ve manevi yardımlar etmiş, oğlunu çıkarmak için çok çaba sarf etmiştir. Celile Hanım yüksek mevkilerde bulunan yakınlarına bu konuda sürekli mektuplar göndermiş oğluna yardım etmelerini sağlamaya çalışmıştır. Annesi ile sürekli mektuplaşan Nâzım Hikmet, mektuplarda yaşama sevincini diri tutmaya çalışmıştır.

Şair, kendisinde de olan bu mücadelecisi yönü içinde anneye de göndermeler içeren “Açlık Grevinin Beşinci Gününde” adlı şiirinde dile getirir.<sup>44</sup>

“Kardeşlerim,  
demek istediklerimi doğru dürüst diyemiyorsam  
kusura bakmayın kardeşlerim  
azıcık sarhoş gibiyim, birazcık dönüyor kafam,  
rakıdan değil  
açlıktan hafif tertip.

Kardeşlerim,  
Avrupa'dakiler, Asya'dakiler. Amerika'dakiler,  
ben, hapiste açlık grevinde değil de  
bir kırdan yatıyor gibiyim bu Mayıs ayında geceleyin.  
Ve gözleriniz ışıl ışıl yıldızlar gibi başucumda;

---

44- Memet Fuat, *a.g.e.*, s. 532-533.

ve elleriniz tek bir el

anamın eli gibi

yârimin eli gibi

Memed'in eli gibi

hayatın eli gibi avucumda.

Kardeşlerim,

zaten beni hiçbir zaman hir başıma bırakmadınız,

hem sade beni değil

memleketimi ve halkımı da.

Sizinkileri benim sevdiğim kadar

siz de benimkileri seviyorsunuz diye

sağ olun kardeşlerim, teşekkür ederim.

Kardeşlerim,

ölmeğe niyetim yok.

Kardeşlerim,

biliyorum,

yine de yaşamakta devam edeceğim yanı başınızda:

Aragon'un mısraında olacağım

- gelecek güzel günleri anlatan her mısraında -

ve beyaz güvercininde Picasso'nun

ve Robeson'un türkülerinde

ve asıl

ve en güzeli:

Marsilya dok işçilerinden yoldaşımın muzaffer gülüşünde olacağım.

Kardeşlerim,

doludizgin bahtiyarım doğrusu.”

Nâzım Hikmet için ölüme karşı koymanın adı anneliktir. Nâzım Hikmet, “Aşı” ve “Lodos” adlı şiirlerinde de inceleyeceğimiz gibi annenin ölüme karşı koyuşta mücadeleci kişiliğinin etkisinin izleri dolaylı olarak aktarmıştır.

Yaşamın, soyların sürdürülmesini anlatan 1948’de yazdığı “Aşı”<sup>45</sup> adlı şiirde Nâzım Hikmet, lirik bir dille insanlığın temel duygularından biri olan “ölüme karşı koyma isteğini” işlemiştir. Tarla ile anne arasında kurduğu sağlam benzetme yoluyla cinsel birleşme anının betimlemesi yapılmıştır. Şair, şiirinde cinsel birleşme anına kutsiyet katan temel duyguyu anlatmıştır: hayatın ve soyun sürdürülmesi.

---

45- 100. *Doğum Yılı Dönümünde Nâzım Hikmet’e Armağan*, Editör: Alpay Kabacalı, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2002, s. 90.

Şiirde ölüm karşısında hayat ve hayatın gücü savunulmuş, gebe olan kadının “hayatı”, dünyaya getireceği yeni bir canla ayakta tutulacağı gerçeği vurgulanmıştır. Sanatçı birçok şiirinde cinsel öğelere yer vermiş bu şiirinde de genel düşüncesine uygun olarak insanın cinsel yönünün hayatın ayrılmaz parçası olduğu gerçeğini tüm doğallığıyla vermiştir. Gebe olan bir kadının gücü vurgulanırken aynı zamanda bunun o kadına bir kat daha güzellik kattığı da belirtilir. Şair tarla istiaresiyle toprak ile anne arasında özdeşim kurar. Böylece toprağın verimliliğini çağrıştıran tasarımıyla bir kadının da asıl güçlü yönünün altı çizilir. Şiirde insana güç katan şeyin ölümü yenebilecek nesilleri yaratmak olduğu ana düşüncesine ulaşılır. Bu bakımdan şiir, yine toplumsal bir boyut kazanır.

*Tarla hazırды*

*koyu esmer eti anadan doğma çırılçıplak*

*tarla hazırды*

*şişkin dudaklarını açmıştı yarı yarıya*

*uzun sürmedi bekleyiş*

*sabah aydınlığında canlı küçük kurtlar gibi yukardan saçılıp*

*aktı tohum*

*hızla ürperdi toprak*

*içine çekti akarı*

*açılıp kapanarak*

*açılıp kapanarak*

*sonra da mahmur*

*bir kat daha güzel*

*terli kabarık*

*gerindi*

*“ben ölümden kuvvetliyim” diyebilirdi*

*gebeydi artık.*

Nâzım Hikmet için “anne” olmak ölüme karşı korkusuzca duruşu simgeler. Şairin Piraye Hanım için yazdığı şiirlerde Piraye Hanım’ın ona gönderdiği mektuplardan izler vardır. Yine böyle bir şiirde karısının hayata karşı istekli ve yorulmaz tavrı “anne” olmakla ilişkilendirilir. Aşî adlı şiirde olduğu gibi şu dizeler de dikkat çekicidir:

...

*Ben*

*daha ölümü düşünmüyorum.*

*Ben daha bir çocuk doğuracağım.*

*Hayat taşıyor içimden.*

*Kaynıyor kanım.*

*Yaşayacağım, ama çok, pek çok,*

*ama sen de beraber.*

*Ama ölüm de korkutmuyor beni.*

*Yalnız pek sevimsiz buluyorum*

*bizim cenaze şeklini.*

*Ben ölünceye kadar da*

*bu düzelir herhalde.*

*Hapisten çıkmak ihtimalin var mı bu günlerde?*

*İçimden bir şey:*

*belki diyor. (Şiirler 4, Yatar Bursa Kalesinde, s. 125-126)*



Nâzım Hikmet'in Bursa'da yazdığı ilk şiirlerinden biri olan "Lodos" adlı şiirde doğanın yüceliği, yaşamın acımasızlığı karşısında bile boyun eğmeyen cinselliği işleyen, gebeliği, doğurganlığı ele alan şiirin birinci bölümündeki şu dizeler de öncekileri tamamlayıcı niteliktedir:

Bir aydır ki hapisane geceleri böyledir:

kızgın dişi kediler

-apışları ıslak

Tüyleri diken diken

Enselerinde diş yerleri-

Bazen kuş bazen insan sesi çıkarıp

Dolaşıyorlar

Gebe kalana kadar.

Mevsim bahara yakın,

Hava lodos

Nasıl şiddetli

Nasıl sıcak esiyor...

Biz alt yüz adet

Kadınsız erkeğiz.

Alınmış elimizden

doğurtmak imkânımız.

En müthiş kudretim yasak bana:

Yeni bir hayat aşlamak,  
 Bereketli bir rahimde yenmek ölümü,  
 Yaratmak seninle beraber;  
 Sevgilim, yasak bana etine dokunmak senin...<sup>46</sup>

Nâzım Hikmet'in bu şiirlerinde geçen anne, ölümü yenmek için, insanın en büyük kudreti olarak verilen doğurmak ve doğurmanın yeni bir hayat kurmaktaki etkin varlığı olarak algılanmıştır.

Arif Nihat Asya'nın bazı şiirlerinde de anne, sevgili, şefkatli ve özverili olma, çocuğun ilk öğretmeni olma yönleriyle işlenmiştir.

“Anne” adlı şiiri, Asya için annenin önemini anlatır. Şiirde anne çocuğun ilk kundağı, ilk oyuncağı, dili, damağı, kolu kanadı, tülü, duvağıdır. Her şeyin başıdır. Anne çocuğu için sürekli didinir; yorulmaz, usanmaz, çekinmez. “Uyumak” adlı şiirde de belirtildiği gibi uykular çocuk için terk edilir.<sup>47</sup>

Kapılar açılır sessiz,  
 Ayaklar incitmez yeri...

Annenin bir insan hayatındaki yerini şiirleriyle vurgulayan Arif Nihat, anneden beklediği duyarlılığı başka şiirlerine de dile getirir. Annedeki şefkat diğer şiirlerinde fedakârlıkla birleşecektir.

---

46-Memet Fuat, *a,g,e.,*, s. 300.

47- Arif Nihat Asya, *Şiirler*, Birinci Basım, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971 s.40.

Baktım, üşümüŖ, saçları ıslak geldi...

Her uzvu morarmıŖ, yarı çıplak geldi...

Allah biliyor, o anda gönlümden onu

Yavrum gibi koynumda ısıtmak geldi.

(ÜŖümeŖ, *Bütün Eserleri Ŗiirler: 6*, s 110)

Anne, çocuğun yaşamsal ihtiyaçlarını gidermekle kalmadığı gibi, onun ilk eğitimini de verir. Bu nedenle Arif Nihat'ın hayatında ve eserlerinde anne önemli bir yerdedir. "Anne" adlı Ŗiir annesiz kalındığında eksik kalacakları da anlatan bir Ŗiirdir. Ŗiirde anne kendi varlığından vazgeçen, "Onun annesi" denecek kadar büyük bir fedakârlığı da iŖaret eder:

İlk kundağın

Ben oldum, yavrum;

İlk oyuncağın

Ben oldum

Acı nedir,

Tatlı nedir, bilmezdin..

Dilin, damağın

Ben oldum!

Elinin ermediği,

Dilinin dönmediği,

Çağlarda, yavrum,

Kolun, kanadın

Ben oldum;

Dilin, dudağın

Ben oldum!

Belki kıskanırlar diye

Gördüklerini

Sakladım gözlerden

Gülücüklerini..

Tülün, duvağın

Ben oldum!

Artık isterlerse, adımı

Söylemesinler bana;

“Onun annesi” diyorlar...

Bu yeter, sevgilim, bu yeter bana!

Bir dediğini iki

Etmeyeyim diye öyle çırpındım ki

Ve seni öyle sevdim, sana

O kadar ısındım ki

Usanmadım, yorulmadım, çekinmedim...

Gün oldu kırdın.

İncinmedim:

İlk oyuncağın ben oldum, yavrum,

Son oyuncağın

Ben oldum...

Lâyük değildim, lâyük gördüler:

Annen, oldum yavrum,

Annen oldum!

(Anne, *Şiirler*, s.41)

Annenin çocuğuna olan bağlılığını, fedakârlığını “Eylemciler” adlı şiirde de görürüz. Şiirde bir annenin çocuğunu büyütürken yaşadıkları adım adım anlatılır. Toplumun tipik aile yapısını da veren şiirde anne ailenin en önemli bireyi olarak öne çıkar. Şair bu şiirde bir annenin çocuğunun geleceği için endişesini de dile getirir:

Anneniz, soruyor: “Nereye gitti

Dokuz ay yolunu gözlediklerim;

Kucağımdaki çocuklarımı özlediklerim:

Ürkmesin elimden diye elimi

Hohladıktan sonra ellediklerim

Ve kusurlarının küçüklerini  
 Dededen, babadan gizlediklerim;  
 Nerededir, nerede yarınların,  
 Bugünden pullayıp tellediklerim;  
 Çeyizlerini gece, göz nuru ile işlediklerim;  
 Göğe el açarak, baş uçlarında  
 (Verdin, alma!) diye inlediklerim;  
 Ürkmesin elimden diye elimi  
 Koynumda ısıtıp ellediklerim?"

(Eylemciler, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s.166)

Şairin "Doğum" adlı şiirinde "Anne" adlı şiirde görülen annenin fedakâr yönü tekrar vurgulanır. Anne karnındaki güven, sıcaklık devam etmelidir. Bunu da yine anne sağlayacaktır. Bu nedenle Arif Nihat, anne temalı şiirlerde annenin yerini ve önemini sürekli vurgular. Çünkü anne doğduktan sonra da çocuğun mutluluğundan sorumludur:

Dedim çevremdekilere: "Ana karnına alıştı..."

Üşümesin, güzel sarın!"

Sen de dinlenip, dallara de ki: "Gelen var... sabaha

Kuşları erken uyarın!"

Evimizin duvarları, döşemeleri, tavanı

Ninni dinleyecek yarın!

Fakat, benim merâkım, bu: beğenecek mi tadımı

Ağzın, dilin, dudakların?

Şairin “Ann”e adlı şiirinde de belirtildiği gibi anne, büyük fedakârlıklarla çocuğu için çabalayandır. “Ana” adlı şiirde de şair anneye kutsiyet katarak anneliğin babalıktan önce geldiğine işaret eder. Şair böylece anneliğin yaradılış icabı insana verilen en önemli armağan olduğunu belirterek annenin kutsallığını öne çıkarır:

Hilkatla beraber yola çıkmıştı payım;

Sıyrıldı, şükür, şimdi bulutlardan ayım!

Artık, baba oldu: müjdeler erkeğime!

Ben, Bezm-i Ezel’den beri, lâkin, anayım!

(Ana, *Bütün Eserleri Şiirler* s.183)

Şair aynı kutsallığı, “Doğum” adlı şiirinde, doğururken acı çeken annesini hatırlayarak bir kez daha belirtir. Doğururken büyük acılar çeken anne dünyanın devamında büyük pay sahibidir o can yemişini büyük azapları çekmek pahasına dünyaya getirir:

Rabbim, bu azâb için mi gün beklemişim?

Dal dal canevimden kopuyor can yemişim..

Âh anneciğim, on yedi yıl önce, demek,

Dünyâya benim de böyle olmuş gelişim!

(Doğum, *Bütün Eserleri Şiirler: 6, s. 28*)

Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde de Arif Nihat'ta olduğu gibi yoğun olarak anne temasının yer aldığını, şairin bu temayı büyük bir duyarlılıkla kendi yaşamından kesitler sunarak işlediğini belirtmiştik. Saba'nın anne temalı şiirlerinde annenin temel özellikler olan sevgili, şefkatli ve özverili olma öne çıkar. Özellikle anne özlemini, annesizliğin acısını işlediği şiirlerde aynı temel özelliklere değinen Saba, anneyi mutlu aile tablosunun ayrılmaz parçası olarak simgeleştirir.

Saba'nın hayat bakışını da yansıtan şiirlerinde mutlu aile tablosu anne ile çocuk yan yana verilerek tamamlanır:

...

Çayırların yeşili, denizin mavisi,

Genç kız kahkahası, çocuk gülüşü.

Bir annenin yavrusunu öpüşü.

(Hayat Cümbüşü, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.110)

Şu güzel gün, şu çocuk, yanı başındaki anne...

Sen koymuşsun, Allahım, her şeyi bu düzene!"

(Şu Güzel Gün, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.138)

"Artık günlerimiz böyle bahtiyar geçecek..."

...

Her akşam bu odada artık biz de üç kişi,

Sen ışığın altında, dizinde bir bir el işi,

Çocuğumuz iterken yerde oyuncağını,

Kalkıp koparacağım takvimin yaprağını.



...

Gececek pembe akşam, altın ışıklı gündüz,

Ağaçta filiz, yuvada kuş, dallarda çiçek,

Bizim de aramızda bu çocuk büyüyecek.

( Artık Günlerimiz, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.139)

Beceriksiz nefes alışları duyulur.

– Ana, baba, evlât, küçük odada üçü –

Etrafında deste deste nur,

Ağzında ak bir koku annesinin sütü.

(Ana Baba Evlat, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.103)

...

Dünkü kuru dallarda ilk çatlayan tomurcuk.

Bir anne kucağında gülümsiyen bu çocuk!”

( Yeniden Başlayış, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s. 106)

...

Çocuk ayacıkları, o başkalık, tombulluk,

Henüz yere değmemiş, daha pespembe, yumuk

(Ayaklar, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.120)

Gölmek, gülen anneye, eve dönen babaya;

Yaşamak daha tatlı daha güzelken dünya.”

(Çocuk Gülüşleri, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.108)

Nasıl koşuyor bu insanlar?

Sağa, sola...

Nasıl geçiyor sevişenler?

Kol kola...

Herkesin üstünde aynı gün.

Çocuğunun elinden tutan anne.

(Nasıl, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.118)

Görölüyor ki gündelik yaşam görüntüleri içinde aralarındaki güçlü sevgi bağı dolayısıyla anne ve çocuk hep birlikte vardır. Anne yaşam sevinci içinde nefes almanın mutluluğunda yer alır:

Koklar gibi maviliği, rüzgârı öper gibi,

Ananın südünü emer gibi,

Kana kana doya doya...

(Nefes Almak, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.125)

Bir hayatı özetleyen, annenin sevgiler içinde en büyüğünü hak ettiğini belirten “Ana, Baba, Evlat” adlı şiiri, annenin sahiplenme duygusunu belirginleştirerek öne çıkarır. Bu şiir diğer şiirlerde olduğu gibi şairin kendi

hayatından izler taşır: kadere bağlılık, babalık, insan sevgisi, iyilik, aile saadeti, Tanrı inancı, annenin çocuğuna düşkünlüğü...

Bilinmez talih, anlaşılmaz kader,  
Ömürleri bir sabah birleşecek oldu.  
Seviştiler, evlendiler,  
Bir çocukları oldu.

Bir beşik içinde şimdi  
Bütün sevinçleri, küçücük.  
Küçük ayakları, küçücük avuçları,  
Daha kaç günlük!

Beceriksiz nefes alışları duyulur.  
– Ana, baba, evlât, küçük odada üçü –  
Etrafında deste deste nur,  
Ağzında ak bir koku annesinin sütü.

Kuşlar gibi, henüz konuşmak bilmez sesi.  
Güneş görmemiş gözler, el değmemiş ten.  
Belli, Allahım, besbelli,  
Onu var eden.

Senden gelen herşey o: her sabah doğan güneş,

Her yıl dönen bahar, kuru toprağa yağış.

Senden,

Bu eve bu bağış.

Baba, karşısında düşünür:

“Ana hasreti değil, aşka benzemiyor bu;

O kadar taze, o kadar başka!

Meğer sevecekmişim oğlumu...”

Basıp bağrına annesi, der:

“Onu ben doğurdum, ninnisini söylüyorum.

Allahın bile değil!

O, yalnız benim yavrum...”

(Ana, Baba, Evlat, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.103)

En yakın dostu Cahit Sıtkı'nın “...senin ne temiz bir çocuk olduğunu ben herkesten iyi bilirim.”<sup>48</sup> sözlerinde olduğu gibi küçük mutluluklardan başka bir şey arzulamayan, ihtirassız, kinsiz, yalansız, temiz, düzgün bir hayat düşleyen Saba, tüm şiirlerinde kişilik özelliklerini de anlatmıştır. Bu şiirlerde annesinin yeri büyük olmuştur. Şiirlerinde anne, kısaca düşlediği bu temiz hayatın sembolü olmuştur:

---

48- Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, 2. Basım, Varlık Yay., İstanbul 2001, s.49.

Sizleri göreceğim geldi, iyi insanlar!

Hür gemiciler, deniz... Yollar, şen şarkıcılar...

Masal şehzadeleri, tarihte kahramanlar...

Toprak altındakiler: Nur yüzlü büyükbabam,

Bir genç zabitti babam; annem, ihtiyar hocam.

Sizler ve çocuk kalbim ne kadar iyiydiniz!

Ne kadar temizdiniz, sınıf arkadaşlarım...

(İyi İnsanlar, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s. 114)

Dostluk, güven, iyilik duygularının temsilcisi olarak görülen Saba için Tarancı, onun sevgisini kendi annesinin sevgisine eş tutarak şunları söyler:

*“Annem, babam ve kardeşlerim yani bir kelimeyle, sevdiğim arasında olduğum halde, senin gibi dostluğuna en fazla güvendiğim ve ehemmiyet verdiğim bir arkadaşın bu muhabbet çemberinin dışında, şimdilik camlar ötesinde kalmasına gönlüm razı olamıyor... Seni çok arıyorum Ziyacığım...” Diyarbekir 15.9.1935*

*“Bana annem kadar muntazam mektup yazmakla gösterdiğin dostluk ve alâkanın burada beni ne kadar mütehassıs ettiğini elbette tahmin etmekteyim. Bu kış hatta bütün bahar mevsimi için şimdiden benimsemiş olduğum uzleti, birbirinizden habersiz olarak, annemle beraber şenlendirdiğinizi anneme yazmış olduğum gibi sana da yazmam lazım. Beni aradığınız, sorduğunuz, postacıya muhabbetimi artırdığınız için Allah ikinizden de hoşnut olsun dilerim.”Burhaniye: 29.12.1941<sup>49</sup>*

---

49-Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, 2. Basım, Varlık Yay., İstanbul 2001, s. 95-96.

Gülten Akın'ın bu bölümde ele alacağımız şiirlerinde anne, kendi özel dünyasından ödün verecek kadar özverili – bu bağlamda zaman zaman tutsaklık hisseden ve buna rağmen sabırlı, aileyi derleyen toplayan, eşinin destekçisi olan, çocuklarına bağlı bir anne tipi çizer. Toplumsal düzeni yansıtan aile kurumu içinde

“Ataerkil anlayışça ikincil konumda kabul edilen kadın, erkeğe bağlı olmak ve onun idaresinde hareket etmek zorundadır; çünkü toplumda ancak böyle değer kazanır.” Görüşüne karşı çıkan şair burada inceleyeceğimiz şiirlerinde toplumun cinsiyet düzenine de karşı çıkar. Akın bu bölümdeki annelik hallerine değindiği şiirlerinde bir yardımlaşma ve toplumsal güvenlik kurumu olarak kabul edilen evlilik alt kurumunu aile içindeki rol ve sorumluluk paylaşımı konusunda eleştirir. Akın bu bölümde ele alacağımız şiirleri oluşturan değer yargılarını ve yaşam kesitleri ile kendi annelik hallerini şu sözlerle özetler:

*“Edebiyat dışında, başından beri çok renkli, çok hareketli bir yaşamım oldu. Çocukluğum, ilk gençliğim ikinci Dünva Savaşı'nın orta halli ve yoksul halk üstünde estirdiği fırtınalar içinde geçti. On sekiz yaşındaydım, bir yandan okuyup öte yandan geçim derdine düştüğümde, o gün bu gündür çalışırım. Bir parça avukat, daha çok devlet görevlisi, en çok da öğretmen oldum. Ama hep vekillikle. Beş çocuğum var. Göstermelik bir eş, bir ana olmayı hiç düşünmedim. Neyi ki yaptım, bütün yüreğimle, bedenimle, içtenliğimle yaptım. Yaşamımdaki bu dolgunluktan, doygunluktan şiirim çok yararlandı. Öğretmenliğimi de, avukatlığımı da öğretmek, yol göstermek değil yalnız, öğrenmek, yol sormak için kullandım. Eşimin yöneticilik görevi nedeniyle Anadolu'yu dolaştık. Çok ilçe değiştirdik. Bu da bir sanatçı için büyük şans. Şimdi tek kaygım zaman azlığı. Artık yaşılanıyorum, istiyorum ki büyük birikimim daha çok, daha uzun soluklu şiirlere, destanlara dönüşsün. Kırmızı Karanfil, Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı, Ağıtlar ve Türküler'den sonra vardığım Seyran sanıyorum amaçladığım şiire en çok yaklaşan oluyor.”<sup>50</sup>*

---

50- Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, 2. Baskı, YKY, İstanbul 2001, s.159.

Anne temalı şiirlerine baktığımızda Gülten Akın'ın dünya görüşünü kendi yaşamını şiirlerine yansıttığını görürüz. “Murat” adlı şiiri de kendi oğlunun adını taşıyan, oğluna yazılmış şiiridir.<sup>51</sup>

Çocuklarını yaşamının ve şiirlerinin bir tanığı olarak gören şairin şiirlerinde kendi anneliğinden izler bulmak mümkündür. Bu durumun anne temasının derince anlatılmasında büyük payı vardır. “Kestim Kara Saçalarımı” adlı şiir kitabında yer alan bu şiir, yeni anne olmuş şairin hayatının nasıl değiştiğini de özetler. Şair, bu şiirinde kuşatılmışlığın başka bir boyutunu işler.

Oysa bir bunun için ayırdık

Sayrılıkları odları bir bunun

Rastlansal yaşamayı yaşamamızdan

Pembe karanfilli havayı

Bir bunun için

Özellikle anneliğin başlı başına bir özveri olduğunu düşünülürse büyük özverilerin başlangıcıdır çocukların doğumları. Şair çocuğunun doğumu ile ilgili değişiklikleri dolaylı yoldan verir. Tüm hastalıkları, ateşleri, düşünmeden yaşananları, tesadüfleri, rastlantıları yaşamdan çıkarmalarının nedeni olarak çocuğunun dünyaya gelişini gösterir. Çocuğun dünyaya gelişi toplumsal dayatmalarla şekillenen bireysel beklentilerdir. Ancak bununla birlikte bireysel yaşamlar da yavaş yavaş sonlanır. Şairin çok sevdiği, sanatçı kişiliğinin bir parçası olan kaçıp gitmeleri, isteyerek kendi içine sığınışı da sonlanacaktır. Şiirdeki “pembe karanfilli hava” olarak betimlenen şairin kendine yarattığı ortamdır. Bu bağlamda annenin “ fedakâr” yönü vurgulanır. Toplumsal baskılar nedeniyle hissettiklerini yaşayamaması, duygularını bastırması, şairin bu fedakârlığının göstergesidir.

---

51- Şairin bir erkek, dört kız çocuğu vardır. İlk çocuğu Murat 1957’de, ikinci çocuğu Can 1958’de, üçüncü çocuğu Aksu 1963’te, dördüncü çocuğu Onur 1968’de, beşinci çocuğu Deniz 1974’de doğmuştur.

“Murat” adlı şiirde duyguların bastırılması, denetim altına alınması belirtilir. “Ne geldiye içimizden/ Kaçamadık gidemedik” sözlerindeki duyguların temelinde toplumsal baskıların izleri hissedilir.

Ayırım ayırım ayırdık sevgimizi

İki ucunu bir edemedik

Ne geldiye içimizden

Kaçamadık gidemedik

Şairin sevdiği şairce yalnızlığına gitme isteğini anlattığı şu dizeleri “Murat” adlı şiirdeki fedakârlığını açıklamaktadır:

Kaçıp sevgilerin korkunç tuzaklarından

Kaçıp ana olmaklardan eş olmaklardan

Kentlerdeki yadırgı pabuçlu yalnızlığa

Dağlardaki kırmızı ışığa varıldı.

( *Kırmızı Karanfil*, s.51)

“Kestim Kara Saçlarımı” adlı şiir kitabında yer alan başlıksız olan bu şiirde de görüldüğü gibi Gülten Akın, evliliğin getirdiği yükümlülükten de bahseder. Bu yükümlülük, kadının yaşamını sınırlayıcı etkidedir. Şair tüm sanat anlayışı içinde “çağdaş kadının, kadınlık durumunu bir alınyazısı olarak bellenmemesi” gerektiğini vurgular. İşte bu şiirlerde Akın, de tüm kadınların içine düştüğü bu sıkıntılı durumla sembolize eder. Yani anne olmak bu şiirlerde kadınların kendilerini var edebildikleri



bir ilişki biçimi olarak verilmez. Aksine kaçılması gereken roller olarak tanımlanır. Aslında bu şiirlerde bağımlılık reddedilir.

Gülten Akın'ın gidememe durumuna yer verdiği "Rüzgâr Saati" adlı şiir kitabında bulunan "Bir Mevsim Bir Dal İki Serçe" adlı şiirinde gitmek isteyen bir annenin sesi duyulur. Bu şiirde, kadının kuşatılmışlığını anne olmakla ilişkilendirebiliriz:

Annecik terk edip gitmek istiyordu

Şarkının başını unutmak istiyordu

Terk edemezdi unutamazdı

Biliyordu

(Bir Mevsim Bir Dal İki Serçe, *Kırmızı Karanfil*, s.22)

Şairin kendine özgü gizli dünyasından fedakârca ayrılmasının yanı sıra daha sonra yazdığı "Siklamen İlahi" adlı şiirinde Gülten Akın, çocuklarla birlikte değişen dünyasını anlatır. Çocuklar ve eş yalnızlığın sonu olarak belirtilir:

İttim kapıyı girdim içeri, cesurca ya ada aptalca

O ve çocuklardı dünya

yalnızlığım yitti

karşılığında

bir saksı beyaz siklamen

siyah güderi eldiven, renkli camlar

acıdan bir ayla ortasında

açmaya korkulan mutluluklar, gizli keyifler

girdi hayatıma

(Siklamen İlahi, *Uzak Bir Kıyıda*, s. 90)

Şair, hayatının dönemeçleri saydığı Kırmızı Karanfil, Rüzgâr Saati, Kestim Kara Saçlarımı, Sığda şiir kitaplarından söz ederken şiirle birlikte olmak isteğiyle kendi dünyasına kaçtığını belirtir:

*“... her üçü de odağı ‘ben’ olan bir hayatın çeşitli görünümelerini yansıtır. Aşk, sevgi, ayrılık, özlem, yalnızlık, çeşitli acılar, sevinçler. Bu yalnızlık, o günlerde sanatçı kişiliğimin bir parçasıydı. Koca bir kalabalığın ortasında bile, kendi içime kaçıp saklandığımı, bunu sık sık yaptığımı anıyorum. İletişimimi kesiyordum ya da en aza indiriyordum. İsteye isteye. Şiirle birlikte olabilmek isteği bu. Ama hep orda kalamıyordum. Kalabalığa, ya da başkalarına döndüğümdeyse, kendimi dışlanmış buluyordum. Orda, yalnızlığın hiç istemediğim faslı başlıyordu. Bu durumla nasıl baş edeceğimi bilemiyordum. Çocuklarım doğuyordu. İstiyordum, seviyordum onları. Onlar hayatıma girince, kaçıp saklandığım yalnızlığı yitirdim. Ama sonradan, kendimi istemeden buluverdiğimden de kurtuldum. Murat, Can, Aksu... Birer tansıktılar(Onur ve Deniz sonraki şiir döneminde doğdular. Değişmemi sağlayan nedenlerden biriydiler.”<sup>52</sup>*

Gülten Akın’ın “ Selim’in Ayağı” adlı şiirinde de bir çocuğun ayağında bütün bir yaşamı gören, hisseden anne duyarlığı öne çıkar.

Çocuğun ayağı çıplak

Çocuğun ayağı hınzırca güzel

Suyun dibi ışıltılı

Çocuğun ayağı suda en güzel

---

52- Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, 2. Baskı, YKY, İstanbul, 2001, s.146-147.

Çocuğun ayağı çıplak

Çocuğun ayağı acınacak

Toprak dikenli kuru sıcak

Ayak bu

Ama ne ayak ne ayak (Selim'in Ayağı, *Kırmızı Karanfil*, s. 85)

Aynı duyarlılık, anne babanın bencilce ayrılığında ceylan istiaresi ile belirtilen çocuğun düştüğü acınası durumun anlatıldığı “ Ayrılar Çocuğu” adlı şiirde de hissedilir:

Bir elma bırakmıştı biri bari yanına

Yemeği öğretmişti içmeği öğretmişti

Seni çekip gittiler sessiz ormanlarından

O kadınla o adam sevgisizler suyuna

İç ceylan

Aman bu nasıl kadın, aman bu nasıl adam

Oturdular tükenmez bir yemişe günlerce

Gizlenik bölüştüler başka başka yerlerde

Ayırdılar en kötü sevgiyi kutsal diye

Çekilmedi gözleri kendi gövdelerinden

Aman bu nasıl kadın, aman bu nasıl adam

Kaç ceylan

(Ayrılar Çocuğu, *Kırmızı Karanfil*, s. 86)

Gülten Akın'ın kendi anneliğini yansıttığı “Murat” adlı şiirin dışında “Bir Tutsağa Üç Efendi” başlıklı şiiri de eklenebilir. Bu şiirde başlıkla örtüşen yaşanmış hayat parçalarından izler okuruz. Şair, şiirinde kendini tutsağa benzetirken, birinci efendisini “babası”, ikinci efendisi olarak “kocasını”, üçüncü ve sonuncu efendisi olarak “oğlunu” gösterir. Bu bağlamda “Murat” adlı şiirdeki fedakârlık, yeniden işlenmiş olur.

“Bir Tutsağa Üç Efendi” başlıklı şiirde, kadınların erkekler tarafından belirlenmiş değer yargılarıyla kuşatıldığını belli eden “değerli efendim” ifadesiyle özetlenir. Koca kadın karşısında baskındır. Şiirin diğer bölümlerinde efendilik rolü kocalardan sonra oğullar tarafından devam ettirilir. Ataerkil düzenin erkek çocukla taşındığı belirtilir.

Yazı seğrimelerle geçirdim aziz efendim

Fal baktım, düş yorumladım, sularla söyleştim

Görmüyorum ama seziyorum. Göğsümde ağır ağırlık

Belki ben değil de ufacık bir kadın

Yem olsun için, kolunda zincirli atmacanın

Ağzına ürkütülmüş serçeyim

(Bir Tutsağa Üç Efendi, *Kırmızı Karanfil* s. 134)

Yaz, istediğini özgürce yapabileceği evlilikten önceki dönemi ifade ederken, evlilikten sonraki sorumluluklar “ ağır ağırlıklar” olarak istiare yoluyla sunulur. Şiirde güçlü bir insan olarak sezdirilen şair- şiirin öznesi “atmacanın koluna zincirli ağzına ürkütülmüş serçe “ benzetmesiyle yeni hayatına alışmaya çalışan tutsak bir kadına dönüşür. Kadınların ev içi tüm sorumlulukları üstlenmeleri “evcil kölelik” olarak da algılanabilir.

Gülten Akın, kadınlık hallerini şiirlerinde işlerken annenin de sık sık öne çıktığı görülür. Şair evlenmiş, anne olmuş bu kadının onlara öğretilen ve dayatılan

“edilgenlikle” ilişkilendirir. Örneğin ataerkil sistemin eleştirisini verdiği “Ağıtlar ve Türküler”<sup>53</sup> adlı şiir kitabında yer alan “O Kadınlar İçin Beşli Sekizli” başlıklı şiirinde teslimiyetçi, boyun eğen tutumlara da göndermeler yapar. Bu şiirde anne toplum içindeki kadının tüm eleştirilen niteliklerini taşır. Çünkü kadınlar “soyu üretme güçlerinin” kurbanı olmaktadır. Şair bu şiirinde ataerkil toplumlarda aile, devlet ve toplum ilişkilerinin dinsel destekle beslendiğine işaret eder.

Canıyla ayrılık sürer

Kendi ölümünü kendi doğuran

Kocamız ilk oğlumuzdur

Güderken bizi tanrı adına

Yüreği kamaşır huysuzluktan

(O Kadınlar İçin Beşli Sekizli, *Ağıtlar ve Türküler*, s.26)

Şiirin ikinci bölümünde şairin anneliği ve yeni yaşamı belirtilir. Zamanın hızla akışını simgeleyen “seklâvi atlara binerdin” , eşin bir yoldaş olma durumunu simgeleyen “canlı bir omuzdu binek taşın” deyişleri yeni yaşamın da çehresini çizer. Bu dizelerde anne- kadın eşin desteğidir.

Çocukların anne ve babadan benzerlikler taşıması, şair için değişen yaşamın da bir kocaya sahip olmanın da hatırlatıcısıdır. Şiirde erkek- kocalar kadının- annenin efendisi olarak konumlandırılmaya devam edilir:

---

53-Gülten Akın, *Ağıtlar ve Türküler*, 3. Baskı, YKY, İstanbul 2004.

Kuş uçar, seklâvi atlara binerdin  
 canlı bir omuzdu binek taşın  
 terkinde kara bir oğlan fildişi üç kız  
 bana seslenirlerdi “Anneciğim”  
 senin ve benim yüzümdü yüzlerindeki  
 öyleyse belki de kuşkusuz  
 kocamdın değerli efendim

Şair, “öyleyse belki de kuşkusuz/ kocamdın değerli efendim” sözleriyle tutsaklığını hatırlatmayı sürdürür.. Bu bölümde geçen “kara bir oğlan fildişi üç kız” ifadeleri şiirin son kısmında belirteceği bu defa da oğlunun tutsağı olması durumu toplumdaki erkek egemen görüşe atıftır.

Kendi çocukluğuna ait izlenimler tutsaklığın temeli ile ilişkilendirilerek verilir diğer bölümde.

Ben hatırlayamam söyledilerdi  
 Eve isteksiz geldiğin bir gün  
 “Tatlıdır sokak çeşmeleri, evler acı  
 Tatlıdır sokaklar, evler acı  
 Tatlıdır el sofraları, evler acı”  
 Efendim ben ölim  
 Kaldırıp yere vurdum  
 Küçük kız değildim belki taşım

Çünkü sever babalar küçük kızları

Başkalarında gördüm

Şair, bu bölümde “baba ailenin reisidir” görüşü hatırlatırken ataerkil toplumda kadınların daha çocukluktan gelen değişmesi gereken doğasına da değinmiş olur. Şiirde baba- kız arasındaki ilişkisinde yakınlığın kurulamaması yine ataerkil sistemin etkileriyle açıklanabilir. Sistemin erkeğe- babaya yüklediği sertlik ve güçlülük özellikler sevginin önüne geçer. Şair Milliyet Sanat Dergisinde yayımlanan “On İnsan, Bin Yaşam” adlı söyleşisinde bu konuda kendi hayatından bazı kesitler sunar:

*Babam, geleneğe uyup evde kendisini silen biri miydi, dedemin görüntüsü mü ezip silmişti onu? Anılarımda yok gibi. Beni kucağına aldığı, sevdiğini filan ansımıyorum. İki kez öfkelenişini, isyan ettiğini gördüm. Birinin sonunda bizi alıp bir başka eve götürdü. Birkaç ay ayrı yaşadık. Ötekindeyse Sorgun ilçesine tayinini istedi. Memur olmuştu. Sorgun'da kardeşim ve ben hep uslu dururduk. Korkunç günlerdi. İlkokula Sorgun'da başladım. Beş yaşındayken. Alfabem ve kırmızı kalemlerim en büyük mutluluğumdu. Solaktım. Babamla yaşadığınız günlerde, yemek yerken elime küçük kaşık vuruşları da yiyordum. Sağ elimle yemeği öğrendim ama, sofradan yemekten nefret ettim.”Özel” davranılmaya alışmış, onurlu bir küçük kız sol eline kaşıkla vurulursa n'apar? Sağını kullanmayı çabuk öğrenir, ama öfkesini, yemeye tepki biçimine dönüştürür. Öyle ipince ufacık kalır. Bir de oyundaki solaklığını korur ve lisede sol elle topu uzağa fırlatma yarışının birincisi olur.<sup>54</sup>*

---

54- Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, 2. Baskı, YKY, İstanbul 2001, s. 19.

Benim sevgili efendim, kara eşkıyası şehrin  
 Kolunda atmacan, dağlara giderdin  
 Atın ve kamçınla dağlara giderdin  
 Sesin yortu çanıydı kiliselerin  
 Kışlaların rahat borusuydu, çobanların suya ıslığı  
 Seni ne kadar ne kadar sevdim  
 Sonra bir gün dişlerinle, kara gözlerinle bir gün  
 Efendim ben ölim  
 “Şaka yok, bundan böyle oğlun olmakla  
 Sonuncu efendin benim” dedin.

Şiirin bu son bölümünde bir masal, destan kahramanı izlenimi oluşturan “kara eşkıyası” olarak belirtilen kişi - ki bu kişi şiirin sonunda oğul olarak belirtilmiştir-şairin yaşamında önemli bir yerdedir. Bu önem “Sesin yortu çanıydı kiliselerin/ Kışlaların rahat borusuydu/ çobanların suya ıslığı” benzetmeleriyle anlatılır. Sözcüklerin işitme duyusuna hitap edenlerinin seçildiği dizelerde çan, kışla boru sesi, çobanların ıslığı ile yaratılmış geniş tasarımlı dizeler “Seni ne kadar ne kadar sevdim” dizesindeki duygu yoğunluğuna hazırlıktır. Böyle bir sevgi betimlenirken sevginin de tutsaklığı getirdiğini belirten, acımasızlığı çağrıştıran “dişlerinle, kara gözlerinle” ifadeleri ile şairin sonuncu efendisinin çok sevdiği oğul olduğu şairin oğul konuşurmasıyla belirtilir. Şiirin bu son bölümünde anneliğin sevgiyle kullanılan bir tutsaklık olduğu vurgulanır.

Gülten Akın kendi bireysel yaşamından kesitlere yer verdiği şiirinde genel sanat anlayışına paralel toplumsal dünya görüşünü de yansıtmaya devam etmiş, anneliğin ve kadın olmanın tutsaklıklarını anne ve kadın olarak fedakârca kabullenişini belirtmiştir.



Şairin, anneliğin fedakârlıklarını kendi yaşamından kesitlerle sunduğu “Kadın Olanın Türküsü”nde yine şöyle belirtilmiştir:

Git oldu can, sürgün geldi dayandı

Sürgün yine geldi dayandı

Kitapları topladım, çocukları giydirdim

Hadi de doğrulalım Dranazın karına

(Kadın Olanın Türküsü, *Kırmızı Karanfil*, s. 146)

Gülten Akın’ın şiirlerinde anne, aileyi derleyen toparlayan güç olarak belirir. Özellikle sürgün temasının işlendiği şiirleride anne yeni gidilen yerlere alışmakta zorlanan ama yine de aileyi ve evi toparlayan kişidir. Bu şiirlerde annenin isteği düzenli hayattır; ancak o şartlar gereği gitmelerde yeni evi hep bir şeylerin kaldığı eski eve rağmen kurandır. “Sürgüne” adlı şiiri bu tür şiirlere örneklik eder.

Saysa eksiki yok, ama bir şey kalmış

Bir şey kalmış orda, evde, bırakılan yerde

...

Ara bul, yan yana yerleştir.

Zaman o kadar kısa, o kadar o kadar

...

Cellattır o kadın hayata sonsuz gözlemleriyle

Uyutur, dondurur, iyice görür, iyice

Gömüttür, müzedir nereden geçse içeri

Aramasa bari, bari seslenmese

Can nerde? Can nerde? Can nerde?

...

Sürgündür o kadın hayata sonsuz isyanlarıyla

Git, gidemez. Dur, duramaz. Oysa

İnsanın gidip durmaya belli bir noktası olmalı

Enine gidilen korkuluksuz köprü

Eski bir yerlerde hazırlık, işaret, nokta

Nedense başka şeylerdir. Onları yanına alacağına

Ve hazır olduğunda yeni bir işaret, yeni nokta yoldadır.”

( Sürgüne, *Kırmızı Karanfil*, s.138-139)

Şiirde anne sözcüğü kullanılmamasına rağmen şiir boyunca bir annenin büyük emekler vererek kurduğu düzeninden ayrılışının hüznü, sıkıntısı, endişesi felsefi boyutta kadının hayatı yargılayışıyla hissedilir. Şiirin içinde üç defa tekrarlanan “Can nerde?” sorusunda yer alan “Can” kendi çocuğunu izlenimini uyandırır. Evine veda eden kadının son gözlemleriyle veda ederkenki hali anlatılır.

Şairin “Kırmızı Karanfil” adlı kitabında yer alan “Güz” adlı şiiri de kadınlık hallerini anlattığı, annenin evin sorumluluğunu üstlendiği ve bunun sonucu olarak genç yaşta yıprandığını anlattığı şiiri de konumuz açısından önemlidir. Bu şiirde oğlan everen, kız yetiren bir annenin hayatının yoğunluğu anlatılırken yaşlılık da bu hayat karşısında yorulmuşluğun simgesi olur. Gerçekte yaşlılığa karşılık gelmeyen “otuz yaş” böylece anlamlı kılınır:

Bu güz öleceğim. bütün işlerimi bitirdim  
 Derede yıkandım; cevize tırmandım. kuş ürküttüm  
 Kaçırdılar on iki Çocuk doğurdum. beledim gözledim  
 Oğlan everdim. kız yetirdim. otuzuma vardım

(Güz, *Kırmızı Karanfil*, s.114)

“Güz” adlı şiirde “anne”, evin aile yaşamının devamını sağlayan güçtür. Evdeki düzenin devamını sağlarken her ayrıntıyı düşünen, çocuklarına sevgi gösteren, onların geleceği konusunda umutları olan, çabalayan, bu arada günlük koşturmacalarla da ilgilenen kişidir. Tüm bu yoğunluk içinde kendi özel ilgi alanlarını daraltarak zamanını ev içi sorumluluğuna ayırır.

Gazel düştü Derelere ay Yârim  
 Kavga bitti . silahını duvara as  
 başladı Ocağın krallığı, Ormana git  
 baltanı al köşeden, Çocuklarımızı öp.  
 “Uçurtma salıvermiş göğe aşağıdakiler, havasıdır.  
 Çocuklar aşağıdakileri okuyor. ben körüm  
 ne güzel kokuyor Gazeteleri Kitapları  
 insem bir koklasam kendileri nasıl”  
 ben burada bağlıyım ay Yârim  
 Körüm ve Yaşlıyım otuz yaşında

Çocukları al, in aşağıya

dileğimdir, onlar görsünler

...

Sor bakalım, adam diye Kaydımız var mı ?

ben körüm, biz eski, Çocukları yazdır

Patatesleri alıcıya götür ver yirmi beşe

eşğine bin türkü söyle dönüşte

(Güz, *Kırmızı Karanfil*, s.114)

Gülten Akın “Pas” adlı şiirde çocukluğuna geri dönüşlerle verdiği zamanla değişen hayatı algılayış biçimini sezdirir. Şiirde hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı vurgulanır. Kendi evine giremeyişinin nedenini de en sevdiği insanların artık olmayışına bağlar. Bunlar arasında dedesi ve ninesinin yanında annesi de vardır. Bu şiirde anne incelikli kimliğiyle öne çıkar. Kanımızca annesinin bu incelikli yapısı, Gülten Akın’ı derinden etkilemiştir. Tüm şiirlerinde sezilen duyarlı, ayrıntılara düşkün incelikli yaklaşım bu etkinin belirgin görünümlerindedir. Şiir, bazı pasları silmek için doğduğu kente gidiş ile başlar.

Doğduğum kente gittimdi, bazı pasları silmeye

Yerinde görmeyi bazı taşları, bazı oyukları v.b.

Saçlarımı yine uzun tuttumdu bir ağırlık olsun diye

Dışarlıklı bir pabuç giydimdi

Yitmesin gelişim diye tozda toprakta

Çocukluğa geri dönüşleri içeren şiirde yaşanan zamanla geçmiş zaman arasındaki farklılıkları belirtmek içindir. Artık çocukluğunda kalamayacağını bilinciyle sadece kısa bir yolculuk havası hissedilir bu şiirde.

Beni kentin dışında durdular karşılamaya

Çevirip yöremi ayrıldılar

Sanmazdım konuk olayım çocukluğuma

Geri göndermenin ilk adımı olsun hiç sanmazdım

Yengelerim için karşılama

Annenin en önemli özelliğinin verildiği bölüm ise tüm aile bireylerinin de belirtildiği, eski evin esintilerinin yansıtıldığı şu bölümdür:

Dedem ölmüş ninem ölmüş annem ölmüş

Giremedim eski evimize

Dedem ki karşımda durmuştu yıllarca

Tütünün ve ağdın yıkımına

Ninem ki karşı durmuştu yıllarca

Yokluğun ve dedemin yıkımına

Annem ki karşı durmuştu yıllarca

Onulmaz bir inceliğin yıkımına

( Pas, *Kırmızı Karanfil*, s. 143)

Bu dizelerde dede nine ve annenin sıfatları Gülten Akın'ın şiirlerinde değindiği temaların da temelidir. Şair ben'ini merkeze koyduğu dizelerde incelikli yaklaşımını bu şiirdeki onulmaz bir inceliği konuşturur. Toplumsal temalı şiirlerde yoksulluğu, bireyler arası iletişimi incelerken “Dedem ki karşımda durmuştu yıllarca /Tütünün ve ağıdın yıkımına/Ninem ki karşı durmuştu yıllarca /Yokluğun ve dedemin yıkımına” dizelerindeki duyarlılığı dile getirir.

Gülten Akın'ın Pas adlı şiirde annesinin sıfatı olarak dile getirdiği “onulmaz bir inceliğin yıkımına karşı koyan anne “İnananlar İçin İlahi” adlı şiirinde şairin kendini tanımasında büyük rol oynayan tavrı ile karşımızda çıkar. Anne, kişinin kendisi ile barışık olması, kendini iyi tanıması için öğütler veren hatta öğüt vermenin ötesinde verdiği öğütleri davranışları ile gösteren bir örnektir:

Ömrümüzün kilimine

Anamızın diliyle işlenen sözcükler

Çoğu kez şunlara benzer:

Acıları uzağında beklet

Elinde ipekten yelpaze

Usul usul, hoşgörüyle

Yaklaş kendine

İşte kendin, işte durgun suların aynası

Seyret, gülümse

( İnananlar İçin İlahi, *Ağıtlar ve Türküler*, s. 123)

Sevdiği insanların annenin, dedenin, ninenin ölümü ile çocukluğundaki evine, çevresine yabancılaşan şair kendi yaşamının özetini de Pas adlı şiirin sonunda vurgular:

Gülten'i Yozgatlı demesinler bundan böyle

Nerde ölürsem oralı olayım

Doğularda, yolsuz dağların

Soğuk suların başında öleyim

Şairin çocukluğuna ait izleri şu sözlerle aydınlatır:

*“Ev içi sorumluluğunu babaannem yüklenmişti. Yaşlandığında, başka kimseye hükmü geçmediğinde dedemin öfkesini dindiren de oydu. Azarlanır, bunu bir doğal afet gibi karşılar, sessiz katlanırdı. Geleneği, erkeğin azarlamasını onur sorunu yapmasını engelliyordu. Yine de içten içe öfkelenildiğini biliyordum. Gençliğini anlatırdı sık sık. Sirtında fitil işler yaralar açan dayak. Hınçla, isyanla dolardı, ağlardı, ilenirdi. Erkeğinin yaşlanmış, güçsüz oluşunu, kendine yapılanlara bir ceza gibi sayardı. Dayak çoğu evliliğin bir parçasıydı. Çocukları da sayarsak, evlerin bir parçasıydı demek daha doğru. Öteki dedem, annemin babası yumuşak, şeker gibi bir yaşlı adam. Gününün öğrenimini yapmış, lisede "Ulûm-u diniye" öğretmeniyken Cumhuriyetle birlikte kitaplık müdürlüğüne atanmış. Sivil kimliği gelişkin, uygar, bağınaz olmayan bir din adamı. Dört kez evlenmiş, karıları öldükçe. Sonuncusu genç. Keyifli bir ev. Dayılarım okumuş, okumakta. Atatürk ve Cumhuriyet sevgisi. Halk Partililik, milletvekilliği, büyük bürokratik filan, işte sonraları.*

*Doğduğum evin kadınları da Cumhuriyeti tutardı. Atatürk'e hayrandı ninem, annem. Dedemse kadınları yasayla özgürleştirdiği (!) için, -bu nasıl özgürlükse- kızardı. Babam Halk Partisi'ne karşıydı.*

*1946 ve sonrasında, Demokrat Parti'nin kuruluşundaki coşkusu hiç unutmuyorum. Ama 1950'lerden sonra hem coşkusu söndü, hem umudu.*

*Bu evlerde ve geniş çevremde insanları gözlerdim, ilişkilerinde davranışlarında, konuşmalarında. Çelişkileri sezerdim. Kadın-erkek, yaşlı-genç, ana-baba-çocuk, zengin-yoksul... Bu beni derinden etkilerdi.<sup>55</sup>*

Şairin yine çocukluk günlerine göndermeler içeren “ Dedem Öldüğünde” adlı şiirde annesinin ve yetiştiriliş tarzına ait dizeler buluruz:

Dedem öldüğünde

Yüz sürerek ayaklarına

Vedalaştı ninem

Annem incecik bedenine

Deli vuruşlar indiğinde

Ağzından çıkan sözcükler şunlardı

“Bağırma, duymasın kimse”

( Dedem Öldüğünde, *Uzak Bir Kıyıda*, s. 37)

Sabırlı, acılarından içine gömen bir anne tipinin çizildiği bu dizelerde “incecik bedenli anne” incecik bedenine rağmen acısını dışa vurmeyen bir kadın olarak öne çıkar. Her zaman alttan alan ve bunu öğütleyen; aile düzeninin böyle sürebileceğini ifade eden dizelerle şairin dünya görüşü de belirir.

---

55- Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, 2. Baskı, YKY, İstanbul 2001, s. 190.



Beni eğitmek içinse  
 Elini kullanmadı birileri, hayır  
 Buna teşekkür mü etmeliyim  
 Bir var ki alttan almalıymışım onlara göre  
 Bana yöneltilene karşılık  
 Bir aşağıda olmalıymış sözlerim”

Dört kız kardeşten en büyüğü, Anadolu babanın erkek yerine koyarak ‘yatağımı satar yine okuturum!’ diye özendiği, çocukluğunda dedesinin korumasında ve incelikli, sabırlı bir annenin etkisindeki şair Gülten Akın; daha sonra ezilmeyen, düşündüğünü özgürce söyleyen ve savunan bir şair olarak şiirinde ağır basan üslûbu özetler adeta. “Dedem Öldüğünde” adlı şiirinin bu son bölümünde ailesinin etkilerinin uzantısını, öğrendiklerini, değişimini, kendi anneliği ile bütünleştirerek özetler:

Öldü barbar da köle de, ölsün  
 Toprağa karıştı zalim mazlum  
 Sabrı örseledi öfke, aşındı kendisi de  
 Egemene karşı evde dışarıda dünyada  
 Şimdi sözüm davranışım özgürce, eşit eşite  
 Bunu çocuklarımızdan öğrendim

Görüldüğü gibi “Pas” adlı bu şiirde “anne” toplumsal yaşamda kadınların erkekler karşısındaki konumunu da belirginleştirir. Buna göre şiirdeki anne “yokluğun, erkeğin, onulmaz bir inceliğin” yıkımıyla karşı karşıyadır. Akın, bu durum karşısında özgürlüğü ve eşitliği savunur. Çocukluğunda ailesinde de yakından gördüğü ataerkil düzen içinde anneden öğrendikleriyle yetiştirdiği yetiştireceği yeni kuşağa egemene karşı başkaldırmayı, evde ve dışarıda özgür ve eşit bir düzeni sağlamayı, sabrı örseleyen öfkeyi kendi haklarına sahip çıkmaya yönlendirerek dolaylı biçimde öğütler.

“Pas” adlı şiirde çocukluğa ait heyecanın değil de hüznün hâkimiyeti, ataerkil toplum yapısı içinde kadının ezilen taraf olduğu gerçeği ile açıklanabilir. “Annem incecik bedenine/Deli vuruşlar indiğinde /Ağzından çıkan sözcükler şunlardı /Bağırma, duymasın kimse” dizeleriyle anneliğin onun statüsünü ve saygınlığını artırabildiğini ancak bu doğal rolün kadınları kapalı dar bir alana hapsettiğini belirtir. İşte Gülten Akın’ın şiirlerinde çocukluk günlerini ve daha sonra kendi anneliğini işlerken toplumsal düzenin eleştirisi bu durum üzerine kurulur. Akın, yetenekleri yok edilen, gömülen, sessizleştirilen kadınları-anneleri toplumsal anlayışın yüklediği rolleri yerine getiren düşünceleri bağlanmış, edilgin tipler olarak ifade eder. Akın, kendi annesinin de birçok güzel özelliğini belirtirken şiirlerinde kendi ailesinde de ataerkil yapının hâkim olduğunu vurgular:

*“Yazın bahçeler içinde, yaz odalarında, kışın kış odalarında, tek bir sert söz davranış görmeden, özgürce büyüyordum. Azarlanmak dövülmek yaşatılmaları için, çocuk olmanın ayrılmaz ekiydi. Okul yaşıma kadar mutlu, çok mutlu yaşadım. Annem şarkılar mırıldanarak iş gören, ıslıl ıslıl bir genç kadındı. 44 yaşında olduğu için sonsuza dek genç kaldı ya.”<sup>56</sup>*

---

56- Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, 2. Baskı, YKY, İstanbul 2001, s.189.

Akın'ın anne temalı şiirleri arasında “İnanan İçin İlahi” adlı şiir önemli yerdedir. Şair bu şiirde ömrü bir kilime benzetir. Ağır ağır, çok emek sarf edilerek oluşturulan kilimle özdeş tutulan “ömür” içinde annenin öğütleri nakış olarak barındırır. Şiirde şairin başka şiirlerinde de görülen halk şiirinin ve yaşayışının simgesi “kilim” güçlü ve özlü bir buluştur. Bu benzetmenin anlam bakımından gücünü, şairin“elinde ipekten yelpaze ile ferahlık veren yaklaşımı; durgun suların aynası ile kişinin kendi içsel dünyasına bakması bağdaştırmaları devam ettirir. Hayata dair kısa ama derin öğütler taşıyan şiirde anne, öğütleri ve yaşadıkları ile hayat boyu unutulmayan kişi olarak öne çıkar.

Ömrümüzün kilimine

Anamızın diliyle işlenen sözcükler

Çoğu kez şunlara benzer:

Acıları uzağında beklet

Elinde ipekten yelpaze

Usul usul, hoşgörülle

Yaklaş kendine

İşte kendin, işte durgun suların aynası

Seyret, gülümse

( İnanan İçin İlahi, *Ağıtlar ve Türküler*, s.123)

Akın'ın şiirlerine de yansıyan en önemli özeliğinin temelinde annesini görmek mümkündür. Bir şair olarak okumayı küçük yaşlarda seviş, çocukluğunda kışları mangal başı gecelerini dondurulmuş bir resim olarak kalmamış, birçok şiirde canlılığını sürdürmüştür:

“Çocukluğumda kışları mangal başı gecelerini derinden sevmişimdir. Yaşamımda kimi resimler dondurulmuş kalmıştır belleğimde. Kış geceleri kadar yaz odasının resmi de yazılmayı bekleyen sevgili bir resimdir. Okumaya düşkün bir annenin dizi dibinde, okumayı yeni öğrenmiş, okula henüz başlamış bir kız.

Okumayı, okula gitmeden önce öğrenmiştim. Çevremde okuma bilen herkesi kimi kez sevgisinden tutarak, kimi kez zorlayarak. Şöyle böyle bir kırk beş yıldır okuyorum, demek. İlk okuduğum kitap neydi? Anımsıyorum. Ama kahverengi ciltli ve büyük boyutlu harfleri kocaman Kerem ile Aslı'yı, Monte Kristo'yu sessiz yaz günlerinde anneme okuduğum oda gözümün önünde.

Halı örtülü bir sedir. Bahçeye bakan pencereler. El örgüsü beyaz perdeler. Aynalı konsol, mor karpuzlu lambalar. Cam dolaplar. Çok sevdiğim yaz odamız. Annem sedirde, elinde işiyle. Ben, yumuşak yer minderindeyim. Okuma bilirdi. Bana okutuyor, neden? Okuma sevgisinde ortak olmamızı mı istiyor? Elişini bırakmadan öykü, roman dinlemek hoşuna mı gidiyor?.. Belki.<sup>57</sup>

Akın'ı tüm bu özellikler ile etkileyen annesi, sevgili, şefkatli ve güzel duygular içinde, “Eksik Şiir” başlığı altında da verilir. Şiirin başlığı anne konusunda ne kadar çok şey anlatılsa da anlatılmayan bir şeylerin kalacağı ana düşüncesini taşır.

Çorbasını büyüleyen biridir anneler

Hasta yatağımızda

Elleri yüzleri hoş kokar (Eksik Şiir, *Uzak Bir Kıyıda*, s.106)

---

57- Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, 2. Baskı, YKY, İstanbul 2001, s. 92- 94.

### 3.1.2. Anne Rahmine Dönüş Arzusu

Türk Edebiyatının en önemli şairlerinden Cahit Sıtkı, şiirlerinde anne temasına sıkça yer verir. Anne temasını işlediği şiirlerin içinde bir alt tema “anneye – anne rahmine dönüş” arzusu yer alır. Bu tema belli kavramlar üzerinde gözlenebilir. Bu kavramların başında yalnızlık gelmektedir. Şiirlerde geçen bir sembol olarak beliren deniz de bu bağlamda anneyi sembolize eder. Bu tema etrafında ele aldığımız, yaşam-ölüm zıtlığı da anne rahminin yeniden ikamesi olarak tasarlanmıştır. Kısacası bu bölümdeki şiirlerde “anneye geri dönüş arzusu” bir alt metin oluşturan anlam değerleri taşır.

Ölüm ve fanilik temalarını işleyen Cahit Sıtkı Tarancı'nın bu temalı şiirlerinde genellikle görülen karamsar bakış açısı “Anne Ne Yaptın” adlı şiirinde de görülür. Kanımızca şairin çocukluk yıllarında annesinden ayrı kalışın etkisiyle o yalnızlık, güvensizlik duygusu bu şiirde adeta içselleşmiş olarak karşımıza çıkar.

Şiirin bütününde annesi ile dertleşen şair, içinde yaşadığı ortamdan mutlu değildir. Doğal olarak bu memnuniyetsizlik onu başka dünya arayışlarına itmiştir. Böyle bir ruh hali içinde şair, ya mükemmel bir dünya hayal edecek ya da geçmişe sığınacaktır.

Şair yaşadığı hayattan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirdiği Kız kardeşine yazdığı 27.11.1932 tarihli mektubunda şöyle der:

*“Bu dünyadan, bu dünya insanlarından bazen o kadar nefret ediyorum ki çıkıp gitmek için bir kapı arıyorum ve emin ol ki aradığım kapıyı bulduğum gün asla tereddüt etmeden o kapıyı açıp gideceğim, başka âlemlere, başka insanların yanına, her halde bu dünyaya hiç benzemeyen bir dünyaya... Öyle parlak bir mazim olmadığı halde, yine eski zamana, mesela çocukluğuma rücu etmek isterdim.”*<sup>58</sup>

---

58- Cahit Sıtkı Tarancı, *Evime ve Nihal'e Mektuplar*, Hazırlayan: İnci Enginün, Türk Dil Kurumu Yay. , Ankara 1989, s.53.

Tarancı da kendine tüm sorumluluklardan sıyrılmış bir dünya olan anne rahmine ya da anne kucağındaki o bebeklik –çocukluk dönemine sığınır.

*“Geçmişe veya çocukluk günlerine duyulan özlem sadece Cahit Sıtkı’da rastladığımız bir özellik değildir. Çeşitli sebeplerle yaşadığı hayattan veya içinde bulunduğu ortamdan hoşnut olmayan şairler geçmişe, çocukluk günlerine, hayali âlemlere veya yücelttikleri bazı değerlere özlem duymuşlardır. Ahmet Haşim “O Belde”ye, Tevfik Fikret “Ömr-i Muhayyel”e, Yahya Kemal tarihe, Ahmet Hamdi Tanpınar geçmişe ve estetiğe, Orhan Veli çocukluk günlerine, Cahit Sıtkı ise geçmişin veya hayali âlemlerin yanı sıra özellikle tabiata sığınır.”<sup>59</sup>*

Cahit Sıtkı’da sevgi, şefkat, masumiyet ve güven veren annenin, anneli çocukluğun sık sık anıldığını görürüz. Anne, anne rahmi, bebeklik ve çocukluk yılları kaygısız, güvenli ve mutlu günleri simgeler çünkü.

Şairin ilk dönem şiirlerinde yalnızlığın beslediği özellikle kaygısız çocukluk günlerine özlem teması başta yer alır. Daha sonra bu duygular başka duyguları anlatmada bir araç halini alacaktır.

İnceleyeceğimiz 24.4.1931’de Servet-i Fünun Dergisinde yayımlanan “Anne Ne Yaptın” adlı şiiri şairin bu konuyu ele aldığı ilk dönem şiirlerindedir. İlk şiir kitabı “Ömrümde Sükût”ta yer almayan eser, Asım Bezirci tarafından “Bütün şiirleri” içerisinde “Öncekiler” başlığı altında verilmiştir. Dörtlüklerle ve 14’lü hece ölçüsüyle yazılan şiirde şair, çocukluktan çok anne karnına dönmeyi ve hiç doğmamış olmayı istemektedir.

---

59-Safiye Akdeniz, “Cahit Sıtkı Tarancı’nın Şiirlerinde Çocukluk ve Çocukluğa Duyulan Özlem” [http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/4\\_3.pdf](http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/4_3.pdf) s.2 ( 22.12. 2008)

60-Cahit Sıtkı Tarancı, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, Derleyen: Asım Bezirci, 15. Basım, Can Yay., İstanbul, 1998, s.30.

“Anne Ne Yaptın” adlı şiirde, anne karnı onu yalnızlıktan ve hayatın tüm sorumluluklarından uzak tutan güvenli bir yer olarak tanımlanır. Şiirde anne karnına dönme arzusu sembollere başvurulmadan doğrudan verilir.

Cahit Sıtkı, psikanalizin bilinçaltına inen yöntemlerini şiirine uygulamıştır. Bu yöntem şairin hayal dünyasının kaynaklarını görmek açısından önemlidir. Şairin “Anne Ne Yaptın” adlı bu şiirinde çevresi ile yaşadığı uyumsuzluk, onda anne karnına dönme isteği uyandırmıştır. Bu şiirde Tarancı, bilinçaltını anne rahmine dönerek yaşamak ister.

“Anne, Ne Yaptın?” adlı şiirinde şair, “Gün Eksilmesin Pencereden” adlı şiirinde söylediğinin tam tersini söyler bize. Yaşamak özlemini şiddetle dile getiren “Her mihnet kabulüm” anlayışının aksine inceleyeceğimiz şiire dünyaya gelmemeyi tercih eden şu dizelerle başlar.

“Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı?

Sanki karnında fazla yaramazlık mı ettim?

Senden istemiyordum ne tacı, ne sarayı;

Karnında yaşıyordum, kâfiydi saadetim.”

Şair “anne rahminde olmayı” bir mutluluk ortamı gibi görmektedir. Çünkü yaşamak “ömür çürütmekten başka bir şey değildir. Yaşamamanın verdiği zorlukları “Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı? Sanki karnında fazla yaramazlık mı ettim?” sözleriyle ifade eden şair, mutluluk ortamını özler. Peki, bu mutluluk ortamı nasıl sağlanır? İnsanlar neden anne rahmine dönmek ister? “Saadet ortamı, S.Freud’un ‘libido’ kavramına göre yaşamın gerçeğini yeniden oluşturma arzusudur.

Dış âlem karşısında alınan bu tavır, çevre ile yaşanan uyumsuzluk, anne karnına dönüş isteği uyandırır. Psikanalistler bunu ‘oedipus kompleksi’yle izah ederler.<sup>61</sup>

Daha sonra söz edeceğimiz “Hey Gidi Güneşli Uykular” şiiri de bu bakımdan çok önemlidir. Şair, anne rahmine ve bebekliğe dönüşü oedipus kompleksi yoluyla verir okuyucuya.

Bunlar, bizi şairin gençlik yıllarında annesinde uzak kalışı, yatılı okul yıllarının zorlukları, şehir hayatı nedeniyle yalnızlık, kendini çirkin hissedişinden dolayı yarattığı kompleks ile ilgili durumlara götürür. Kesin bir şey söylemek güç olsa da bazı yorumlar yapmak olanaklı hale gelmektedir. Tüm bu özellikler bize Ahmet Haşim’i hatırlatır.

Şair dış dünyanın etkilerine yabancılaştığı oranda, şiirin içine dönecektir.

Tarancı Diyarbakır’dan ayrılıp İstanbul’a geldiğinde yalnızlık ve karamsarlık içinde kalır. Fransız okulunda bu yabancılaşmayı kendince tanımlamaya başlar. Tanımlandıkça artan yabancılaşma eserlerine de burada olduğu gibi zaman zaman yansır. Bu şiirde de görüldüğü gibi şair tüm yaşadıklarından sığındığı mutluluğu, güven ortamını anne rahmine ya da anne kucağına dönüştürür.

Tüm bu yabancılaşma duygularının kendini, karamsarlığa bıraktığı görülür. “Anne Ne Yaptın?” adlı şiirde anne temalı diğer şiirlerden farklı olarak doğumun karamsarca ele alınışı ile karşılaşırız. Hatta denilebilir ki bu şiir, anne temasını olumsuz imgelerle birlikte kullanan diğer şiirlerin de ilk örneklerinden sayılabilir. Çünkü hayata geliş huzurlu, güvenli, mutlu ortamdan ayrılmıştır. Şiirin en başında sorulan çarpıcı soru “Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı?”eserin bütününe yayılan sorgulamanın da başıdır. Ancak dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ilk bakışta isyankâr sorular, anneyi suçlarcasına görünse de bu sorular, şiirin derinliklerinde, yaşanan hayatın zorlukları, yapaylıkları arasında mutsuzluğun, yalnızlığın çaresizce ifade edilışıdir. Şiirin içindeki sorular, deprem esnasında insanların neden cenin pozisyonunu aldığını açıklayan bir cevap gibidir.

---

61- Sigmund Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*, Türkçesi: Selçuk Budak, 6. Basım, 2007, s:158.



1. ve 2. Dünya Savaşları arasında gençlik dönemini yaşayan şairin üzerinde toplumsal durumun da etkisi muhakkaktır. Ancak Cahit Sıtkı bu şiirde olduğu gibi toplumsal olayların etkisini bireysel acılanmalara gizlemiştir.

Genellikle sosyal temalara değinmeyen şair, bu eserinde içinde bulunulan sosyal ortamın olumsuzluğundan etkilenen karamsar bir tablo çizer. Şair bu tabloyu görüntüde anneye karşı sitemkâr hatta isyankâr bir sorgulama ile çizer. Şiirde doğum ile başlayan hayattaki olumsuz her şeyle mücadele ediş ve dünya hayatı ile beraber hayatta ödenecek ağır bedellerden neredeyse nefret ediş konu edilir. Şair anne karnındaki saadeti yaşamdaki en üstün mevkilere tercih eder. O iyimser, mutlu, güzel olan şeyleri göstermek ister; ama zıddıyla... Yaşamı “Otuz Beş Yaş” şiirinde olduğu gibi ölümlerle; “Anne, Ne Yaptın?” adlı şiirindeki isyankâr tavır da tersi duyguları anımsatmaktadır.

Cahit Sıtkı bu dünyanın beklentileri ve hayalleri dışında farklı kendince olan bir boyutu yaşar. Örneğin “Hareket” adlı şiiri hayattan beklentisini yansıtır:

Müzeden hoşlanmam,  
 Mezarlıkta işim olmaz,  
 Çarşı Pazar dururken,  
 Nerde hareket ben orda.  
 Yolda olmalıyım yolda !  
 Yeni bir zafer attığım her adım.  
 Vapur mu tren mi kalkmalı  
 Ben biner binmez.

(Hareket, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, s.163)

İnsanı ihtirasla yaşarken güzel bulan şair, “Anne, Ne Yaptın?” adlı şiirinde kendince gerçek hayattan kaçır.

Şair, esere doğmayı kendi isteği ile seçmemiş olmanın hesabı ile başlıyor adeta. Fazla yaramazlık bile etmeyen bir bebeğin anne karnında güvende ve mutlu oluşunu isyanlı sorgulayışla ifade eder.

Böyle bir güven ortamından sonra taç, taht, mevki ve bunların kazanılabilmesi için ardından gelen güçlükleri, bedelleri hak etmediğini veren kızgın bir sorgulayışın başlangıcıdır bu dörtlük:

Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı?

Sanki karnında fazla yaramazlık mı ettim?

Senden istemiyordum ne tacı, ne sarayı;

Karnında yaşıyordum, kâfiydi saadetim.

“Koynundan niçin attın yavrunu bütün bütün?” gibi sert söyleyişle sorgulama devam eder.

Bir kere doğurdunsa, sonra niçin büyüttün?

Kundakta, beşikte de bir zahmetim mi vardı?

Koynundan niçin attın yavrunu bütün bütün?

Bilmiyor muydun ki o yalnızlıktan korkardı.

Doğumla beraber güvenli ortamdan ayrılışa karşı çıkan şair, ikinci dörtlükte büyümeye de karşı çıkar. Çünkü büyümenin yalnızlıkla sonuçlanacağını belirterek düşüncesini temellendirir. “Bilmiyor muydun ki o yalnızlıktan korkardı.” dizesinde yalnızlık temi de anne karnını özleyişi açıklamakta önemlidir. Çünkü anne karnında anneyle karşılıklı bir alış-veriş halinde bir ilişki kuran çocuk, anne rahminin

koruyucu ortamını zorunluluktan terk ederek fizyolojik doğum travmasıyla yaşanan dış dünyaya gelir. Rank ve Ferencz'ye göre bu noktada, doğumun fizyolojik travması ruhsal bir travmaya dönüşür. İlerleyen yaşamda, bilinçaltında “ilksel mekân”ın her hatırlanışı bu travmayı da bilinç düzeyine yükseltir ve “ilksel mekâna dönüş arzusu” doğum travmasının sebep olduğu “ilksel kaygı”yla çoğu kez tekrar bastırılır. Bu bastırılma edimi bireyde dönüş arzusunun gerçekleşmemesi demektir ve birey nedenini çözemediği sıkıntı ve yalnızlık duygularına kapılır.<sup>62</sup> Ancak Tarancı, şiirlerinde sıkıntı ve yalnızlığının nedenlerini sade ve anlaşılır üslubuyla simgelere başvurmadan verir okuyucuya.

Şiirin devamında “Bu uğurda bir ömür çürütmeye değer mi?” gibi ifadelerle vararak okuyucuyu şaşırtmayan, gerçek hayattan cümlelerle kendi tercihini hatırlatır okuyucuya. Çünkü hayatın ona verdiği, değersiz bir zaman geçiştir. Gece- gündüz zıtlığı ile devingen bir acı çekişi somutlaştırır. “El aç, yalvar gündüze, geceye boyun uzat.” Dünya düzeninin onur kırıcılığı galip gelmiş, ömrü çürümüştür.

Şiirin en sonunda baştaki dizelerin yerleri değiştirilerek verilmesi ile başlangıca dönüş, şairin düşüncelerindeki kararlılığını gösterir.

Şair, “anne karnı, anne yanında yalnızlıktan uzak oluş, anne sütünün tadı, anne karnındaki saadet” sözcüklerinin yarattığı tasarımlardan, bu sözcüklerin duygu değerlerinden yararlanarak okuyucunun da duygularını da etkilemektedir.

Şiirdeki tüm sorgulayışlar, duygu değerlerinden yararlanarak kullanılan “anne, yavru, anne karnı, kundak, beşik, anne sütü, saadet...” sözcükleri bizi anne karnındaki ve daha sonra anne yanındaki bebeğin rahat yaşamına götürür. Anne karnındaki güvenli ortam doğumdan sonra annenin güven duygusunun simgesi olması için temel olacaktır.

---

62- Otto Rank, *Doğum Travması*, Çev: Sabir Yücesoy, Ayıntı Yay. , İstanbul 2001, s:154; Sandor Ferenczi, *Psikanaliz Açısından Cinsel Yaşamın Kökleri*, Çev. Hüseyin Portakal, 2. Basım, Cem Yay., İstanbul 2000, s:49.

Anne karnı güvenlidir, ılık ve yumuşaktır. Orada açlık, susuzluk; acı, yarışma, koşuşturma, rakip yoktur. Yani bebeğin lehine müthiş bir denge ortamı vardır. Ve doğum gerçekleşir. Bu, dengenin bozulduğu andır. Çünkü artık hiçbir şey anne karnındaki gibi değildir. İşte Cahit Sıtkı da bu şiirinde yarattığı anne imgesinde güveni, yalnızlıktan korunmayı, adalet duygusunu toplar ve bu duyguların gerçek dünyada olmadığını vurgular. Yani hayattaki dengesizlikler yazdırmıştır bu şiiri. Bu nedenle şair, belki de cevapları bile bile annesini sorgulamaya devam eder. Annenin sorgulanışı normal hayat düzeninin de sorgulanışı olarak yer yer genelleşir.

Bu durumda şairin diğer eserlerinde görülen ölüm bir sorunsal olarak belirmez. “Tam tersine ölümü anması tek sorunsalının yaşamak olmasındandır.”<sup>63</sup> Şairin bu durumunu “Ölmek İstemeyen Adam” adlı şiirinde de açıkça görürüz.

Ölmek İstemeyen Adamdı;

Ellerini koparamadılar

Güneşte kızarmış elma dalından;

Yoldan çeviremediler

Gölgeli asfaltta uçan ayaklarını

(Ölmek İstemeyen Adam, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, s. 88)

Yaşamak temel sorunsaldır şairde. Bu nedenle gerçek yaşamda gördüğü olumsuzluklardan, içindeki güvensizlik ve yalnızlıktan da kaçmak ister. Elbette istediği kendince bir yaşamdır. Ancak o da zaman zaman çaresiz kalır. İşte çaresiz kaldığında anne rahmine ya da anne kucağına dönüş arzusu bundandır. İçindeki bu gelgitleri somutlaştıran “Korkulu Köprü” adlı şiirde şair, yaşam- ölüm arasındaki felsefi boyutu da gösterir:

---

63- Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yay.,Ankara 1993, s.1288.

Beşikten başlayıp mezara uzanan,  
 Tenha ve korkulu köprüdür ömrüm.  
 Ağır varlığımı aynı hızla her an  
 Bir baştan bir başa beyhude sürürüm.

“Haydi, mezara koş” der gaipten bir ses.  
 Gönlümde fısıldar: “Boş kalamaz beşik.”  
 Hep böyle tereddüd içinde ben bikes,  
 Beyhude ararım bir kaçacak delik.

(Korkulu Köprü, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, s.41)

“Korkulu Köprü”deki bu dizelerle biz anneye sığınışın sebebini de buluruz.

Görüldüğü gibi şairin korkusu güvensizlik ve yalnızlıktır. Şairin beklediği, büyük beklentilerden arınmış güvensizlikten ve yalnızlıktan uzak bir hayattır. Biz bu güvenli hayatı “Hey Gidi Güneşli Uykular” adlı şiirde de görürüz. “*Bu şiirde Tarancı Freud’un Ödip kompleksi ile izah ettiği cinsi arzularla annesine bağlılık duygusunu apaçık anlatır... Cahit Sıtkı’nın duygularını gizlemeden ortaya koyması Freud nazariyesinden aldığı cesaretle izah olunabilir. Zira “libido” hiç bir zaman kendisini bu kadar çıplak olarak ifade etmez, semboller ve maskeler arkasına gizlenir*”<sup>64</sup>

---

64- Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II*, Dergâh Yay. İstanbul 1994, s.114-115.

Ömrüm oldukça hatırlayacağım  
Uyuduğum yıldızlı geceleri,  
Deniz kızlarının kucağında.  
Sular başladı mı sığlaşmaya  
Bir bir sönerdi yıldızlar;  
Bırakırdı beni usulca beşiğime,  
Saçları ay ışığından dadılarım.  
Derken şafaklar peyda olurdu,  
Suların göklere vuran aksi şafaklar.  
Acıkıp uyandığım saat,  
Annemin uykusuna kıydığım saat;  
Telaşla uyanan genç kadın,  
Aceleyle çözülen göğüs,  
Yüzümü süpüren ılık rüzgâr;  
Birdenbire keşfettiğim  
Parıltılar, beyazlıklar, yuvarlaklar diyarı;  
Pembe uçlarına sırayla sırayla asıldığım  
Lezzetli memeler,  
Bereketli memeler,  
Doyamadığım, doyamadığım!  
Neden sonra,

Ben tekrar sulardayım,  
 Annemin gözleri gibi lacivert bir bir denizde;  
 Dalgadan dalgaya atlıyorum,  
 Güneşi kovalıyorum, güneşi kovalıyorum.  
 Hey gidi güneşli uykular!  
 Sularında boğulmadığımız deniz!

( Hey Gidi Güneşli Uykular, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, s.87)

Şair “Anne ne yaptın” adlı şiirde olduğu gibi bu şiirinde de duygularını gizleme yoluna gitmez. Açıkça ve yapmacıksız anlattığı bu duyguları “Anne Ne Yaptın?” adlı şiirden on yıl kadar sonra (1931-1940) dile getirmiştir. Şairin üslubundaki farktan da anladığımız gibi “Hey Gidi Güneşli Uykular” adlı şiiri daha estetik biçimde ele alınmıştır. Çocuk dünyasının yalınlığı içinde şair benzetmeleri kullanarak dili “Anne Ne Yaptın?” adlı şiire göre daha dolaylı kullanır.

Şair bu şiirinde annesi ile en yakın olduğu ikinci dönemi –bebekliği- ve bebeklikteki coşkulu, mutlu ve güvenli günleri anlatmaktadır. “Anne Ne Yaptın?” adlı şiirde anne rahmini özleyişi anlatan şair, bu şiirinde de aynı temaya değinmektedir. Şiirde geçen doğa betimlemeleri şair tarafından duyguların dışa vurumudur elbette. Doğadan seçilmiş imgeler, neredeyse “yitik bir cenneti” getirir karşımıza: uyunan yıldızlı geceler, deniz kızları, sular, yıldızlar, saçları ay ışığından dadılar, yüzünü süpüren ılık rüzgâr, pırıltılar, beyazlıklar, yuvarlaklar diyarı, lacivert deniz ve tüm bunların özeti sularında boğulmadığı deniz. Şair geceleri bebekken uyandığında annesinin hallerini doğa ile özdeşim kurarak anlatmıştır. Şiirde şair, ömrü oldukça hatırlayacaklarını sıralamaktadır. Şair bebekken annesinin onu uyutuşunu suların sığılaştığı vakit, bir bir sönen yıldızlar eşliğinde deniz kızlarının kucağı gibi bir kucakta saçları ay ışığından annesinin şefkatini, sıcaklığını betimleyerek anlatır. Rüyaları “ suların göklere vuran aksi şafaklar” sembolize eder. Buradaki “gökyüzü” imgesi şiirde söz edilen “deniz” imgesi ile ortaklık arz eder.

Çünkü buradaki deniz; sonsuzluk, zamansızlık anlamlarını veren anne rahmini çağrıştırır. Gökyüzü nasıl yeryuvarlağını kapsıyor, koruyorsa anne rahmi de bebeği kapsar korur. Aynı biçimde deniz imgesi de anne rahmini, özellikle de anne rahmindeki amniyoz sıvısını sembolize eder. Bu sıvı, bir deniz gibi -şairin burada belirttiği sularında boğulmadığı deniz gibi- bizi besler, mutlu ve huzurlu kılar, bize güven verir. Yani şiirde bulunan deniz sembolü bir anlamda anne rahminin bir ikamesi olarak değerlendirilebilir.

Şair, böyle bir tablo içinde acıkıp uyandığı saatlerde genç annesinin tatlı telaşından söz eder. Mehmet Kaplan'ın da dediği gibi şair cinsî duygularla annesine bağlılık duygusunu apaçık anlatır.

Gerçekten de şiirde anlatılan “oral dönem” annenin rolü açısından çok önemlidir. Anne bu dönemde bebeğinin ihtiyaçlarını genellikle sezgisi ile karşılarken bebeği ile ortaklaşa bir düzen kurar. Bu düzen sayesinde bebek fizyolojik dengeyi sağlar. Elbette anne bebeğin ihtiyaçlarını belirli biçimde karşılaması ile bebeğinin dış dünyaya karşı güven duygusunun oluşumunu da sağlayacaktır. Freud'a göre yeni doğmuş bebek tüm libido enerjisini kendi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak ve rahatlığını sürdürebilmek için kullanacaktır. Giderek kendisinin bakımını ve ihtiyaçlarını karşılayan bir diğer insanın, yani annenin varlığını fark etmeye başlayacaktır. Böylece bebek, narsistik libidosunu anneye yöneltecektir. Freud'a göre bu durum bireyin toplumsallaşması için aslı basamaklardandır. “Bebeğin, kendisiyle dış obje arasındaki sınır belirginleştikçe, bebek anneyi, onu doyuran ve memenin emilmesinin verdiği hoşlanma duygusunu sağlayan kaynak olarak tanımaya başlar. Böylece anne ilk ‘arzu nesnesi’ olur. Bebeğin bu ilk arzu nesnesine geliştirdiği bağlılığın niteliği, sonraki yaşamında önem taşıyacak kişilere karşı geliştireceği duygu ve tutumların belirlenmesi yönünden çok önemlidir. Bu dönemde annesiyle sıcak, sevecen ve güven verici bir ilişki yaşayan çocuğun, kuramsal olarak, yaşamı boyu diğer insanlarla da benzer nitelikler kurması beklenir. Oral ihtiyaçların yeterince karşılanamaması ya da aşırı oranlarda doyurulması normal dışı kişilik özelliklerinin yerleşmesine neden olabilir. Bunlar arasında, abartılı iyimserlik, narsistik duygulanım (özerotizm), arada bir yaşanan yoğun karamsarlık ve diğer



insanlardan çok şey bekleme eğilimidir. Freud'a göre bu dönüşüm, bireyin toplumsallaşmasının aslı özelliğidir.

Şair geçmişe duyduğu özlemi en uç noktalara kadar götürmüştür. Elbette bu uç nokta –anne karnına dönüş- şairin hayatının neredeyse her döneminde kendini hissettirir. Ancak bu durum evlilik hayatıyla değişecektir. Şair evliliğin verdiği iyimserlikle geçmişten değil içinde bulunduğu zamandan söz edecektir. Son şiir kitabı “Düşten Güzel” de geçmiş yerini yaşanan zamana ve geleceğe bırakacaktır.

### 3.1.3. Çocukluğa Özlem ve Anne

Çeşitli sebeplerle yaşadığı hayattan mutlu olmayan şairler, geçmiş çocukluk günlerine derin özlem duyarlar. Çocukluk günlerinin düşsel dünyaları ve bu günlerde yücelttikleri değerlere geri dönmeyi arzularlar. Bu anlamda çocukluğa dönüş, aynı zamanda alternatif bir dünya arayışıdır. Yalnızlığın ve karamsarlığın beslediği bu duygu, çocukluğun tüm kaygılardan uzak, annenin yanında güvenli bir dünya özleyiştir.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın anne temalı “Anacığım” adlı şiirinde yine annenin bir özlem ve sığınılacak güvenli bir dost olduğunu görürüz. Bu şiirde şair anne rahmine dönüş arzusunu işlediği “Anne Ne Yaptın?” adlı şiirindeki isyankâr tavrını sakın, kabullenmiş bir tavra bırakır. Ancak anne temasında güveni yine öne çıkarır.

Bir gün sılaya geldiğimde,

Bir şeyler sezersen hâlimde,

Hiç şaşmayasın anacığım.

Başımı koyup dizlerine,

Uzun uzun ağlayacağım,

Bütün insanların yerine

(Anacığım, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, s.163)

Anne teması, Tarancı'da 1940'ta Fransa'da yazdığı "Bugün Hava Güzel" ve "Sıla" adlı şiirlerde de karşımıza çıkar.

"Otuz Beş Yaş" ta yer alan eserlerde güzel, tatlı bir doğa manzarası eşliğinde şairin annesine ve memleketine duyduğu özlem dile getirilir.

Bugün hava güzel,

Bugün içim içime sığmıyor.

Annemden mektup aldım,

Memlekette gibiyim.

...

Bulutların ipek gölgesi

Çocukların yüzünde hışırıyor.

Çember çeviriyorum çocuklarla beraber

Elime çember almadan

Düşüncelerimi nura gark eden güneşe sor,

Bu Nisan rüzgârı da şahadet eder,

Bütün insanları kardeş biliyorum,

Cümlenin sağlığına duacıyım

...

(Bugün Hava Güzel, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri* s.149)

Tarancı'da anne teması ile çocukluğun bir bütün olarak belirdiği "Sıla" adlı şiirde anneye ve evine kavuşma sevinci anlatılır. Doğduğu köyün görünmesi ile şairin heyecanı da hissedilir.

Gün bitti;

Akşam serinliğiyle başlıyor memleketim.

Doğduğum köy göründü;

Şair, bu şiirde yaşadığı çocukça coşkusunu masalsı unsurlarla verir.

Sakin yıldızlarıyla gittikçe yakınlaşan sema,

Dörtnala kalktı atıp sevincinden;

Uçaraktan gidiyorum sılaya.

Annesine duyduğu özlem de annesinin saflığını simgeleyen somutlaştırmalarla o masalsı hava içinde içtenlikle verilir:

Çocukluğumda uçurttuğum uçurtmalar olacak

Bacalara takılan şu beyaz bulutlar;

Belki de rüzgârda namaz bezidir,

Yüzüne hasret kaldığım anacığımın!

Herhalde beni bekleyenler var.

(Sıla, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, s.147)

Görüldüğü gibi anne karnına dönüş veya çocukluğa sığınma, Cahit Sıtkı'nın özellikle ilk dönem şiirlerinde ve "Otuz Beş Yaş"ta çokça ele aldığı bir konudur. Çocukluk günleri dışında şairin tabiata ve hayalini kurduğu başka âlemlere sığındığını da görürüz. Tabiatı da bir çeşit anneye dönüş olarak değerlendirmek de mümkündür. Ancak tabiatın, önemini yitirmiş bazı değerlerin yerine ikame edilmiş bir varlık olduğunu da unutmamız gerekir. Yalnızlığın, karamsarlığın ve memnuniyetsizliğin sonucu olarak ortaya çıkan bu ihtiyaç, sadece Cahit Sıtkı da değil başka birçok sanatçıda gözlemlediğimiz bir durumdur.

Sonuçta sanatçının eserlerine baktığımızda sanatçının oluşturduğu imajlarla kendi hayat görüşünü çizdiğini görürüz. Ona göre anne rahmi, saadet ortamıdır; çocukluk, sonu ölümle bitecek hayata bile bile başlamaktır; delikanlı çağı Otuz Beş Yaş'ta belirtildiği gibi cevherdir; yirmi yaşları, dünyayı toz pembe gördüğü, başında kavak yellerinin estiği zamanlardır; otuz beş yaş, insanın olgunluk çağını simgelerken kırk yaş da murada erdiği yaş olarak çıkar karşımıza.

Anne karnındaki, anne koltuğu altındaki bebeklik ve çocukluk dönemlerinin güçlü sevgisi, güven ortamı, şairin dünyaya gelişi ile başlayan yorucu serüvenine tercih edişini anlatan Cahit Sıtkı, Cumhuriyet dönemindeki Türk şiirinde annenin güven duygusu ile özdeşleşmesini göstermekte önemli örnekleri vermiştir.

Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde de yakın arkadaşı Cahit Sıtkı'da olduğu gibi mutlu çocukluk günlerini arzulayış işlenir. Anne temasının büyük yer tuttuğu bu şiirlerde Saba anne ile mutlu çocukluk günlerini aynı tablo içinde çizer.

Sıcacık anne dizinin verdiği mutluluğu arayış ile birlikte çocukluğa dönüş isteğini ele aldığı "Yağmurlu Bir Günde" adlı şiiri, Ziya Osman Saba'nın geçmişe ve çocukluğa bağlılığını da gözler önüne serer. Şairin bütün eserlerinde sezilen hassas ve duygusal yaklaşımı çocukluğunun tertemiz günlerinin onu mutlu eden küçük ayrıntılarıyla bu şiirde işlenmiş ve annenin verdiği huzurla şiir sonlanmıştır. Bir dertleşme anının samimiyeti hissedilen, hece ölçüsünün olanaklarını kullanarak

yazdığı bu şiir, Saba'nın tüm eserlerinde anne temasının yerini de belirtir. Şiirin ana teması çocukluğu özleyiştir ve çocukluk, ancak anne ile tamamlanabilir.

Şair çocukluk günlerini arzuladığı “O kadar istedi ki bir şeyi bugün içim/ Dedim kendi kendime: Bari çocuk olaydım.” dizeleriyle başladığı şiirinde dadısı ile birlikte yağın yağmuru izlediği o çocukluk günlerinde onu sevgi dolu sözlerle öpen ailesine, sevinçli günlere duyduğu özlemi açıkça dile getirmiştir. Bu güzel günleri andığı eski güzel çocukluk günlerini anımsatan yine yağmurlu bir gündür ve şair bu sıcacık günleri özlemektedir.

Üşümezdi bu yağmur gününde böyle içim,

Kulağıma öpüşle fısıldansaydı adım.

– Artık dönebilseydim geriye adım adım,

Benim işte kalmamış önümde bir sevincim.

(Yağmurlu Bir Günde, , *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.81)

Doğduğu evi özleyen Saba, şiirinde bu evin taşlığında büyük bir özlem içinde sevinçten ağlayacağını anlatırken hayatının son günündeki tek arzusunu şu sözlerle belirtir:

...

Son günümde olsaydım ufak, o kadar ufak

Ki yavaşça en tatlı masala dalarak,

Ve bir anne dizinde büsbütün uyusaydım

Geçen zamanın verdiği çaresizliği ifade eden Saba, “Bilemiyorum” adlı şiirinde de yıllardır içinde olduğu hayatta gençliğini andığını; ama çocukluğunu özlediğini bir bütün halinde hayatı, ölümü düşünerek, yarınını sorgulayarak sade bir dille aktarır:

Yıllar var ki içindeyim hayatın.

Anıyorum gençliğimi, özlüyorum çocukluğumu,

Fakat bilemiyorum yarını.

(Bilemiyorum, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.32)

Çocukluk günleri şairin en tasasız, anneli babalı en güven dolu, en mutlu günleridir. Şair “Bir Sokakta Giderken” ve “Çocukluğum” adlı şiirlerinde çocukluk günlerine özlemini şöyle anlatır:

Kalbe aşına burada bütün rastladıklarım,

Her şey eskisi gibi, herkes bahtiyar iyi!

Bana büyükbabamı hatırlatan ihtiyar,

Çocukluk arkadaşım sarı benekli kedi.

( Bir Sokakta Giderken, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.38)

Çocukluğum, çocukluğum...

Habersiz ölen kardeşim,

Mezarı bilinmez eşim,

Her bir şeyim çocukluğum.

(Çocukluğum, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, İstanbul, s.39)

Çocukluk günlerine böyle güçlü bir dönüş isteğinin nedenini şairin “Nasıl Anmazsın” şiirinde buluruz. Anne ve baba sevgisini çeşitli doğa betimlemeleriyle somutlaştıran Saba, çocukluk günlerine özlemi, anne baba şefkatine hasretlik ve Tanrı’ya içten yakarıyla bütünlemiştir. Saba, şiirde “Annem vardı, babam vardı” diyerek çocukluk günlerinin en güzel yönünü vurgulamıştır. Şiirin son dizesindeki duygu yoğunluğunu ve ayrıca özleminin sonsuzluğunu kesik cümleyle anlatan Saba, bu bağlamda okuyucuya kendi öksüz halini anımsatarak duyurur.

Şair, şiirde yarattığı dalda bülbül, gökte beyaz bulut, beyaz âlem olan kış, başka türlü güneş, ay imgeleriyle anne ve babasının yanı başında olduğu çocukluk günlerinin güzelliğini simgelemiştir.

Nasıl anmazsın o çocukluk günlerini!

Dalda bülbül vardı, gökte beyaz bulutu.

Annem vardı, babam vardı.

Bahçemizde, ılık, uzayan günlerdi yaz,

Bir beyaz âlemde kış.

Başkaydı güneşi, böyle değildi ayı.

Artık istemiyorum yaşamayı!

Bir gün ver bana Tanrım,

Ta çocukluğumdan kalmış...

( Nasıl Anmazsın, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.47)

Saba, üstüne titreyen annesine, onunla iftihar eden babasına özlemini, geçmişe bağlılığıyla “Ben De” adlı şiirinde de dile getirmiştir. Şair, bir parkta mutlu bir nişanlı çifte bakarken eski, güzel günlerin hayalini kurar. “Küçük mektepli” haliyle ilk dersini, ilk gününü ve bu heyecan içinde yanı başında ona güven veren ailesini anar:

Ben de bir zamanlar sizin kadar mesuttum,

Ben de şu parkın sıralarına oturdum,

Ümidettim, hayal kurdum...

...

Beri yanda günler akar giderdi.

Benim de bir anne üstüme titrer,

Babam benimle iftihar ederdi.

( Ben de, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.46)

Çocukluğu 8 yaşına annesini kaybedene kadar çok neşeli geçen Saba, Beşiktaş'ta doğup yine annesi ölene dek geçirdiği mütevazı, sınırsız ve sevgi dolu yalıtı çocukluğa özlem teması içinde anar. “... o tadını bir türlü gereği gibi çıkaramadığı çocukluğundan bir şeyler oturup kalmıştır içinde. Ömrünün sonuna kadar da sürecektir bu çocukluğuna bağlı çocuk yanı.”<sup>65</sup> “Kalbim, sen çocuk kaldın, tanımadın kini”<sup>66</sup> derken şairin kendisi de bu gerçeğin farkındadır.

---

65- Yaşar Nabi, *Ziya Osman Saba İçin*, Varlık Dergisi, Şubat 1974, sayı: 797, s.6

66-Yalnız, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.99.



Sizleri görüyorum, bahçemizdeki çalar,  
 Bütün gün gölgesinde oynadığım dost badem.  
 Derken dallardan, ılık, iniveren akşamlar:  
 Evine dönen babam, camda bekleyen annem.

( Sizleri Görüyorum, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.89)

Ömrünün sonuna kadar sürecektir bu çocukluğuna bağlı çocuk yanı annesinin ve babasının kol kola yeni evliken çekilmiş fotoğrafa baktığında bir daha öne çıkmıştır. “Eski Resimler” adlı şiirinde eski bir albümle eski güzel günleri anar:

Eski resimler değil, eski günler,  
 Geçmiş bayramlar, düğünler.  
 Annem, babamın kolunda,  
 Güneşli bir bahçe yolunda.  
 Toplamış uçlarını eteklerinin  
 Gözlerinden belli daha yeni gelin.  
 Başka bir sahife çevir,  
 Gelir o günler benim de doğduğum,  
 Çocukları: çocukluğum.

(Eski Resimler, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.157)

Hilmi Yavuz'un şiirlerinde de anne ile çocukluk günlerinin yan yana geldiğini görürüz. Hilmi Yavuz'da hüznün köprü olduğu bu birliktelik, çocukluğa özlem duygusunda belirir.

Hilmi Yavuz'un şiirlerinde hüznün hâkim olduğunu açıkça görürüz. Şair, hüznünün temelinde çocukluğunun olduğunu da açıkça belirtir. Yavuz, çocukken hüznüyle tanışmış bir şairdir. Hüzün onun baştan beri şiir yolculuğunda yürüdüğü kadim dostudur. Belki de bu nedenle "Hüzün ki en çok yakışandır bize/ Belki de en çok anladığımız "der. Şair için kabullenilmiş, sevilen, yakıştırılan bir duygudur hüznün. "Yüzüme bak, hüzüne bakmış olursun" <sup>67</sup>

"Hilmi'nin Çocukluğu" <sup>68</sup> adlı şiirde aynı hüznün birçok tema ile temellenir. Çocukluğa özlem, anneyi hatırlayış, masum hayallere dönme arzusu "yoğun imgelerle" yüklü bu şiirde şair adını kullanırken kendini anlattığını açıklar.

Şairin çocukluğu geride kalmıştır. Bir hatırlayışla başlayan şiir, okuyucunun hayalinde yoğun imgelerle bir resme dönüşür. Çocuklukta edilen sayısız yeminler çeşmeler gibidir; akar akar. Ve bir gün insan büyüdüğünde belki de kesilir çeşmeler akmaz.

Şair daha bu ilk bölümde verdiği yoğun imgelerle şiirinin poetikasını yazar. Yavuz'a göre şiirin gösterileni kavram değil, imgedir. Şiir imgelere dayalı kurulum. İmge her zihinde farklı bir çağrışım dünyası kurar. Böylece her okur şiirin dünyasını kendi penceresinden görür.

İşte şairin yarattığı imgelerle görmeye çalıştığımız: kalın ciltli bir kitap olan tabut, çocukluğun nereye gideceği bilinmeyen denize usulca kimsenin fark etmeden bırakıldığı ceviz bir tabuttur. Tabutun ceviz yani halk arasında değerli olan bir ağaçtan yapılması bile tabutu sıcak bir hale getiremez.

---

67-Akşam ve Lavinia, Hilmi Yavuz *Akşam Şiirleri*, Varlık Yay., İstanbul, 1999.

68-Mahzun Doğan, *Annelerin Sesi Mavi*, 1. Basım, Altın Portakal Kültür ve Sanat Yay., Antalya, 2002, s.100.

Hilmi diyor ki yeminler  
 Bana çeşmeleri hatırlatır  
 Tabut kalın ciltli bir kitaptır  
 Senin de çocukluğun bir ceviz tabut muydu?  
 Usulca bırakılan denize?

Çocukluğun denize usulca bırakıldığı bir ceviz tabuta benzetildiği bu ilk bölümde “tabut” imgesi ile ölümün soğukluğunu algılarız. Ayrıca bu tabut, “kalın ciltli bir kitaptır”. Eski, içinde çok şeylerin yazdığı, belki biraz da zor okunan; ancak okunduğunda çok dersler çıkarılan.

Şair bu imgeleri verirken soru yoluyla da okuyucunun kendine bakmasını, durumu usa vurmasını sağlar:

“Senin de çocukluğun bir ceviz tabut muydu?  
 Usulca bırakılan denize?”

Şiirin alt anlamına yine hüznün hâkimdir, bir de artık yapacak bir şey kalmayıp. Zaman –çocukluk günleri- usulca bırakıldığı gibi denize bir tabutun akıp gitmiştir. Şair bu resmi izler ve izletir okuyucuya. Bu izlenince ikinci bölümde çocukluk günlerinin anımsanmasıyla devam eder

Hilmi diyor ki ben  
 Ucuz hüznler kiralardım

Alyanak bir kuklacıdan  
 Gök binlerce mavi şapkadır  
 Senin şapkan da mavi miydi  
 O günlerde?

Bu bölümde şair birinci bölümde hissettirdiği hüznü dile döker. Alyanak bir kuklacıdan ucuz hüzünler kiralaması çocukluğunda izlediği geleneksel Türk tiyatrosunun izleriyle söylenmiştir. Şair çocukluğunda da hüznü tanımıştır. Ancak bu tanıma bir çocuğun anlamını tam bilmeden yakın çevresinden duyarak öğrendiği, artık kendince kullanabildiği ilk sözcükler gibidir. “Hüznün kiralması” ifadesi de özgünce kullanılmıştır. Çocukken henüz kendisine ait olmayan, öğrenilmiş bir hüzün. Belli ki şair çocukken izlediklerinden etkilenmiş onları hayal dünyasında yoğunlaştırmıştır. Kiralanmış hüzünlerin dolaştığı aklını taşıyan kafasında da gök gibi sonsuz, dingin, rahatlatan mavi bir şapka ile dolaşan çocuk betimlemesi ile imgeleri yoğunlaştırmaya devam eder. Göğün binlerce mavi şapkaya benzetilmesi, çocuk dünyasının elemsiz ve sınırsız coşkulu günlerini çağrışım yoluyla imleştirir.

Şair şiirinde özgün imgeler kullanmaya son bölümde de devam etmiştir. “Şair, sıkça kullandığı imgeler aracılığıyla okuyucunun zihninde farklı çağrışımlar ve tasarımlar oluşturur. Ayrıca bu yolla okuyucuya şiiri yorumlama imkânı sunar.

Şair, bu şiirde “anne”yi özgün bir hayalle ortaya koyar.

“... annem

Çiçek işlemeli bir lâmbaydı

Karartma gecelerinde”

Karartma geceleri ve lamba kavramlarının karşıtlığından yararlanarak okuyucuda farklı bir çağrışım uyandırır. Şair şiirlerinde sıkça kullandığı sıfat tamlamaları ile anlamı pekiştirir. Anne çiçek işlemeli bir lambaya benzetilmiştir. Anne imgesi şairin çocukluğunu aydınlatmaktadır. Aynı zamanda bu imge “güven” duygusuna da götürür bizi. Şair burada sözcüklerin duygu değerinden de ustaca yararlanmış, okuyucu zihninde bir resim çizmiştir. Lambadaki çiçek işleme güzelliği, karartma geceleri güvensizliği, lamba aydınlığıyla güveni ve sonuçta tüm bu açıklamaları üzerinde toplayan anne, sevgi ve şefkatle bir sığınağı resmeder. Bu imge, annenin aydınlatma işlevinin bu şiirin oluşumu ile devamlılığını da çağrıştırır.

Son iki dizede yöneltilen soru bir çocuğun yatmadan önce dinlediği hikâyelerin gücünü anımsatır.

Ataol Behramoğlu da şiirlerinde çocuğu ve çocukluk dönemini sıkça kullanır. Kendi çocukluğuna dair hatırlayışlar ve oradan kaynaklanan çağrışımlar anne temasının öne çıkmasına da imkân verir. Çocukluk dönemine duyulan özlem, şiirlerin genel teması ya da diğer temalarla birlikte ele alınan bir yan tema olarak da incelenebilir.

Çocuk, çocukluk dönemi, bu dönem içindeki anne, şairin bunalımlarından kurtulmak için başvurduğu bir yola da dönüşmüştür. Bilinçaltılarını boşaltarak yaşadıkları hayatın gerçeklikleri ile mutlu çocukluk günlerine uzanan tatlı bir düşü kaynaştırarak bunalımlarından sıyrılmak ister.

Behramoğlu, çocukluk günlerine özlemini, yaşadığı dönemin doğurduğu yalnızlıktan kaçış duygusu ile bütünleştirir. “Bir Yolculuktu” adlı şiiri bu bütünleşmeyi özetler:

Bir Yolculuktu bu ve yolun sonunda

Ulaşmak istediğim kendimdi

Yalnızlığımın parmak izlerini

Bırakarak geçtiğim yollara

...

Yürüdüm, ölümsüz, büyük bir sabaha

O çocukluk düşü bir kez daha

Başlasın diye yeniden (Bir Yolculuktu, *Okyanusla İlk Karşılaşma*, s:30)

İşte “anne” teması bu bağlamda belirir. Şefkat dolu ve sonsuz bir sevgiyi içeren anne, tasadan ve yalnızlıktan uzak günler, şairin şiirlerinde sık sık yer alacaktır.

“O Erken Sabahlar” adlı şiirinde Behramoğlu, çocukluğundaki o neşeli ve eşyaya dahi sinmiş o yalnızlıktan uzak günleri anımsanır.

Şiirde “anne” çocukluğun ayrılmaz parçası olarak ifade bulur. Anneli babalı o erken sabahlar, yaşamın en güzel anlarıdır. Tasadan uzak o günler şairin kalbini acıtan bir özleme dönüşür. Sabah vaktinde evin durumuna ilişkin anımsayışlarda “baba” ağırbaşlı, güzel hali ile “anne” azıcık hüznü ve hep azıcık telaşlı haliyle akıldadır. Böylece Behramoğlu’nun şiirlerinde anne, hüznü ve evin sorumluluğunu taşımanın telaşını taşıyan kişi olarak belirir:

Annemli babamlı o erken sabahlar

Tüm yaşamımın belki en güzel şeyiydi

Yatak örtülerinde sabah güneşi

Ve sanki kardeşimiz olan eşyalar

Sakince açılıp kapanan bir kapı

Bir masa, ağır başlı duruşuyla ,

Yarı aydınlıkta, koridorda

Aynadan, konsoldan yansıyan ışıltı

Şimdi bu erken sabah saatinde

Acıtıyor kalbimi özlemle

O sabah vaktinin görüntüleri

Babamın güzel, ağır başlı yüzü

Annemin azıcık hüzünlü

Ve hep azıcık telaşlı gölgesi

(O Erken Sabahlar, *Okyanusla İlk Karşılaşma*, s:31)

Yine çocukluk, şairin içindeki derin bir gökyüzünü simgelerken “anne” bu derin gökyüzünü kımıldatan bir türkü ile eşdeğer tutulur “Aşk Bir Cemre Gibi” şiirinde şair, âşık olduğunda çocukluğunu ve annesini anarak “anne”nin saf ve temiz yönünü vurgular:

Bir anne sesini anımsatan

Unutulmuş bir çocukluk türküsü

İçimdeki derin gökyüzünü

Usulca kımıldatan.

(Aşk Bir Cemre Gibi *Okyanusla İlk Karşılaşma*, s.28)

Şair sık sık çocukluğunu anar. Yüreği okyanus kadar büyük bu çocukta “anne” imgesi önemli bir yer kaplamaktadır.

Okyanus kıyısında bir çocuk

Duruyor bir su damlası gibi

Yüreği okyanus kadar büyük

(Çocuk, *Okyanusla İlk Karşılaşma*, s.51)

Behramoğlu için “şimdiki zaman” önemlidir. Geçmiş şimdiki zamanda erir.

Şimdiki zamandır beni ilgilendiren

Şimdiki zamanda eriyen geçmiş

Ve gelecek, biriken

(Şimdi, *Okyanusla İlk Karşılaşma*, s.42)

İşte şairde şimdiki zaman içinde eriyen bir geçmiş parçasıdır çocukluk. Bu geçmiş zaman içinde yaratılan tabloda ilk aşk, yaşadığı küçük şehir, ilk acılar ve elbette geçen günlerin simgesi “pencerede ağlayan, saçı ak gönlü ak” annedir.

İlk şiirlerini yazdığı dönemde annesini henüz kaybetmiştir şair. Behramoğlu, bu şiirlerde annesinin sevgisini, annesinin çocuklarını koruma isteğini annesinin yarattığı güven duygusu olarak içinde taşır. 1959 tarihli “Melankoli” adlı şiirde şair, annenin koşulsuz var olan sevgisine sığınır:



Ey sokaklarında yıllarca avare dolaştığım  
 İçinde ilk aşkımı yaşadığım küçük şehir  
 Umutsuz akşamlarımda sesini duyduğum lir  
 Sihrinde ilk acıyı tattığım  
 ...  
 En içli en yanık türkülerimi duymayan  
 Rüzgârı saçları dağıtan sokak  
 Ve ey saçı ak gönlü ak  
 Anneciğim pencerede ağlayan

(Melankoli, Seçme Şiirler, s.7)

Ataol Behramoğlu için çocuk imgesi de sık sık dönülen bir imgedir. Behramoğlu bunun nedenini şöyle açıklar:

*"Çocukluk önemli, çocukluk olağanüstü bir dönem, yani dünyayı keşfe çıktığın bir dönem: Her şeyi ilk defa görüyorsun, yağmurun yağışını, güneşin çıkmasını, bir civcivi. Mesela çocukluk yıllarımda rastladığım şiddet sahneleri benim toplumcu olmamda çok önemli etkenlerdir."*<sup>69</sup>

Şairin dünya görüşünden izler taşıyan ve hayatı kendi bakış açısı ile yeniden yorumlamaya çalıştığı, aktif olarak Türkiye İşçi Partisine üye olduğu ve öğrenci hareketlerine önderlik ettiği bir dönemin ürünü olan, 1965 yılında yayımladığı Bir Ermeni General” adlı şiir kitabında yer alan yine aynı addaki şiirde Behramoğlu,

69-Sennur Sezer, “Beni Kimse Anlayamaz Deyip Durdu”, Radikal Gazetesi, [http://www.radikal.com.tr/ek\\_haber.php?ek=ktp&haberno=5083](http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=5083), ( 14.02. 2009)

herkesin bir çocukluk dönemini geçirdiğini, çocukluk yıllarındaki yaşantıların herkesi etkilediğini anlatır. Böylece şair çocukluğuna ait izlenimlerle birlikte dünya görüşünü biçimlendirir.

Anne de bu çocukluk yıllarında çocuğun yanında olan kişidir. Bir Ermeni General adlı şiirde çocukluk yıllarında yaşananların tanığı olarak öne çıkan anne, o masumiyet çağının ya da bilinçsizce yapılan hataların hatırlatıcısıdır. İnsanlar, çocukluğuna dair izleri annelerine sorar. Bu bağlamda bu şiirde anne, hem çocukluğun bir parçası, hem çocukluk izlerinin tercümanıdır:

Usanıp sevişmekten bir ermeni general

Atıvermiş kendini senmişel kulesinden

Bir çocuk ki öperken utanır annesinden

O çocuğu boynundan asıvermeli derhal

Çünkü sığmıyor çocuk koskocaman adama

Çünkü tuhaftır biraz, çocuk olmak eskiden

Sahi civcivler vardı- bazen anlatır annem

Ne güzel bükermişim boyunlarını ama

Ve ben o dar büyücü – upuzun kara şapkam

Yeniden doğururken alışkın bir tavşanı

Kendime iğretiyim – yani bir kasabalı

Yani her direniş çâğdaş kızla sonlanan

En yeni senaryoda en eski esas oğlan

Bir ermeni general – yakası madalyalı

(Bir Ermeni General, *Bir Gün Mutlaka*, , s.41)

Bir Ermeni General adlı şiirde olduğu gibi “Güller, Matematik” adlı şiirde de Ataol Behramoğlu, çocukluk ile anneyi yan yana getirir. Şiirde bilimi simgeleyen Matematik ile doğa ve günlük yaşam iç içe verilir. Bu bağlamda büyük problemlerin çözümü hayatın içinde sonuçlanacağı düşünülür.

“Güller, Matematik” adlı şiirde “matematik” bilimi ve aklı, “gül” de şiiri sanatı temsil eder. Bu şiirde şair bilim ile sanatı, var oluşun problemlerini, çocukluğa inilerek, annenin de içinde bulunduğu güzelliklerde dolu o en derin zamanlara dönerek bakmaya çalışır. Bu şiirde şair, bilim ile sanatı hayatı anlam paydasında birleştirir. Behramolu için insanı tüm canlılardan ayıran unsurlar, duygu ve akıldır.

*“Akıl bize yaşadığımız dünya ile alâkadar olmamız gerektiğini söyler. Bilim de öğrenmeyi gerektirir. Bilim tarihi içinde her bilgi olağanüstüdür. Neler tartışılmış bu alanda, insan karmaşık şeyleri nasıl çözmüştür, nereden geliyoruz, nereye gidiyoruz, bu gezegen nasıl yaşıyoruz, gibi sorulara cevap bulmak için tarih, bilim, felsefe okumak gerekir nedir. Elbette bunlarla birlikte felsefi sorular var: Var oluşun gerektirdikleri nedir? İnsanın bu soruları inanım diğer canlılardan ayırır. Ayrıca insanı geliştiren şiir vardır. Duygusal dünyamızın karmaşıklığı, heyecanları, kederleri şiirle dile getirilir. Şiir, müziği ve resmi de içinde barındırır. İşte ben, insan olduğum için şiirle ilgiliyim.”<sup>70</sup>*

Şiirde çocukluk “arka bahçe” ile simgelenir. Çocukluğun içinde anne’nin gülüşü çocukluktaki güzelliklerin metaforudur. Ayrıca bu güzellik, içinde şairin bilimle ve şiirle çözmeye çalıştığı hayatın anlamını da içerir. Çocukluk, sonra yaşanacakların bir sebebi ve karşılaşılan sorunların da çözümü olarak vurgulanır.

Behramoğlu’na göre şiir çocuklukla tanımlanabilir: "*Zannediyorum ki çocukluk yıllarında insan, varoluşu çıırılçıplak, derinliğine kavrar. Çocukluk bir bakıma günahsızlık, bir bakıma büyük günah dönemi, yani bütün duyguların hem çok masum biçimde, hem de çok derin ve yakıcı biçimde algılandığı bir dönemdir. Sonraki yıllarda insan, toplumsal ilişkiler içinde kişiliği geliştikçe çocukluğundan kopar. (...)Belki de çocukluğa doğru bir kazıdır şiir. Yani kaybettiğimiz şeyleri yeniden kazanmak, o masumiyet çağını yeniden yakalamak. O derinliği, o saflığı, yeniden ele geçirmek çabasıdır belki de.*" <sup>71</sup>

“Anne” bu şiirde de belirtildiği gibi çocukluktaki derinliğin, saflığın içinde yerini bulur:

Matematik bir yaz günü kadar güzeldir

Derin güller ve bir problem çözmek

Bir gülün dibindeki problem

Bir bardak su güzelliğindedir.

---

71-Sennur Sezer, “Beni Kimse Anlayamaz Deyip Durdu”, Radikal Gazetesi [http://www.radikal.com.tr/ek\\_haber.php?ek=ktp&haberno=5083](http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=5083), (14.02. 2009)

Annemin gülüşü ve bir arka bahçe

Çocuk sesinin içindeki problem ve gül

Dünyanın bir yaz günü dönüşünde

Bir problem bir güle eşit gibidir

(Güller, Matematik, *Sevgilimsin*, s.14)

“Güller, Matematik” adlı şiirde geçen ve olumlu duygu değeri taşıyan sözcükler “anne” “gül” “yaz” , “Beni Bir Yaza Gömdülerdi Bir Zaman” adlı şiirde de kullanılır. Dünyanın bir yaz günü dönüşünde bir problemin bir güle eşitlendiği “Güller, Matematik” adlı şiirdeki ifadeler, farklı tasarımlarla yeniden belirir. Ancak her iki şiirde de kullanılan bu tasarımlar, olumlu ve derinlikli duygu değeri taşımaları dolayısıyla benzerlik taşır. “Beni Bir Yaza Gömdülerdi Bir Zaman” adlı şiirde geçen “yaz” şair için huzurun, dinginliğin simgesidir. Bu dinginlik ve sessizlik anne ile somutlanır. Sessizliği ve bu dinginliği anne olarak simgeleştirmek, sığındığı her şeyde anne kokusunu duymak Cahit Sıtkı’da gördüğümüz “anne karnına dönüş arzusu” ile ilişkilendirilebilir. Özellikle insanın zor ve sıkıntılı anlarında beliren bu istek şiirde “derin bir gülün içinde anne kalbinin açması” ile belirtilir:

Beni bir yaza gömdülerdi bir zaman

Annem olan bir sessizlikte

Belki de onun kalbidir açan

Derin bir gülün içinde

(Beni Bir Yaza Gömdülerdi Bir Zaman, Ataoğlu Behramoğlu, *Aşk İki Kişiliktir*, s. 57)

Behramoğlu'nun çocukluğuna geri dönüşleri içeren ve anne özleminin yoğunlaştığı “Taşra Kentlerinde Akşam Kederi” adlı şiirinde şair, hüznlerinin sebebini çocukluk anlarına bağlar. Bu şiirde olduğu gibi incelediğimiz diğer çocukluğa özlemini anlattığı şiirlerinde şairin gerçek yaşamından kesitler bulmak mümkündür. Bu anlamda şairin annesine, ailesine ve çocukluğunun geçtiği yerlere bakmak açıklayıcı olacaktır.

Behramoğlu'nun annesi İsmet Hanımdır, babası yüksek ziraat mühendisi Haydar Behramoğlu'dur. Anne ve baba tarafı Azeri kökenlidir. Şair sanata değer veren, sanata yatkınlığı olan bir aile ortamında büyür. Babası amatör bir ressam, doğayı seven ve şiir yazan biridir. Annesi, klasik Batı müziği eğitimi almış sanata düşkün, yetenekli, aydın bir kadındır. 1942 doğumlu şair, babasının yedek subaylığı sırasında Çatalca'da doğar. Çocukluğu ve ilk gençliği babasının memuriyeti dolayısıyla Anadolu'nun çeşitli yörelerinde geçer. Şair, altı aylıkken Çatalca'dan ayrılarak on yaşına kadar yaşayacağı Kars'a yerleşirler. Burası şairde derin izler bırakacaktır. Daha sonra ilk gençlik yıllarını yaşadığı Çankırı'ya babasının tayini nedeniyle taşınırlar. Kısaca özetlediğimiz bu aile ortamı ve şehir macerası şairin çocukluğu ile ilgili şiirlerde belirginleşecektir.

Behramoğlu, “Taşra Kentlerinde Akşam Kederi” adlı şiirinde hayatının bu en önemli çocukluk ve ilk gençlik dönemlerini hüznünlü bir özleyişle dile getirir. Anneye yoğun bir özlemin öne çıktığı şiirde çocukluk yıllarının geçtiği yerlere ait izlenimler de yer alır.

Taşra kentlerinde akşam kederi

Her yerinde aynı dünyanın

Duru gök ve ev görüntüleri

Ve üzgün bakışlı kadınların

Rüzgârın uzak kırlardan

Getirdiği akşam sesi

Dağların geceye gitgide

Karanlıklaşan gövdesi

Taşra kentinde geçti çocukluğum

Akşamın o gri hüznü

Yakındır bu yüzden yüreğime

Yıllardır bu hüznü yaşıyorum

Hasretim, nasıl da hasretim

Annemin adımı seslenişine

(Taşra Kentlerinde Akşam Kederi, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s. 87)

Şairin taşra kentlerinde geçirdiği çocukluğu ile annenin bir arada kullandığı şiirlerden biri de “Ey Uzak”tır. Şair aydınlanan en uzak hüznünü, karanlık denizler olarak nitelediği çocukluk yıllarını çağrıştırır. Zaman ilerledikçe şairin hayatında değişen kişiler, annesinin özelliklerini taşıması dolayısıyla değerlidir. Anne şiirde güven verici bir kaynak olarak belirir. Anne, sevgiyi anlatan, usulca hayata ait ayrıntıları sezdirenen duygusal bir insan olarak çizilir. Aynı özellikler şair tarafından başka insanlarda aranır, bulunursa bu insan dost kabul edilir:

O en uzak hüznümdür benim aydınlanan  
 Kurallar boyu büyüten ilkel özlemimi  
 Kim bilir sevgi ırmağında nelerdi yaşanan  
 Karanlık denizlerden geçen hangi gemilerdi  
 ...  
 Kimdi o, sıcak loşluğunda mağaraların  
 Dost öpücükleri anneme benzeyen  
 Sevgi anlatan, bir şeyler sezdirenen usulca  
 Usulca alıp başını duygunun ormanına giden

(Ey Uzak, *Bir Gün Mutlaka*, s.28)

Behramoğlu, “Yitik” adlı şiirde de çocukluğa doğru bir kazıya girer. Şair, bu şiirde yitik bir kent gibi yeniden keşfettiği çocukluğunu irdeler. Çok gerilerde kalmış, artık ulaşılmaz olarak betimlenen çocukluk, şair için kaybettiği şeyleri kazanmak, o masumiyet çağını yakalamak, o derinliği ve saflığı yeniden ele geçirme çabası olarak karşımıza çıkar. Şiirde “anne”, çocukluğa ait bütün belirsiz çizgileri toplayan bir ana unsur olarak verilmiştir. “Anne” çocukluğun masumiyetini, saflığını, derinliğini taşıdığı, çocuklukta yaşananların şahidi olduğu için şairin zihnindeki dağınık sesleri toplayan en önemli kişidir. Annenin bu önemli işlevi, şairin kendini tanımada çocukluğunun izlerini taşımasından dolayıdır:

Yitik bir kent gibi yeniden keşfettiğim çocukluğumu  
 Ben kazdıkça örtülen.  
 Sütunlar yıkılmıştı



Çatılar göçmüş;

Uzak konuşmalar, fısıltılar

Geliyordu derinden.

Eski bir tavanarasında

Buldum defterini aşkın

Yazılar okunaksız

Belli belirsiz çizgilerini

Seçebildim bir kızın;

Dağınık sesler birleşip

Annemin sesi oldular

Ve gökte

Çocukluğumdan kalma yıldızlar...

Geleceğe doğru koşan bir tren

Taşırken beni bugüne

Çocukluk günlerimdeki gibi

Ağladım düşümde.

(Yitik, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s. 145)

Şair, çocukluk günlerine sık sık dönerken şimdiyi yaşanan anı da unutmaz. Geri dönüşlerini sebebi biraz da yaşanan anlardır. 60 kuşağının şairi olan Behramoğlu, dünyayı değiştirme isteğini bu geri dönüşlerdeki karşılaştırmalarla ifade etmeye çalışır. Şair, “ insan seslerine tutunarak ilerliyorum” derken ona güven veren kişileri, dostlarını, ailesini ve daha köklerde anne ve babasını öne çıkarır. Şiirde

yaşanan an ile geçmişini bir arada kullanmayı şair “Nasıl Şiir Yazıyorum” başlıklı makalesinde şu sözleri ile açıklar:

*“...Bir söz, bir izlenim, birden yoğun bir yaşantı birikiminin patlamasına yol açabiliyor. Şiirin yazılışı sırasında olup biten şeyler de yazılmakta olan şiirin yapısına giriyorlar. Yaşam birden, geçmişle, şimdiyle ve gelecekle bütünlük kazanıyor: her şey bütünsel bir uyumu oluşturuyor.”<sup>72</sup>*

Sesler adlı şiirde bu bütünsel uyumu açıkça görürüz. Böylece bu şiirde, şimdinin geçmiş ve gelecekle örüldüğü hayatın ilerleyişinde güvenin, umudun, inançlı yürüyüşün önemi vurgulanır. Bu vurguda anne, hayattaki en güvenilir kişi olması yönü ile öne çıkarılır. “Sesler” adlı şiir, güven duyduğu kişilerin varlığı ile yalnızlığını yok eden dünyasından sıyrılmaya çalışır. Güven duyduğu kişilerin seslerine tutunarak yaşamda yol alır:

İnsan seslerine tutunarak ilerliyorum

kollarım alabildiğine açık

Yuvarlanmak için uçuşuma

insan seslerine tutunarak ilerliyorum

yolumu yitirmemek için

boğucu karanlıkta

---

72-Ataol Behramoğlu, *Seçme Şiirler*, Adam Yayınları, 8. Basım, İstanbul, Şubat 1997, s.58.

Kızımın sesi “anne” diyen  
“i” gibi incelterek “e” sesini  
“babacığım” derken kırık dökük  
ve öğrendiği ilk fiilleri sıralarken  
o henüz dalında ham bir meyve gibi ses  
tutkulu, güvensiz, birden tizleşen

Karımın sesi, gülümseyiş gibi umutlu  
ve bir kız kardeş gibi sevecenlikle dolu

Telefondaki sesi babamın  
kısık, uzakta, ama can kadar yakın

Gurbetteki kardeşlerimin sesleri  
ansızın bir selam gibi ulaşan  
çocukluğu  
ve daha nice şeyleri ışıldatan

Unuttuğum sesi annemin  
bazen düşlerimde çınlayan

Ve dostların sesi, bunaldığımda  
dokunurcasına duymak istediğim  
yolumu yitirmemek için  
yitip gitmemek için boğuntuda

“Kendine iyi bak” diyen sesler  
“nasılsın” diyen sesler  
kaygılı, dostça çınıltılı, ince, kalın, boğuk ya da tiz  
kendimi en kötü duyumsadığım zamanlarda  
duymak istediğim o sesler  
tutunarak güven duyduğum  
birlikte bir karanlığı geçtiğimiz...

(Sesler, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.103)

### 3.1.4. Annesizliğin Acısı

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde yoğun bir duyarlılıkla dile getirilmiş önemli temalardan biri de annesizliğin acısıdır. Özellikle Nâzım Hikmet’te ve Arif Nihat’ta daha da belirginleşen bu temanın ayrı bir başlıkta incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Bu bölümde inceleyeceğimiz Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım için yazdığı "Acılarımdan" ve "Arkandan" adlı şiirleri şairin sanat yolculuğunun ilk dönemlerinin ürünleridir. Tezimizde yer verdiğimiz "İki Dert" adlı şiir, yine onun ilk şiirlerindedir ve Yusuf Ziya'ya adanmıştır. Annesiz ve sevgisizliğin derdini, kederini işlediği bu eser, Nâzım Hikmet'in anne temasını işleyiş biçimindeki değişiklikleri göstermesi bakımından dikkate değerdir.

"Acılarımdan" adlı şiir, Nâzım Hikmet'in annesiyle babasının ayrıldığı yılda kardeşinin ve kendisinin anne özlemini dile getirdiği üç bölümden oluşan şiirleridir. Kendi özleminden başka kardeşinin anne özlemi de dile getirdiği bu şiirlerde şairin içinde bulunduğu acılı ruh halini anlatılır.

Bu şiirler, şairin yazma serüveninin ilk dönemine aittir. Dörtlüklerden oluşmuş, ölçü ve uyak gözetilerek yazılmış bu şiirler, anne Celile Hanım için 1919'da yazılmıştır. Şiirlerde, gündelik yaşam içinde annesinin yokluğuna üzülen gözleri yaşlı iki kardeşin özlemi dile getirilir. Küçük kardeşin annesini andıkça hıçkırıklara boğulması betimlenir.

İri damlalarla dolu gözleri  
Her gece sofrada kardeşim neden?  
Sarıyor koluyla boş kalan yeri  
"Hep onun" yüzünü biz düşünürken

İşte dudakların sarardı yine  
Göğsünü şişirten şu hıçkırık ne?  
Yoksa o isim mi gelir diline  
Küçücük mazini düşündükçe sen

(Acılarımdan, *Tüm Eserleri 1, Şiirler 1*, s. 65)

Bu şiirlerin ikinci kısmında Nâzım Hikmet, küçük kız kardeşini teselli eder. Ancak annesizliğin acısını hiçbir biçimde dindirilemeyeceğini vurgular.

Belli ki kardeşim darılmış yine  
 İşte ak yüzünden üç damla kaydı  
 Eş olmak istedim ben elemine  
 O bana küserek bin sebep saydı

Dedim ki: yüzünde yine yaşlar mı?  
 Küçücük hanımlar hiç ağlar mı?  
 Dedi: Ağlar mıydım, hiç şüphe var mı?  
 Benim de yanımda annem olsaydı.

(Acılarımdan 2, *Tüm Eserleri 1, Şiirler 1*, s. 66)

Acılarımdan adlı şiir dizisinin üçüncü bölümünde yine gündelik yaşamın içinde bir zaman dilimi -gece vakti- ele alınmış çocukların anneye ihtiyacı olduğu işlenmiştir. Şiirde Ağabeyin, küçük kardeşi ile gece yarısı dertlerini paylaşmak isteği öne çıkar. Şiirin bu bölümünde annesizliğin derdi “gece” ve “karanlık”tan çok daha fazla korkuttuğu, ağlayan bir çocuğun dilinden aktarılır. Ağlayan bu çocuk da Nâzım Hikmet’in kardeşi Samiye’den başkası değildir.

Işıklar söneli üç saat oldu  
 Vakit geç kardeşim haydi yatsana  
 Bak ıssız evlere karanlık doldu  
 Hiç korku vermez mi geceler sana

-Korkmam gecelerden bırakın beni  
 Bitmez dertlerimle baş başa emi?  
 Düşündürüyor da yaşlar annemi  
 Çok tatlı geliyor ağlamak bana

(Acılarımdan 3, *Tüm Eserleri 1, Şiirler 1*, s. 67)

Özellikle Celile Hanım'ı doğrudan içine alan bu şiirleri daha iyi anlamak açısından önemli bulduğumuz bazı önemli noktaları Nâzım Hikmet'in hayatından kesitlerle vermek uygun olacaktır. Çünkü Nâzım Hikmet için annesi çok önemlidir ve annesi ile babasının ayrılığı onu derinden sarsmıştır. Anne ve babasının boşanmalarına engel olmak için annesine mektup yazmıştır; ancak bu boşanmayı engelleyemmiştir.

Nâzım Hikmet'te annezisliğin acısını belirginleştiren bu olayın kökenini görmek için ailesinde yaşananlara dikkat etmek yerinde olacak kanaatindeyiz.

1900'lü yıllara bakıldığında Nazım Hikmet'in babası Hikmet Bey ve annesi Celile Hanım, ünlü aile çocuklarıdır. Celile Hanım, Dilci Enver Paşa'yla Leylâ Hanım'ın kızıdır. Ana tarafından Müşir Mehmet Ali Paşa'nın, baba tarafından; Mustafa Celâlettin Paşa'nın torunudur. Hikmet Bey, sivil valilerden Nâzım Paşa'nın oğludur. Evlilikleri şöyle olmuştur:

Hikmet Bey'in anası Samiye Hanım, oğluna çok düşkündür. O kadar ki, Samiye Hanım okuma yazma bilmezken, sırf oğlu Hikmet'le mektuplaşabilmek için otuz yaşından sonra okuma yazma öğrenmiştir. Samiye Hanım'ın tek muradı, gönlüne göre bir kız bulup, oğlu Hikmet'i evlendirmektir. Samiye Hanımın bütün arzusu oğluna aradığı kızın, güzel, işbilir olması ve oğlu Hikmet'i mesut etmesidir.

Yine böyle bir arama ve soruşturma sonunda Enver Paşa'nın kızı Celile'yi salık vermişler, Samiye Hanım da gidip gördüğü bu kızı çok beğenmiştir. Samiye Hanım ne pahasına olursa olsun bu kızı oğluna almayı kafasına koymuştur. Nâzım Paşa'yı yakından tanıyan ve seven Enver Paşa'ya dünürcü gidilir. (Tarihte Gâvur Enver Paşa lâkabıyla anılan, dilciliğiyle ünlü Enver Paşa, Mustafa Celâlettin Paşa'nın oğlu). Enver Paşa, önemli bir uyarı ile kızının teyzelerinin dedikoduculuğu ve kendi evliliğini yıktıkları gerekçesi ile onlardan uzak durmaları gerektiğini belirtir ve bu evliliğe onay verir.

Hikmet'in Bey'in ise bu olup bitenlerden haberi yoktur. Zaten kendisi de İstanbul'da değil Selanik'te, kalem-i ecnebiye memurudur. Hikmet Bey evlilik

hakkında annesinden farklı düşünür gösteriştikten uzak, soy sop meselesi aramaksızın, alçak gönüllü, insana tepeden bakmayan biriyle evlenmek ister. Celile'nin soyunu, sopunu öğrenince, onunla evlenmek istemez. Ancak Samiye Hanım'ın ısrarı üzerine evliliğin eşiğine gelinir. Hikmet Bey ile Celile Hanım ilk kez gerdek gecesinde birbirlerini görürler. Hikmet Bey Celile Hanım'ın güzelliğinden etkilenir. Celile Hanım da Hikmet Bey'i beğenir ve bu evlilik gerçekleşir.

Yıllar sonra, Hikmet Bey'le Celile Hanım, türlü nedenler yüzünden anlaşamamaya başlarlar. Hikmet Bey, Celile Hanım'da kıskançlık yaratmak için çapkınlığa başlar. Hikmet Bey'in Basın Yayın Genel Müdürü olduğu için, kadın sanatçıları tanır ve Babîâli ondan sorulur. Gazeteler, dergiler, her türlü yayın onun sansüründedir.

Bu arada Osmanlı Bankası müdürlerinden birinin hanımı (Seferyadis) ile Hikmet Bey arasında yakınlaşma olur. Bu kadının Hikmet Bey ile Celile Hanımın evlerine sık sık gelmesi ve pervasız davranışları nedeniyle Celile Hanım ve Hikmet Bey arasında kavga çıkar. Birbirlerine bağırırken kızları Samiye olanlara şahit olur. Bu sırada Nâzım Hikmet, Bahriye Mektebinde öğrencidir.

Celile Hanım'ın teyzeleri de dedikoduyu ilerleterek Yahya Kemal gibi ünlü bir şairin âşık olduğu hatta üstüne şiirler yazdığı bir kadına, Hikmet Beyce kaba davranılmasını yererler. Böylece ortaya aileyi işkillendiren bir Yahya Kemal konusu çıkar ve yangın, körüklenmiş olur.

Nâzım, anasıyla babasının ayrılacağını işitince, var gücüyle buna engel olmaya çalışır. Bahriye okulundan anasına şu mektubu yollar:

*“Anne,*

*Ben gidiyorum, belki ebediyen... Çünkü işittiğime ve daha doğrusu söylediklerinize göre siz babam ile ayrılacakmışsınız. Şayet ayrılacak olursanız enin olunuz ki ne beni ne de Saniye'yi ebediyen göremeyeceksiniz. İşte size bütün ruhumla rica edeceğim şey sabır etmektir. Doktor efendiye de söylersiniz. Benim için Cuma günü taze aşı alsın, eğer ayrılırsanız ebediyen elveda. Eğer ayrılmaz iseniz güzel yanak ve ellerinizden öperim.*



*Ve Cuma günü pederimle gelmenizi temenni eder, şayet ayrılacak olursanız size ebediyyen gaip olmuş bir masumun size karşı perverde ettiği hissiyatı ve sizi ne kadar sevdiği mesmul olan bu mektubu saklamanızı rica ederim. Mesudiyet ve bedbaht arasında çarpışan oğlunuz Nâzım. 1918*

*Arkadaşlarım da ellerinizden öpüyor.”<sup>73</sup>*

Nâzım Hikmet'in tüm çabalarına, yakarışlarına hatta tehditlerine rağmen annesiyle babası ayrılırlar. Celile Hanım, Hikmet Bey'den boşandıktan kısa bir süre sonra Paris'e, resim dalında eğitim almak için gider. Hikmet Bey olgun davranışlarda Celile Hanım'ı Paris'e uğurlar.

Anne ve babasının bu ayrılığı Nâzım Hikmet'i çok etkiler. Ayrılışlarından sonra artık ne anasında ne de babasında kabahat aramıştır. Hattâ bu konuyu, yaşadığı sürece ağzına bile almayan Nâzım Hikmet, ömrü boyunca ikisini de sevmeye, ikisine de saygı duymaya devam etmiştir.

Nâzım Hikmet, daha çok kardeşi Samiye'nin durumuna, anasız kalışına üzülmemektedir. Okuldan evci çıktığı zaman hep kardeşiyle ilgilenmiş, onu avutmaya, yalnızlığını unutturmaya çalışmıştır.

İşte Nâzım'ın o günlerde yazdığı “Acılarımdan” adlı incelediğimiz bu şiirler, sadece kendi acılarını değil, ana baba ayrılığının olumsuz etkisini yüreğinin derinliklerinde taşıyan tüm çocukların mutsuzluğunu yansıtır.

Nâzım Hikmet'in yine aynı yılda yazdığı “Arkandan” adlı şiiri de kanımızca annesine ve babası ile ayrılışlarına dairedir. Kırgınlığı aşan bir kızgınlığın hissedildiği bu şiirde annesinin gidişi bir ölüm gibi verilmiştir. Anneye dair bir sözcüğün kullanılmadığı bu şiirde anne, adeta gizlenmiş ancak “Maziye karıştın sen de ey kadın” ünlemiyle acı hissettirilmiştir.

---

73- Aydın Aydemir, *Nâzım Gençlik ve Mapusane Yılları*, Broy Yay., Ekim 1986, s.33.

Nerde öldün bilmem nerde mezarın?  
 Hangi ilde verdin son nefesini  
 Bana yalnız öldü dediler seni  
 Nerde öldün bilmem nerde mezarın?

Arkandan döküldü iki damla yaş  
 Maziye karıştın sen de ey kadın  
 Biraz da dillerde dolaşıp adın  
 Arkandan döküldü iki damla yaş

(Arkandan, *Tüm Eserleri 1, Şiirler 1, s. 67*)

Nâzım Hikmet'in hayatı incelendiğinde annesi ile babasının ayrılışının onu çok üzdüğünü görmekteyiz ancak şu özellikle belirtilmelidir ki Nâzım, annesi ve babasıyla iletişimi asla koparmamış özellikle hayatının en zor zamanları olan hapislik yıllarında onlardan aldığı mektuplarla umut dolmuş, güçlenmiştir.

Nâzım Hikmet'in "İki Dert" adında Yusuf Ziya'ya adanan bu şiirinde annesiz ve sevgisizliğin kederi işlenmiştir.

Gönülden inledi, içten inledi,  
 Ben anlatayım da bir dinle, dedi,  
 Sonra sen istersen bu hâlime gül:  
 Evde üç kişiyiz, üç dertli gönül;  
 Hepimiz elemle uğraşyoruz,  
 Kör dolaşıyoruz, kör yaşıyoruz,  
 Bir gün anlamadık birbirimizi,  
 Sade bir damla kan bağlıyor bizi,  
 Annem düşünceli, daima küskün,  
 Yok ömrümde onu şen gördüğüm gün;  
 Kardeşim neş'esiz, durgun bir çocuk,  
 Hep gözleri yaşlı, hep benzi uçuk,

Ben vakitten evveli ihtiyarlayan,  
 Sevgisiz, emelsiz, günleri sayan,  
 Maziye ağlayan bedbaht, bir deli,  
 Her gün biraz daha gönlüm kederli,  
 Onların içinde ben de sessizim;  
 Düşün ki: Ne hazin oluyor bizim  
 Aynı dam altında toplanişımız,  
 Maziyi hasretle her anışımız...  
 İslî bir lambanın kör ışığında  
 Koynuna gölgeler gömülen oda  
 Dinlerken soluyan nefesimizi,  
 Başka başka hisle ayırır bizi:  
 Annem gençliğini içten yâd eder,  
 O eski günlerim ne günlermiş der,  
 Tam sekiz yıl evvel can veren babam,  
 Gözümün önüne gelir her akşam!  
 Kardeşim: Kafesten geceye dalar,  
 Kim bilir onun da ne elemi var?  
 Ben, beni terk eden, beni aldatan,  
 Bir sonu gelmeyen kâbusa atan  
 Kadının yaşarım hâtrasını;  
 Gönlüm tutuyorken hâlâ yasını  
 Maziyle uğraşan vuran dövüşen  
 Gururum kırılır... Lâmbadan düşen  
 Işıқта görürüm onun yüzünü,  
 Yeniden yaşarım her eski günü!  
 Boynuma dolanır sanki kolları,  
 Uzun kirpiklerle o anda yarı  
 Kapanan gözleri: Seviyorum, der!..  
 Arzuyla tutuşup kalbimde bir yer:  
 Söyle beni neden bıraktın? derim,  
 İçimden kahrolur ölmek isterim!.

Bir azap akarken heyecanıma  
 Uzanan kollarım düşer yanıma;  
 Önümden kaybolur o yavaş yavaş!  
 Gönlüme dökülür iki damla yaş..  
 Bu böyle giderse öleceğim ben!  
 Emin ol kardeşim o yanımdayken  
 Ne böyle elemli, ne de bıkestim!..»  
 Artık ağlıyordu, sözünü kestim,  
 Dedim ki: Üzülme, derdim senden çok,  
 Benim annem de yok, sevgilim de yok!.

İki kişinin dertleşmesi içinde verilen konunun öznelere, üç kişilik bir ailenin ferdi olan genç adam ve şiirin sonunda ana duyguyu net bir kesinlikle veren karşısındaki dertli insanı dinleyen dinleyen ikinci bir kişidir.

Derdini anlatan birinci kişi, sekiz yıl önce eşini kaybeden daima küskün, düşünceli ve kederli olan annesinin; neşesiz, durgun bir çocuk olan gözü yaşlı, benzi uçuk küçük kardeşinin sürekli mâziyi anışlarından ve karamsar hallerinden dert yanar. Aile üyelerinden birinin olmayışının verdiği bunalımlı hayat betimlenir. Ayrıca derdini anlatan bu genç adamın sevdiği kadın tarafından aldatılıp terk edilmesi, bu kadının hatırası ile yaşaması, şiire dramatik hava katar. Ancak şiirdeki asıl dramatik ifadeler şiirin sonunda dinleyen kişinin söyledikleridir. Çünkü dinleyen anlatandan daha fazladır derdi; sevgilisi olmadığı gibi annesi de yoktur.

Görüldüğü gibi Nâzım Hikmet, İki Dert adlı şiirinde “anne”nin aile içindeki yuvayı diri tutan işlevini dile getirmiştir. Annesizliğin ve sevgisizliğin acısının büyüklüğü dile getirilirken aynı duygulara yakın olan şiirin kendi annesinin yer aldığı “Acılarımdan” adlı şiirleri anımsarız. Bu eserlerde bireysel acılanmalara yer verilerek anne özlemi dile getirilmiştir.

Annesizliğin acısını tezimiz içinde incelediğimiz şairler arasında belki de en yoğun anlatan Arif Nihat Asya olmuştur. Babasını yedi günlükken yitiren Asya 4

yaşına geldiğinde annesinin Filistinli bir subayla evlenmesi ve dedesinin annesi ile gitmesine izin vermeyişi nedeniyle ömrünün büyük bir kısmını annesizliğin acısıyla geçirmiştir. Şairin hayatının bu gerçeği, şiirlerine de yoğun bir şekilde yansımıştır.

İnceleyeceğimiz anne temalı şiirlere bakıldığında bu şiirlerin temel duygusunu anneden ayrı kalış ve derin bir anne özlemi oluşturur. Şairin “Kundak” adlı şiiri de inceleyeceğimiz tüm anne temalı şiirlere kaynaklık eder. Şair bu şiirinde yarım kundak benzetmesiyle öksüzlüğünü dile getirir.

Ordan yıkanırken bir ucun sağnakta,

Bundan bir ucum toprağa kök salmakta..

Boştur yürümek, uçmak için çırpınışım,

Ben böylece kaldım bu yarım kundakta.

(Kundak, *Bütün Eserleri Şiirler*: 6, s. 9)

Şairin gerçek hayatından izler taşıyan, anne temalı bir başka şiiri de “Anne I” adlı eseridir. Bu şiirinde annesinin çok küçük yaşta çocuğundan istemeden ayrıldığına değinirken öne çıkan en belirgin duygunun anneye ihtiyacı olan, onu özleyen çocuğun acısıdır. Annesizliği susuzlukla eşdeğer tutan şair, “Kestin beni, kestin beni, kestin memeden!” dizesiyle anne temalı şiirlerin en lirik ifadesini de kullanır. Bu dizede bir yandan anneye derinden bağlılık ve sevgi sunulurken bir yandan da anneye yoğun bir sitem hissedilir:

Kıydın bana sen, gönülcüğün istemeden;

“Öksüz kuzular anneye doysun...” demeden.

Ey dopdolu sîne, en susuz ânımda

Kestin beni, kestin beni, kestin memeden!

(Anne I, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s.14)

Asya annesizliğin acısını şiirlerinde sıkça aktaracaktır. O çocukların hakkının sevilme olduğunu vurgulayacaktır:

Boşlukta susuzca özlemişler aşkı...

Güller gibi, hepsinin sevilme, hakkı...

Baştan başa, kimsesiz çocuklar... arada

Yok kimselinin de kimsesizden farkı!

(Çocuklar, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s. 91)

Şairin bu şiirlerinden de takip edebildiğimiz annesine karşı yoğun özlemine ve sitemini çocukluğunda hatta bebekliğinde yaşadıklarına bağlamak mümkündür.

Arif Nihat Asya (Mehmet Ârif), Zîver Efendi ile Fatma Zehra Hanım'ın tek çocuğudur. Şair bunu "Yürek" adlı şiirde de dile getirir<sup>74</sup>

Yaş dökerek der sana bir dul kadın:

"Ağla ey öksüz yuvamın kumrusu!"

Bir dede der, hıçkırıp: "Ârif'tir o..."

Zîver'im ilk ve son yavrusu!"

---

74- Saadettin Yıldız, *Arif Nihat Asya'nın Şiiri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Edirne 1994, s. 3.

Fatma Zehra Hanım da Arif Nihat'ın "Yollar" adlı şiirinde de belirttiği gibi Tırnovalıdır.

Dal dal dolaşır bir kuşum, uçmuş yuvadan..

Yer yer buluşan yollara baktım havadan;

Gördüm: bir ucum kök salıyorken Tokad'a

Gelmektedir, ey yol, bir ucum Tırnova'dan.

(Yollar I, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s. 30)

Zîver Efendi, 14 Şubat 1904'te muhtemelen askerdeyken yakalandığı tâûn hastalığından vefat edince, Mehmet Ârif yedi günlük bebekken dedesinin himayesinde kalır. Bu olay şairin şiirine şöyle yansır:

Zîver, bırakıp gidince mahdûmu bizi

Çör çöp saymış hukuk mefhûmu bizi;

İlân etmiş –tam yedi günlükken biz-

Salgın baba, kanun dede mahrûmu bizi!

(Ziver'in Ölümü, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s. 203)

Genç yaşta dul kalan Fatma Zehra Hanım, oğlu üç yaşına gelinceye kadar evinde, kayınpederinin yanında kalmış, sonra da Osmanlı ordusunda görevli bir subay olan Filistinli Abdürrezzak Efendi ile evlenmiştir. Bir yıl kadar İstanbul'da kaldıktan sonra, kocası Abdürrezzak ve ondan olma çocuğu ile birlikte Filistin'e yerleşmek üzere yola çıkar.

Giderken Mehmet Ârif'i götürme isteği İbrahim Tevfik Efendi tarafından reddedilen Fatma Hanım, ziyadesiyle üzülür; bu üzüntüden kaynaklanan süt zehirlenmesi sonucu, kucağındaki bebek yolda ölür. Böylece ilk çocuğunu İneceğiz'de bırakmanın, ikincisini de Mersin'de toprağa vermenin derin üzüntüsüyle, hüsrân içinde Filistin'e varır.<sup>75</sup>

Dört yaşına geldiğinde babaanne Rüveyda Hanım vefat edince şairin uzun yıllar sürecek göçebe hayatı başlar. Halası Gülfem Hanım ile Osmanlı zâbiti olan kocası Yüzbaşı Mehmet Fevzi Efendi Mehmet Ârif 'i yanlarına alırlar. Mehmet Arif, halasının üç kızı ile tam bir abla kardeş yakınlığıyla onlarla birlikte Örcünlü Köy Mektebi'ne devam eder.

Bu arada Balkan Savaşı'ndan hemen önceki kritik zaman nedeniyle Mehmet Fevzi Efendi ailesi İstanbul'a göçer. Mehmet Ârif, İstanbul'da bazen halasının bazen de babasının amcası Recai Efendi'nin yanında kalır.

Şairin halası onun düzenli bir eğitim görmesini ister. Yeğenini Yusuf Paşa'daki Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'ne kaydettirir. Yine halasının gayreti ile bu okulun müdüründen yardım görerek Bolu Sultânîsi parasız yatılı öğrencisi olur. "Bu suretle, babamdan dedeme, halamdan amcama, kaldım. Sonunda amcamdan halama dönmüş ve halamdan millete kalmıştım." sözleriyle özetlediği himaye yelpazesi tamamlanır.

İşte Arif Nihat Asya'nın anne temalı şiirlerinde görülen derin anne özleminin nedeni annesini kaybedişi annesini ancak 47 yaşında görebilmesidir. Anneye derin özlemlerle birlikte sitemli ifadelerin de yer almasının nedeni böylece şiirlerde açıklanır. Şair "Anne" adlı şiirinde anneye kızgınlığını, sitemini ve aynı zamanda ona olan özlemini dile getirir:

---

75- Saadettin Yıldız, *a.g.e.*, s. 14.



Daha kızdım, ki gizliden gizli,  
 Sana adlar yakıştırıp yazdım...  
 Seneler geçti böyle... yavrum, sen  
 Doğmasaydın ben anne olmazdım!

(Anne, *Bütün Eserleri Şiirler: 5*, s.195)

Arif Nihat annesinden ayrı kalışın etkisini şiirlerinde sık sık dile getirir. Şiirlerinde zaman zaman dile getirdiği özlem ile karışık sitem “Ana” adlı şiirinde de karşımız çıkar:

Yıllarca bakan kadın kucaklarda bana,  
 Yıllarca, soğuklarda, sıcaklarda bana:  
 “Oğlum!” diye bekler mi uzaklarda beni;  
 “Oğlum!” diye ağlar mı uzaklarda bana?

(Ana, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s. 136)

Arif Nihat Asya'nın 1947 yılında, 43 yıl görmediği annesi, Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak oğlunun bulunmasını istemiştir. Birbirlerinden haberdar olan anne oğul birbirine böylece kavuşacaktır. Arif Nihat, ikinci eşi Servet Hanım ve kızları Fırat'la birlikte Âkka'ya giderler. Âkka'ya gittiklerinde Fatma Hanım'ı yarı felçli bir halde bulurlar. Fatma Hanım'ın Ferit ve Seniye adlı iki çocuğu vardır ve Filistin, Yahudi tehdidi altındadır.

Servet Asya, eşinin annesiyle karşılaşmasını şöyle aktarır:

*“Zor bir yolculuktan sonra Arif’le birlikte Akka’ya gittik. Verilen adresi bulduk. Bizi bir takım kimseler karşıladı. Bunlar Türkçe*

*bilmiyorlardı. Çok büyük bir merakla anneyi bekliyorduk. Biraz sonra çiçekler kadar temiz ve nur yüzlü bir kadın, kaldığımız odaya sürünerek çıkıp geldi.*

*Arif'in annesini böyle bulacağımızı hiç mi hiç düşünmemiştik. Öğrendik ki zavallı Akka'da felç olmuş.*

*Arif adeta dondu kaldı. Anne de sessiz sedasız, ama uzun uzun ağladı. Orada, ne Arif anasına küçük bir sitemde bulundu ne de ana Arif'e kendini mazur göstermeye çalıştı. Her şey ortadaydı.*

*Orada öğrendi ki Arif'in Akka'da Ferit ve Seniye isimli iki üvey kardeşi var. Ferit El- Ezher Üniversitesi'ni bitirmiş, üç çocuk babası. Seniye ise altı çocuklu bir ev hanımı.*

*Akka'da bir hafta kaldık. Adana'ya döndükten bir yıl sonra Yahudiler, Akka'yı işgal edince, anne ve üvey baba bizim yanımıza sığındılar. Onlar Adana'ya geldikten sonra, bizi de Edirne'ye sürmesinler mi? O yıl Edirne'de, bizi -25 derece,-30 derece olan soğuklar karşıladı. Kar, kış, tipi... Misafirlerimiz o kadar soğuklara dayanamadılar. Beyrut'a dönmek mecburiyetinde kaldılar. Birkaç yıl sonra annenin ölüm haberi geldi.”<sup>76</sup>*

Şair uzun yıllar annesinden uzak kalışını Türkiye-Kıbrıs benzetmesi ile özetler:

Hasret getirir gül diye nîsanla mayıs...

Biz hem yakınız, anneciğim, hem uzağınız;

Aylar boyu, yıllar boyu, sen Kıbrıs'sız

Bir Türkiye, Ben Türkiye'siz bir Kıbrıs.

(Ayrılık, *Bütün Eserleri Şiirler: 6, s.79*)

---

76-Yavuz Bülent Bakiler, *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları*, İkinci Baskı, Size Dergisi Yay. İstanbul, Haziran 2003, s.32-33.

İşte Arif Nihat Asya'nın annesini buluşu ve tekrar yitirişi şiirlerine yansımıştır. Şairin “Masallarla” adlı şiiri geçmişine olan bağlılığını da yansıtır. Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri adlı eserinde Arif Nihat'ın bu duyuşunu şöyle açıklar: “A. N. Asya'nın geçmişe bu kadar bağlı oluşu, bazı şiirlerinde kuvvetle hissedilen yaşadığı devir ve hayatı beğenmeyişi ile açıklanabilir. Bu temayülün de arkasında ‘anneye dönüş’ arzusu vardır.”<sup>77</sup>

Masallarda adlı şiir Arif Nihat'ın annesini arayışını, ona dönüş arzusunu adeta özetler:

Benim de bir annem olsa annemin

Beşiğini seve seve sallardım;

Gülse güller açılırdı içimde

Ve ağlasa inci inci ağlardım.

Işılda ey mavi saray ışılda:

Pırıl pırıl şahnişinler, kapılar...

Senin kırk gün, kırk gecelik düğünün

Benim kırk gün, kırk gecelik yasım var...

Sesler gelir, sarnıçların dibinden:

---

77-Mehmet Kaplan, *a.g.e.*, s.436.

Çıkayım mı, çıkayım mı?

Çık da gör!

Bir yıkılmış, bir yıkılmış yerdeyiz...

Daha neler yıkacaksın, yık da gör!

Çağlar yüksük dolusuymuş ve hayat,

İki iğne, bir çuvaldız boyu yol...

Söyle anne: neye yarar, niçindir,

Demir çarık, demir asâ, demir kol?

Oğlun oldum ey anneler annesi...

Türküce de, masalca da bilirim,

Şahnişinden sarkıtırsan saçını

Saçlarına tırmanarak gelirim.

(Masallarla, *Arif Nihat Asya, Şiirler*, s.15)

Masallarda adlı bu şiirde geçen “mavi saray” “pırıl pırıl şehnişinler” annenin sembolleridir. Bu sembollerden önce şair annesinin olmadığını, almasını istediğini şiirin girişinde açıkça söyler. Bir annenin çocuğu için yaptıklarını o annesi için yapmaya hazırdır. Anneyi özleyişi dile getiren bu dizelerde masalsı hava içinde çocukluk yıllarına dönüş sezdirilir. Aynı duyguyu “Yelken adlı şiirde de okuruz. Çocukluktaki güvenli ve mutlu günlere geri dönüş arzusunu gördüğümüz şiirde hayalle gerçek arasında gidiş geliş içinde annenin sevgi ve şefkat dolu masalları anımsanır:

“Yatsın, diyerek, bâri, bu akşam erken!”

Annem, bana kumsalda masal söylerken

Bir tatlı hafiflikle açıldım kıyıdan

Enginlere ...gövdem gemi, rûhum yelken.

(Yelken, *Arif Nihat Asya, Şiirler*, s.90)

Masallarla adlı şiirde şairin “Demir çarık, demir asâ, demir kol?” diyerek belirttiği hayatın zorlukları karşısında anne yine sığınak noktası olarak belirtilir. Hayattaki tüm bilinmezler yine anneye sorulur.

Şiirdeki bu masalsı hava içindeki benzetmeler yine şairin yaşadığı anne özleminin göstergesidir. Anne balkondan saçlarını sarkıtırsa oğul ana gidecek, anneye kavuşacaktır. Şiirde anneden uzak kalışın acısını veren “ Bir yakılmış, bir yıkılmış yerdeyiz” dizesi de şiirin omurgasını oluşturur.

Bu masalsı hava içinde anneye, çocukluğa dönüş arzusu verilirken sezilen şairin annesinden ayrı kalması dolayısıyla yaşadıkları, sitemli ifadelerle somutlanır. “Şahnişinden sarkıtırsan saçını / Saçlarına tırmanarak gelirim.” derken şairin büyük özlemi de dile gelir. Bu dizelerde gördüğümüz sitemli ifade “ Doğum” adlı şiirde yine dile getirilir. Doğumun da bir çeşit ayrılık olduğu gerçeği alt anlamda vurgulanmıştır. Şair, doğumun acı verdiğini, çetin ve zor bir iş olduğu belirtilirken çekilen acının tek taraflı olmadığı aktarılır. Bu şiirde şair doğmanın bebek için de zor olduğunu belirtirken bu zorluğun güvenli, sıcak anne karnından, anne korumasından ayrılıştan ileri geldiği düşünülebilir:

Ben, “artık, uyan!” dedim..uyandın, anne?

Yandıkça canın, nasıl dayandın, anne?

Zor şeydi, çetin işti doğurmak..lâkin,

Doğmak, ondan kolay mı sandın, anne?

( Doğum, *Arif Nihat Asya, Şiirler*, s.85)

Asya, doğumun acılı olduğunu “Yer” adlı şiirinde de vurgular:

Yazmışken ezel, o kutlu defterde bizi

-Bilmem, neden?- istemez ki, gökler de bizi,

Havvâ gibi, her kadın kalır gökte gebe.

Lâkin doğurur, kıvranarak, yerde bizi.

(Yer, *Arif Nihat Asya, Şiirler*, s.90)

“ Bir yakılmış, bir yıkılmış yerdeyiz” diyen Asya “Mektup” adlı şiirinde de anneye özlemini dile getirir. Sitemli bir özleyişi içeren şiirde, annenin koruyucu kimliği öne çıkar. Buna muhtaç olan şair anne’ye kutsiyet de katar. Annenin evi, dizi saadet kaynağı, eli de bir mukaddes kitap gibidir. Şiirde anne esirgeyen, koruyandır.

Ârif’ine kimler yavrum der anne?

Beni evlât bilmez elbet her anne?

Senin evin, senin dizin saadet;

Nerde şimdi öyle mesut bir anne!

Bu mukaddes kitap gibi öpeyim;

İnce solgun elini ver anne!

Camlarımı kırdı kış âh üşüdüm...

Pencereme çarşafını ger anne...

Asya'nın "Anneme" adlı şiirinde de yine anneye özlem duygusunun öne çıktığını görürüz. Şiirde yaşam içinde mutsuz bir dönemde yine annenin uzakta oluşu hatırlanır. Tesellisiz kalış annenin uzakta oluşu ile ilişkilendirilir. Şiirde anneden uzak hasret günlerinde yaşanmış bir ayrılık anlatılırken en büyük ayrılık acısının anne ile ilgili olduğu sezdirilerek tesellisizliğin ana nedeni de verilir. Şiirde ayrıklardan yorgun düşmüş şair, sadece uzakta varlığıyla teselli bulduğu annesi ve kardeşleri nedeniyle ayakta kalmaya çalışmaktadır. Şiirde anne, böylece, bir yaşama sebebi olarak belirir:

Sen uzaktın, hasretin günlerindeydi anne.

Sarı saçlı ve solgun bir kız geldi evine;

Dudaklarında uzun bir buse gibi adı

Senelerce yaşadı.

Ben ömrümü verirken onun saadetine

Mukaddermiş ona ayrılık çattı anne.

Şimdi inkisarım yok beni vuran her kimse.

Lâkin öyle bir vurgun,

O kadar yorgunum ki bari Azrail olsun

Gelip koluma girse..

Ben teselli görmemiş bir derdim anneciğim...

Olmasaydı uzakta beni düşünen bir kız

Ve siz (Sen ve kardeşlerim)olmasaydınız

Varlığımı toprağa sererdim anneciğim.

(Anneme, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4*, s.228)

Arif Nihat Asya'nın daha önce de belirttiğimiz “Anne I” adlı şiirinde “Kıydın bana sen, gönülcüğün istemedin; “Öksüz kuzular anneye doysun...” demeden. / Ey dopdolu sîne, en susuz ânımda / Kestin beni, kestin beni, kestin memeden!” gibi sitemli sözleri “Ağıt” adlı şiirinde de devam eder. Şairin unutamadığı annesiz günleri birçok şiirinde olduğu gibi bu şiirinde de dokunaklı bir üslupla karşımıza çıkar.

“Ağıt” adlı bu şiiri Asya'nın “annesizliğe” ağıdı gibidir. Şiirde annesiz büyüyen çocuğun yalnızlığı “avucunu göklere açıp yıldızlardan ışık dileyen” görüntüsü ile betimlenir. Şiirde, anneden uzak bir başlangıcın devamında “dilinden anlayanın olmaması” nedeniyle düşünerek, içlenerek geçirilen günler sonunda hayatın bitişi anlatılır. Şiirin bütününe annesizliğin yarattığı yalnızlık ve kırgınlık hâkimdir:

Acıklı şeyler söylemek için

Büyüdü çocuk, dillendi;

Açtı göklere avucunu:

Yıldızlardan ışık diledi,

Ne anne memesi, ne kucak;

Ne oyun, ne oyuncak..

Elleri oğuncağıyle oynıyarak

Hayatında bir gün eğlendi.

Sonu belliydi hâlimden ...

Anlıyan olmadı dilinden...

Aldılar gönlünü elinden...

Oturdu, düşündü, içlendi!



Onu da, onu da, onu da tattı...

Kalbinin kırıkları, elini kanattı...

Derdinin koynuna uzanıp yattı...

Gözlerini yumdu, dinlendi.

(Ağıt, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4, s.25*)

Asya'nın anneden yoksun kalışı öne çıkardığı "Ağıt" adlı şiiri ile tema bakımından yakınlık gösteren "Çocuk Ve Ağaç" adlı şiiri de dikkat çekicidir. Şiirde ağaca karşı büyük sevgi ve yakınlık hissedilen çocuğun sevgi arayışı öne çıkar. Şair bu şiirinde adeta anne yerine koyduğu ağaçtan bir anne şefkati göreceğini hayal eder. Şiirde bir çocuğun sevgi ve şefkat arayışı dile getirilirken ağaç, bir anne davranışları ile kişileştirilmiştir:

Çocuk, çok sevdi ağacı

Verirdi ona, her kış,

Çiçekleri olaydı

Yaprakları olaydı

Ağaç çok sevdi çocuğu...

Öperdi altın saçlarından,

Dudakları olaydı!

Ve ona öptürmek için,

Eğilirdi yerlere kadar,

Yanakları olaydı!

Dökerdi önüne hepsini

Gümüştan, altından, sedeftan

Oyuncakları olaydı!

Ve çocuk gittikten sonra

Böyle kalır mıydı ağaç?

Ne olurdu onun da

Bacakları olaydı, ayakları olaydı!

(Çocuk Ve Ağaç, *Arif Nihat Asya, Şiirler*, s.24 )

Ziya Osman Saba da annesizliğin acısını en yoğun dile getiren şairlerimizdendir.

Anne şefkatine özlemi en yoğun dile getirdiği şiirlerinden “Hayat! Ömrüm Boyunca” adlı şiiri anne temasının yalnızlıkla bütünlendiği şiirlerindendir. Şair, Hayata seslenerek başladığı dizelerine akşamları içini dolduran mahzunluğunu okulun yatakhaneğinde ağlayarak geçiren o yalnız halini sade bir anlatımla çizer.”Biteviye yağmurlu geçen günler” dizesinde “biteviye” sözcüğünün gerçek ve mecaz anlamıyla güçlenen dize, şairin ağlayarak geçirdiği yalnız gecelerin sürekliliğini de çizer.

Hayat! Ömrüm boyunca bana sunduğun keder.

Mektep karyolasında sessiz ağlayan çocuk,

Biteviye yağmurlu geçip giden o günler,

Akşamlarla içimi dolduran o mahzunluk.

Ziya Osman'ın eserlerine baktığımızda gördüğümüz kederin, mahzunluğun temel sebebinin şiirin ikinci dörtlüğünde açıkça görürüz. Çocuklukta yaşananların büyük ve derin izler bıraktığı gerçeği Ziya Osman için de elbette geçerlidir. Çünkü şair “Pek küçük yaşta kaybeder çok sevdiği annesini. Babası yeni bir yuva kurar kendisine. İster istemez uzaklaşır biraz oğlundan. Böylece hem anadan hem babadan yoksun küçük Ziya, melek gibi bir kadın olan teyzesinin himayesinde bir yatılı okula verilir: Galatasaray Lisesine.

*“Yuva sıcaklığına, ana baba sevgisine inanılmayacak bir tutkuyla bağlı Ziya’cık, daha o taptaze yaşında, tahta sıralar ve demir karyolalar arasında büyür, kolay kolay anlaşip kaynaşamayacağı arkadaşları arasında.”*<sup>78</sup>

Rutubetli avlular, koğuşların kasveti,

Sabahlara bir sevinç getirmez olan güneş.

Yalnız uzak ümitler ve her şeyin hasreti,

Öpemediğim anne, bulamadığım kardeş...”

( Hayat! Ömrüm Boyunca, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.93)

---

78- Yaşar Nabi, *Ziya Osman Saba İçin*, Varlık Dergisi, Şubat 1974, sayı: 797, sf.6.

Yakın arkadaşlarından Yaşar Nabi'nin de belirttiği gibi “Birçok şiirlerinde buram buram tüten o geçmişe bağlılık, ana baba şefkatine hasret temasının kaynağını bu gerçekte aramak gerekir.”

Anne ve baba sevgisini derinden duyan, Anne ve baba sevgisine tutkuyla bağlı Ziya Osman, “Bir Kapı” adlı şiirinde içinden çıkaramadığı anne özlemini çocukluk hatıraları içinde dile getirir. Kendini yalnız hissettiği geceleri anlatan Saba, şiirine, şiirdeki ruh halini oldukça yansıtan karanlık, içinde sadece bir hasır bulunan ve kapının bir göz kadar aralanmasıyla kısmen aydınlanan bir oda içini betimleyerek başlar.

Geceyle, gözlerini doldurunca karanlık

Bekle, bir hasır üstünde yalnayak.

Bekle... Bomboş odana bir ışık uzatarak

Bir kapı açılacak, bir göz kadar aralık

(Bir Kapı, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s. 82)

Şair, bu odada yalnayak, bir hasır üzerinde kendini çizerken, bu odaya aralanan kapıyla gelen aydınlık da annesinin çocuk Saba'nın yanında, şefkatli ve sevgi dolu halini taşıyan anılarını simgelemektedir. O kapıdan baktığında çocukluğunun o güzel anlarını yani “o kaybolmuş dünyayı” bulabileceğini belirten şair, görüntülediği “sandık sandık dizili hatıralar” imgesiyle şiirin duygusal içeriğini somutlaştırır.

Bak o kapıdan, orda her eşya bir tanıdık.

Kat kat kederlerinden soyunup çırılçıplak,

O kaybolmuş dünyanı bir an bulur gibi bak:

Bütün hatıraların dizili sandık sandık.

(Bir Kapı, s. 82)

Karanlık bir odaya sızan bir ışık gibi annesinin hayali de, hatıraları da “içine yavaş yavaş yayılan bir serinlik” verir. Şair annesini hayal etmektedir. O hayalin yaklaşmakta olduğunu, bu hayalin -bir annenin- de eski çocukluk günlerinden bir ân yaşatacağını “naftalin kokan beyaz ve serin geceliği sedef düğmelerini bir bir ilikleyerek giydireceğini” şairin ruhsal durumuna uyan bir tablo ile çizmektedir. Karanlık bir oda yalınayak bir hasır üstünde bekleyiş, eski günlere özlem, temas halinde bir anne hayali, bir annenin “naftalin kokan beyaz ve serin bir gecelik” giydirmesi gibi tasarımlar ile şair ayrıca ölüm havasını da yansıttığını belirtmeliyiz.

Hemen başına çekme bir minder yastığını,

Duy orda bir temasın sana yaklaştığını,

İçine yavaş yavaş yayılsın bir serinlik.

Sedef düğmelerini bir bir ilikleyerek

Bir annenin elleri tenine giydirecek,

Naftalin kokan beyaz ve serin bir gecelik

(Bir Kapı, s.82)

### 3.1.5. Anne Ve Ölüm

Ölüm, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde en çok işlenen temalardan birisidir. Biz yaptığımız incelemelerde ölüm temasının anne teması ile birleştiğini gördük. Özellikle Ahmet Haşim’de ölümü algılayış, Haşim’in annesinin ölümü ile başlar. Bu bağlamda “ölüm” le ilgili dizeleri anne sevgisi, annesizlikten kaynaklanan derin acı, karamsarlık, yalnızlık, boşluk, yabancılaşma ve sonsuzluk temalarını da kapsar. Kısacası şairin şiirlerine yansıttığı bu duyguların ve durumların kökünde annesini küçük yaşta kaybedişi vardır.

Tümüyle Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı içinde yer almasa da Türk edebiyatı açısından yaşadığı ve yazdığı tüm dönemlerde etkisini sürdürmüş bir şair olarak Ahmet Haşim’i anne temasındaki bu derinlik nedeniyle tezimize almayı uygun gördük. Anne temasının yoğun bir şekilde işlendiği “Çıktığın Geceler ", " O", "Sensiz", " Hasta İken ", " Hazân ", " Nehir Üzerinde” adlı şiirleri Cumhuriyet dönemi Türk şiirindeki anne temasının yerini de belirlemede yol gösterecektir.

*“Haşim’in kişiliği yaşamına, sanatı da kişiliğine bağlıdır. Nasıl ki yaşamından gelen bazı olaylar kişiliğini yoğurmuşsa, kişiliğinden doğan bazı özellikler de sanatını belirlemiştir.”*<sup>79</sup>

Gerçekten de Ahmet Haşim’in anne temalı Şi’r-i Kamer’de toplamıştır.<sup>80</sup>

---

79- Asım Bezirci, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1986, s.19.

80- Şi’r-i Kamer, on iki şiirlik bir dizidir. Şiirlerden Rûhum, Çıktığın Geceler, O, Sensiz, Hazân, Hasta İken, Çöller, Nehir Üzerinde 1908-1909 yılları arasında Resimli Kitap dergisinde “Şi’r-i Kamer: Dicle’nin ve Annemin Hatıraları” başlığı altında yayımlanır. Hâtîme, 1910’da Servet-i Fünunda basılır. Bazı yerlerini değiştirerek ve “Karie” adlı bir yeni şiir ekleyerek, Haşim bunları Piyâle kitabına alır. Piyâle 1926’da çıkar. Şi’r-i Kamer kitabın sonuna, ayrı bir bölüm halinde konur. Kitapta Hâtîme ‘den sonra Gece ve “Zühre”ye adlı iki şiir daha yer alır. Bunlar 1909’da Jâle dergisinde yayımlanmıştır.

Bu eserleri şairin sanatının da temelini oluşturur. Çünkü annesi, annesinin şefkati, yakınlığı, ölümü Haşim’de derin izler bırakmıştır. Haşim yıllarca annesinin ölümünün acısını içinde taşır. İşte Şi’r-i Kamer, bu acıyı besleyen anıların, duygu ve izlenimlerin ürünü olarak karşımıza çıkar. Haşim, adeta, bu şiirlerle ikinci kez doğar ve ölümsüz bir sanatçı olur. Bu bağlamda anne teması tüm şiirlerini kucaklayan temel bir temadır.

Ahmet Haşim, sanatçının ikinci kez doğuşunu sağlayan anneyi de çok iyi anlatır bize. İnsanları –sanatçıyı dünyaya getiren annedir. Elbette herkes bu nedenle annenin önemini kolayca anlar ve anlatır. Ancak üstünde durulacak konu sanatçının ikinci kez doğumudur. *“Sanatçının ikinci kez doğumu, yine anneye bağlı ancak bu kez bilinçli bir süreçtir. Bilinç ya da bilinçaltı kimi zaman derin bir reddedişi bağrında taşısa da sanatçı, varlığını borçlu olduğu anneye doğru bir yolculuğa çıkar. Anne yeniden doğumun eyleyeni olmakla birlikte bu kez, kendini var etmeye çalışan sanatçının öznesi ve nesnesi konumundadır. Tuhaftır ki kendi var oluşunu yaşarken kendini annede yok eden bir sanatçı imgesi ile karşılaşırız modern sanatta.”*<sup>81</sup>

İşte Ahmet Haşim’de de aynı ikinci doğumu görürüz. İnceleyeceğimiz şiirlerde annesiyle birlikte çıktığı Dicle kıyısındaki çöl gecelerindeki gezintiler daha sonra Haşim’in şiirlerinde şairin ikinci kez doğumudur. Şair şiirlerine taşıdığı annesi ile yeniden doğmuştur. Haşim’in annesi Haşim küçük yaşta iken ölmüştür. Ölen annenin ardında acı çeken, ağlayan bir çocuk vardır. Şair bu acı ile bu acı içinden yeniden doğmuştur. Hayrettin Orhanoglu da, “Sanatçının İkinci Kez Doğumu: Anne İmgesi” adlı makalesinde düşüncelerini şöyle sürdürür: *“Bu acının içinden yeniden doğan Haşim, sokakların değilse bile çölün kumlarının üstünde annesiyle yaşadığı anı da seyreder doyasıya. Oedipus ya da Ofelya karmaşası, Haşim’in bütün bir şiirine yansırken o mutludur. Çöl, Ahmet Haşim’de nurlu yıldızlarla, sonsuz genişliğe ulaşan çehresiyle annenin yerini alır. Yıldızların bir görünüp bir kaybolması ise anne hayalini verir bize ...”*

---

81-Hayrettin Orhanoglu, *Sanatçının İkinci Kez Doğumu: Anne İmgesi*, Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz 2007, s. 29.

İnceleyeceğimiz eserler, Haşim'in bir sanatçı olarak karamsar, hüznü, bol aylı, geceli, hazanlı şiirlerin sebebini göstermekle kalmayacak, anne teması ile annenin Haşim'i Haşim yapan gücünü de gösterecektir.

Annesini henüz küçük yaşta kaybeden Ahmet Haşim, annesizliğini sanatına yansıtmış, kişiliğinde ve şiirlerinde oluşan karamsarlığın nedenlerini de okuyucuya göstermiştir. Annesizliğin izlerini doğrudan gördüğümüz şiirlerinin yanı sıra “Hilâl-i Semen”, “Rûhum” gibi birçok şiirinde olduğu gibi anne şefkâtinden uzak büyümüşlüğüne etkisi görülür. Nitekim annesinin ölümünden 15 yıl sonra yazdığı “Hazân” şiirinde de bunu açıkça söyler: ‘On beş sene evvelki hakikat hep o gündür / Rûhumda bugün zulmet-i pür-giryeye onundur.’ (On beş yıl önceki gerçek hep o gündür / Ruhumda bütün gözyaşı dolu karanlık onundur.) Görüldüğü gibi, şiirlerindeki “karanlık” annesizliğin karanlığıdır.

Şairin hayatına ilişkin, özellikle annesinin ölümüne ilişkin yorumlara tezimizin ikinci bölümünde değinmiştik. Bu bölümde de şairin şiirlerinde yoğun ve derinlikli anlatılmış anne imajını inceleyeceğiz.

Şi'r-i Kamer'de bulunan ve doğrudan anne temasına bağlanabilen “ Çıktığım Geceler ”, " O ", "Sensiz", "Hazân" ve "Hasta İken" adlı şiirlerden önce dolaylı olarak anneyi Haşim'in annesini anlatan ve içeriği, imajları bakımından Şi'r-i Kamer'e bağlanabilen “Hayâl-i Aşkım” adlı Haşimin ilk şiiri ile “Gurûb”, “Hilâl-i Semen” ve “Akşamlarım” adlı şiirlerine de değinmek konumuz açısından açıklayıcı olacaktır.

Haşim'in ilk şiiri olan Hayâl-i Aşkım Fransızca Hocasının okul sıralarında şiir yazdığı için “Ben senden daha ciddi şeylerle meşgul olmanı arzu ederdim.” dediği şiiridir.

Haşim ilk şiirlerini daha kişiliğini bulamadığı şiirde arayış içinde bulunduğu için hiçbir kitabına almaz; ancak bu şiirlerin bazıları anne temasının Haşim'in şiirindeki seyrini göstermesi bakımından çok önemlidir. Çünkü bu şiir sonraki şiirlerin özelliklerini içinde barındırır. Bu şiirde yalnız, mutsuz ve kötümser bir tablo çizen şair bir hayalden bahseder. Şair bu eserde ağlayan, sarı göğün altında solmuş bir çiçek betimler. Gözleri karanlık yaşamının boş ufkunda sarı bir yüz arar ve onu



bulur. Güler yüzlü bir hayal, titrek ve güçsüz eliyle şaire soluk bir yıldız verir. Bu suskun, solgun görüntü onun aşkının hayalidir ve acımasız ve vefasız sevgili bu hayali acımadan kırıp atar.

Münfail bir semâ-yı giryânın,

Zerdi-yi iğbirarı altında

Münkeşif; bir hazâr-ı nâlânın,

Gird-bâdi-yi gam-nisârında

Soluvermiş, perîde-reng-î bahâr,

Mesti-yi inkisâr içinde nihân

Bir çiçek gördüğüm zamân güzelim,

Ufk-ı uryân-ı ömr-i târımda,

Bir sehâb-ı siyâh içinde iyân

Sarı bir çehre... Ah o dem görürüm.

Sarı bir çehre, bir hayâl-i besîm.

Dest-i bî-tâb ü râşe-dâriyle,

Rüh-ı gam-bârıma eder takdîm:

Sarı, pejmürde bir soluk zühre!..

Oh, ey yâr-i bî-vefâ, bilmem,

Bu soluk renkli, münkesir, ebkem,

Bu hayali tanır mısın, acebâ?..

Dest-i bî-rahm lehv ü lu'bunla,

Kırdığın, sonra attığın, ey mâh!

0, benim aşkımın hayâlidir, âh!...

( Hayâl-i Aşkım, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri* , s.34)

Haşim'in bu şiirde kullandığı sarı, karanlık, inleyen, susmuş, soluk, güçsüz, yar, aşk, rûh, hayâl, çehre, semâ, gam, ay, çiçek, Zühre (yıldız) ,hazân, altın gibi isim ve sıfatlar sonraki şiirlerinde de çok geçer. Ancak dikkate değer diğer bir nokta sonraki anne temalı şiirlerde burada kullanılan sözcüklerin annesi için de kullanılmasıdır. Bu ilk şiirine kadar uzanan bu tabloda ortaya çıkan, annesi ile ilgili duyguları doğrudan belirtilmese de bu duyguların yönlendirici olmasıdır. Öyle ki bu şiirde geçen şaire solmuş bir çiçek sunan hayal şiirde belirtilen aşkın hayali ile karışır. Haşim'in yaşamına döndüğümüzde anne etkisi bir kez daha ortaya çıkar. Haşim ve annesi birbirlerine çok düşkünlüdürler. Baba ikisine karşı da ilgisizdir. Haşim en başından beri onunla sürekli, sevgi ve şefkatle ilgilenen annesinin yanındadır. “*Haşim, çocukluğunda annesini hem bir anne, hem de bir kadın gibi sevmiş ve bu duygu bilinçaltına itilmiştir. Şiirlerinde babasından hiç söz açmaması, fakat annesini sık sık anması bunun belirtilerinden biridir. (Tam, Freud'un libido ve oedipus complexe'i kuramına uygun bir durum) Elbette, Haşim henüz bunun bilincine varmış değildir. Ama sevgili deyince çokluk hatırına annesi gelmektedir. Unutmadığı annesinin hayali ile gerçekleştiremediği aşkın hayalini birbirine karıştırması da bundandır...*”<sup>82</sup>

---

82-Asım Bezirci, *a.g.e.*,s.41.

İşte bu hayallerin karıştığı şiirlerden biri de Mecmua-yi Edebiye’de, 7 Haziran 1317/20 Haziran 1901’de basılan “Gurûb” adlı eserdir. Şiirde anlatılan tabloda gün batımı elbette annenin ölümünü simgeler:

Şimdi rûhum bu şems-i muhtazırın

In'ikâsât-ı nur-ı zerdiyle,

Titreyip ağlayan bu deryânın

Piş-i emvâc-ı nâle-dârında

Böyle bin muhtazır, perâkende,

Hâtıratın tezekkürâtiyle

Ağlıyor derbeder, hazin, hâsir!..

(Gurûb, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s.41)

Aşiyân dergisinde 11 Eylül 1324'de (1908) yayımlanan “Hilâl-i Semen” şiirinde şairin annesiyle ilişkisi dolaysız olarak ortaya konmaktadır. Haşim, bu şiirinde çocukluk günlerini anlatmakta, annesinin ölümüyle içine yuvarlandığı boşluğu belirtmektedir. Bu yanıyla ‘Hilâl-i Semen’ Şi'r-i Kamer'e bağlanmaktadır.

Doğrudan anne etkisinden söz edebileceğimiz diğer bir şiir de “Akşamlarım”dır. Annesinin anısını yine doğa betimlemeleri eşliğinde veren şair kendi duygularını kendi yarattığı doğa durumlarıyla somutlaştırır. Burada annesi ile çıktığı akşam gezintilerinin etkisi göze çarpar. Gök, deniz, hava annesi ile doludur ve şair kendisi gibi üzgün doğadan ses bekler.

Sema, senin o zaman mâteminle, hüznünle,

Deniz, senin o zaman hatıranla mâlîdir.

Havada son nefesin ye's-i rûhu hâkîdir,

Akar sular, dereler son nida-yi ye'sinle.

(Akşamlarım, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s.126)

Hayâl-i Aşkım, Hilâl-i Semen, Gurûb, Akşamlarım adlı şiirlerde dolaylı olarak söz edilen anne, Şi'r-i Kamer'lerde doğrudan söz edilen anneye bırakacaktır yerini. Haşim'in şiirlerini besleyen imge ve temlerin başında olan anne bundan sonra da etkili olmaya devam edecektir.

Haşim çocukluğundaki derin hüznü ve karamsar duygularını ve annesini "Çıktığım Geceler" , "O" , "Sensiz", "Hazân" ve "Hasta İken" adlı şiirlerinde doğrudan dile getirmiştir. Şi'r-i Kamer'de yer alan bu eserlerde annesi, çocukluğu ve Dicle üzerinde yoğunlaşması annesinin zaman zaman belirginleşip zaman zaman belirsizce hissettirilmesi söz konusudur. Aslında bu şiirler daha sonraki şiirlerinin temelini oluşturur. Çünkü biz bu şiirlerde Haşim'in geçmişinde yaşadığı olayların onda bıraktığı derin izlerin, yaraların nasıl su yüzüne çıktığını buluruz.

Bu şiirlerdeki baş motifler "çocuk" ve "hasta kadın"dır. Dicle nehrinin kıyıları gibi somut bir mekânda akşam güneşinin, gecenin rengi ile anne çocuk arasındaki bağ ortaya çıkar. "hastalık" da annesi ve çocuğu hüznü yapan baş etkendir. "Zaten, anne temi , 'Şi'r-i Kamer'deki dokuz şiir ve üç mısralık bölümde de yer edinmiştir. Anne bir şahıs kadrosu kimliğinde, çocuk (ki Ahmet Haşim'in kendisi) Dicle Nehri, çöl, akşam ve doğması beklenen ay, bu şiirde değişmeyen varlıklardır. Şiirdeki 'Sahilleri sessiz dolaşan o hasta hayal, o kadına bir teselli nuru taşır' ifadeleri, annesi olan o hasta kadının, Dicle sahilinde ayın doğuşuyla teselli bulacağını, belki de bir ümidini işaret etmektedir."<sup>83</sup>

---

83- Ertuğrul Aydın, *Yazar Ve Şairlerde Anne (F)Aktörü*, Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz 2007, s.32.

Daha Galatasaray'da öğrenci iken yazdığı Şi'r-i Kamer'lerde “ derin bir anne sevgisi ve hatırası görülür. Şi'r-i Kamer'deki birbirine bağlı bu şiirler annesini yitiren Ahmet Haşim'in, annesinin ölümünü içselleştirerek “gözlemden içe bakışa uzanıp” yarattığı imajlarla, benzetmelerle, çizdiği doğa manzaralarıyla içindeki boşluğu çizer bize. “Ay”a adanmış gibi görünen bu şiirler aslında annesinin hastalığı ve ölümü üzerine yazılmış şiirler olup şairin annesine olan sevgisini, acıma hissini, karamsarlığının sebebini anlatır.

Bu şiirlerin ilki "Çıktığım Geceler"dir. Haşim bu şiirini ayın çıktığı gecelerde o anın verdiği coşkunlukla yazmıştır. Bu şiirde yine hüznün vardır, gece ve ay ışığı vardır, anılar vardır ve bizce çok önemli olan annesinden izler vardır.

Ba'zan sarı bir çehre-i ru'yâ gibi hissiz,

Tenhâ bir ufuktan görünürsün bize sessiz...

Çehrenden akan hüzn-i ziyâ, hüzn-i müebbed,

Her rûha döker giryeli 'bir hasret ü gurbet,

Bir hasret ü gurbet ki bütün geçmişe âid

Günlerle ölen hâtıralar... Her şeyi râkid,

Her bir şeyi pür- hande yapan mâzi-yi mes'ud...

Bir lâhza sevilmiş, unutulmuş, keder-âlûd,

Ru'yâlı kadın gözleri... âsûde semâlar

Sislerde solan gizli ziyâlar gibi muğber,

Akşam dökülen reng-i tahayyül gibi meşkûk,

Sîmâ-yı sükûtunda yüzer mübhem ü metrûk...

(Çıktığın Geceler, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s.132)

Ayın ıssız bir ufuktan görüldüğü gecelerde bu tablo Haşim'in büyük bir özlem ve gurbet hissiyle geçmişe götürür. O bu hislerle yanı başında duran kadını görür, annesini görür. Annesi bir süre sevilmiş, unutulmuş ve üzüntülüdür... Gözleri ise rüyalıdır... İşte bu " rüyalı kadın gözleri " Haşim'i derinden etkiler. Şiirin sonraki mısralarında ayın büyüünden bahsedilir.

Göklerde ilerler yine âheste cebînin,

Eşkâli dağılmış uyur altında zemînin

Bir gölge rükûduyle hayât-i ezelîsi,

Nûrundan akar yerlere bir sâye-i hissî...

...

Sihrin o kadar nâfiz olur fikr ü hayâle,

Her şey değişir titreyerek hüsn-i muhâle.

Bir mesti-yi hülyâ vü ziyâ gözleri sisler,

Artık bütün eşyâ bize ru'yâlara benzer

Bu öyle bir büyüdür ki insanın düşüncesine ve hayaline işler. Geceleyin bu tabloyu seyreden ay gözlü kadınların durumu aslında Haşim'in annesinin durumudur.

"Pûşîde, soluk, ince ziyâ-kalb kadınlar,

Nehrin uzanan sâhil-i rüyâsını dinler..."

Haşim'in "O" adlı şiiri annesinden bahsettiği bir başka eseridir. Bu şiir Haşim'in annesi ile birlikte çöldeki ve özellikle de Dicle Irmağı kıyısındaki gezintileri anlatır. Bu şiir ayrıca Haşim'in biyografisinden izler taşır. Gerçekten de Haşim çocukluğunda annesiyle birlikte geçirdiği günleri unutamamıştır. Haşim, bu şiire unutmadığı günleri taşımış, bize biyografisinden parçalar sunmuştur. Şiirde hem annenin çocukta hem de çocuğun anne üzerinde bıraktığı etkiyi görürüz.

"Bir hasta kadın, Dicle'nin üstünde her akşam

Bir hasta çocuk gezdirerek, çöllere gül-fâm

Sisler uzanırken, o senin doğmanı bekler"

(O, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s.136)

Bir hasta kadın, her akşam, Dicle'nin üstünde çöllere gül renkli sisler uzanırken ayın doğmasını bekler. Gurûb vaktinden akşam vaktine geçiş anının tasvir edildiği bu zamanda Haşim ve annesi müthiş bir duygu seline kendilerini bırakmak üzeredirler. Çünkü gece ve ay ışığı sanki dünyayı yeniden resmektedir. Bu tabloda gündüzün bunaltıcı sıcağına veda edilmiş, ana oğul hayaller ülkesine yollanmışlardır. Şiirin ilk mısraında da ifade edildiği gibi anne, hastadır ve çok yakında ölecektir. Küçük Haşim'in bedeni bir rahatsızlığı olmamakla birlikte ruhunda derin bir acı vardır. Bu acı nedeniyle kendini " bir hasta çocuk " addeder. Çocuk (Haşim) annesinin hastalığından etkilenmiştir. Annesinin hastalığı onun biricik ızdırıp kaynağıdır.

Küçük Haşim annesini adım adım izler ve onun yaptığı her hareketi beyine ve yüreğine silinmemek üzere nakşeder. O, annesini hasta bir hayale benzetir. Bu naif kadın kıyıları kendisi gibi sessizce dolaşır. Böyle gecelerde ay ışığıyla birlikte küçük de olsa bir avuntu bulmuştur. Bu dokunaklı hal Haşim'in ruh dünyasında şöyle şekillenmiştir:

Sahilleri sessiz dolaşan hasta hayâle  
 Bir nûr-ı tesellî taşır alnındaki hâle  
 Hattâ o soluk çehreye nûrun dokunurken  
 Bir bûseye benzerdi ki gelmiş ona senden

Görüldüğü gibi annesinden Haşim'e geçen en belirgin çizgi duygusallıktır. Hüzünlü gözler, kınrganlık ve incelik de duygusallığın doğduğu diğer şahsiyet özellikleridir.

Ey mâh cebînin o cebîn-i keder ü gam  
 Altında o yorgun o soluk heykel-i mâtem

Etrafa ve özellikle de anneye bir çocuk gözüyle bakılmıştır. Bu şiirde Haşim'in en büyük özelliklerinden biri olan yalnızlık duygusu da dikkat çekiyor. Çünkü tek dayanağı olarak gördüğü annesinin öleceği düşüncesi Haşim'i yalnızlığa daha da yaklaştırmaktadır.

İşte anne, bir dekorun içinde verilmiş ve onun durumu Haşim'ce anlatılmıştır. Ziya dokunduğu bütün varlıkları değiştirir ve anne de o ışıklı varlığın altında solgun, yorgun, sakın ve gölgeli soluk bir yas heykeli gibi kalır.

Ahmet Haşim'in "Sensiz" adlı şiiri "Çıktığım Geceler" ve "O" adlı şiirinde olduğu gibi annesiyle birlikte yaptığı gezintileri ve gezintiler esnasında hissettiği duygulan anlatır.

Göklerde ararken o kadın çehreni, ey mâh!  
 Bilsen o çocuk, bilsen o mahlûk-ı ziyâ-hâh



Zulmette neler hissederek korku duyardı:

Gûyâ ki, hafî bir nefesin nefha-i serdi

Rûhunda bu ferdâ-yı siyeh-rengi fısıldar.

Sâkin geceler şefkat olan encüm-i bîdâr

Titrer o karanlıkların evc-i kederinde.

Husrân ü tahassür gibi mâtem nazarında;

Gûyâ ki o dargın geceler rûhu boğardı,

Her şey bizi bir korkulu rü'yâyla sarardı

Haşim bu eserinde de annesinin öleceğinden korktuğu duyguyu dile getirmiştir. Sanki gizli bir soluğun soğuk esintisi Haşim'in ruhunda kara renkli bir yarını fısıldar. Ölüm yaklaşmıştır ve Haşim, annesinin gözlerindeki acıyı hissetmektedir.

Rûhumda benim korku, ölüm, leyle-i tarîk

Çeşminde onun aks-i kevâkible dönerdik... (Sensiz)

Bu korkulu rüyada ay “en uçta sonsuzluğun bakışı gibi titrer, tâ ufka asılmış sarı, küskün bir parıltı” halinde durur, ağaçlar da diz çökmüş dullara benzer bir biçimde manzarayı tamamlar. Böyle bir manzarada Haşim'in gerçek hayatta da annesiyle birlikte kıyısında gezdikleri Dicle nehri “karanlıkta uzun aydınlık bir yol çizer. Ancak Dicle'nin aydınlık yolunun söylediği şiiri şair susmuş, annesi ise hayale dalmış olarak dinlerler. Annesinin hastalığı ile ay da üzgün halde görünür Haşim'e. Ruh hali ile doğa arasında özdeşim kuran şair, ruhundaki korku, ölüm, karanlık gece düşünceleriyle gezintiyi bitirdiklerini betimleyerek sonlandırır şiiri.

Haşim'in kişiliğinin oluşmasında annesinin büyük rolü olduğunu daha önceden söylemiştik. Bu şiirde çizilen tablo ise sadece ana oğul ilişkisini göstermez. Burada biz bir annenin oğluyla yarattığı dostluk bağına de şahit oluruz. Bu mehtaplı gecelerde annesi hayale dalmış, Haşim ise susmuş bir halde derinden ve sessizce anlaşırlar. Bu bir duygu alışverişidir. Şaire göre annesinin bakışları ve ay ışığı olmadığında karanlık oluşur. O zaman sanki gizli bir el, yıldızları göklerden ahp o donuk gözlerin derinliğine verir. Haşim'in ruhunda korku, ölüm ve karanlık gece varken annesinin gözünde yıldızların yansımasıyla beraber evlerine dönerler. Böylece annesinin bakışlarının, tavrının etkisi Haşim'in sanatına yansımıştır.

Elbette şiirlerde de belirtilen bu gezintiler Haşim ile annesi arasındaki daha da güçlendirir. Çocuk babasından göremediği sevgiyi annesinde bulur. Anne kocasından göremediği ilgiyi çocuğunda bulur. İkisi de birbirleri için birer dayanaktırlar, birer avunma ve mutlanma pınarıdırlar. Çocuk bu pınarın bir gün kuruyacağını sezmekte, kaygı ve korkuyla ürpermektedir.

Ölüm vakti artık çok yakındır. Haşim annesinin durumunun ağırlaştığını "Hasta İken" adlı şiirle dile getirmiştir. Anne iyice kötüleştmiş, yatağa düşmüştür.

Bir vâlide, bir zevc-i mükedder, sonra mübhem

Bir ince çocuk çehresi – ben – müzlim ü ebkem

Bî-his uzanan hastayı durmuş düşünürken,

Akşam mütemâdî dolarak pencerelerden,

Vermiştî o sâkin odanın hüznüne bir renk,

Bir reng-i küdüret ki eder bizleri dil-tenk

...

Bir gün yine bî-çare kadın hasta uzanmış

Tüllerde..."

(Hasta İken, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s.142)

"Titrek, karışık, hasta, hayali, san gözler". İşte bu hasta kadının başucunda kaygılı bir koca, belirsiz bir ince çocuk yüzü - adeta dilsiz bir halde - "bî-his" uzanmış hastayı durmuş düşünmektedir. Bu arada akşamın o tasalı rengi Haşim'in içini daraltmaktadır. Bir çocuğun en sevdiği varlığın gözlerinin önünde ölüyor olması anlatılır bu şiirde. Annesinin sevecen gözlerinin pınlıtısı giderken, tüllerde yatan hastayı karanlık sararken çocuk (şair) korku ile baş başadır. Haşim bu duygular içindeyken Haşim'in annesi yavrusuna ebediyyen veda etmiştir.

Bu olayın Haşim'de açtığı yarayı "Hazân" adlı şiirinde görmekteyiz. Haşim bu şiirde artık geçmiş zamandan, anılardan bahseder. Bu şiiri annesinin ölümünden on beş yıl sonra yazmıştır. On beş yıldır annesiyle paylaştığı anları düşünmüş, onun o hüznü yüzü, sevgi ve şefkat dolu hali, inceliği, kırılabilirliği bir an bile aklından çıkmamıştır.

Ey eski kamer, sen bizi elbette bilirsin!

Annemdi o nurunda gezen zıll-ı mehâsin

Şair annesinin bir güz akşamı ölüşünü, çektiği acıyı bir doğa ile özdeşim kurarak verir. Şair gibi doğa da yasa bürünmüş, sular durgun, perişan ve üzgün; yapraklar yorgun; ay yaşlı, bulutlar üzgün olarak betimlenmiştir. Çölde ıssız bir mezardan hıçkırıklı bir ses dağılır çevreye.

Âvâre felâket gülü, altın kırizantem,

Her tarh-ı hazân üstüne dökmüş yine mâtem

Durgun sular üstünde perîşân ü mükedder

Faslın dağmık rûhu bulut, sis gibi titrer;

Yorgun, sarı yapraklar uçar bir kuru daldan,

Bir hasta güneş ufka döker sâye-i ma'den;  
 En sonra semâlarda da ey eski kamer, sen  
 Hüznünle yaparken acı bir levha-yı şîven,  
 Çöllerde kalan bir küçücük makber-i bî-kes,  
 Yollar bu muhîtâta kesik, şehkalı bir ses!  
 (Hazân, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s.140)

Annesinin ölümü onun tüm dengelerini alt üst etmeye yetmiştir.

"Bendim o çocuk, bendim o sîmâ-yı tahayyür"

*“Güzelliklerin gölgesindeki nurun içinde gezen bir anneye şaşkınlıkla bakan bir çocuğun bütün kadınlarda aradığı o güzellik, ikinci kez doğurmuştur Haşim’i. Ancak ‘Hazân’ yazılırken acıyı hisseden anne değil, Haşim’dir. Anne çoktan toprağa karışmıştır. Ardından gözyaşı döken bir oğlu vardır. Yalnızca bir oğul değil o aynı zamanda bir şairdir de. Bu acının içinden yeniden doğan Haşim, sokakların değilse bile çölün kumlarının üstünden annesiyle yaşadığı anı da seyreder doyasıya...”*<sup>84</sup>

Bu ölüm onda öyle bir boşluk yaratmıştır ki bu boşluğu hayatı boyunca dolduramamıştır. Haşim her zaman yerlerde yatan bu sisli, donuk tükenmiş güzelliğe büyük bir özlem duymuştur. Haşim'in annesi bir sonbahar günü vefat etmiş olacak ki "hazan" Haşim'e daima annesinin ölümünü hatırlatır. Annesinin ölümüyle adeta Haşim de ölmüştür. Ancak bu ölüm sanatçının gücüyle mısralara dökülmüş ölümsüzlüğe kanatlarını açmıştır. Öyle ki ölümü anlatan bu dizeler, şair için de bu şiirin yazılmasının sebebi olan anne de ölümsüzleşmiştir.

---

84-Hayrettin Orhanoğlu, *Sanatçının İkinci Kez Doğumu: Anne İmgesi*, Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz 2007, s. 29.

Çöllerde kalan bir küçücük makber-i bî-kes

Yollar bu muhitâta kesik, şehkâlî bir ses! (Hazân)

Haşim'in " Nehir Üzerinde " adlı şürinde de yine annesinden bahsedildiğini görüyoruz. Bir sonbahar akşamı annesiyle gezintiye çıktığında doğa da anne gibi tasalıdır. Meçhul bir kaygı doldurmuştur havayı, ırmak yaldızlı bir hüzn gibi durgundur. Akşamı anlatırken gökyüzü sarı ve hasta, eylül sisler gibi kıyıları tutmuştur.

Çıkmıştık o gün Dicle'ye: sessizce kürekler

Nehrin zehebi sine-i emyâhını yırtar,

Ağlardı o altın suyun üstünde bir ahenk,

Serperdi o bi-kes sese akşam sarı bir renk,

Gûyâ ki o gün Dicle'nin üstündeki mâtem

Âfâka sürükler sarı güller, kırizantem...

Solmuştu onun hüzn ile simâ-yı berînî

Bir ince tül altında duran zülf-i zerînî,

Akşamların enfâsına düşmüş uçuşurken

Sarmıştı o sâkin yüzü bir gölge semâdan,

Dalmıştı o gözler ebediyyetlere... Yorgun,

Yorgundu o gözlerle bakan rûh-ı melûlün

Akşam gibi asâbı geren reng-i garîbi...( Nehir Üzerinde)

Haşim, anne temalı bütün bu şiirlerde anneyi bir doğa betimlemesi içinde doğa ile duyguları arasında bağlantı kurarak vermiştir. Kişisel, imgesel, ruhsal kimlikli bu betimlemeler, onun şiirini çağdaşlarından ayırmıştır. Annesi ile ilgili duyguları başta olmak üzere tüm duygularını doğanın aracılığı ile dışa vuran Haşim, “dış evreni, iç evreninin” temsilcisi kılmıştır. Özellikle anne teması, bu yaptığı özgünlüğe oldukça uygun düşmüştür. Kullandığı Haşim’e özgü kelimelerin başında elbette “ay” kamer, mâh gelmektedir. Çünkü ay ona annesini hatırlatır. Ay ışığında baştan beri söz ettiğimiz gezintiler şiirlerindedir. Ay onlar için bir avuntu kaynağı olmuştur. Zaten Haşim, her zaman ayı, hayali, hüznü, akşamı, karanlığı tercih etmiştir. Aylı geceler şairin anneli geceleridir. Şairin yarattığı “düş ve hayal” evreninde şair değiştiremeyeceği gerçeği hayalle değiştirmek, aşmak istemiştir. Nitekim Freud’un düşlere ilişkin düşünceleri de bu yorumu pekiştirmektedir: “*Güçlü ve başarılı insan, isteğin fantezilerini gerçekliğe dönüştürebilen kişidir. Dış koşullar ya da zayıflık dolayısıyla bu dönüştürme başarısızlamayınca, gerçek yaşama küsülür, düşlerin daha mutlu evrenine sığınılır.*”<sup>85</sup> Aslında Haşim, anneli şiirleri başta olmak üzere tüm şiirlerinde ayı neden tercih ettiğini anlatırken geceye, hayale neden sığındığını, çirkin gerçeğin gölgeler içinde silindiğini, çocukluğunda annesiyle geçirdiği tatlı saatlerin huzurunu yaşattığını da anlatır. Böylece Freud’un dediği gibi düşlerle sağlanan olanakları Haşim, hayallerle sağlar.

*“Bütün gün kırlarda, deniz kenarlarında dolaştık. Güneş hayale müsaade etmeyecek tarzda her şeyi vazih ve berrak gösterdiği için yalnız gözlerimizle yaşadık ve hiç eğlenmedik. ...Güneş bütün gün insana doğru; fakat acı şeyler söyleyen bir arkadaştır. Onun ışığında eğlenmenin ve mesut olmanın hiç imkânı var mı? Nihayet akşam oldu. Karanlık bastı... Artık her şeyi sarahatle görmek ızdırabından kurtulmuştuk. Yanlış görmek ve tahayyül etmek imkânının sarhoşluğu vücudumuzu, yavaş yavaş bir afyon dumanı gibi uyuyuşturuyordu... Yalancı ay! Zekâdan harap olanları dinlendiren hayal gibi, güneşten bunalanları da teselli eden sensin.”*<sup>86</sup>

85- S.Freud, *Froydizm, Psikanalize Dair Beş Ders*, Çev. Mustafa Şekip Tunç, 1948, s. 73.

86- A.Haşim, *Bize Göre*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul 1960, s.30-31.

İşte böyle aylı gecelerde annesini, kendisini, gerçeklerden kaçışını betimler şair:

Ey eski kamer, sen bizi elbette bilirsin!

Annemdi o nılrunda gezen zıll-ı mehâsin,

Bendim o çocuk, bendim o simâ-yı tahayyür. (Hazân)

Sen âh, doğarsın o zaman, mest ü ziyâ-dâr...

Sâhilleri sessiz dolaşan hasta hayâle

Bir nûr-ı teselli taşır alındaki hâle

Hattâ o soluk çehreye nûrun dokunurken

Bir bûseye benzerdi ki gelmiş ona senden.(O)

Şaire göre ay, annesinin ruhu ya da hayalidir:

Ey sen, ey onun ruhu ve ey mâtem-i seyyâl,

Ey şimdi bakan hüznüme, âh, ey kamer-i lâl!

(Nehir Üzerinde)

Ay aynı zamanda annesi ile geçirdiği mutlu çocukluk anlarının da simgesidir; bunun yanında ay güneşin aksine her şeyi güzelleştirendir de:

Hep hâtıralardır ki ziyân ufku sararken  
 Sessizce gelir hepsi gezer rûhumu birden  
 (Çıktığın Geceler)

Sihrin o kadar nâfiz olur fikr ü hayâle  
 Her şey değişir titreyerek hüsn-i muhâle,  
 Bir mestî-yi hülyâ vü ziyâ gözleri sisler  
 Artık bütün eşyâ bize rü'yâlara benzer:  
 (Çıktığın Geceler)

İşte tüm bu nedenle “ay” daha sonra annesi yüzlü bir kadın olarak da belirtilecektir.

Göklerde ararken o kadın çehreni, ey mâh! (Sensiz)

Şair seçtiği tüm kelimeleri titizlikle rûhuna uygun biçimde kullanmıştır. İşte Şi'r-i Kamer'in tüm eserlerine nüfuz etmiş sarı renk çölu, çocukluğunu, annesinin hastalığını anlatır. Dolaşmak, bakmak, gezmek, ağlamak, dinlemek, düşünmek, bunalmak, aramak, erimek, solmak, silinmek, düşmek, uçmak, yatmak, ölmek fiilleri anne temalı şiirlerde anlatılan annenin ölümünü adım adım yaşatır bize. Çocuk, anne, peri, hasta, yıldız semâ, sessizlik, karanlık, ufuk, ziyâ, nur, bulut, sis, gölge, rûzgar, ağaç, çiçek, çöl, nehir, Dicle, sahil, yol, su, hazân, hüsn, hayal, hülyâ, rüya, hatıra, hüzn, elem, ye's, matem, mevt, şem, gece, ay, onun yaşadığı ve yarattığı şiir dünyasının adlarıdır. Bu adlar da şu sıfatların sıkça kullanımıyla tamamlanır: sarı, siyah, solgun, donuk, durgun, yorgun, gıryan,



mükedder, eski, perişan, pürhis, dalgın, sessiz, sakin... Haşim'in bu kelimelerle yarattığı doku sonraki şiirlerine de geçmiştir.

Yahya Kemal de annesinin ölümünü şiirlerine yansıtmış en önemli sanatçılarımızdandır. Beyatlı, annesini 13 yaşında iken yitirmiştir. Annesini erken yaşta yitirmesi, Yahya Kemal'in yaşamında olduğu kadar şiirlerinde de etkili olur. Ancak Beyatlı, doğrudan anne temalı şiirler yazmak yerine "ölüm" "din" "millî kültür" temalı şiirlerinin içinde gizlemiştir anneyi. Ancak Beyatlı, annesini incelediğimiz şairlerden Ahmet Haşim kadar sık sık dile getirmemiştir.

Annesini erken yitirmişliğin hüznü, acısı, özlemi özellikle "Ufuklar" adlı şiirinde dile getirilir. Şair, "Ufuklar" adlı şiirinde annesinin ölümüne tanıklığını, annesinin ölümü ile nasıl yalnızlaştığını anlatır.

Şairin "Ufuklar" adlı şiiri annesinin temelde olduğu ölüm, yaşam, din, tarih, geçmiş, gelecek, zaman, doğa öğelerinin toplamıdır.

Rûh ufuksuz yaşamaz.

Dağlar ufkunda mehâbet,

Ova ufkunda huzûr,

Deniz ufkunda tesellî duyulur.

Yalnız onlarda bulur rûh ezeli lezzetini.

(Ufuklar, *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 88)

Beyatlı, şiirin ikinci kısmında annesinin ölümüyle hissettiği yalnızlığı belirtmeden önce insanın manevi dünyasında aradığı huzurdan söz eder. Bu şiirde anne temasının öne çıkmasının yanında şairin şiiri içindeki tüm öğeleri ve sanat anlayışını da görmek mümkündür. Nihat Sami Banarlı, "*Yahya Kemal, Türkiye tarihinin şeref sahifelerinden süzölmüş dil ve sanat hatıralarını; kültür ve medeniyet*

*miraslarını; millî ve Avrupaî bir sanat anlayışıyla birleştirecek; bir duygu, bilgi ve tefekkür saltanatı içinde; edebiyatımıza tarihi ve muasır Türk şiirinin muhassalası diyebileceğimiz kudretli bir söyleyiş kazandıran, büyük üstad şairdir."* <sup>87</sup> diyerek şiirin bu bölümünde şairin temas ettiği tüm konuları özetler:

Bu ufuklar avutur rûhu saatlerce, fakat

Bir zaman sonra derinden duyulur yalnızlık.

Rûh arar kendine bir rûh ufku.

Mânevî ufku çok engin ulu peygamberler

- Bahsin üstündedir onlar- lâkin

Hayli mes'ud idiler dünyâda;

Yaşıyorlardı havârîleri, ashâbıyla;

Ne ufuklar! Ne güzel rûh imiş onlar! Yârab!

Yahya Kemal'e göre yaşanmış hayat kaybolmaz. İnsan toprak olacaktır; ancak geriye anısı kalacaktır. Beyatlı bu gerçeğe annesinin ölümü ile ulaşmış, inandığı bu gerçeği şiirlerine taşımıştır. Ölümle ilk karşılaşma şairin 59 yıl sonra da acısını hissettiği annesini yitirmesi ile olmuştur. Şair, *Ufuklar* adlı bu şiirinde zamanı bütün olarak ele alır. Geçmiş ve geleceği o anki durumuna nakleder. Böylece zamanı bir bütün haline getirerek tüm yaşamı bir durumlar silsilesi olarak bütünüyle görür. “ *Onun filozofisi hâfızanın filozofisidir. Yahya Kemal'in şiiri kaybolan zamanın yakalanmasıdır.*” <sup>88</sup>

---

87-Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Yay., İstanbul 1997, s. 1168.

88- Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Dersleri*, Haz. Abdullah Uçman, YKY, İstanbul 2004, s. 87.

Kaybolan zamanın yakalanışı annesinin öldüğü zamanı şiirine taşıması ile mümkün kılınmıştır. Şair, annesinin cansız bedenini gördüğünde hissettiği duygu “çıldırtaç kadar derin bir acı”dır. Annesinin yaşarken gördüğü gözleri şair için artık “engin ufka” dönmüştür. Ufuk, şiirde sonsuzluk duygusunu verir.

Annemin na'sını gördümdü;

Bakıyorken bana sâbit ve donuk gözlerle.

Acıdan çıldıracaktım.

Aradan elli dokuz yıl geçti.

Ah o sâbit bakış el'an yaradır kalbimde.

O yaşarken o semâvî, o gülümser gözler

Ne kadar engin ufuklardı bana;

Teneşir tahtası üstünde o gün,

Bakmaz olmuşlar artık bu bizim dünyâya.

Şair, “Ufuklar” adlı şiirin annesinin ölümünden duyduğu acıyı belirttikten sonra son bölümünde hayattaki yalnızlığını dile getirir. Bu yalnızlığın kaynağını bönceki dizelerde annesine bağlamıştır. Şair, dar hayatta gerçek dost ve sevgili bulamadığını belirterek son dostun annesi olduğunu çağırıştırır.

Yaşıyan her fânî

Yaşıyan rûh özler,

Her sıkıldıkça arar,

Dar hayâtında ya dost ufku, ya cânan ufku.

Beyatlı'nın şiirlerinde "ölüm" temini sıkça kullandığını görürüz. Ölüm temalı şiirlerin birçoğu şairin annesinin dolaylı yoldan etkilerini taşır. Yahya Kemal, çocukken annesini kaybetmiş ve bu ölüm şairi derinden etkilemiştir:

Ben girmeden hayâtı şafaklandırın çağa

Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa

( Kaybolan Şehir, *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 71.)

Annemin na'sını gördümdü;

Bakıyorken bana sâbit ve donuk gözlerle

Acıdan çıldıracaktım.

(Ufuklar, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.89)

Yahya Kemal annesini çok sever. Onun ölümü Yahya Kemal'i hem büyük ve derin acılara sürükler, hem de çocukluğun tesiriyle o esnada göremediği bazı gerçekleri görmesine yardım eder. Yahya Kemal "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım" adlı eserinde annesini anlatırken konu ile ilgili şunları söyler:

*"Ben azamî derecede haşarı ve uçan bir çocuktum. Üsküp'e gelir gelmez eski arkadaşlarımı bulmuştum. Onlarla oynayıp, koşup duruyordum. Kendi annesinden rencide, hemşerilerimden müteneffir, kocasından me'yiis olan zavallı annem dünyada yegâne tesellisi olarak beni görmek istiyordu. Hâlbuki ben sürekli bir afacanlıkla ve çığırtkanlıkla koşuşup duruyordum. Yalnız arada sırada anneme dair endişeleri hissediyordum. O zaman gidip bir köşede ağlıyor ve annemin ölümünden korktuğumu söylüyordum. "*<sup>89</sup>

---

89-Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, Baha Matbaası, İstanbul, 1976, s:33-34.

Yahya Kemal ile annesi arasında çok güçlü bir bağ vardır. Annesinin ölüm anını bile rüyasında aynen gören Yahya Kemal hayatının bu kesitini şiirlerine taşıyacaktı.

Annesinin öldüğü gece Yahya Kemal'in hissettikleri ve yaşadıkları bize inceleyeceğimiz şiirlerin haritasını çizer.

Yahya Kemal, annesinin etrafında kalabalık kadınlar görür. İçinde büyük bir üzüntü ile evdeki olağanüstülüğün farkında olan Yahya Kemal, evlerinin üzerinde bir felaketin dolaştığını hisseder. O gece annesinin yattığı odanın yanındaki odada uyumak ister. Ancak küçük Yahya Kemal o gece korkulu rüyalar görür. "Bu rüya içinde hayatında en fevkalade bir hadise idrak ettim" diyen Beyatlı, gördüğü rüyayı ve rüyadan sonra yaşadıklarını "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım" adlı eserinde şöyle anlatır:

*"Rüyamda annemin son nefesini verdiğini ve muhibbesi Naime Hanım'ın kucağında çenesinin bağlandığını görüyordum. Bu rüyanın korkusuyla uyandım. Yataktan fırladım. Odanın kapısını açtım. Hakikaten (annemi) rüyada gördüğüm vaziyette Naime Hanım'ın kucağında, çenesi (bağlanırken gördüm). Rüyada gördüğüm vaziyette bu hakiki ( hadise birbirinin ) aynı idi. Bir manzara, aksettiği bir aynada nasıl görünürse rüyamla bu hakiki manzara da öyle idiler."*

Yahya Kemal gördüğü manzara karşısında müthiş bir çığlıkla annesinin yatağına atılmak ister; ama oradakiler Yahya Kemal'i oradan uzaklaştırırlar. Yarım saat sonra ise ağlaşan bir kalabalık ortasında kalır.

*"...Annem ölmüştü. Çıldırılmış bir haldeydim. O anda ölmek, intihar etmek istiyordum. Bu müthiş yokluğa bu derin acıya tahammül edemiyordum. Bir deliyi tutar gibi sımsıkı tutuyorlardı; yüzümü, gözümü yıkıyorlardı. Heyhat ki ızdırabım durmuyordu. Kocakarılar ağlırsam annemin ruhunun çok muzdarip olacağını hâlbuki annemin istirahat ettiğini cennette hepimizin birbirimize kavuşarak, mesudane bir hayat geçireceğimizi, artık orada hiçbir zaman ölmeyeceğimizi, annemin bizi*

*yakında cennette beklediğini söylüyorlardı. Bu teselliden biraz avunuyordum; lakin birkaç dakika sonra kalbimin şifa bulmaz üzüntüsü tekrar bir alev gibi parlıyordu. Annem gibi ölmek hemen ona kavuşmak istiyorum..."*

Daha sonra Nakiye Hanım için verilen su salâları işitilir. Bahçelerinde annesinin gasl olunması için çadır kurulur. Gasil bittikten sonra kardeşini ve Yahya Kemal'i annelerini son kez görmek için çadırın altına götürürler. "...Annemin na'şı teneşir üzerinde beyaz bir kefenle örtülüydü. Yüzünü açtılar. Kendisini ruhsuz, gözleri açık ve gülümser bir halde gör düm; saçları etinden ayrılmış gibiydi. Tarif edemeyeceğim bir acıyla yüzüne bakmıyordum. Kendisiyle aramda ne kadar mesafe olduğunu ölçemiyordum; yüzünü müebbeden hayalime nakşetmek için, kalbimin bütün kuvvetiyle bakıyordum." Ve nihayet bu son veda merasimi biter ve cenaze büyük bir kalabalığın ortasında İsa Bey Camii'nin mezarlığına sevk olunmaya başlanır.

Yahya Kemal'in şahsiyetinin tam da oluşmaya oturuşmaya başladığı bu olaylar onun ruhsal dünyasının hassas ve duygusal yönünü inşa etmiştir. Annesinin ölümü Yahya Kemal'in eserlerinde incelediği ölüm düşüncesinin içine işlemiştir. "Ufuklar adlı şiirden sonra buna en güzel örnek "Rindlerin Ölümü" adlı şiiridir.

Ölüm âsûde bahar ülkesidir bir rinde

Gönlü her yerde buhûrdan gibi yıllarca tüter

Ve serin serviler altında kalan kabrinde

Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

( Rindlerin Ölümü, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.87)

"Yahya Kemal'deki ölüm düşüncesini 'su' kavramı çevresinde ele alan Bachelard'ın yorumunu izleyen Tanpınar, psikanalitik bir yaklaşımı da geliştirerek, şairin annesinin ölümünün de şairin belirleyici bir ögesi olduğunu söylemekte ve şu ilginç saptamayla bağlamaktadır: Bu eserde ölen bir anneyle ait merkezleşmenin evvela kaybolan bir şehirle sonra da bütün bir vatanla ve bir başka koldan da kaybolan bir âlemle birleştiği açıktır." <sup>90</sup>

Y.Kemal'in annesinin ölümü ise onun öğrenim hayatının büyük bir karışıklığa uğramasına yol açar. Nakiye Hanım'ın ölümü ile birlikte sadece tahsil hayatı değil tüm hayatı kökten değişen Y.Kemal büyük sıkıntılar yaşar. Çünkü annesinin ölümü ile ailesi tamamen parçalanmıştır. 1897 Eylülünde Üsküp'te vefat eder Nakiye Hanım. Bir yıl sonra babası evlenir. Nakiye Hanım geride üç çocuk bırakmıştır. Kardeşlerin de dağılması üzerine aile yıkıma sürüklenmiştir. Görüldüğü gibi "anne" varlığıyla düzen, huzur ve güven telkin etmektedir. Anne boşluğu ise bir ailenin yok olmasına sebep olmuştur. Bu da Yahya Kemal'in öğrenim hayatı başta olmak üzere tüm hayatına yansımıştır.

Şairin bu yaşadıkları birçok şiirin temelinde yatan duyguları da açığa çıkarır. Ölüm karşısındaki tavrı da yine dolaylı yoldan annesinin etkisini taşır. Şairin bazı şiirlerinde ölümü hayatın bir parçası olarak kabul ettiğini görürüz:

Ölmek kaderde var bize ürküntü vermiyor;

Lâkin vatandan ayrılışın ızdırâbı zor

( Eylül Sonu, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.53-58)

---

90- Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s.425.

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde

Gönlü her yerde buhûrdan gibi yıllarca tüter.

( Rindlerin Ölümü, Kendi Gök Kubbemiz, s.87)

“Ölüm” zaman zaman da materyalist bir görüşle karşımıza çıkar:

Yaprak nasıl düşerse kaybolan suya,

Rûh öyle yollanır uyanılmaz bir uykuya,

Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sızı;

Fark etmez anne toprak ölüm mâcerâmızı

( Sonbahar, Kendi Gök Kubbemiz, s. 80)

Beyatlı annesinden ana geçen dinî, millî etkiler ile ölümü birleştirir. Ölüm bir yönüyle ebediyet olarak belirir:

Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,

Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle

( Yol Düşüncesi, Kendi Gök Kubbemiz, 78)

Yine annesinin ölümünü rüyasında görmesi ölümü, rüya olarak algılatır:

Gördüm ölüm diyârını rü'yâda bir gece

Sessizlik ortasında gezindim kederlice.

...



Geçtikçe bembeyaz gezinenler üçer beşer;

Bildim ki âhiret denilen yerdedir beşer

...

Naklettiğim gibiydi bu rüyâda gördüğüm

Rü'yâ bu. Yoksa başka bir âlem midir ölüm?

( O Taraf, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.104-105)

Bazen de filozofça bir yaklaşımla ölümü benimser. Şiirde “peyzaj ve müzik” gidip gelir. Tabiatın içinde insan kendi gerçeğini arar. Şiirde anneyi insanı sarıp sarmalayan sevgisi ve şefkati ayrıca güzelliği ile toprağın sıfatı olarak belirtir:

Şafaktan önce uyandım, bahar odamdaydı.

Mayıs, çiçekleri etrâfa öyle bir yaydı

Ki varlığım büyülenmişti en derin haz'la

Cihanda lezzet alınmaz bu duygudan fazla.

Seven kadınla seven erkeğin visâli gibi,

Bütün saâdet olan mevsimin bu hâli gibi,

Sürekli sevgiyi duydukça anne toprak'tan.

İçimde korku nedir kalmıyor yok olmaktan.

Hayâtı râyiha sihriyle sindiren toprak,

Bugün ne semtine baksam, çiçek, çimen, yaprak!

İçinde râhata varmış yatan azîz ölüler

Demek ki böyle bahâr örtüsüyle örtülüler!

(Moda'da Mayıs, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.96,97)

Necip Fazıl Kısakürek'te de ölüm teması anne ile birleşen temalere aittir. Şairin özellikle ölüme açılma arzusunu anlatan şiirlerinde konumuzu aydınlatan dizeler buluruz.

Necip Fazıl'ın şiirlerinde annesinden gelen izler belirgindir. 1925'te basılan "Örümcek Ağı", 1928'de basılan "Kaldırımlar" adlı şiir kitaplarında şairin annesine yazdığı şiirlere rastlarız. Bu şiirlerinde şair, anne sevgisini annesine sığınmış, ölüme yaklaşmak temaları içinde işlemiştir.

Kısakürek, "Anneme" adlı şiirinde annesini düşünde görür ve bunun üzerine annesine dua eder. Alışılmamış bağdaştırmalarla belirtilen bu dua, şairin ölümü algılayışı ile birleşir. 1982 tarihli bu şiirde şairin ölüme yaklaştığını hissedışı açıkça görülür. "Artık vâdeler tamam" ifadesi ile ölüme yaklaştığını belirten şair, ölüme yaklaştığını annesinin düşüne girmesi ile belirginleştirir. Şair, bu kısa şiirinde "anne" "düş" "dua" "mezar" "vâde" sözcüklerinin birbirini tamamladığı bir tablo oluştururken, olgun üslubu ile dikkati çeker.

Anne girdin düşüme!

Yorganın olsun duam,

Mezarında üşüme!

Anlamam, anlatamam;

Düşen düştü peşime,

Artık vâdeler tamam...

(Anneme, *Çile*, s.323)

Kısakürek'in ilk şiirlerindeki özlem, daha çok aile üyelerine duyduğu özlemdir. Bu özlem “Anneme Mektup” “Anneciğim” “Ağlayan Çocuk” adlı şiirlerinde özellikle annesine ve ölen kız kardeşine yöneliktir.

“Ağlayan Çocuklar” adlı şiirde annesizliğin acısını işler:

Kafesli evlerde ağlar çocuklar,  
Odalarda akşam olurken henüz.  
O zaman gözümün önünde parlar,  
Buruşuk buruşuk, ağlayan bir yüz.

Ne vakit karanlık kaplarsa bir yeri,  
Başlar çocukların büyük kederi;  
Bakınır korkuyla dolu gözleri;  
Ya artık bir daha olmazsa gündüz?

Gittikçe kesilir derken sedalar,  
Gece bir siyah el gözümü bağlar;  
Duyarım, içime sığınmış, ağlar,  
Bir ufacık çocuk, bir küçük öksüz...

(Ağlayan Çocuklar, *Çile*, S.305)

Ölüm düşüncesi, şairin küçüklüğünden beri aklını kurcalayan bir konudur. Bu kurcalama, şairin yaşadığı aile dramları ile ilgilidir. Dedesi ve küçük yaşta ölen kızkardeşi onu ölümlle ilk kez yüzleştirmiştir.

Başım çığlıklı çocuk, onu nasıl avutsam?

Ne yapsam da ölümü bir saatçik unutsam

(Nasıl, *Çile* s.141)

Ancak daha sonra şair ölüm korkusunu aşar ve şaire göre ölüm, ölümsüz gerçeğin kendisi olur. İlk dönem şiirlerindeki ölüm, anneye özlem duyguları 1930’lu yıllardan sonra daha derin ve geniş boyut kazanır. Dünyevî özlem duyguları yerini sonsuzluğa ulaşabilecek güce bırakır.

Şair annesini, büyük bir konağın hor görülen gelini ve kocasından ilgi görmeyen bir kadın olarak tanıtır. Kısakürek’in çilekeş annesinin yalnızlığı ve çocuğu için katlandığı sıkıntılar, şiirlerine de yansıyan bir dert olarak belirir. Şair, *Anneciğim* adlı eserinde bu bakımdan annesinin öleceğinden endişelenir:

Ak saçlı başını alıp eline,

Kara hüyalara dal anneciğim!

O titrek kalbini bahtın yeline,

Bir ince tüy gibi sal anneciğim!

Sanma bir gün geçer bu karanlıklar,

Gecenin ardında yine gece var;

Çocuklar hıçkırır, anneler ağlar,

Yaşlı gözlerinle kal anneciğim!

(*Anneciğim, Çile, s.322*)

Şair, çocukluğun ait izleri taşıyan bu şiirinde “kış” ve “yolculuk” ile ölümü sembolize eder. Anne, şiirde ölüm söz konusu olduğunda “Beni de beraber al anneciğim” diyerek belirtilen sığınılacak şefkatli kucaktır. Bu şiirde Kısakürek’te

daha sonra göreceğimiz biçimde ölümü algılayış görülmez. Şairin genel anlamda ölümü anlama çabası ile kendi ölümünü dramatize etme çabası bir aradadır. Bu bağlamda anne ölüm konusunda sığınak olarak imlenir.

Gözlerinde aksi bir derin hiçin,  
 Kanadın yayılmış, çırpınmak için;  
 Bu kış yolculuk var, diyorsa için,  
 Beni de beraber al anneciğim!..

Şairin “Anneme Mektup” adlı şiirinde ölüm korkusu ile gurbet temalarını birleştirdiğini görürüz. 1030’dan önce yazdığı şiirlerde ölüm dinî boyutta değildir. “Yüzünü görmeden ölürsem diye/ Üzülmekteyim ben, üzülmekteyim” derken şair, gurbette öleceği endişesini taşır. Annesini görmeden ölürse diye korkmakta ve üzülmektedir.

Ben bu gurbet ile düştüm düşeli,  
 Her gün biraz daha süzülmekteyim.  
 Her gece, içine mermer döşeli,  
 Bir soğuk yatakta büzülmekteyim.

( Anneme Mektup, *Çile*, s.224)

Necip Fazıl’ın öğrenimi için gittiği Paris’teki yalnızlığını dile getirdiği bu şiirler, bireysel sıkıntılarını da anlatır. “Bireysel ruh hallerinin, kendine karşın, dışa açılmaları olarak niteleyebileceğimiz bu şiirlerde en belirgin tema ölüm düşüncesidir.”<sup>91</sup>

Böylece bir lâhza kaldığım zaman,  
Geceyi koynuma aldığım zaman,  
Gözlerim kapanıp daldığım zaman,  
Gözlerim kapanıp daldığım zaman,  
Yeniden yollara düzülmekteyim.

Son günüm yaklaştı görünesiye,  
Kalmadı bir adım yol ileriye:  
Yüzünü görmeden ölürsem diye,  
Üzülmekteyim ben, üzülmekteyim.

(1924)

Anneme Mektup adlı şiirde şairin içe dönük yapısına uygun olarak şair uzakta iken anne sevgisini düşündüğü ve bilinçaltının şaire söylettiği dizeler olarak algılanabilir. Şairin sanatının ilk dönem ürünleri olan bu şiirlerdeki benzetmeler, sonraki yılların güçlü ifadelerinin ipuçlarını verir.

Bu bağlamda Kısakürek'in şiirlerinde “gurbet” ile “anne” birlikte yer alır. “Gurbet” adlı şiirde gurbeti kişileştirir, annesi ile arasında özdeşim kurar:

Gül büyütenlere mahsus hevesle,  
 Renk renk dertlerimi gözümde besle!  
 Yalnız, annem gibi, o ılık sesle,  
 İçimde dövünüp ağlama gurbet!..

(1923)

(Gurbet, *Çile*, s.230)

Kısakürek, “Aynadaki Hayalime” adlı şiirde yalnızlığın etkisi ile annesini konuşTURUR. Anne şefkati “öz yurdunda bir sürgün” şairin tesellisidir. Kendini psikolojik açıdan çözümlleyen şair, annesini konuşTURARAK yalnızlığını yoğun biçimde dile getirir. Aslında kendi kendini teselli edemeyen şair, bu yalnızlık duygusunun ölümle bir tutarak şiiri umutsuz ve karamsar bir havada bitirir:

Akmayan yaşlarla sıcak yüzün;  
 Yavrum bugün seni pek ölgün gördüm.  
 Gözünde bir küçük noktadır hüzn,  
 Neş'eni ne bugün, ne de dün gördüm.  
 Eğri dallar gibi kalsiz yorgunsun,

Birikmiş suların daha durgunsun,  
 Görünmez bıçakla içten vurgunsun,  
 Seni öz yurdunda bir sürgün gördüm.

Geçti bir cenaze peşinde ömrün;  
 Bilemem, vardığın neresi, bugün?  
 Hergün yürüdüğün kadar yürüdün,  
 Arkasından kendi ölünün; gördüm...

(1926)

(Aynadaki Hayalime, *Çile*, s.275)

Şairin şiirlerinde “daüssıla-yurt özlemi” diyerek belirttiği duygularını anlattığı şiirlerde anne yine karşımıza çıkar. Anne, şairin özlemini duyduğu manevî âlemi anlatırken yine hayatının en değerli kişilerinden annesini beraberinde belirtir. Şairin özlemini duyduğu yer, manevî bir âlemdir. Anne de manevî bir kişi olarak bu tablonun bir parçasıdır. Şair kendini bu manevî âleme, bu diyara ait görür. Buradaki yolculuklar, ölümü simgeler.

Özellikle 1930’lu yıllardan sonra şairin ölüme duyduğu özlem, sonsuzluğa ulaşabilme bağlamında metafizik ve dinsel bir boyuta döner. Artık, değişik anlamlar kazanan bu derinlikli düşüncelerde sonsuzluğa karşı duyduğu özlem, Tanrı’nın sonsuz varlığında kaybolma özlemidir. Ayrıca Necip Fazıl’da bu sonsuzluk kavramı mistik bağlamda yani ölümün bir son olmadığı düşüncesi ile birlikte ele alınmalıdır. Çünkü insanlar İslâm dinine göre öldükten sonra tekrar dirileceğine inanır. Bu bakımdan şaire göre ölüm sonsuz yaşama adım atmaktır. Şairin bir eğlenti, maddî bir mutluluk ve rahat bir yaşam olarak gördüğü dünya hayatını değil sonsuz gördüğü



ebedî hayatı arzular. Bu bakımdan şair çoğu zaman maddî dünyanın değersizliğini vurgulayarak onu küçümser. Elbette bu hayat kavuşmak da çileli bir süreçtir, bir anlamda işkence çeker şair. Anne de şairin bu çileli süreçte ölüm ve yaşam arasındaki çizgiyle bağdaştırdığı önemli bir ayrıntıdır.

Her gün elim tokmakta,

Bir ân irkiliyorum:

Annem belki yatakta,

Annem belki toprakta.

Gün bitiyor şafakta:

Biliyor, biliyorum:

Tabut gıcırdamakta

Ve hevesler damakta...

(1932)

(Vehim, Çile, s.216)

Görüldüğü gibi ölüm teması anne temasının yer aldığı ilk gençlik yıllarında bunalım çizgisinde ifade edilirken daha sonraki yıllarda dolaylı ya da dolaysız yollardan Necip Fazıl'ın mistizmini oluşturmaya başlamıştır.

Ulus ve ülke sevgisini aşırı bir duyarlılık ve kararlı bir söyleyişle dile getiren ve ülküleştiren sanatçı Arif Nihat Asya, şiirlerinde yoğun bir şekilde anne temasına da işlemiştir. Belirgin bir şekilde annenin şiirlerine yansımış, sanatçının çok küçük yaştan itibaren annesinden uzak kalışı ve neredeyse tüm yaşamını etkileyen annesini özleyişi ile ilgilidir. Arif Nihat yedi günlükken babasını kaybetmiştir. 4 yaşındayken

annesi evlenmiş başka bir ülkeye gitmiştir. Dedesi Asya'nın annesine verilmesine engel olmuştur. Şair, annesiz babasız ve türlü sıkıntılar içinde büyümüştür. Bütün ömrü boyunca yetimliğin ve öksüzlüğün acısını çekmiştir. Hatta Asya'nın eşi Servet Hanım, şairin yaşamındaki hassasiyetlerin temelini annesiz büyümesinde görmüştür:

*“Ben Arif’in aşırı hassasiyetini, aşırı alınganlıklarını yetim büyümesine ve 43 yaşına kadar anne yüzü görmemesine bağlıyorum.”*<sup>92</sup>

Arif Nihat Asya, annesinden ayrı kalışına, şiirlerinden de izlediğimiz kadarıyla annesini bu ayrılıştan zaman zaman sorumlu tutmasına rağmen hayatın anlamını ve ölümü düşündüğünde yine annesini anar.

Arif Nihat Asya hayatı anlamlandırırken anneyi güçlü bir unsur olarak kullandığı gibi genel anlamda ölümü ve kendi ölümünü anlamlandırırken de anneyi öne çıkarmıştır.

Anne, şaire göre temizliğin, saflığın, erdemli değerlerin sembolüdür. “Anne II” adlı şiirde ölmüş annesini bu özelliklerle öne çıkarmış, güzel dualarla minnetini dile getirmiştir. Şair, bu şiirinde yaşanan ortama, insanlara güvensizliğe de değinir. Anne bu şiirde güven ve huzur veren kimliğiyle dile getirilmiştir:

Mesu'ûd uyu, nûr içinde yat, anneciğim..

Sensin yine üstümde kanat anneciğim..

Ardınca ne şâhâne göğüsler tanıdım;

Lâkin ne süt var, ne tad anneciğim

(Anne II, *Bütün Eserleri Şiirler*: 6, s. 22)

---

92- Yavuz Bülent Bakiler, *a.g.e.*, s. 32.

Asya, Anne II adlı şiirde annesine verdiği değeri, yüklediği anlamı “Vasiyet” adlı şiirinde de yineler. Bu şiirde şair, hayata en çok değer verdiği unsurları sıralar. Annesine kattığı kutsal anlam bu şiirde de karşımızdadır. Bu dünyadan ayrılırken annesini görmeyi arzular. Anne temalı şiirlerinde belirttiği gibi anne, sevgisi ve şefkatiyle en yüce varlıktır onun için. Annesiz geçen günlerini unutmak istercesine annesine hayatının başında olduğu gibi yanına ister.

Asya, iyiliğe, dürüstlüğe, yurt ve ülke sevgisine verdiği önemin yanında anne sevgisini dile getirerek vasiyetini yazar:

Derin kazın, geniş tutun;

Sağlam olsun muhkem olsun!

Bırakın: yine üstümü

Örtecek el, annem olsun!

...

Şu dünyada iyiliği

İncitmedi fiskem olsun;

Yalanımı bulamazlar

Ki alnımda lekem olsun.

Kitabımın yaprakları

Yuvam, yurdum, ülkem olsun!

Ben de han'ım, ben de sultan...

Veliahdım, gölgem olsun!

(Vasiyet, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4*, s. 21)

Arif Nihat'ın "Vasiyet" adlı şiirine yansıyan değer yargılarının başında anne sevgisi gelir. Son yolculuğunda onu karşılayacak kişinin annesi olmasını istemesi şairin annesinde dokunulmamış, saf ve temiz kalan duyguları bulmasındandır. Şair "Yılan" adlı şiirde dünyadaki yalanlara ve kötülöklere karşıt annenin saflığını ve temizliğini öne çıkarır. Şiirde anne karnının korunaklı, yalıtılmış, tüm olumsuzluklardan arınmış yönü vurgulanırken hayat ve insanlık olumsuzlanır. Dört dizeden oluşan bu kısa şiirde özdeyiş niteliğindeki dizeler ana düşünceyi verir. Yılan sözcüğünün yarattığı çağrışımla insanların kötölükleri somutlaştırılır. Doğumla birlikte dünya ile tanışma kötölükleri de beraberinde getirecektir. Bu bağlamda "ana" "iyilik, kötölüklerinden arınmışlık, temizlik ve saflık" belirten duygu değeriyle öne çıkar:

Dünyâda yılan ışığıdır ışığımız...

Aylarca, derinlerinde sakladığımız,

İnsan diye beslemişti karnında bizi;

Doğduk... anamızda kaldı insanlığımız!

(Yılan, *Bütün Eserleri Şiirler: , s. 233*)

Doğumla beraber başlayan kirlenmişliği, dünyadaki kötölükleri yine Habil'le Kabil adlı şiirde de değinen şair, Havva Ana ile dünyanın ve hayatın başından beri aynı düzende olduğunu imler:

Geçmişe dalarak, Havvâ Ana'nın

Oğlu diye düşünürüm kendimi...

Derim, ki: “Gerçekten, ondan doğsaydım

Hâbil mi olurdu, yoksa Kaabil mi?

(Habil'le Kabil, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4*, s.159)

Anne, “Yılan” adlı şiirdeki duygu değerini taşımasından dolayıdır ki Arif Nihat'ın şiirlerinde kutsiyet taşır. Bu bakımdan Asya, anne'nin sütünü helal etmesini sıkça diler:

İki varlık bir kadehe doldurmuş:

İçer bir birinin gönlünü bugün!

Ağlama ey garip ana, ağlama...

Helâl et, helâl et südünü bugün!

(Düğün, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4*, s.69)

Arif Nihat'ın ölüm temasını işlediği şiirlerinden “Misafir”de ölüm, bir kadın kılığında betimlenir. Bir misafir olarak gelen kadın, gaipten haberler verecek münzevi havayı okşayacaktır. Şair bu belirsiz kadının kim olduğunu bilmemektedir. Gelenin yabancı bir kız mı yoksa annesi mi olduğunu kestiremez. Şiirde “O geldi baktı ki artık ölmüşüm/ Uzun saçlarını göğsüme serdi.” dizeleriyle yanına gelen o belirsiz kadının ölümünü haber verdiğini belirtirken şairin annesinin ölüm anında bile yanında olmasını istediği görülür. Yabancı bir kız ile annesini ayırt edemeyişini de annesinden uzun yıllar ayrı kalmaktan dolayı yabancılaşma vurgulanır. Tüm bu yabancılaşma rağmen şair, “Göklerden yetişen bir melek” olarak gördüğü bu kadının “yabancı olsa da yolcu kovulamayacağını”, “Esasen bir kadının yabancı olamayacağı”

belirtilerek ölüm fikri güzel hale getirilir. “Hatları çoğalmış, engin alnına” ölüm soğuk busesini koyunca o kadın –annesi- uzun saçlarını göğsüne dayayarak öldüğünü- şefkatli bir yaklaşımla- kanıtlayacaktır.

Bu akşam yolların mehtabı var mı;

Geceler bana bir yolcu gönderdi.

Vururken misafir tozlu kapımı

O , kendiliğinden açılıverdi.

Bildim ki gaipten haber verecek

Münzevî havamı okşayan etek.

Kalbimi vermeden bir ihtirasa

Yavaşça seslenip sordum geceye;

“Gelen kim? Yabancı bir kız mı; yoksa

Rüyama annem mi giriyor?” diye.

Soğuyan alnımda görmüş gurubu..

Göklerden yetişen bir melekti bu

Yabancı olsa da yolcu kovulmaz,

Esasen bir kadın yabancı olmaz!

...

Dağıldı odamda fani kaderim,

Kadın ne bilmeyen ıssız minderim

Bu gece rüyalar görecektir.

Cennetin kızımı, engin yanıma...

Hatları çoğalmış, engin alnıma

Soğuk busesini koyunca ölüm

O geldi baktı ki artık ölmüşüm,

Uzun saçlarını göğsüme serdi.

(Misafir, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4, s.230*)

Cumhuriyet Döneminde, şiirlerinde anne teması ile ölümü birleştiren şairlerimizin başında gelen Ziya Osman Saba için riyasız bir insan olarak tanımladığı annesinin ölümü nendi ile ilk kalem denemeleri de başlamıştır. Ailenin kutsallığı, sevgi, şefkat ve hoşgörünün yüceliği içinde hep “huzurlu” bir hayatın ayrılmaz parçası olan “anne” teması, Ziya Osman Saba’nın şiirlerinde anne sıcaklığını özleyişin etkisiyle ölüm hiç de korkulacak bir son olmamıştır. Saba, ölümü bile annesine, babasına ve sevdiklerine kavuşmak olarak algılar. Ölüm ve yaşam zıtlığını, bütün bir ömrü özetlediği şiirlerinde her şeye rağmen huzuru ve nefes alıp vermenin mutluluğunu anlatırken ölüm temasının anne ile birleştiği şiirlerinde “ömrün bilançosu”nu çıkarmayı başarır.

Kişiliği ile özdeşleşen şiirlerinden çıkarılacağı gibi annesi, şairi derinden etkilemiştir. Saba'nın 8 yaşındayken annesini kaybetmesi, daha sonra da babasının ölümü hayatı boyunca şiirlerinde işleyeceği temaları belirlemiştir.

Türk Edebiyatının önemli sanatçılarından Saba'nın ilk kalem denemelerine de annesi, annesinin ölümü vesile olmuştur.

*“Annem Birinci Dünya Harbi mütarekesi sıralarında ölmüştü. Beni Galatasaray Lisesine (o zamanlar henüz Mektebi Sultanî) leylî olarak vermişlerdi. İlk yazım, bu mektebin ilk sınıflarında, annemin ölümüne dair bir yazı oldu. Onu yine annemin mezarını babamla beraber ziyaret edişimizi anlatan bir yazı takip etti. Bu nesirleri ve daha sonra yazdıklarımı siyah kaplı bir deftere geçirmiş, ilk sahifeye kırmızı- mavi kalemle, doğan mı batan mı olduğu pek anlaşılmasız bir güneş resmi yapmış ve korkunç bir Arapça hatası da işleyerek en başa, eserlerime verdiğim adı yazmıştım: Hissiyatlarım.”*<sup>93</sup>

Saba'nın şiirlerinde anne ve babanın sevgide eş, birbirini bütünleyen unsurlar olduğunu da görürüz. Saba için aile, bu çok sevdiği iki insanın annesini ve babasının yanında oluşu ile anlam kazanır. Annesinin ölümü ile birlikte yaşadığı travmayı daha sonra lise yıllarında babasının ölümü ile yine yaşayacaktır. *“Galatasaray Lisesine yatılı verilen Ziya Osman'ın giderlerini askerî ataşe göreviyle Paris'te bulunan babası karşılıyordu. Ne var ki uzakta bulunan baba da bir süre sonra vefat edince Ziya Osman yalnız kaldı. Artık şiirleri vardı sığınacağı ve annesiyle babasının yerine koyduğu şiirlerindeki ölüm teması.”*<sup>94</sup>

---

93- Ziya Osman Saba ile Bir Konuşma, Varlık Dergisi, 1 Kasım 1951, Sayı:376, s.23.

94- Ali Abaday, İstanbul, Deniz Ve Vapurlar, K Dergisi, 7 Mart 2008, Sayı:75, s.12.



Ah, bütün sevdiklerim, bütün kaybettiklerim!

Neyi arayım, yerde kurt, göklerde yıldız mı?

Babam, annem, evimiz, bahçem, çitlembiklerim,

Sizler rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı? ...

(Sizleri Görüyorum, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.89)

En yakın arkadaşı Cahit Sıtkı'nın "baştanbaşa sıcak ve dokunaklı" dediği bu şiir için Ziya Osman Saba'ya Paris'ten yazdığı 2.5.1940 tarihli mektubunda şunları söyler:

*"...Merak etme Ziya'cığım, bu şiiri yazmakla hepsine kavuşmuş gibisin. Ve seni gidi kâfir seni; evimiz diyorsun da bahçeyi ve çitlembikleri inhisar altına alıyorsun. Ciddi söylüyorum, evimiz dedikten sonra, bahçem, çitlembiklerim demekle çocukluğun en doğru ve güzel köşelerinden birine ışık serpmişsin."*<sup>95</sup>

Saba, büyük bir özlemle andığı çocukluğunu, anne ve baba özlemini ölüm teması içinde aktaracaktır. Sanatçı ölümü güzelliklere en önemlisi de anne ve babasına kavuşma olarak görecektir.

Artık bütün insanlar bana yabancı, ırak,

Ölüleri kendime yakın duyuyorum!

Onlar beni anıyor: Oğlum! Kardeşim, yavrum.

Onların seslerini emmiş susuyor toprak.

(Kuyular, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s. 85)

---

95-Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, Varlık Yay., 2.Basım, İstanbul 2001.,s.66.

“Ölüler! Özlemez olur muyum dünyanızı,

Aranıza karışmış annem var, babam var.”

(Sevgiler, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.12)

Gerçekten de Behçet Necatî’ın Varlık dergisinin 448. Sayısında dediği gibi “ölümü, içinde küçükten beslediği için, hiç dehşete düşmeden, irkilmeden tam bir insan samimiyetiyle, özleyerek beklemiş tek şairimiz”<sup>96</sup> dir

Ölüler, ölüler her yerdesiniz!

Ne zaman aynaya baksam,

Görünüveriyor babam...

Bahçem, odam, sofam,

Nereye geçsem, nereye çıksam;

Hatıram!

Her yerde sizden bir eser.

(Ölüler *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.41)

Hayatı boyunca ölümü, ahreti, Tanrı’yı “kutsal bir emanet” olarak içinde yaşayan Saba, bu temaları şiirinde hep işlemiştir. Ölümü, ahreti bu kadar içtenlikle benimsemesinin sebebi de yine küçük yaşta annesini yitirmesidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle annesini yitirişi ona ölümü çok önceden sevdirmiştir.

---

96-Ziya Osman Saba’yı Anıyoruz, Yirmi Yıl Önce Yitirdiğimiz Unutulmaz Şair İçin Demişler Ki, Varlık Dergisi, Sayı:834, Mart 1977,s.6.

Ölüler bilebilsem gittiğiniz yeri,  
 Ruhum, muradına erecek;  
 Annem döşeğimi serecek,  
 Toprağınız toprağım,  
 Aranızda yatacağım.(Ölüler)

Ölümü seviş, ölümü arzulayış bir ermiş edasıyla yazdığı şiirlerinde korkusuzca dile getirmiştir. Toprakta yatan annesine özlemi, şairin ölümü algılayış biçiminde etkili olmuştur.

Duyayım: Gece, gündüz, hayat, ölüm iç içe,  
 Dallara konan karga, camımı vuran serçe,  
 Toprakta yatan annem, eli dizimde karım.

(Toprağım, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.53)

Şair, ölmüş olan annesinin ve diğer yakınlarının onu beklediğine inanarak arzusunu dile getirir:

Bir tabutun içinde sır vermeden gidenler,  
 Orda beyaz taşlarla yıllardır beni bekler,  
 Benim de gözlerime yakın olsun toprağım.

(Toprağım, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.53)

Ölümü tevekkülle karşılayan Saba, ölümü andığı şiirlerinde annesini ve babasını da anar:

Ha üç gün önce, ha beş gün sonra.

Geldiğin gibi gidişin

Nereye gittiyse anan, baban,

Peşinden kardeşin.

Ölümü korkutucu bir son olarak görmeyen Saba, ölen annesinin de güzel bir bahçe içinde bir ağaç altında bir “cennet” tasarımıyla onu beklediğini anlatır. Rabbim adlı şiirdeki duygular için Cahit Sıtkı “Yahya Kemal’in ‘Rindlerin Ölümü çıktığı zaman, Yahya Kemal, insana ölümü sevdireyor demişlerdi. Aynı şeyi senin şiirin için tekrar etmek daha yerinde olur sanıyorum.” demiştir.<sup>97</sup>

Ben artık korkmuyorum, her şeyde bir hikmet var

Gecenin sonu seher, kışın sonunda bahar.

Belki de bir bahçeyi müjdeliyor şu duvar,

Birer ağaç altında sevgilimiz, annemiz.

Gece değmemiş sema, dalga bilmeyen deniz,

En güzel, en bahtiyar, en aydınlık, en temiz

Ümitler içindeyim, çok şükür öleceğiz.

(Rabbim, Nihayet Sana, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.51)

---

97- Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, Varlık Yay., 2.Basım, İstanbul 2001, s.88.

Anne temasının ölüm temasıyla birleştiği diğer bir şiiri de “Ahret”tir. Şiirlerinde defalarca dile getirdiği ölümden sonra sevdiklerine özellikle de çocukluğunda kaybettiği annesine kavuşma en belirgin bu şiirin son bölümünde anlatılmıştır. Yaşı kaç olursa olsun annesini çocukken kaybetmenin izleri silinmemiştir Ziya Osman’da.

Bir el gözlerimdeki perdeyi sıyrarak.

Onları bulacağım... Ve annem şaşırarak:

“Oğlum! Ne kadar da büyümüş ben görmeyeli”

(Ahret, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.48)

Şair kendi annesine kavuşma anını böyle belirtirken anneler konusunda genellemelere de gider:

Her anne evladını basmış artık bağrına.

Yarab! Merhametinin ulaştık diyarına

(Kavuşmalar, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s. 75)

Saba’nın şiirlerinde annesinin, babasının, dostlarının, sevdiklerini hayali sıkça karşımıza çıkar. “Ben yirmi dört saati ile onun kadar şair bir başka insana az rastladım. Sanki yaşamıyordu da yaşadığını hayal ediyordu.”<sup>98</sup> diyen Haldun Taner’i şu dizeler haklı çıkarır:

---

98-Ziya Osman Saba’yı Anıyoruz, Yirmi Yıl Önce Yitirdiğimiz Unutulmaz Şair İçin Demişler Ki, Varlık Dergisi, Sayı:834, Mart 1977,s.7.

O mesut hayal ÷lkede,  
 Yeşillikte, serinlikte, gölgede  
 Gene aramızdaymış Ata'm,  
 Belki annemle babam,  
 Kardeşim Cahit Sıtkı,  
 Ah o yaşamının tadı!

(Hayal Ülke, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.136)

Yakın arkadaşlarından Cevdet Kudret'in ve kendisinin de şiirinde belirttiği gibi "Ahirette anasına, babasına, sevdiklerine kavuşmayı dileyen" Saba'nın, *Toprağım* adlı bu şiirinin ilk bölümünde yazdığı

"Ne kadar istiyorum, akşamlayın, ezanda,  
 Eski bir evde olmak, orda Eyüp Sultan'da;  
 Bir yanda ölmüşlerim, bir yanda kalanlarım."

sözlerindeki hayali, bir anlamda gerçek olmuştur. Çünkü şairin mezarı, annesinin mezarının hemen yanı başındadır.

"Toprağım" ve "İstanbul" adlı şiirinde, Saba, annesinin mezarının bulunduğu yeri "evi" gibi algılar. Şair "İstanbul" adlı şiirinde annesinin mezarının bulunduğu Eyüpsultan Mezarlığından şöyle söz etmiştir:

Benim de sayılmaz mı oralar?  
 Elimi tutar gibi iki yanımdan,

Babamın yattığı Küçüksü,

Anamın toprağı Eyüpsultan

( İstanbul, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.130)

“Bütün Saadetler Mümkündür” adlı şiirinde belirttiğı gibi ölmüş annesi ve babası ile buluşmuştur.

Mümkündür bütün mucizeler...

Ana, baba, evlat, bütün kaybolanlar...

Ebedî bir sabahta buluşmamız bir daha.

(Bütün Saadetler Mümkündür, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s. 56)

Gülten Akın da ölüm teması ile anne temasını “yaşamı yakalama, belleğe geçirme, bellektekini ayıklayıp düzenleyerek bir anlatım biçimine dönüştürme” eylemine uygun olarak yan yana getirir. Ancak ölüm ile annenin kesişmesi Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ziya Osman, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz gibi bireysel bir duygunun ürünü olarak karşımıza çıkmaz. Bu bağlamda Akın’ın anne ile ölümü ele alışı ancak toplumsal içerikli şiirlerinde görülen Ataol Behramoğlu yaklaşımına denk düşer.

Gülten Akın, inceleyeceğimiz “Her Şey Ölümün” adlı şiirinde “ölüm” temasını, toplumun kadın erkek ayrımına değinerek toplumsal dokuyu yansıttığı dizelerle birlikte acı ile baş başa kalan edilginleştirilmiş annenin dramı için bir araç-olgu olarak vermiştir.

Şair anne ile ölüm temasının birleştiğı “ Her Şey Ölümün” adlı şiirde hayata galip gelen ölümün gücünü anlatır. Bir ölüm haberi ile – ki bu ölüm haberi aileden babayı çağırıştırır- şaşırın annenin çığılığı betimlenir. Ancak en acılı anda bile annenin metanetini koruması gerektiğı hissettirilir. Şiirde acının büyüklüğü annenin

çığığını annenin “oyunun en tatlı yerinde dünya sesinin durdurabilecek büyüklükte olması” sözleriyle vurgulanır. Ancak annenin acısını çocuk duymamalıdır.

“Her Şey Ölümün” adlı şiirde çocuk, ölümün zıddı olarak öne çıkar:

Erkek oluşuyla o bizi burada  
 Yepyeni bilenmiş silaha düşkün  
 Kırmızı bir deniz yüzdük gecede  
 Bir de uyandık ki her şey ölümün

Dağa gider gamsız gözlerimizle  
 Gülme koştururduk, tavşan tutardık  
 Anneydi en tatlı yerinde oyunun  
 Bağırıp durduran dünya sesini  
 -ölüm mü denildi, çocuk bilmesin

( Her Şey Ölümün, Kırmızı Karanfil, s. 102)

Şair, yaşı belirsiz kısa sürmüş yaşama veda eden çocuğun dilinden yazdığı “Çocuğun Ölümü” adlı şiirde, bir annenin çocuğunun ölümü karşısındaki duygularını, ölmekte olan küçük bir çocuğun bakış açısından verir.

Şair, şiirin ilk dördlüğünde çocuğun ölürken gördüklerini, bir rüya tasarımıyla verir. Alev sarısı rüyalar ateşli bir hastalığı çağırıştırır. Pul pul dönen, uçan şekiller çocuğun yaşama veda ederken gördükleridir.

“Alev sarısı rüyalar içindeyim

Koymayın ellerimi gecelerden yana



Pul pul dönüyor şekiller pul pul

Şekiller... Uçan uçana

Bir annenin çocuğunu kaybedişini konu alan şiirde Gülten Akın, çocuğun kısa süreli ömrünü, kısa süreli misafirliğe benzetir. Yiten çocuk ile özdeşleşen doğadaki yavru kuşlar, tomurcuklar küçük yaştaki çocuğun durumunu tamamlar.

Alışmak ister toprağa sükûna

Sallama beni sallama beşik

Yavru kuşlar tomurcuklar için

Buncağız mı sürer misafirlik

Yitirilmiş çocuğun ardından annenin ve dünyaya veda eden çocuğun acı içindeki durumu verilirken zıtlıklardan yararlanılmış, gözlerin akşamüstü esmer aydınlığı taşıdığı ve bu gözlerin ağırlaştığı; dudağın rengini meyvelere teslim ederek artık bir canlılık taşımadığı belirtilerek annenin ve çocuğun artık gülememesinin de sebebi sunulmuştur.

Esmer aydınlığında ağır

Bir akşamüstü gözlerim

Meyveler almış rengini dudağımın

Söyleyin söyleyin gülebilir miyim

Çocuğun dilinden yaşamın seyri çizilir. Unutulmuş bir gizli karşı çıkışın da hissedildiği şiirde ölümlle beraber anneden ayrılışın acısı sezdirilerek şiir sonlanır.

Uyutamaz beni ninniler şimdi

Ve gürültüler uyandıramaz

Her şey sessiz

Her şey dümdüz olsa ne gezer

Saçlarım asi, hâlâ yaramaz

Giderim gitmesine lâkin

Oyuncaklarım kimin olacak

Beş vakit tuttuğu anneciğimin

Kollarım kimin, parmaklarım kimin olacak

(Çocuğun Ölümü, *Kırmızı Karanfil* s. 28)

“Çocuğun Ölümü” adlı şiirde anne bir güven ve sevgi ortamının kurucusu olarak imlenir.

Sezai Karakoç da ölümü çocuğu ölen bir annenin dramı bağlamında ele almıştır. Karakoç'ta “ölüm” aile üyelerinin, anne ve çocuğun arasındaki güçlü sevgi bağını ortaya çıkaran bir olay olarak belirir.

Karakoç, bir annenin çocuğunu ya da bir çocuğun annesini kaybetmesindeki trajediyi “Körfez” adlı şiir kitabında bulunan “Anneler ve Çocuklar” başlıklı şiirinde işler. Anne ve çocuğun birbirleri için hayat kaynağı olduğu düşünüldüğünde şiirin

imgeleri de çözüldür. Annesi ölen kendini yalnız hisseder; çocuğu ölen annenin hayatı kararır; herkesten kaçış başlar, büyük ve amansız bir yalnızlık hüküm sürer.

Anne öldü mü çocuk  
Bahçenin en yalnız köşesinde  
Elinde siyah bir çubuk  
Ağzında küçük bir leke

Çocuk öldü mü güneş  
Simsiyah görünür gözüne  
Elinde bir ip nereye  
Bilmez bağlayacağını anne

Kaçar herkesten  
Durmaz bir yerde  
Anne ölünce çocuk  
Çocuk ölünce anne

(1958, Yaz)

(Anneler ve Çocuklar, *Gün Doğmadan*, s. 91)

Karakoç, annenin çocuğunu kaybetme telaşını, çocuğunu kaybeden annenin dağılışını Hızır ile Kırk Saat adlı şiir kitabında 22. başlık altında da anlatır. Annenin

içi, çocuğunun hastalığından duyduğu endişe sebebiyle bir incir yaprağının büzülüşüne benzetilir:

Ama birden karşınıza çıkan

İçinizi bir incir yaprağı gibi büzen

O kardeşteki göz ağrısı

Anne telaşı

Çocuğa dönüp çaresiz duran

Size dönüp umutla ışıyan

Siz ki bir doktordan öte iyi ediciydiniz

Dağlardan inmiş bir göz iyileştiricisiydiniz

(22. Gün Doğmadan, s. 221-222)

Karakoç şirin devamında annenin çocuğunu kaybetme telaşını, bu amansız acıyı bir martının çırpınışına, boğulmuş bir kuşa benzetir. Şair, annenin çocuğunun ölümü karşısında, çırpınırken ölümün ötesini görecektedir kadar boyut değiştirdiğini, annelik güdüsünün ağır bastığını vurgular:

Bir balık görürünce nasıl çırpınırsa bir martı

Gün batınca nasıl çırpınırsa

Boğulmuş bir kuş gibi

Bir deniz

Çocuğu ölünce öyle çırpınır bir anne

Annesi ölünce öyle çırpınır

Çırpın çırpın ki belki görürsün ölümünden ötesini

Karakoç “Balkon” adlı şiirde yoğun imgelerle ve alışılmamış bağdaştırmalarla annenin çocuğunu esirgeyen, koruyan yönünü de ortaya çıkarır. Şiirde gündelik yaşamdaki manzaralar, edebiyat gerçekliğinde şairin hayal gücünün yansımaları olarak belirir. Karakoç, “Körfez” adlı şiir kitabında yer alan bu şiirinde evlerin balkonlarını içsel yankılarını bütünleştirerek ölüm teması etrafında verir. Balkonları ölümün cesur körfezine benzeten şair, birinci dördlükte çocuğun buradan düşerek ölmesini izletir okuyucuya. Çocukların gülüşlerinin kaybolması, elleri balkon demirlerindeki annelerin telaşı ve yoğun acısı bir hikâye kesiti gibi verilir. Bu şiirin birinci dördlüğünde annenin çaresizliği bu kesin kazandırdığı izlenimle seyredilir. Karakoç şiirin devamında balkonu ölümün imgesi olarak kullanmaya devam eder. Ancak bu kez günlük yaşamdaki kesitlerin yanında içsel yolculuk değişik tasarımlarla somutlaşır. Balkonun bir tabutu, çamaşırların kefeni, şezlongta uzananların ölümlere karşılık gösterilmesi yaratılan güçlü tasarımların öğeleridir. Şiirin sonunda ölümden uzaklaştırdığını düşündüğü balkonsuz evleri yapan mimarlara teşekkür eden şair değişen yaşam biçimlerine de böylece atıfta bulunur. Bir tabut kadar yer tutan balkonlar, artık bu balkonlarda oynamaya çalışan, sıkışmış çocuklar ölümden uzaklaşacaklar ancak biraz daha yaşamın dışında kalacaklardır:

Çocuk düşerse ölür çünkü balkon

Ölümün cesur körfezidir evlerde

Yüzünde son gülümseme kaybolurken çocukların

Anneler anneler elleri balkon demirinde

İçimde ve evlerde balkon

Bir tabut kadar yer tutar

Çamaşırlarınızı asarsınız hazır kefen

Şezlongunuza uzanın ölü

Gelecek zamanlarda

Ölüleri balkona gömecekler

İnsan rahat etmeyecek

Öldükten sonra da

Bana sormayın böyle nereye

Koşa koşa gidiyorum

Alnından öpmeğe gidiyorum

Evleri balkonsuz yapan mimarların

(1957, Yaz)

(Balkon, *Gün Doğmadan*, s.81)

Şair, başta anne olmak üzere aile bireylerinin aralarındaki bağlılığı da vurgular. Ölüm ya da başa gelen kötü olaylarda anne ve birbirine bağlı aile üyeleri bu olumsuzlukları derinden hisseder:

Bir lâmba yanıyor, hafif ve sarı;

Titriyor yıldırım düşmüş gibi yer.

Bekledi arzuyla karanlıkları

Anneler, babalar, erkek kardeşler.

Ta içinde duyar ani bir ağrı,

Bir hüznün şarkısı tutturur gider

Anneler, babalar, erkek kardeşler.

( II- Ölüm Ve Çerçeveler, *Gün Doğmadan*, s.20)

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde “anne” temasını ölüm ile bütünleştiren bir başka şair de Hilmi Yavuz’dur. Yavuz’un “Annem ve Akşam” adlı şiiri ölüm teması ile çocukluk yıllarına duyulan özlem ve anneye duyulan özlem bağlamında dile getirilmiştir.

Hilmi Yavuz’un “Annem ve Akşam” adlı şiirinde yalnızlığın ve geçen zamanın etkisiyle hissedilen hüznü şahit oluruz. Şiirde akşam, Ahmet Haşim’de de görüldüğü gibi ömrün son zamanlarının simgesidir.

Şiirde annenin ve yakınlarının kaybedilmesinden sonra hissedilen duygular yoğun biçimde verilmiştir.

Eserin en başında “akşam” ansızın içeri giren, beklenmeyen birine benzetilmiştir.

Bir kapı açıldı, ansızın, baktık:

akşam!.. kimse benzemez oldu kendine;

‘kimbilir ne kadar hüznü artık,

bir odadan ötekine geçmek bile...

( Annem ve Akşam, *Akşam Şiirleri*, s.10)

İstenmeyen biridir bu gelen ve çünkü bu gelenle beraber artık kimse kendine benzemez hale gelir. Şiirdeki ansızın kapının açılmasıyla gelen akşam, Akşam ve Hançer adlı şiirde de hüznü birleşen insanın üstüne çöken kaçınılmaz bir son olarak

ifade edilmiştir. Akşam ve Hançer adlı şiirde hüznü ve yalnızlığa sebep olan akşam , “Annem ve Akşam”şiirinde şairin annesini alacak ve yalnızlığın bir başka yönünü gösterecektir.

çöktü akşam, üstümüze yıkıldı  
vakittir, artık perdeyi indir!  
Atılacak eşyayım, öyle yığıldım  
Ve bildim ki insan hüznün içindir

(Akşam ve Hançer, *Akşam Şiirleri*, s.32)

Kapının ansızın açılması, bu beklenmeyen durum, bu yabancılaşma yalnızlığa, yalnızlık da iç acıtıcı bir hüznü sebep olacaktır. Bir odadan bir başka odaya geçmek bile hüznü vericidir. Çünkü odalarda artık kimse yoktur.

Bir kapı açıldı, ansızın, baktık:  
akşam!.. kimse benzemez oldu kendine;  
‘kimbilir ne kadar hüznü artık,  
bir odadan ötekine geçmek bile...

( Annem ve Akşam, *Akşam Şiirleri*, s.10)

Şiirde kişileştirilen akşam hayatın gündüzünün bitmekte olduğunun imidir. Yavuz, “Büyü’sün yaz!” adlı şiirinde de akşamdan söz ederken zamanın akışında gitmek için bu şiirde olduğu gibi gönülsüzdür.



“beni yazın ta içine çağırın

Gitsem mi? yoksa daha

erken

mi akşamın kovanında

anılar oğul verirken

(Büyü’sün, yaz!, *Erguvan Sözler*, s. 42)

Şair, şiirin ikinci dördlüğüne meydan okuyan bir ünlemlerle başlamıştır. “sen neysen o kadarsın, ey akşam!” Annesinin yakınlarını andığında içini çekmesi, andığı kişilerin ölmüş olduğunu çağırıştırılmaktadır. Bu iç çekiş bir ürküyü de beraberinde getirir. Bu ürkü “gül” imgesinin duygu değeriyle hem yumuşatılmış hem de şiire derinlik katılmıştır. Ancak gül imgesi ölümün civarda olmasının verdiği o ürkütücü durumu azaltmaz; aksine bir gülün koparılması hayatların da sona erişini sezdirir. Bu sezdiriş Hilmi Yavuz’un şiir dünyasında en çok yer eden duyguyu “hüznü” getirir okuyucunun aklına Çünkü kimi düşünse, neyi istese artık uzak kalmıştır şaire. Dördlüğün başındaki meydan okuma annesinin iç çekişindeki hüznü yok edememiştir. Bu meydan okuma, Annem ve Akşam’da dördlüğün sonunda hüznü bir avuntuya dönmüştür.

sen neysen o kadarsın, ey akşam!

annem içini çekiyor kimi ansa;

ürkü! biri ansızın bir gül koparsa;

şimdi uzak olandır neye ulaşsam...

Şairin Divan Edebiyatından etkilendiğini daha önce ifade etmiştik. Yavuz'un Divan şiirindeki mazmunları kendi sanatında modern bir şekilde kullandığını görürüz. Bu şiirde “gül” imgesinde olduğu gibi. Şair bizi “anne” ile “gül” arasında ilişki kurmaya yöneliyor. Gül güzeldir, sevilendir, narindir, aşkı sevgiyi anlatır. Şiirde

.. biri ansızın bir gül koparsa;

şimdi uzak olandır neye ulaşsam...

İfadelerinde gül, sevilen şeyleri, sevilen insanların sembolü olarak belirir. Şiirin sonraki dördlüğünde en sevilen insanlardan annesinin ölüme yaklaşması, ölümü anlatılacaktır. Böylece şaire göre bir gül daha koparılacaktır, annesine uzak olacaktır.

Şair, Uçuk Çocuk adlı şiirinde yazın güzelliğini güle bağlayarak güle düşkünlüğünü şöyle somutlaştırır:

yaz, bir gülün müridi

Hem çiğ hem pişmiş

(Uçuk Çocuk, *Erguvan Sözler*, s. 39)

Gül imgesi başka şiirlerde de karşımız çıkar. Bu şiirde olduğu gibi şair kelimelerle resmederken duyurma yolunu kullanır.

Yalnızlık bir tarihtir sen misin

Bir geçmişi sürüp giden ak turna?

Ya benden önceydi ya da çok sonra

Bir halk türküsüne gül olan sesin

( Yalnızlık bir tarihtir, *Gülün Ustası Yoktur*, s.33)

Yavuz'un "Annem ve Akşam" adlı bu şiirinin ikinci dördlüğündeki genel anlamdaki ürküntü üçüncü dördlükte özeleşmiştir. Çünkü şair annesinin hasta, solgun çehresini ölümün habercisi olarak belirtir. Böylece şair annesinin öleceği endişesi ile o ürkmeyi yaşar

âh, akşamdan bile ürküyor çocuk;

her yer alaca karanlık gurbet;

soldu annem, solarken *goblen* ve *tülbent*;

ve akşamın ucuna doğru yolculuk...

*"Gerçekte ölen insanın çocuğa yakınlığı, ilgi ve sevgi derecesine göre ölüm cocuğun dünyasını alt üst eder. Endişe, kaygı, korku, kızgınlık, öfke gibi duygulardan karmaşık bir duygu durumu yaratır. Kaybettiği anne ya da babasından biriyse, buna yalnız kalma, terk edilme duygusu da eklenecektir..."*<sup>99</sup>

Her çocukta olduğu gibi şiirden de anladığımız annenin ölümü güvensizliği getirir. Şair bu güvensizliği, yalnızlığı "her yer alaca karanlık gurbet" dizesiyle dile getirmiştir. Şiir şu duygulanmalarla devam eder: Annenin yitirilişi ile neşe, mutluluk da yitirilmiştir. Yalnızlık ve bir başınalık hiçbir şeyden tat alamayışın sebebi olur. İnsanı oyalayan, mutluluk ve neşe veren türküler bile anlamsızlaşır. İnsanlar birer birer çekildiğinde hayattan o türküler söylenmez olur. Şair bu durumu Annem ve Akşam'ın içinde yer verdiği türkü sözleriyle pekiştirir:

---

99-Ö zcan Köknel , *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, 1.Basım, Altın Kitaplar Yay., İstanbul 1990, s.69.

bir türkü söylendi, ‘neyin tadı var?  
 akşam bile bitti, kalmadı çünkü...’  
 çekildik, bir başına kaldı o türkü;  
 kapılar arkamızdan kapanmadılar.

Şair bu şiirinde sözcüklerin çağrışım değerlerinden yararlanır. “türkü” annenin yitirilmiş işe yakılan yalnızlık ağrılarına duyurur adeta. Kültürün taşıyıcısı türküler aynı zamanda insanların duygularının da aktarıcısıdır. Annenin türkü ile birlikte kullanıldığı bir başka şiir de dikkat çekicidir. Biz bu şiirde şairin kendi yaşamında belirttiği annesinin özelliklerine de ulaşabiliyoruz. “Sakin, sessiz bir anne” şairin duygularını anlatırken kullandığı en özgün imajlardan biri olur.

Beklerdim, aşklar birer türküydü!  
 Bir kızak sanki saplanmış kara;  
 Hiçbir şey kımıldamaz öylece dururdu  
 Annemsi bir sessizlik çökmüştü duvara

( Akşam ve Çocuk, Akşam Şiirleri, s. 18)

Annenin varlığını dolaylı yollarla bulduğumuz bu dizelerde bir bekleyiş içinde buluyoruz şairi. Öyle bir bekleyiş ki sessizlik her tarafa çökmüştür, duvarlara bile. Şair annesi ile sessizlik arasında bir benzerlik ilgisi kurmuştur. Anne sessizlik ile bütünleşmiştir. Annenin çocuğunu sarıp sarmalaması gibi sanki sessizlik ve bekleyişin durağanlığı da bir duvarın odayı sarmalaması ile özdeşleşiyor. Annemsi bir sessizlik çökmüştü duvara ifadesi şiiri derinleştiren imgelerin en özgünlerinden biri olarak çıkar karşımıza. Yavuz, imgeler aracılığıyla okuyucunun zihninde derin ve yaratıcı çağrışımlar oluşturur. Okurun duyuşsal sezgisel kabiliyetine yönelik

imgeler, Yavuz'un özgün nitelikte kullanımı ile şiirin etkileyicilik özelliğini artırma işlevini de yerine getirmiş olur

Böylece anne teması, Hilmi Yavuz'un şiirlerinde neredeyse sözcüklerle anlatılmış bir resme dönüşmüştür. Divan şiiri sanatlarından tenasüpü hatırlatan yaklaşımla annenin yanında “çocuk, hüznün, ürkü, gurbet, yolculuk; gül, türkü, kapı” sözcüklerinin anlam tamamlayıcısı olduğunu, resmin birer paçasını oluşturduğunu görüyoruz. Şair sanatındaki bu özelliği şu dizelerde şiir diliyle belirtmiştir:

Ürkek ayak sesiyle kış  
Geyikler çizen sesimdir  
Her kelime bir resimdir  
Sanki bakmaya asılmış

Ataol Behramoğlu'nun anne sevgisini yoğun olarak işlediği şiirlerden “Annem Yok Artık” “Uzaklaşan Seslerini Dinliyorum, Uzaklaşan Seslerini Hayatımın...” “Unuttum, Nasıldı Annemin Yüzü” “Annemin Mezarına Gittik” adlı şiirleri ölüm teması ile örtüşüktür. Bu şiirlerde anne sevgisi yanında onu kaybetmiş olmanın derin üzüntüsü, hayata ait değerlendirmelerle birlikte verilir. Bu şiirlerde anne sevgi ve şefkat kaynağıdır. Herkes için anne, güvenin simgesi, bir sığınak, biricik teselli kaynağıdır. Annenin ölümü ile kişinin unutuşla da yüz yüze gelmesi hayatın eleştirisi anlamında kullanılır. Hayatın akışı içinde değerlerin unutulup gitmekte olduğu siteimli biçimde vurgulanır.

Behramoğlu, annesi ve annesinin şiirlerine yansıması konusunda şunları söyler

*“Anne meselesi şu: Dört çocuklu bir aile düşünün. Ben altı yaşındayken benden küçük üç kardeş daha düşünün. Anneciğim ne yapsın;*

*ev kadınlığı bir taraftan bir taraftan Klasik Batı Müziği eğitimi almış müzikle uğraşiyor, keman çalıyor. Annem, içe kapalı, romantik bir kadındı.*

*Ben, 6-7 yaşında bir çocuk, üç küçük kardeşin ağabeyi, kardeşlerimle de ilgilenmek zorunda olan annem, benle çok ilgilenemez. Şiirlerimdeki anneye bağlılık, biraz küskünlük oralardan kaynaklanır muhtemelen. Bu belki benim şairliğimde de etkili olmuştur.*

*Annem, -Herkesin annesi öyledir- değerliydi, mahzun bir kadındı, aydıncı. Mutlu bir kadındı; ama mahzundu. Belki birçok Türk kadını gibi olabileceğini olamadı; muhteşem bir müzisyen olabilirdi, olamadı. Karsta konservatuvarı okumuş Shubert çalardı, duygulu bir insandı. Olabileceğini olamamış; onun getirdiği bir mahzunluk var, bu durum bizi etkilerdi.”<sup>100</sup>*

“Yazgı diye bir şey yok, içinde yaşadığımız bu toplum öldürdü annemi” dizesinin de sebebini böylece açıklar şair.

“Annem Yok Artık” adlı şiirde şair annesinin ölümünü, bundan duyduğu acıyı anlatırken zaman zaman çocukluk ve gençlik günlerine geri döner. Annesinin hayata kattığı anlamı, şairin hayatındaki yerini umutsuzluğu kovma çabası eşliğinde anlatır.

Şiirde sevgi dolu, çocukları için kaygılanan, ailesi için yorulan, mahzunca bir anne tipi çizilir. Buradaki anne, bir özlem nesnesi ve yokluk durumunu algılayışta en önemli unsur olarak belirir. Şair şiirinin başında bunları dile getirmekle birlikte annesinin ölümünü kendinde bir eksilme olarak duyumsayacak ve sevgiyi bu denli koşulsuz yaşayamayacağını bilinci ile annesinin ölümünü toplumsal nedenlere bağlayacaktır.

---

100-13 Nisan 2009’da Ataol Behramoğlu ile Edirne Beykent Kolejinde yapılan söyleşi.

Annem yok artık. Beni düşünen kalbi yok. Bitti.

Umutsuz olmak istemiyorum. Umutsuzluğun bir çıkar yol  
olmadığını biliyorum.

Annem yok artık, yeryüzü çok gördü onu, kalabalığın arasında  
kuş gibi çırpınan varlığını çok gördü  
dalgın yüreğini çok gördü, bizim için çarpan, kaygılarla dolu  
yüreğini.

Annem yok artık. Bu kesin. Gelinecek bir yere gitmedi. İşte  
geldim çocuklar demeyecek, nasılsın yavrum demeyecek,  
sobanın yanında oturup uzatmayacak yorgun ayaklarını

Sabah kavatlılarının masası olmayacak artık, yine gel  
demeyecek, çıkarken ben kapıdan, çıkıp karanlığa karışırken  
Yeni bir dönemi başladı ömrümün, annemin olmadığı dönemi,  
onu yüreğimin üstüne nasıl bastırmak istediğimi bilmeye-  
cek artık

Gençlik dönemleri bir şey anlatmıyor bana, aklımda hep son  
dönemlerinin annemi

Hayatım sürüp gidecek, annem olmadan, çocuklarım olduğun-  
da onlara annemi anlatabileceğim sadece

Fotoğraflarına bakacak, ufarak, biraz mahzunca bir kadın

Küçük tozlu pabuçlarıyla merdivenleri tırmanıp kapımı açıp

girmeyecek

Yüreği dopdolu, trafikten, insanlardan şaşkın, kocasına sığınan

biraz bütün fotoğraflarında

(Annem Yok Artık, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.27)

Annenin ölümü ile şairin hayatında yeni bir dönem başlar. Özlem dolu bu dönem aslında şairin hayatı anlamlandırma, hayata farklı başka bir bakış açısıyla yaklaşmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde hayatın hızla akışı ile birlikte değişen yüzler, değişen yaşam biçimleri şairi bir sorgulayışa ardından da kabullenişe götürür:

Hayatım rüzgâr gibi akıp geçiyor, uğultulu bir rüzgâr gibi akıp  
geçiyor hayatım.

Anne diyemeyeceğim artık bir başkasına, sesimin anneme  
seslenirkenki tonuyla

Tatil dönüşlerinde annemin uğrayacağım evi yok, beni seven  
birileri olacak mı yinede

Gidip koşulsuz uzanacağım bir yatak, saçlarımı okşayacak bir el

Behramoğlu, çocukluğunda annesinin onunla, onun istediği kadar  
ilgilenemeyişini şu sitemli ve hüznü dizelerle dile getirir:

Ama ben anneme de bütün bütüne hiçbir zaman bırakmadım

Kendimi

Saçlarımı okşarken, yorulur şimdi, bırakır şimdi diye düşünür-

düm



Ve çılgınca yaramaz, beyni boş denecek kadar yaramaz, ve hastalıklı denecek kadar duyarlıklı bir çocuktum çocukluğumda da

Dizlerine oturdum bir gün, indim utanarak, kısa pantolonumdan fırlayan ve bana artık büyümüş gelen dizlerimle

Oysa ilkokul ikide ya var ya yoktum daha

O zaman tanıdım sonsuz geniş caddelerini Kars'ın, sonsuz

geniş göğünü ve o zamanlarda kaldı yüreğimde sonsuz bir uçurum duygusu

Annem hiçbir zaman bilmedi bunlar, yüreği büyümüş bir çocuktum ben, gizli gizli ne kadar çok ağladım bir gün öleceğini düşünerek onun

Annem yok artık, onun yüreğindeki ben de yokum, yani annemle tanımlanan ben de öldüm onunla

Şimdi yeni bir tanıma alıştırmalıyım kendimi, şimdi ben

kendimi düşünmezken bile düşünür beni

Şair, duyarlı bir çocuk olarak olduğunu belirttiği şiirinde annesinin bir gün ölebileceğini düşünerek çok ağladığını, bu duygularını da annesine hiçbir zaman açıklayamadığından annesinin bu duygulardan habersiz olduğunu anlatır.

Şair, annesinin ölümü nedeniyle çektiği derin acıyı “ben de öldüm onunla” sözleri verir. Hayatın tatlı akışında ölümle yüz yüze gelmek tedirginlik yaratır. Ancak bu tedirginliği şiirin sonlarında da belirttiği gibi topluma ve hayatın güzelliklerine sahip çıkışla aşmaya çalışır.

Şair annesini kendisi 32 yaşında iken kaybetmiştir. Ailesinden kaybettiği ilk kişi olan annesinin ölümü şairi derinden etkiler. “Annem Yok Artık” adlı şiirinde annesinin ölümünden toplumu sorumlu tutar. Toplumsal hayattaki zorlukların, uyumsuzlukların annesinin üstünde de bir ağırlık oluşturduğunu dile getiren şair, toplumcu şiir anlayışına dile getirir. Şair, ölüm trajedisinin toplumda dilediğince yaşayamamak olduğunu savunur. Şair için annesi varlığını özgürce yaşayamamış, yapmak istediklerini gerçekleştirememiştir. Bu nedenle şair annesinin yaşayamadıklarını şiirler yazarak dile getirmeyi bir sorumluluk olarak yüklenir. Bu bilinçle toplumdaki kitlelerin sesi olabilecek şiirler yazmak için hayattan güç diler. Materyalist bir biçimde kendi yüreğinden ve hayattan güç beklerken yazacaklarının da somut bir biçimde annesi gibi insanlara umut ve ışık olabileceği düşüncesi ile ölüm düşüncesinden sıyrılır:

Böylece Behramoğlu için ölüm kahramancadır ve hayattan ayrılmak büyük bir cesaret örneğidir. Anne, ölümü ile de Behramoğlu’na örnek olmuştur. Yazgıya inanmayan şair, annesini öldüren toplumsal sorunların, fırsat eşitsizliklerinin, yoksulluğun karşısında şiiriyle duracağını belirtir:

Umutsuz olmamak gerektiğini biliyorum, bu acımasız gecede

Yazgı diye bir şey yok, içinde yaşadığımız bu toplum öldürdü

annemi

Çarpıntılarla hırpalanan yüreği dayanamayıp parçalandı

Sonunda

Şimdi toprak dolar gözlerine, artık isterse de kımıldayamaz,

Yokluk esir aldı onu

Bağladı ellerini kollarını sessizlik, çaresiz bile değil artık

Bir çocuk gibi korunmasız, karıştı bin yılın ölüsüne

Ama onun umutlar benim de umutlarım olacak bundan böyle,  
 çaresizleri korurken annemi de korumuş olacağım biraz  
 O dilediğince yaşayamadı ömrünü, varlığını özgürce  
 kahramanlığı  
 Ey benim yüreğim, güç ver bana, ey hayat güç ver bana,  
 anneme yaraşan şiirler söyleyeyim  
 Boşuna yaşamış olmasın o, sonsuzlaşsın, içten, pürüzsüz  
 dizelerimle  
 Nasıl acı duyarsa bir mağara adamı, nasıl çıkarsa ölçüsüz  
 Haykırışlar gırtlığından  
 Öyle bağırayım ben de, sonsuzlaşsın yüreğim, bütün insanlara  
 sevgiler taşıyacak kadar  
 Ve öylesine güzelleşsin ki her şey, öylesine erisin ki yumuşak  
 bir ışıpta

Behramoğlu'nun "Annem Yok Artık" adlı şiirinde annesini yitirmiş olmanın acısı anlatılırken başka birçok temaya da değinilir. Şairin ölüm, anne özlemi, hayatı sorgulayış, toplumsal eleştiri konusundaki düşüncelerini kapsayan bu şiirde annenin ölümünden kaynaklanan acıyı insan sevgisi ile bastırmaya çalışır. Bu bağlamda anne sevgisi insan sevgisi ile özdeşleşir.

"Ölürken annemleşeyim" derken şair annesine duyduğu derin bağlılığı ve sevgiyi de dile getirir. Şair, annesinde bulunduğu sevginin en saf halini insanlığa sunmak ister. Behramoğlu şiirde insanları kendi özlerindeki sevgiyi bulmaya davet eder. Anne de kişinin özünde var olan bu sevgiyi duyumsayan kişidir. Şair, annesinin

özünde taşıdığı sevgiyi ve kendi içindeki anne sevgisini tüm insanlığa yayabilecek bir büyük güç olarak görür. Annenin ölümü karşısındaki duygulanım şiirin sonunda bir ana düşünce kaynağı olarak belirir. Bu bağlamda insanlığın yüreğinin tek bir insan yüreği gibi çarpması sonucunda her şey “dönüşerek sonsuz, büyük ve tüm zamanları birleştiren bir sevgiye dönüşebilir”. Anne sevgisi ve annenin ölümünden duyulan acı insan sevgisine dönüşürken şairin toplumcu duyarlılığı da biçim bulur.

Öylesine bilgeleşeyim, öylesine sevgiyle dolsun kalbim,

ölürken annemleşeyim

Biliyorum var olmaz bir daha yok olan şeyler, umurumda

değil biçim değiştirisi maddenin, ruh diye bir şey de yok

Ama gizli sevgiler bulunup çıkarılırsa yüreklerinden insanların

Çıkarılırsa karanlığından unutuşun yaşanmış olan şeyler

Ve tek bir insan yüreği gibi çarparsa bir gün insanlık,

Hiçbir şey yok olmamış olacaktır, dönüşerek sonsuz, büyük,

ve bütün zamanları birleştiren bir sevgiye

(1976)

(Annem Yok Artık, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.29)

Yeni bir düzen kurmak ve yeni bir insan oluşturmak amacıyla şiire başlayan Behramoğlu, kendi annesini ve annesinin şahsında nice anneleri endişe içinde bırakan, gelecek güzel günleri tehlikeye atan kapitalist düzenin tehlikelerinden koruyarak, onları insan onuruna yakışır bir düzene taşıma düşüncesini de özetler.

“Uzaklaşan Seslerini Dinliyorum, Uzaklaşan Seslerini Hayatımın...” adlı şiirinde de Behramoğlu, anne temasına büyük yer vermiş, annesinin ölümü ve sonrasında hayatın akışıyla birlikte hayatı anlamlandırma çabasını işlemiştir.

Şiirde geçen giden zamanın ardından hissedilenler, anılara yolculuk, dün ve bugün arasında gidiş gelişler, anneyi hatırlayış şiirin parçalarını oluşturur. Behramoğlu, bu şiirde annesinin ölmüş olmasını hayatın gerçeğidi olarak kabul eder. Annesinin artık sadece hayallerde olması şairi felsefi yorumlara götürecektir, onu hayata bağlayacaktır. Şaire göre her şey bir gün sona erecektir. Hayatta her şey her şey akıp gitmektedir, bu nedenle şair Reich'ı örnek gösterir. O da böyle düşünür: hayatın anlamı hayatın kendisidir ve yaşamsal enerjisini gerçekleştirmelidir insan. Bu nedenle şair, yaşamsal enerjisini gerçekleştirememiş bir insan olarak annesini anımsar. Büyük bir acı ile annesinin gençliğine ait kesitler sunar. Bu hatırlayış bir silsileye dönüşür. Şairin tüm okudukları, tanıdığı kadınlar, arkadaşları aklına gelir ve Nazlı Eray'ın da yazdığı yazılarda şairin yaşadıklarına benzerlik bulur. Annesinin hayali, hayatın akışını simgeler, ölüm ve yaşamı özetler. Şairin hayatındaki yerini, alışkanlıkların ötesine taşır.

Uzaklaşan seslerini dinliyorum, uzaklaşan seslerini hayatımın

Bir rüzgâr hızıyla geçiyor suların hayaleti

Reich'ı okuyorum: Hayatın anlamı hayatın kendisidir ve

yaşamsal enerjisini gerçekleştirmelidir insan

Freud dincilerle ve her türlü Ortodokslukla birleşmiştir

Bilinçaltımın uçurumlarını ve kayalarını görüyorum bir dere

akıyor gençlik hayalleriyle annemin

Şimdi bir hayal olan annemin hayal olan o şehrin şehirlerin

sokaklarından akan hayaletleriyle

Çocukluğumu hayaleti yıkanıyor bir dereye belime bir kürek

iniyor olanca şiddetiyle ve belkemiği kırılan bir sürüngen

gibi acıyla kayıyorum otların ağaçların arasından  
 Yemyeşil bir sürüngen gibi yemyeşil otların ağaçların arasından  
 Pablo Neruda müthiş yanardağları anlatıyor hayatına giren ka-  
 dınların hayaletini anlatıyor ve yaşadığı odaların hayaletini  
 Hayatıma giren kadınların hayaleti yüzüyor belleğimde  
 Nazlı Eray annesine rastlıyor bir parkta, oysa annesi yıllarca  
 Önce ölmemiş miydi, bir balık olup kayıyor avuçlarının ara-  
 sından  
 Bursa'daki odamda oturmuşum “yemek ye” diyor annem  
 “hep alışkanlıklarım sonunda”  
 (Uzaklaşan Seslerini Dinliyorum, Uzaklaşan Seslerini Hayatımın... ,  
 Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var, s:31)

Behramoğlu, annesinin müziğe karşı ilgisini hatırlayarak hayatı anlamlandırmaya devam eder. O aslında kendini oluşturan unsurları toplamaktadır. Kişiliğine yansıyan annesinin lirik, melankolik, hüzünlü duruşu hayatın zıtlıklarını yansıtır. Gençliği, ezgileri, annesinin hatıra defterinde okuduğu şiirler şairi etkilemiştir. Ancak bunlar hayatın akışı içinde anımsanan kesitlerdir.

Behramoğlu, ailesinden gelen bir sanat eğilimini kişiliğinde ve şiirlerinde taşır. Annesinin kemanla çaldığı klasik batı müziği ezgilerinin ve babanın hece ölçüsüyle yazdığı şiirler onu etkilemiş, ilk gençlik yıllarında okuduğu şairlere bir de üniversite eğitimi ile birlikte Batılı şiirleri tanması ile de şiir anlayışı gelişmiştir.

“Uzaklaşan Seslerini Dinliyorum, Uzaklaşan Seslerini Hayatımın...” adlı bu şiirde de görüldüğü gibi anne, Behramoğlu'nun şiirlerinin doğmasını sağlayan etkenlerdendir. “Çocuğuna ninni söyleyen genç bir annenin sesindeki, ezgisindeki

*içtenliktedir şiir. İlk aşkın, acısıyla, sevinçleriyle çırpınan delikanlı bir yürekdedir şiir. Olgun bir insanın yaşama bakışındaki dostça bilgelikte, sevgidedir şiir.”<sup>101</sup>*  
 Böylece annesi sadece ölümü ile değil çocukluğundaki yaşam parçaları ile de şairin şiirine girmiştir.

Bu dizeleri yazdığım şehirde kalın keman sesleriyle büyürdüm  
 Annemin çaldığı ezgiler radyodan bilinmedik istasyonlardan  
 taşan ezgilerle birleşti  
 ...  
 Annemin en çok çaldığı ezgi ve ve onun gizli defterine güzelim  
 kargacık burgacık yazısıyla “Âşığındağlara  
 kurulu tahtım” diye başlayan şiiri okuduğumda çocukken  
 Bu şiir aşılmaz diye düşünmüştüm  
 Annem karlar içinde bir gençlik fotoğrafında, ayaklarında  
 şosonlar, uzanmış, bakışları melankolik  
 Her şey birbirine karışıyor, bütün duygular ve üzüntüler  
 “Fırtına, çevremizden kayıp giden bulutlar”  
 Fakat “bütün dağ fırtınalarından sonra  
 Güneş açıyor yeniden”

---

101-Ataol, *Behramoğlu, Yaşayan Bir Şiir*, Adam Yay., İstanbul 2004, s. 122.

Şair, için birey biriciktir. Ölüm, bu biricikliğin yok oluşudur. Hayat, sürekli bir var oluş ve yok oluştur. Bunu şair, şöyle açıklar: “Yunus gibi ‘ben ne imiş, sen ne imiş’ diyebilmek... Mezar taşım olacaksa ve üstüne ille de bir şey yazılacaksabelki şu dize: yazılabilirdi: Çünkü ömür dediğimiz şey/ Hayata sunulmuş bir armağandır/ Ve hayat/ sunulmuş bir armağandır insana...” “Uzaklaşan Seslerini Dinliyorum, Uzaklaşan Seslerini Hayatımın...” adlı şiiri de okuyucuyu aynı ana düşünceye götürür.

“Annemin Mezarına Gittik Bugün” adlı şiir de şairin yakınları ile birlikte annesinin mezarını ziyaret edişlerini ve şairin yaşamı sorgulayışını içerir. Kişisel yaşamından bir kesit sunduğu bu şiirde yaşam üzerine düşüncelerini de dile getirir. Şair annesinin ölümü üzerine düşünürken ölümü kişisel bir tema olarak değerlendirmeye başlar. Şiirin diğer kısımlarında da ölümü insanlık açısından değerlendirir. Bu bağlamda “anne” ve “annenin ölümü” şairin birey ve toplum düzleminde değerlendirdiği bir sorgulayışın sebebidir:

Annemin mezarına gittik bugün

Babam, Namık, Nihat, Defne ve ben

Namık’ın arabasıyla geçtik

Yollardan ve mezarlığın içinden

Çiçekler septik üstüne mezarın

Durduk orada sessizce

Birbirine bakmadan herkes

Ağladı, ya da bir şeyler düşündü kendince



Behramoğlu gerçekleri yaşanan hayatta ve insanda aramış, şiirlerinde bu ikisinden edindiği izlenimler yer vermiştir.

Annemin mezarının yakınındaki  
 Bir başka mezarın önünde bir kadın ağlıyordu  
 Kocasıydı sanırım toprağın altındaki  
 Kısa bir zaman önce yitirmiş olduğu

Bayram ziyaretçileri ile doluydu mezarlık  
 Herkes ölüsüyle birlikte olmaya gelmişti  
 Ağlayacak, bir an anımsayacaktı geçmiş  
 Sonra yine hayatın hırgürüne dönülecekti

Behramoğlu, dinî inançlardan kendini soyutlar. “Hiçbirimiz bir başka dünyaya inandığımız halde/Durduk mezarı önünde annemin” derken şairin ideolojisi olan Marksizmin din toplumların afyonu olduğu görüşü anımsanır. Marksist felsefenin tanrı sevgisi yerine insan sevgisini koyduğu düşünülecek olursa şairin annesinin ölümünü konu ederken şairin yalnızca insan varlığının gerçekliğine inandığı da anlaşılır. Aşk İki Kişiliktir’de “Hoşlanmıyorum mezar ziyaretlerinden / Güç geliyor aldanıp bir an boşluğa dokunmak” der.

O, ahlâkî bir bilincin peşindedir. şiirdeki bu bilinç hayatın hırgürü içinde bir daha dönülmez şeyleri düşünüp ağlamaya çalışmanın yersiz olduğunu öğütlemiştir.

Saçma olduğunu bildiğimiz halde gelişimizin  
 Hiçbirimiz bir başka dünyaya inandığımız halde

Durduk mezarı önünde annemin

Annem oradaymışçasına, babam, ben, Namık, Nihat, Defne

Dönerken sessiz bir anlaşma vardı aramızda hepimizin

Saçma da olsa gelişimiz, bir başka dünyaya inanmasak da

Birlikte ya da yalnız, gelip duracağız önünde bu mezarın

Bir daha dönülmez şeyleri düşünüp ağlamaya

1976

(Annemin Mezarına Gittik Bugün, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.34)

Annesinin ölümünden duyduğu acıyı şiirlerinde sıkça dile getiren şair, “Unuttum, Nasıldı Annemin Yüzü” adlı şiirde sevginin en yoğun halini, anne tarafından korunma ve sahiplenilme özlemini, çocukluk dönemini hatırlamayı bir arada işler. Şair, bu şiirinde bu hatırlama sayesinde asla yok olmayacağını anlatır.

“Unuttum, Nasıldı Annemin Yüzü” adlı şiir, unuttuğunu söylediği annesini aslında unutmadığını onu derin bir bağlılıkla özlediğini, daha çok annesinin sesinde ve varlığında kimliğini bulduğunu aktarır. Behramoğlu annesi ile yaşadığı anılarına sığınır. Artık çocuk olmadığını, annesi gibi sığınacak kimse bulunmadığını belirttiği “Yaşam sallasın kollarında beni/ Küçücük oğluyum onun ben.” dizeleri şairin annesinin hayalindeki yüzüne, sesine, gözlerine sığınışı ile lirik bir atmosferde tamamlanır:

Unuttum, nasıldı annemin yüzü

Unuttum, sesi nasıldı annemin.

Gece bir örtü olsun anılardan

Kara yüreğime örtüneyim.

Unuttum, nasıldı annemin yüzü

Unuttum, nasıldı ağlarken annem.

Yaşam sallasın kollarında beni

Küçücük oğluyum onun ben.

Unuttum, nasıldı annemin yüzü

Unuttum, gözleri nasıldı bakarken.

Kuru ot kokusu getirsin rüzgâr

Yağmur usulcacık yağarken.

Haziran 1980

(Unuttum, Nasıldı Annemin Yüzü, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.86)

Şairin en zor anlarında annesine sığınma ihtiyacını “Akdeniz Günlükleri V” şiirinde de görürüz. Şair ölmüş annesine ve sevdiklerine verdikleri güven dolayısıyla sığınmak ister:

Ölmüş anamı düşündüm.

Güzel babamı düşündüm.

Arkadaşlarımı düşündüm.

Uyuyamadım bütün gece.

Kâh umutlar üşüştü

kâh sevinçler

Kâh hüznler üşüştü yüreğime.

(Akdeniz Günlükleri V, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.44)

### 3.1.6. Eş-Sevgili Seçiminde Örnek/ Model Anne

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde anne temalı şiirleri incelediğimizde birçok şairin annesinin özelliklerini eşte ve sevgilide aradıkları bu durumu şiirlerinde büyük bir duyarlılıkla işledikleri görülmüştür. Bu şairlerin başında Aahmet Haşim, Nazım Hikmet, Arif Nihat, Ziya Osman ve Ataol Behramoğlu gelir.

Ahmet Haşim'in annesinin Haşim üzerindeki etkilerini "Anne ve Ölüm" başlığı altında vermiştik. Bu bölümde de Haşim'in şiirlerinde annesinin özelliklerini taşıyan kadın- sevgili tipine yer vereceğiz.

Haşim'in " Çıktığı Geceler ", " O ", "Sensiz", " Hasta İken ", " Hazân ", "Nehir Üzerinde " adlı şiirlerinde işlenen anne teması, bu temanın bize şairin ruh dünyasının temelindeki ana tema olduğunu göstermiştir. (Hayâl-i Aşkım) ( Kadın Nedir, Çiçek Nedir?) ( Yed-i Nisviyyet ) gibi şiirlerindeki kadın tipini bile bu anne teması belirler. Haşim, tüm kadınlarda annesinin özelliklerini arar. Şair anne temasını yalnızlık, karamsarlık, terk edilmişlik, boşluk ve yabancılaşma temalarıyla birleştirir. Haşim'in şiirlerinde temel tema olan "anne" şairin sanatının temelinde, onu güdüleyici bir unsur olduğundan bir sanatçının ikinci kez doğumu da gerçekleşmiştir.

Bağdat'ta bulunduğu ve on iki yaşına kadarki zaman dilimi Haşim'in üzerinde ömrünün sonuna dek derin izler bırakmıştır. Haşim burada, haşin ve sert bir babayla hassas, hastalıklı bir anne arasında ve daha çok bu annenin sevgi ve şefkat kanatları altında büyür. Annesini kaybeden çocuk için hayat bundan sonra hep ızdırapla geçecektir. Öğrenci iken yazdığı Şi'r-i Kamer'lerde derin bir anne sevgisini ve hatırasını açıkça gördük. Ama asıl dikkate değer olanı bunların dışındaki birçok şiirinde sevgili veya kadın motifinin annesine ait özelliklerini taşımasıdır.

Şi'r-i Kamer'lerde sıkça kullandığı sıfatlarla anne şöyle görülür:

Rüyalı kadın gözleri

Pûşide kadınlar, bu kamer gözlü kadınlar

(Gıktığım Geceler, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 132)

Bir hasta kadın...

Hasta, hayâl

O soluk çehre

O yorgun, o soluk çehre-i mâtem

(O, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 136)

Lâkin ne kadar hüzn ile tevemdi meâli

Lâkin ne kadar târ idi sensiz o nazarlar (Sensiz)

O donuk gözler... Zill-ı mehâsin

(Hazân, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 140)

Titrek, kanşık, hasta, hayâlî, sarı gözler

(Hasta İken *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 142)

Haşim'in " Gıktığı Geceler ", "O", "Sensiz", " Hasta İken ", " Hazân ", " Nehir Üzerinde " adlı şiirlerinde görünen bu anne tipi yerini daha sonra müphem kadınlara bırakacaktır.

Bir sehâb-ı siyâh içinde İyân

San bir çehre... Âh o dem görürüm,

San bir çehre, bir hayâl-i besîm.

(Hayâl-i Aşkım, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 34)

Bütün meâbid-i vecdin soluk ilâheleri

Birer birer iniyor, gözlerinde rüyâlar;

Dudaklannda ziyâ-dâr ü muhteriz titrer

Akşamın bûse-i huzû-eseri

(Yollar, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 166)

"Melâl-i hasret ü gurbetle ufk-ı şâma bakan

Bu gözlerinle bu hüznünle sen ne dilbersin

...

Kadınlar orda güzel, ince, sâf leyâlidir,

Hepsinin gözlerinde hüznün var

Hepsi hemşiredir veyâhud yâr;

Dilde tenvîm-i ıstırâbı bilir

Dudaklarında giryende bûseler, yahud,

0 gözlerdeki nîlî sükût-ı istifhâm

0 kadar nâ-tüvân ki, âh onlar

(O Belde, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 68)

Öksürür nâ-tüvân ü hâlide

Hasta bir genç kız...

(Yaz, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, s. 68)

Yukardaki mısralarda bahsedilen kadın tipleri ile Haşim'in annesi arasında büyük bir yakınlık göze çarpar. Örneği "o belde"de şair sevgilisini anlatırken hüznü güzel, gözleri akşam ufkuna bakarken melal ve hasretle dolu oluşu bakımından adeta annesini anlatır. Ayrıca Haşim'in bilinçaltında "anne, sevgili, kadın" kelimeleri neredeyse eş anlamlıdır. Bu kavramlar şiirlerde bağlantılı olarak karşımıza çıkar. Unutamadığı annesinin hayali ile gerçekleştiremediği aşkın hayali çoğunlukla birbirine karışır.

Bu gibi örneklerde şairin “melankolik” bir kadın ve dünya görüşü o belirir. Bu melankolik görüşün ruhsal kökleri de elbette en başından beri aktardığımız “Haşim’in kişisel yaşantısına” dayalıdır. “düşünsel kökleri ise Servet-i Fünun ve Fransız simgeçilerinden alır.”<sup>102</sup>

Haşim'in “melankolik” bir kadın algılayışının temelini bebeklik -çocukluk dönemi içindeki annesi oluşturur. Annesi Haşim'i sevecenliği, şefkati, hüznü yüzü, inceliği ve sessizliği ile etkilemiştir. Şairin kişiliğinin oluşmasında annesinden ona geçen çizgiler çok önemli bir rol oynamıştır. İşte bu yüzden Haşim hayalindeki kadını bir türlü bulamamış, bulduğunu sansa bile aşkını ilan edememiş ve bu duyguları mısralarında dile getirmiştir. Gerçekten de Haşim tam da ilgiye, sevgiye ve şefkate muhtaç olduğu bir zamanda sevgisiz, ilgisiz kalmıştır. Ardından da ömrü boyunca bu duygulara ihtiyaç duymuştur. Bu nedenledir ki Haşim devamlı olarak platonik aşklar peşinde koşmuştur. Bu nedenledir ki çoğu zaman haşin ve bencil davranışlarda bulunmuştur ve yine bu nedenledir ki Haşim, zaman zaman annesinin ölümünden önceki çocukluk zamanlarına dönmek ve bu hatıraları şiirine taşımak istemiş bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır.

O, hayalindeki kadını çiçeklere benzetir. Bu kadının elinin sıcak ve içten dokunuşunda sevginin ölümsüz ve katıksız şiiri cilveleşir. O elin güzel kokusunda baştanbaşa bir bahar yeli vardır. O el yüreğinin tasalarını şefkatle yok eder. Yaradılışının ipek kumaşı şefkat, sevgi ve temizlikle dokunmuştur

Hayalindeki o kadın belki ışıktan bir melektir, belki de nazlı bir çiçek; O'nun sevgiyi arttıran o güzel kokusundan dalga dalga sevinç ve aşk süzülür (Nisviyyet).

Ona göre kadın ufukların gülüşüdür, gülümseyen sevgidir, ayla güneş gibidir kadın. Tüm bunlar inceliğin ruhuna ve kalbe özgüdür. Kadın gökyüzü gibi bir avunmadır ve bir çiçek gibi gizli bir gülüştür ( Kadın Nedir, Çiçek Nedir?)

Kadın güzeldir, umuttur ona göre... O kadının boyundaki bosundaki naziklik ve zarıflığın yarattığı şiir ruhun ve yüreğinin merkezi temiz bir ezgidir (Terâne).

---

102- Asım Bezirci , a.g.e.,s.72.



Yani Haşim için kadın, her durumda annesinden izler taşımalıdır. Onun çoğu şiirindeki hüznün, annesinin gözlerindeki hüznün hikâyesinden başka bir şey değildir.

Kadının çoğu sanatçıda olduğu gibi Nâzım Hikmet'te de yeri büyüktür. Nâzım, sanat yolculuğunun her döneminde “kadın”ı birçok açıdan ele almış, şiirinin temel konularından biri haline getirmiştir. Zaten Nâzım'ın hayatına giren her kadın şiirlerine de konu olmuştur. “...benim yaşamımda kadınlar büyük rol oynadılar. Şöyle ya ada böyle, daha iyi ya da daha kötü, fakat şiire de girdi onlar... Yaşamımda beş tane kadın oldu böyle...”<sup>103</sup>

Nâzım'ın şiirlerine giren bu beş kadın: Nüzhet Hanım, Doktor Lena Yurçenko, Piraye (Hatçe ) Hanım, Münevver Andaç, Vera Tulyakova.

Nâzım Hikmet âşık olduğu kadınları annesine de anlatır. Şair, hayatına girmiş kadınları annesinden ve babasından gizlemez her fırsatta mektuplarında yer verir. Örneğin, Nâzım Hikmet, babasına, annesine, kız kardeşine Dr. Lena'yla çektiği fotoğraflarını göndermiş, onlardan da fotoğraf istemiştir. Ailesiyle karısının birbirlerini önceden tanıyıp benimsemelerini sağlamaya çalışmıştır.

Nâzım Hikmet'in Şairliğinin ilk yıllarında “kadın” a yer vermekle birlikte, özellikle aşk şiirleri yazmakla çok uğraşmamıştır. Özellikle, Piraye hayatına girdikten sonra sevda şiirleri yazar Ancak şairin özgün örneklerini vermeye başladığında şiirindeki “kadın”ın sınırları genişlemiş, kadın Nazım'ın şiirlerinde doğrudan doğruya şiirinin konusu olmasının yanında, benzetme unsuru, hayatı anlama unsuru olarak önemli yerine oturmuştur.

“Mor Menekşe, Aç Dostlar ve Altın Gözlü Çocuk” adlı şiir, Piraye'ye aşık olduktan sonra yazdığı, “Aşk şiirine imza atmaya değmez” dediği zamanları geride bıraktığı şiirlerindendir.

---

103- Vera Tulyakova Hikmet, *Nazım'la Söyleşi*, Türkçesi: Atal Behramoğlu, Cem Yay. İstanbul 1989, s.196.

Abe şair,

Bizim de bir çift sözümüz var

“aşka dair”.

O meretten biz de çıkarız

Biraz...

“*Mor Menekşe, Aç Dostlar ve Altın Gözlü Çocuk*” adlı bu şiir, tam anlamıyla Nazım Hikmet’in şiirlerindeki aşkın ve kadının yerini özetler:

EEEEEEEEEEY...

Kızım, annem, karım, kardeşim

sen

başında güneşler esen

altın gözlü çocuk,

altın gözlü çocuğum benim;

deli çılgınlık atıp avaz avaz

burnumun dibinden gelip geçti de yaz,

ben, bir demet mor menekşe olsun

getiremedim

sana!

Ne halte dek,

Dostların karnı açtı

Kıydık menekşe parasına!

Şair, bu şiirinde yüklendiği toplumsal görevi yani aç dostların doyurulmasının öncelikli olmasını belirtirken aynı zamanda da bir aşk şiiri yazar.

Şiirde geçen “Kızım, annem, karım, kardeşim sen” ifadeleri bir sevgilinin bir insanın hayatındaki en önemli sevgilerin bütünü olduğunu vurgular. Yani bu durumda bir sevgili, aynı zamanda sığınılacak bir liman olan anne sevgisinden de bir parça taşır. Ziya Osman’ın “Evlilik” adlı şiirinde de belirtildiği gibi bir sevgili verdiği sevgi, şefkat ve güven duyguları ile anneyi içinde barındırır. “Bazen yüzüne dalar kalırım, nemsin diye, Dizlerine yatarım bazen, annemsin diye.”

Nazım Hikmet’in Piraye Hanım’a yazdığı 3 Şubat 1950 tarihli mektubunda da bu duyguyu açıkça belirtir:

*“...Sen benim, sevgilim, karım, anam, ablam, arkadaşım, dostum, kızım, her şeyim oldun ve beni her zaman doğruya, güzele, ümide, temize, iyiye doğru çektin, götürdün. Ve ben bu hakikatleri hiçbir zaman inkâr etmedim. Sen benim için kemale ermiş bir insandın ve hep öylesin...”*<sup>104</sup>

Şairi derinden etkilemiş kadınları incelediğimizde Piraye Hanım’ın iki çocuklu bir anne oluşu, çocuklarına bağlılığı ve dirayetli bir kişiliğe sahip oluşu dikkat çekicidir. Güzel, bakımlı, kültürlü ve bir kız çocuğu annesi Münevver Andaç, güzelliğine tutulduğu yine bir çocuk annesi Vera da Nazım’ın annesinden parçalar taşır. Bu kadınların şairi etkilemelerinde kanımızca şairin annesinin payı büyüktür.

Özellikle Piraye yoksulluk ve ayrılığa rağmen çocuklarından güç alan güçlü bir kadındır ve Nâzım, Piraye’nin çocuklarını kendi çocukları gibi sevmiştir. Nâzım Hikmet’in “iyi ve akıllı” bir kadın dediği Piraye ile evliliği “Kızım, annem, karım, kardeşim sen” nitelemesiyle aktarılırken yine Piraye’nin şair tarafından “bir kız kardeş hatta birazcık anne gibi” algılamasıyla bitecektir. Böylelikle Nâzım Hikmet için bir sevgili, kardeşi, anneyi anımsatan duyguları taşımalı; ancak sadece bu

---

104-Memet Fuat, *a.g.e.*, s. 490.

duyguları hissettirmemelidir. Örneğin anneliği, iyiliği ve akıllı olması ile sevdiği Piraye ile ayrılmalarında Piraye'yi artık bir sevgili gibi görememesi, bir kızkardeş, bir anne gibi algılamaya başlamasıdır.

Nâzım Hikmet, Nüzhet Hanım'la kırıcı bir şekilde ayrılmıştır. Nüzhet Hanım'la 1921'de Tiflis'te evlenmiş, iki yıl birlikte yaşamışlar, daha sonra rahatsızlığı nedeniyle Nüzhet Hanım, İstanbul'a gitmiştir. Nâzım Hikmet, Moskova'da kalmıştır. Nüzhet Hanım, bu arada evliliğini gözden geçirmiş ve evliliğe devam edemeyeceğine karar vermiştir. Başlarda birbirinin cazibesine kapılmış severek evlenmişlerdir. Sakin yaradılışı ve uysal tabiatı ile hareketli, heyecanlı ve enerjik bir şair olan Nâzım Hikmet'e ayak uyduramayacağına inandığı için ayrılma kararına varmıştır. Daha sonra Felsefeci Servet Bey'le evlenen Nüzhet Hanım, Beyoğlu'nda karşılaştığı Nâzım Hikmet'i görmezden gelerek başını çevirir. Bundan çok etkilenen şair, duygularını “Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri” adlı şiirinde somutlaştırır.

Nâzım Hikmet, bundan sonra kadınlarla ciddi bir ilişkiye girmemeye karar verir. *“Profesyonel devrimciydim, Türkiye'nin koşullarında hapse girebilirdim. Kesinlikle evlenmemeliydim.”*<sup>105</sup>

Ancak bundan iki yıl sonra kızkardeşi Samiye Hanım'ın arkadaşı olan iki çocuk sahibi Piraye Hanım'a âşık olur evlenmeye karar verir. *“Onunla iyi, dingin bir hayat süreceğime emindim. Çok güzel bir kadın değildi. Ve bu da olumlu bir şeydi benim için. Çünkü kıskançlığın çılgınlığını yaşamıştım artık. 1932 yılında evlendik. Gerçekten de her şey düşlediğim gibi oldu. Sonra hapishaneler başladı...”*<sup>106</sup>

---

105-Vera Tulyakova Hikmet, *a.g.e.*, 197

106-Vera Tulyakova Hikmet, *a.g.e.*, 198

Nâzım Hikmet, Piraye'yi giderayak onu bir kızkardeş, hatta birazcık anne gibi algılamaya başladığını söyler.

“*Mor Menekşe, Aç Dostlar ve Altın Gözlü Çocuk*” adlı şiirde geçen “Kızım, annem, karım, kardeşim sen” ifadelerinin bir başka şiirinde şöyle görürüz:

*33.10.25*

*Bursa*

*Hapishane*

*Anne*

*af olursa*

*nasip olur*

*üç güne dek*

*saçlarını okşayabilmek...*

*Yavrum!*

*Uyuyamıyorsunuz!*

*Örünmez kuşlar ötüyor*

*Üstünde kızıl ağaçların.*

*Alevli bir duman gibi tütüyor*

*gözlerimde kızıl saçların!*

*Saçları altın*  
*dudakları nar*  
*koyu kehribar*  
*gözlü sevgilim*  
*Çıkacağımdan*  
*emin değilim.*

...

Şairin karısı Piraye'ye aşkını anlattığı bu dizeler mahkûmluğu sırasında hissettiği hasretin de büyüklüğünü gösterir.

Nâzım Hikmet'in yine Piraye için yazdığı şu dizelerde de hasret dolu bir mektup gibidir ve karısına karşı duyduğu sevgiyi anlatırken yine ölçüt olarak anne sevgisi alınmıştır. Sevdiği kadına hitabında “bebeğim” “anam” “arkadaşım” ifadeleri güçlü sıfatlarla derinleştirilmiştir:

*“Sen üç yaşındasın bebeğim*  
*tombul ve beyaz*  
*şirret şirin ve yaramaz.*

*Sen on sekiz yaşındaki sevgilimsin*  
*-kocaman gözlü, ince bilekli geyik-*

*Sen anamsın altmış yaşındasın.*

*Sen yaşı ve cinsiyeti olmayan arkadaşsın;*

*büyük kavgamda beraber dövüştüğüm;  
bana nasihatların en doğrusunu veren  
ve tehlikelerde kanatlarını üstüme geren.  
Senin kaç yaşında olduğunu  
ne düşündüm şimdiye kadar  
ne de bundan sonra düşüneceğim.  
Ve inanmıyorum bir kış günü dünyaya geldiğine  
Sen mutlaka baharda doğmuş olmalısın.*

*Toprak uyanırken.”*

*(Şiirler 4, Yatar Bursa Kalesinde, s. 79)*

Şairin mahpusken yazdığı bu şiirinde karısının anne sevgisi ile özdeşleştirilmesi şairin annesine verdiği değer de ifadesidir. Sevgi, şefkat, olgunluk, sırdaşlık çağrışımları uyandıran benzetmeleri, şairin karısına verdiği anlamın da sınırlarını çizer.

Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'ın sözleri de bir “ana”, bir “yoldaş”a benzetmiş, Piraye'ye duyduğu derin hasreti onun sözlerini dahi özlediğini belirterek anlatmıştır:

*“Bu geç vakit*

*bu sonbahar gecesinde*

*kelimelerle doluyum;*

*zaman gibi, madde gibi ebedi,*

*göz gibi çıplak,*  
*el gibi ağır*  
*ve yıldızlar gibi pırıl pırıl*  
*kelimeler.*  
*Kelimelerin geldiler bana,*  
*yüreğinden , kafandan, etindendiler.*  
*Kelimelerin getirdiler seni,*  
*onlar: ana,*  
*onlar: kadın*  
*ve yoldaş olan...*  
*Mahzundular, acıydılar, sevinçli, umutlu, kahramandılar,*  
*kelimelerin insandılar..."*  
*(Şiirler 3, Kuvâyi Milliye, s. 97)*

Piraye'nin mektupları şair için yaşam sevincidir. Bu mektupları şiirlerindeki dizelere taşırken Nâzım Hikmet, ayrılıktan dolayı mahzun, acılı; ayrılığa tahammülden dolayı umutlu ve kahramandır. Bu bakımdan Piraye ile anne Celile Hanım aynı şiirde aynı duygunun sıfatlarında buluşur. Anne teması şairin sevgi, aşk, özlem temalarını güçlendirilmekte kullanılmıştır.

Şairin Münevver Andaç için yazdığı şiirlerde de anne temasının yer aldığını görürüz. Münevver Hanım'ın güzelliğinden, bakımlı ve kültürlü halinden etkilenen Nazım Hikmet, Piraye Hanım'dan boşanacak Münevver Hanım'la yaşamaya başlayacaktır.



*“Ve günlerden bir gün, 1948’de, kuzinim Münevver hapishanede ziyaretime geldi. Bir güzellikle girdi içeri. Üstünde Fransız parfümlerinin kokusu... Bir taşra hapishanesinde bunun ne demek olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz? Kendine güvenli, şen şakrak bir kadın! ...”*

Münevver Andaç, Nâzım Hikmet’in dayısı Mustafa Celaleddin ile Fransız Madam Gabriela(Gabi Yengenin) kızıdır. “On sekiz yaşında serbest düşünceli bir kız olarak İstanbul’a geldiğinde Nâzım Hikmet onu beğenmiş ancak ciddi bir ilişki başlamamıştır. Münevver Andaç,1945’te Nurullah Berk ile evlenek bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. Fakat sonra 1948’de Bursa Hapishanesi’nde ziyareti sırasında Nâzım Hikmet’le aralarında bir yakınlık doğar. Şair hapishaneden çıktıktan sonra Piraye Hanım’dan ayrılır ve Münevver Hanım ile yaşamaya başlar. 1951’de oğulları Memed dünyaya gelir. Siyasî nedenlerden dolayı Sovyet Rusya’ya gider ve oğlu ile Münevver Hanım’a hasretinin memleket hasreti ile bütünleştiği şiirlerini yazar. Bu şiirler içinde Münevver Hanım’ın annelik yönünü öne çıkardığı şiirler, konumuzu aydınlatır niteliktedir:

“ne zaman ayrılısam topraktan,

Bir kederdir içime düşer,

Elinin, sevgilim,

Elimden sıyrılışı gibi bir keder,

Tıpkı o sabahki gibi,

Eşiğinde kapımızın,

İstanbul’da...

Yeşil gözlüm,

Kucağında üç aylık bıraktım Memed’imi

Gülmeyi az buz beceriyordu,

Şimdi konuşuyordur.

“Baba” demesini öğrettin mi?”

(Macaristan Notları, *Şiirle 6 Yeni Şiirler*, s. 44-45)

Nâzım Hikemî annesi ile babasının boşanmasının da etkisiyle derli toplu bir aile özlemini duymuş daha sonra da çocuğundan ve eşinden ayrı kalmıştır. Bu nedenle memleket hasreti ile birlikte kanımızca çocukluğundan bu yana getirdiği duyguları da birbiri içindedir:

*Ağaçlar duruyor, eski sıralar ölmüş,*

*“Park Boris” , “Hürriyet Parkı” olmuş.*

*Sade seni düşündüm kestanenin altında,*

*Sade seni, yani Memed’i*

*Sade seninle Memed’i, yani memleketi...*

( Münevver’e Mektup Yazdım Dedim ki *Şiirler 6, Yeni Şiirler* s. 124)

Yine “Memed’e Son Mektubumdur” adlı şiirinde oğlu Memed’e öğüt verirken anne Münevver Hanımın özelliklerini sıralar. Bir kadın olarak Münevver Hanım’ın özelliklerini sıralarken daha çok anneliğini vurgulamaya çalışan şair, “anan” tekrarlamaıyla bu vurguyu artırır:

*“ Anan ,*

*ipek gibi kuvvetli, ipek gibi yumuşak;*

*Anan,*

*nineliğinde bile güzel olacak*

*onu ilk gördüğüm günkü gibi,*

*Boğaziçi'nde,*

*on yedisinde*

*ayışığı, günüşiğı, can eriğı,*

*dünya güzeli.*

*Anan,*

*ayrıldık bir sabah*

*buluşmak üzere*

*buluşamadık.*

*Anan,*

*anaların en iyisi, en akıllısı,*

*yüz yıl yaşar inşallah..."*

*(Memed'e Son Mektubumdur, Şiirler 6, Yeni Şiirler, s. 56-57)*

Yine "Lehistan Mektubu" adlı şiirinde şair, oradaki insanlarla benzerliklerini anlatırken sevgilisine "Memed'imın anası" diye hitab eder:

*"Sevgilim dayı kızım, Memed'imın anası,*

*dedelerimizden biri*

*1848 Polonya muhaciri.*

*Belki o Varşovalı güzel kadına, senin*

*ikizmişsiniz gibi benzeyişin bundandır.*

*Belki ben bu yüzden böyle sarı bıyıklı,*

*böyle uzun boyluyum.*

*oğlumuzun gözleri böyle kuzey mavisi.*

(Lehistan Mektubu, *Şiirler 6, Yeni Şiirler*, s. 35)

Şair, büyük bir hasret içinde sürekli oğlunu ve Münevver Hanım'ın durumunu düşünür. Bu konuda kaygılarını dile getirirken sevgili ile annelik bütünleşmiş olarak şiirlerine yer alır:

*Karıcığım, seni düşünüyorum.*

*Sütün kesildi mi büsbütün,*

*emziremiyor musun artık tosunumu*

*Memed'imi?*

*Ev kirasını bu ay verebildin mi?*

(Seni Düşünüyorum, *Şiirler 6, Yeni Şiirler*, s. 14)

Şairin en önemli özelliklerinden biri de kıskançlığıdır. Şairin kıskançlık duygusunun temelinde annesi vardır. Güzel, bakımlı, modern, kültürlü, sanatçı bir kadın olan Celile Hanım, çevresindekilerin de dikkatini çekmiştir. Nâzım Hikmet de annesinin bu özelliklerinin farkındadır. Eserlerine de yansıttığı “Dünya güzeli” olarak nitelendirdiği annesini, sevgilisine duyduğu aşkı anlatırken sevgisinin ve aşkının bir ölçütü olarak yerleştirir dizelere. Bu dizelerde derin bir özlemin sonsuzluğunu sevgiliyi düşünürken akla gelen annenin güzelliği, kokusu olur.

“Seni düşünürüm  
 anamın kokusu gelir burnuma  
 dünya güzeli anamın.”

(7 Ağustos 1959)

(*Son Şiirleri / Şiirler 7, s. 73*)

Şair modern bir kadın olan ve Cumhuriyet öncesi Türk cemiyeti için bile cesaret gerektirecek kadar serbest davranan annesini hep kıskanır. Çoğu kez zaten çok güzel olan annesine makyaj yaptığı için bile kızar. Hatta Bahriye Mektebi’nde öğrenci iken kendisini ziyaret eden annesine yönelen subayların bakışları yüzünden annesine kızarak onu paylar.

Örneğin Yahya Kemal ile annesi arasındaki aşk ilişkisi çevrelerindeki kişiler tarafından bilinmesine karşılık Nâzım Hikmet, bu ilişki üzerine konuşmaz, “Yahya Kemal, anama sevdalıydı sanırsam” diyerek konuyu geçiştirir.

Aydın Aydemir, Nâzım Hikmet’in kıskançlığının annesi ile ilişkisini şu anı ile aktarır:

*“ Bahriye okulu sivil okullara benzemiyor. Disiplin çok sıkı. Öğrencileri haftada bir bile evci çıkarmıyorlar. Nâzım'ın ailesi İstanbul'da olduğu ve babası Matbuat Genel Müdürü bulunduğu halde, Nâzım iki üç ayda bir eve gelebiliyor.*

*Bir gün Bahriye okulundan Nâzım'ın babasına bir haber geliyor: «Oğlunuz kaza geçirdi, merak edilecek bir durumu yok, üzülmeğin» gibilerden. Nâzım'ın anası duyunca bu haberi telaşlanıyor. Kızı Samiye'yi yanına alarak doğru Heybeliada'ya gidiyor. Okul orda. Hemen okul*

*kumandanlığına başvurarak, Nâzım'ın durumu ve geçirdiği kaza hakkında bilgi alıyorlar.*

*Nâzım, arkadaşlarıyla futbol oynuyormuş. Ayağı kaymış, düşmüş. Ayağa kalktığında, görmüşler ki, eli avucu kan. Mendilleriyle silmişler falan, kan dinmiyor, üstelik artıyor. Hemen okul doktorunu haberdar etmişler. Meğer Nâzım'ı, bilek damarlarından biri kesilmiş. Fazla kan kaybetmesi ondanmış. Doktorlar çarçabuk damarı dikmişler, sarmışlar sarmalamışlar, Nâzım'ı okul revirine yatırmışlar. Şu anda korkulacak bir şey yokmuş...*

*Okul kumandanından bu bilgiyi aldıktan sonra, iki subayın kılavuzluğunda revire giden anasıyla kız kardeşi Nâzım'a geçmiş olsundiyorlar. Onları içtenlikle karşılayan Nâzım, az sonra hırçınlaşıyor. Sorulan sorulara cevap vermiyor. Kaşlarını öne yıkıyor, somurtuyor. Subaylar bunları yalnız bırakınca Nâzım'ın dili çözülüyor, öfkeli bir sesle anasına: «Sen bir daha buraya gelmeyeceksin! Şimdi de gidebilirsin!...» diye çıkışıyor.*

*Nâzım'ın bu tepkisi karşısında ne diyeceğini şaşırıyor anası, susakalıyor...*

*Niçin kızdığını anasına açıklamıyor ama Nâzım, nedeni şu: Celile Hanım çok güzel bir kadın, Nâzımın deyişiyle, «Dünya güzeli. Bunca doğal güzelliğiyle yetinmez Celile Hanım, süslenir de... Giysilerini son derece titizlikle seçer, kendine yakıştırır. Giysileriyle güzelliğinin oluşturduğu uyumda şüphesiz ressam oluşunun büyük payı var.*

*Subayların Celile Hanım'ı hayranlıkla seyredişleri Nâzım'ın gözünden kaçmamıştı.*

*Celile Hanım, biricik oğlunun bu denli sinirlenmesine fazla akıl erdirememekle birlikte onun daha çok öfkelenmesini önlemek için soru da sormaktan çekinmiş, yatağın başucunda sessiz sedasız bir süre daha oturduktan sonra, «Hoşça kal Nâzım, Allah iyilik versin yavrum.» diyerek*

*revirden çıkmıştı. Nâzım, davranışının uygunsuzluğunu anlamış olacak ki, anasının elini öpmüş fakat özür de dilememişti.*

*Vapura binmişler, eve dönüyorlar. Celile Hanım dalgın, düşünceli... Oğlundan gelen ve hiç beklemediği bu azar gittikçe koyuyor ona. Akli fikri revirde. Denizi filan seyrettiği yok. Zihnini kurcalayan bu konuyu çözümlenmeye çalışıyor. Ve yanında oturan kızı Samiye'ye çevirip başını: «Niye öfkeleniverdi bu oğlan, Samiye?»*

*«Sen de biliyorsun, niye olduğunu?..*

*«Neyi biliyorum kızım?»*

*«Burda da herkes sana bakıyor...»*

*Kızı Samiye böyle deyince Celile Hanım, karşısındakilere, sağa sola ilk kez şöyle bir göz gezdiriyor. Gerçekten de görücüleri çok.*

*“Ne olmuş bakıyorlarsa,» diyor kızına. “Gözlerinin izi kalmıyor ya üstümüzde. Çay akar, göz bakar. Deli bu Nâzım... Deli bu çocuk... Billâhi deli! Kıskançlığın bu derecesine pes. Bu evlenince yarın, karısını sokağa da çıkarmaz.”<sup>107</sup>*

Nitekim Nâzım Hikmet annesinde yaşadığı bu duyguyu daha sonra sevdiği kadınlarda da yön değiştirerek yaşayacaktır. Otobiyografi adlı şiirinde de bunu açıkça belirtir: “Sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım.” Bu kıskançlık sevdiği kadınlardan ayrıldığında bıçakla kesilmişçesine bitecek, ayrıldığı kadını sanki onunla hiç evlenmemiş, onu hiç sevmemiş gibi adlarını ağzına bile almayacaktır.

---

107-Aydemir Aydın, a.g.e., s.31.

Bu kıskançlığın ürünü olan “Gövdemdeki Kurt” adlı şiiri ilk eşi Nüzhet Hanım’ı Moskovada iken Dağıstanlı bir öğrenci arkadaşından kıskanması nedeniyle yazmıştır.

“Sen

benim

minare boyunda çam gövdeme

yumuşak beyaz

bir kurt gibi girdin.

kemirdin.

Ben

barsaklarında solucan Makdonaldı besleyen

İngiliz amelesi gibi taşıyorum

seni içimde !

Biliyorum

kabahat kimde!

Ey ruhu lordlar kamarası kadın!

Ey uzun entarili tüysüz Puankare!

Karşımda:

demirleri kıpkızıl

bir şimendifer ocağı gibi yanmak



senin en basit hünerin;  
yine en basit hünerin senin  
buzun üstünde bir paten gibi kıvranmak!

Soğuk!

Sıcak!

Dur!

Yumuşak

beyaz

kıvrılışlarınla

beynime giriyorsun

kemiriyorsun!

Oraya giremezsin!

Onu kemiremezsin!

Yumuşak

beyaz

kıvrılışlarınla

beynime giren kurdu

çürük bir diş söker gibi söktüm!

Epeyce ter döktüm!

Bu sonuncuydu

bir daha olmayacak! <sup>108</sup>

Yine Memet Fuat, Nâzım Hikmet hakkında “Nâzım aslında çok ince, kimseyi kırmak istemeyen bir insandı; ama cinsellik konusunda ölçüyü kaçırdı.” “Piraye’ye güvenmesine karşın, ikide bir kıskançlık bunalımları yaşar, ‘Kime âşık olursan ol!’ diye mektuplar yazardı. Bir kez de sanırım Yeni Adam dergisinde gördüğü bir desende bir benzerlik bulup anneme o resmi yapanı tanıyıp tanımadığını sormuştu. Arkadan gelen mektuplarında ise özür diler, kendini ağır sözlerle yerirdi.” demiştir.

Görüldüğü gibi sevdalarının başında “Çok güzel bir kadın değildi. Ve bu da olumlu bir şeydi benim için.” dediği Piraye Hanım’ı kıskanmaktan kendini alıkoyamaz. Piraye’nin okuduğu romaların yazarını dahi kıskanan Nâzım Hikmet, sırf bu duygusundan dolayı roman yazacaktır. Nâzım Hikmet ile Piraye arasındaki mahpusuk yıllarındaki mektuplaşmaların, bu mektuplardaki karı koca ilişkilerinin, aşklarının şairin şiirlerine yansıttığını belirtmiştik. İşte kıskançlığın da ele alındığı; Nazım Hikmet ile Piraye’nin birbirlerini yargılamalarını ve Piraye Hanım’ın da görüşlerini içeren dizeler şöyledir:

*Sen beni kıskanıyorsun,*

*ve benim gülmem tutuyor.*

*Ben aşkı: hürmet*

*muhabbet*

*sadakat diye anlarım,*

---

108-Memet Fuat, a.g.e., s.66. Bu şiir 835 Satır’da yayımlanırken altına 1924 tarihi konmuş ancak şiir 1922’de Nüzhet Hanım’la evlenmelerinden önce yazılmıştır

*( Yaşasın hürriyet adalet şarkısına benzedi mi, diyorsun,*

*ne dersen de)*

*halbuki aşk sadece muhabbet sende.*

*Ve bizzat sen çok iyi bilirsin, bizzat sen:*

*ben kabul etmem “bir zaaf ânı” denen şeyi.*

...

*ben içerde olsaydım*

*sen dışarıda aldatırdın beni.*

*İçerde olmana ne lüzum var?*

*İkimiz de dışarıdayken beni aldatmadın mı?*

*Sen alçaksın*

*ve dışarı çıkar çıkmaz*

*beni yine aldatacaksın.*

*( Şiirler 4, Yatar Bursa Kalesinde, s.115)*

Nâzım Hikmet, Münevver Hanım'ı da kıskanmış, zaman zaman bu kıskançlığı kırıcı düzeye ulaştırmıştır. Çocuğu Memed doğduğunda tebriğe gelenlere, çocuğun şaire benzeyip benzemediğini sorar Nâzım Hikmet. Sonra da “Bana benzemeseydi şüphelenirdim” diyerek Münevver Hanım'ı kırması Nâzım Hikmet'in sevdiği kadınları kıskanmasının derecesini de gösterir.

Son eşi Vera Tulyakova'nın mayo ile çekilmiş fotoğrafı, başkalarının görmesine tahammül edemeyecek kadar kıskanç olan Nâzım tarafından kesilmiştir. Yine Vera'nın kızıyla haftada bir eski eşinin evinde buluşacak olması şairi

kıskançlıktan ne yapacağını bilemez hale sokar, şairin gece yarısına kadar dışarıda dolaşmasına neden olur.

“Ben şimdiye kadar hiçbir sanatkârı, muharriri, şairi, romancıyı, hikâyeciyi filan kıskanmadım.” diyerek sevdiği kadınları dehşetli kıskanmasına karşın özellikle sanat konusunda kıskanç olmadığını belirtir.

Şairin sevdiği kadınları bu derecede kıskanmasının temelini annesine duyduğu derin kıskançlığa bağlamak mümkündür. Şair bu duygusunu tutkulu bir biçimde şiirlerinde de dile getirmiş, temelinde annesinin olduğu bu duygu ile – kıskançlıkla- bile şairliğini beslemiştir.

Arif Nihat Asya da sevdiği kadını anne ile özdeşleştirir. Yıllar süren anne şefkatine hasretini, eşinde bulmaya çalışır.

*“Kadın, Arif Nihat’ın şiirlerinde ve nesirlerinde: sevgilidir, eştir, kardeştir, abladır, annedir... Hayatımızı güzelleştiren aziz varlıktır.”*<sup>109</sup>

Arif Nihat’ın aşk temalı şiirlerinde hayatı güzelleştiren bu aziz varlık, çoğu kez anne ile bir tutulur. Bu durum başka birçok şairde de böyledir. Anne eş seçiminde, aile kurmada örnek alınmıştır. Bu durumu Ahmet Haşim’de de yoğun olarak görmüştük. Ziya Osman da annesinin sevgisini, şefkatini, aileye bağlılığını örnek almış, eşinde de bu özellikleri aramıştır. Nâzım Hikmet, annesinin güzelliğinden, sanatçı yönünden, özgür davranışlarından etkilenmiş çoğu kez sevdiği kadınlarla bu bağlamda benzerlikler kurmuştur.

Arif Nihat Asya’da da belirgin biçimde özellikle ikinci eşinde daha da öne çıkan sevgilide, eşte anne kimliği arayışı öne çıkar:

Bir abla mı, bir anne midir özlediğin;

Gönlünden açıp bahsi, nedir istediğin?

Bedbaht, senin canlı mıdır, cansız mı;

Yenmez mi, yenir mi –söyle- “gönlüm” dediğin!

(İstek, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s.143)

Bu açıdan bakıldığında eşte, sevgilide anne özellikleri aranırken anne'nin çocuğuna yakınlığı, kayıtsız şartsız bağlılığı bakımından ortaklık ortaya çıkar. Anne yerine onun kadar etkili bir can yoldaşı aranmaktadır. Şair tarafından kaderini, bugününü, yarının paylaşabileceği, sevgi bakımından ölçütü “bacı ve anne sevgisi” olan hatta anneden bile yakın olabilecek bir “canevi” tasarlanmıştır.

Gel ey kaderim, ey bugünüm, ey yarınım!

Gel gözbebeğim, gel canevim, gel kadınım!

Yaklaş, daha yaklaş, daha yaklaş ve sokul!

Gel ey bacılardan, analardan yakınım!

(Canyoldaşı, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s. 52)

Arif Nihat Asya'nın bu bakış açısının kaynaklarını gerçek yaşamında bulmak mümkündür. Şair iki kez evlenmiş, birinci evliliğinde aradığı mutluluğa ikinci evliliğinde kavuşmuştur. Hayatının bu dönemlerinde yine zaman zaman annesiz büyümesi etkili olmuş bu da şiirlerine dolaylı olarak yansımıştır. Şiirlerdeki anne-sevgili bağlantısını daha net görebilmek için şairin hayatının önemli kesitlerine bakmak yerinde olacaktır:

Yüksek Muallim Mektebi son sınıf öğrencisiyken, bir tarafı saraya dayanan İstanbul'da Suadiye'de oturan nüfuzlu bir ailenin kızı olan Hatice Semiha Hanım'la 1927 yılında evlenir. Arif Nihat'tan üç yaş küçük olan Hatice Semiha Hanım, bir zaman sonra “*Arif Nihat'a yukardan bakmaya başlamış; kocasının yetim ve öksüz*

*büyümesi, yoksul bir aileden gelmesi, aile asaletine gölge düşürüyor vehmine kapılıyordu. Arif Nihat Asya ise, çifte su verilmiş kılıç gibiydi. Bir vecizesinde diyordu ki: 'Benim öksüzlüğüm Hazreti Âdem'in ölümüyle başlar.'* <sup>110</sup> Bu evlilikten Reha Uğur ve Kemal Koray adında iki oğlu olur. Bu evlilik 12-13 yıl sürmüş "fikrî ve ruhî geçimsizlik nedeniyle bitmiştir. Hatice Semiha Hanım, gururlu, asalete düşkün bir insan olduğundan geçimsizlik artmıştır. Arif Nihat, 1941 yılında ilk eşinden ayrılır. Oğulları anne şefkatine muhtaç oldukları gerekçesiyle mahkeme tarafından annelerine verilir.

"Boşanmaya karar verdiği günlerden itibaren ilgi duyduğu Adana Erkek Lisesi kimya öğretmeni Servet Akdoğan'la 4 Aralık 1941'de evlenerek ilk eşinde bulamadığı mutluluğa kavuşur. Bu evlilikten Fırat ve Murat adında biri kız biri erkek çocukları dünyaya gelir. Bu evlilik 33 yıl sürmüştür.

Servet Akdoğan Arif Nihat Asya ile mutluluğunun temelinde birbirlerini iyi anladıklarının, yaşantılardaki benzerliğin altını çizer. Servet Hanım:

"Arif'in hayat hikâyesiyle benim hikâyem birbirine çok benziyor. Onunla İstanbul'da yaşadığımız semtler, okuduğumuz okullar, çektiğimiz sıkıntılar, acılar bile aynı. Ben de küçük yaştan itibaren anasız babasız büyüdüm. Marazî derecede hassas bir çocuktum." derken İşte ancak böyle biri empati kurabilen eşini anlayabilen biri ancak ona anne gibi bir sıcaklık, güven ve sonsuz bir sevgi verebileceği gerçeğini de vurgular. Bu durum Arif Nihat'ın "O" adlı şiirinde karşımıza çıkar:

Gördüğüm, duyduğum değilken ona,

Ben de bilmem, ısındıran ne beni?

Sokulur önce, yavru yavru, bana;

Doğurur, sonra, anne anne, beni!

(O, *Bütün Eserleri Şiirler: 5, s.54*)

Şairin sevgilide anne özelliklerini arayışına 16.XI.1940 tarihli Servet Hanım'a yazdığı mektupta da rastlarız. Mektupta ve "O" adlı şiirde öne çıkan, şairin bir sevgilide, eşte aradıkları iyilik, güzellik, sevgi ve şefkattir:

*"Servet'ime*

*Ondan doğmak isterdim. Ona, bu dünyaya ayak bastığım günün hâtirasını acılı bir hâtıra yapmazdım. Göğsü iyilik ve güzellik emzirirdi bana. İyi bir çocuk olurdum. "Onun çocuğu" derlerdi. Gözlerimi onda açmak isterdim.*

*Onun kozası içinde geçireceğim günlerin karanlığından şikâyet etmezdim. Onun sıcağı yeterdi bana. Işık istemezdim. Yuvamda ağırlığımı duymadan, yumulur, uyurdum. Ve ince gövdesi ince kalsın diye küçülür, küçülür, küçülürdüm.*

*Gözlerim onun çocuk bakışı ile bakardı maviliklere. Görenler yüzümü onun yüzüne benzetirlerdi. Başka yüzlere benzemek istemezdim.*

*Yorulmasın diye kollarında bir kuş hafifliğiyle dururdum. Onu üzmezdim, incitmezdim. Ona bu dünyaya ayak bastığım günün hatirasını acılı bir hâtıra yapmazdım." <sup>111</sup>*

Yine bir başka mektupta yazdığı "İnanmak" adlı şiir, Arif Nihat Asya'nın sevgilide sevgi, şefkat ve güven duygusunu aradığını anne'de bulunan özelliklerle bir aile kurma özlemini anlatır:

26.VIII.1940

Servetime:

İnanmak

Bardaktan seni içmek

Seni teneffüs etmek havada...

Dolaşmak dolaşmak hep sana dönmek

Seni bulmak yuvada

...

İnanmak, İnanmak, İnanmak,

Ninnilerinle uyuyup, türkülerinle uyanmak.

( Yavuz Bülent Bakiler, a.g.e., s:74)

Arif Nihat Asya yıllarca süren anne özlemini, çektiği acıları sevgi ve güven duyguları üzerine kuracağı evlilikte unutacaktır. Şair eşine söylediği “Bana yeisten, ümitsizlikten uyuyamadığım gecelerden sonra, sevinçten uyuyamadığım geceler getirdin.” sözleriyle bunu açıkça ifade eder

Şair, annesizliğin acısını eşiyile yakaladığı mutlulukta unutacak bu yaratılan sevgi ile doğacak çocuklarına seslenecektir:

Derler sana: “Baf”ta bir kavisten doğdun;

Nemden, tuzdan, köpükle sisten doğdun.

Aldanma ki herkes gibi, yavrum, sen de

Birlikte duyulmuş iki histen doğdun.

(Doğmak, Bütün *Eserleri Şiirler: 6*, s.112)



Şair, neredeyse tüm hayatı boyunca içinde taşıdığı anne özlemini yazdıklarında dile getirmiştir. Evlenmek istediği insanı annesi ile tanıştırmak, bu konudaki duygularını da paylaşmak istediği yegâne insandır annesi. Bir türlü mutlu olamamış annesini mutlu etmek isteyen şair, “bu kocadan bahtiyar olmamış, çocuktan bahtiyar olmamış kadın” diye nitelendirdiği annesine kendi mutluluğundan pay vermeyi arzular.

12.VII.1940-Adana

*Anamın, seni gelin olmuş görmek hakkıydı...*

*Oğlunu seninle, seni oğluyla gece aynı kapının arkasında kaybolurken görmek hakkıydı. Bu kocadan bahtiyar olmamış, çocuktan bahtiyar olmamış kadın, bari uzaktaki, yer yüzündeki oğlunun talihini ruhuyla görsün bahtiyar olsun. Ben o günü sabırsızlıkla bekliyorum.*<sup>112</sup>

“Bu kocadan bahtiyar olmamış, çocuktan bahtiyar olmamış kadın” şairin “Söylemek” adlı şiirinde de dile gelir. Asya’nın bir önsöz taşıyan Söylemek adlı şiirinde annesi ile ilgili hatıralarının çağrışımları yer alır. Böylece anne ile eş- sevgili arasındaki bağ güçlenir:

Bir gün sesimde mutsuz anam –toprağın sesi,

Mâzinin ıztırabını ben hâlâ söylerim

(Söylemek, *Şiirler*, s:XXXII)

---

112- Yavuz Bülent Bakiler, a.g.e., s.54.

Saba'nın şiirlerinde de özellikle “ev”, “aile”, “eş” çok önemli bir yere sahiptir. Bu konuların işlendiği şiirlerinde de “anne” kavramı Asya'da olduğu gibi , evin ailenin eşin tamamlayıcısı, hatta bu kavramların önemini vurgulayan vazgeçilmez öge olarak karşımıza çıkar. “Beyaz Ev” adlı şiirinde Saba haylini kurduğu evi ve aslında bu evle birlikte eşiyile geçireceği sade, sevgi dolu hayatı anlatır. Ancak Saba bu güzel hayatı annesiz ve babasız hayal etmez. Bu güzel hayat ancak anne ve babası ile tamamlanacaktır; hayal olsa bile:

Şu göklerin altında,

Olacağız o kadar bahtiyar

Ki çıkıp mezarından annemiz, babamız da,

Beyaz evimize yerleşecekler,

Uzun kış geceleri onlar da aramızda

Göz göze bakışacak, mangalı eşecekler...

(Beyaz Ev, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s:37)

“Evine barkına, çoluğuna çocuğuna düşkün” bir insan olan Saba “camda perdelerini bile eliyle asacağı”, “beyaz duvarlı, pembe damlı, yeşil pancurlu, sarmaşıkların tırmandığı balkonlu” evin huzurunu annesinin duası ile tamamlamak istemiştir. Bu bağlamda anne teması Saba'da bir “iç ferahlığı” , bir “gönül huzuru” anlamına bürünecektir. Bu nedenle ev, annesiz “mektap karyolasında” aylayarak geçen çocukluğunun da tesellisidir.

Dirlik, düzen, sağlık,

İç rahatlığı, gönül huzuru,

Bir çift küçük odası, avuç içi sofası

Üzerinden eksik olmasın

Ölmüş anamın duası

( Herkesin Evi İçin, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri* s.175)

Ziya Osman ile Behçet Necatigil’de ortak temalardan biri olan ev, Saba’ya göre küçük, mütevazı ama mutlu ve huzurlu bir hayatı simgeler. Behçet Necatigil, Saba’nın “Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri” adlı şiir kitabının ön sözünde “yıllar boyu dünyasını çizmiş iç ve dış etkilerin başlangıcını bulduğu” Saba’nın ev anlayışı ile ilgili düşüncelerini şöyle aktarır:

*“Ziya Osman bana evin, ocağın vazgeçilmezliğini, kişinin ancak evinde oluşabileceğini, ne yapsa ne etse davranışlarını bu dar daireden dışarı taşıramayacağını öğretti. Şiirleriyle olduğu kadar içtenlik dolu ve düz ömrüyle de bireyin kurtuluşunun –belki biraz safça bir düşünce- eve bağlı olduğunu ben ondan öğrendim.”*<sup>113</sup>

Şairin çocukluğundan beri annesini özleyişi, annesi ölene dek geçirdiği mutlu ve neşe dolu çocukluğu, aile üyelerinin bir arada olmasından duyduğu mutluluk, şairin daha sonra kuracağı yuvanın ve ev anlayışının da temeli olmuştur. Bu konu Saba’nın şiirlerinde geniş yer tutar:

“Bir yeşil yer bilirim ormanların içinde,

Bütün gün mavi bir gök, bir rüzgâr, akşam esen.

Dedikodusuz bir köy, herkes kendi işinde,

Bahçeli, küçük bir ev, kapıyı çalınca: Sen!

(Bir Yer Bilirim, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.91)

Bir yer düşünüyorum, yemyeşil,

Bilemem, neresinde yurdun.

Bir ev günlük güneşlik,

Çiçekler içinde memnun.

...

Rüzgâr esmez, konuşur:

- Uçurtmalar uçun, çamaşırlar kuruyun.

Mesut olun yaşayın,

Ana, baba, evlat, torun...

( Bir Yer Düşünüyorum, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.135)

Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı,

Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu.

Arkadaşlık ederdi yolda ihtiyar komşu.

Nasıl hafif gelirdi eve taşıdıklarım

(Evim,Karım ,Çocuğum, *Bıraktığım İstanbul,Bütün Şiirleri*, s.54)

Şairin şiirlerinde eşiyle yaşayacağı ev, çocukluğundaki mutlu evi anımsatır. Anne ve babası ile o mutlu aile anlayışı, daha sonra kuracağı aile anlayışının köküdür. Öyle ki şair eşinin verdiği mutluluğu ve huzuru, annesinin verdiği huzura benzeterek anlatır. Eşini annesine benzetir:

Bazen yüzüne dalar kalırım, nemsin diye,

Dizlerine yatarım bazen, annemsin diye.

(Evlilik, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri* s.102)

Ziya Osman'ın eşi de aynen annesinin babasını beklediği gibi bekler Saba'yı:

Kapıyı ben çalmadan açiverirdi karım.

Her akşam tekrarlardım onun güzel adını

(Evim, Karım, Çocuğum, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri* s.54)

Saba “Eller” adlı şiirinde eşinin ellerini anlatırken eşini, anne ve aile hayatının düzenleyicisi olarak öne çıkarır:

Karıminkiler öylesine çocuğumu bakmaktan,

Tahta uğmak, sabah karanlığında ateş yakmaktan

(Eller, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri* s.161)

Ziya Osman'ın birinci evliğinde yazdığı şiirlerden “Açmak İstersen Eğer”de hayat arkadaşı olan eşini anneye, kardeşe, çocuğa benzeterek sevgi bağını genişletir. Saba eşini anneye benzeterek eşine annesi gibi kutsal bir anlam verir.

Bilinmez denizlere, yorgun, daima giden,

Kül olmuş vücutları diriltten ruhunla sen,

Sen, annem ve kardeşim, hatta biraz da yavrum.

( Açmak İstersen Eğer, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s. 80)

Yakın dostu Cahit Sıtkı da Saba'ya yazdığı mektubunda ikinci eşi ile evliliği konusunda aynı Mektuplarda "Açmak İstersen Eğer" adlı şiirdeki benzetmeleri kullanır:

*" Haydi, Ziyacığım, bahar geliyor, baharın geldiği müjdesini senden alsın. Papatya tarlalarında beraber dolaşırsınız. Unutma ki o seni hem koca, hem ağabey bilecek. Onu sen, kendini yetiştirdiğin gibi yetiştirirsin. Senin şiirlerinde de pek güzel söylediğin gibi, kardeşin, yavrum, sevgilin, genç annen, hâsılı her şeyin olur. Onun saffeti, aşkı ve taravetiyle senin olgun ve tecrübeli gençliğin bir araya gelirse, kuracağınız yuvanın sağlamlığını ve güzelliğini, müsaadenle ben garanti edeceğim."*<sup>114</sup>

Ziya Osman'ın şiirlerinde anne teması, yer yer ev, aile, eş gibi temalarla birliktedir. Anne kavramı aile ve eş kavramlarına da şekil vermiştir. Bu nedenle Saba'nın şiirlerde yer eden ve Saba'daki aile kavramının anlamını tamamlayan evliliklerine de bakmak yerinde olacaktır. Zira özellikle ikinci evliliği Ziya Osman'ın ölüm düşüncesini değiştirmiş Saba'yı hayata bağlayarak ölüm temasını geriye itmiştir.

Saba, hukuk fakültesinde öğrenciyken amcasının kızıyla evlenmiş, bunun şiirlerine de yansıtmıştır. Ancak eşi rahatsızlanmış, Bakırköy ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesine yatırılmıştır. Eşinin rahatsızlığı iyice ilerlemiş ve bunun sonunda boşanmışlardır. Ancak Ziya Osman, eski eşini uzun süre ziyaretlere devam etmiştir.

Askerliğinden sonra Emlak Bankasında işe başlamış orada mesai arkadaşı Rezzan Öney ile tanışıp evlenmişlerdir. Tam bir aile babası olan Saba'nın Osman ve Orhan adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

---

114- Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, Varlık Yay., 2.Basım, İstanbul 2001.,s.53.

Cahit Sıtkı da mektuplarında Ziya Osman Saba'nın kuracağı yuvada anne ve babasını aradığını, Saba'yı mutlu edecek olan Rezzan'la evliliğini desteklediğini ve Saba'nın eşini zaman zaman sevgi ve şefkat yönü ile annesi ile özdeşleştirdiğinden bahseder:

“Ziyacığım,

*İnsan, bir sevdiğinden bahsettiği zaman sesinde ne güzel ihtizazlar peyda oluyor! Bunu, babana bir hommage(Saygı ve sevgi ifadesi) telakki ettiğim satırları okurken anladım. Sen anansız babasız kalmayacaktın Ziyacığım! Sen ve senin mizaçta adamlar için sevmek teneffüs etmek kadar hayati bir ihtiyaçtır. Ben de bu ihtiyacı şiddetle duyanlardan olduğum için Rezzan Hanım'ın avukatını yapmaktan bir türlü bıkmıyorum. Sen kendi kendine itiraf etmekten çekiniyorsun, fakat sezdiğime göre Rezzan Hanım seni yavaş yavaş şefkatli kanatlarının gölgesinde almaktadır. Radyoda şiirlerinin okunması geciktiği için ona karşı mahcup düşmekten korktuğunu söylerken, farkında olmadan, Rezzan Hanım'ın bu alakasına verdiği ehemmiyetin ve dolayısıyla Rezzan Hanım'a karşı duyduğun zaafın derecesini itiraf etmiş oluyorsun ki bunda haklısın. Ilıca: 18.7.1943”<sup>115</sup>*

Gerçek hayattan şiirlere yansıyan mesut aile yaşantısı özlemi, ana baba dualarının yanında anne gibi huzur veren bir eş ve çocukluğundaki evi hatırlatan bir ev ve nihayet çocuk ile gerçekleşir:

Ah, şimdi hatıralar mahallesinde

Misakımillî sokağı No. 37.

Orası bütün evler, bütün ömür içinde,

Mesut olduğumuz evdi.

---

115- Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, s. 60.

O geceler, doğan günler orada,

Kaderlerin en güzelini ördü.

Misakımillî sokağı! No. 37,

Çocuğum orada dünyayı gördü.

( Misakımillî sokağı No. 37, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri* s.1951)

*“Talihsiz ve çocuksuz bir evlilikten sonra, ikinci evliliğinde bulacaktır o eski zamanlarda yitirilmiş yuva mutluluğunu... Artık roller değişmiş, oğul olmaktan çıkıp baba olmuştur.”*<sup>116</sup>

Ziya Osman için annesi ve babası hayatının en önemli kişilerindedir. Özellikle değişmez temalarının içinde gördüğümüz anne baba sevgisi, artık “baba” olmuş Ziya Osman’ın davranışlarına ve elbette şiirlerine de yansımıştır:

Baba, karşısında düşünür:

“Ana hasreti değil, aşka benzemiyor bu;

o kadar taze, o kadar başka!

Meğer sevecekmişim oğlumu...” (Ana Baba Evlat)

Seyretmek, beşiğinde şu çocuk uykusunu,

Acı gün göstermeden, dağıtmadan sürüyü,

Ayrırmadan, Allahım, anadan kuzusunu.

( Her Akşam Bu Odada, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri* s.107)

---

116-Ziya Osman Saba İçin, Yaşar Nabi Varlık Dergisi, Şubat 1974, sayı: 797, s.6.



Nefes almak, akşam, iş bitince,  
 Çoluk çocuğunla artık bütün gece,  
 Nefesin nefeslerine karışmış.

(Nefes Almak *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, s.125)

Böylece kendini “Yeryüzünü yeniden görür gibi” hissettiği, hayatın sebebini “Rabbinin meramını” ve aslında annesini babasını anladığını şu dizelerle anlatmıştır:

Anlıyorum her bir işte meramını  
 Sevmeyi ve ölmeyi, ömrün devamını.  
 Anlıyorum, şu kuş neden yuva yapıyor.  
 Anlıyorum, Allahım, kalbim niçin çarpıyor.

(Hayret, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri* s.105)

Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinde de anne teması sıkça dile getirilir. Anne, bir imgeye dönüşür. Bu imge şairin kendi özel hayatına yönelik bir görünümüdür. Özellikle şairin annesinin ölümünün ardından, ona olan özlemini, çocukluk günlerine duyduğu özlemi birleştirir. Behramoğlu, şiirlerinde unutmadığı, karşılıksız sevgisine emin olduğu annesini, dost, arkadaş, sevgili, sevilen şehirler gibi birçok varlıkla özdeşleştirir.

Behramoğlu'nun şiirlerinde anne teması, aşkın ve sevgilinin anlatıldığı şiirlerde de yer alır. Behramoğlu'nun kadın algılayışında şefkati, güveni, samimiyeti içeren duygular bağlamında anne, eş, sevgili bütünleşir. Annesinin bazı özelliklerinin eş'te, sevgilide devam ettiği görülür. Şiirlerinde anneyi de içinde barındıran kadın,

sessiz bir durgunluk içindedir, dalgın ve masumdur, annesi gibi mahzun ve şefkatlidir, kendi içlerine dönük bir yalnızlığı yaşarlar.

Gözlerdi, tutuşan dilsiz bir kederle

Gözlerdi, gereksiz kılan sözcükleri

Gözlerdi, tutkulu, sevecen, kaygılı

Gözlerde, arkadaş, anne, sevgili

...

Gözlerdi, çocukluğumun gözleri

Şimdi hangi dünyalarda kim bilir

...

Gözlerdi, tutuşan dilsiz bir kederle

Gözlerdi, arkadaş, anne, sevgili

Gözlerdi, tutkulu, sevecen, kaygılı

Gözlerdi, sevdiklerimin gözleri

(Temmuz 2002)

(Gözlerdi, *Yeni Aşka Gazel*, s.18-19)

Şair “Ellere Gazel” adlı şiirinde sevdiği, güvendiği herkesi bir araya toplar. Dünyaya bakışında anne, baba, sevgili, çocuğu, dostları adeta bir bütün oluşturur. Özellikle anne ve sevgili yaşamın temel ihtiyaçlarını üzerinde toplar. Anne, evlat,

sevgili bu şiirde tek başına bir varlık değil, hayatın içinde, hayatı birlikte var ettiği bir varlık olarak belirtilir. Şiirde yer verilen anne, evlat, sevgili yaşamın özü olarak öne çıkar, hayatı anlamlı kılar, şairi hayata bağlar:

Sevdiğim eller bir kadının elleridir

Sımsıcak dokunuşlarının elleridir

Düşlerimi tüy gibi hafifleten

Annemin ya da kızımın elleridir

Erkek yazgımızın hüznelerini

Paylaştığım babamın elleridir

Bir ömrü birlikte dokuduğumuz

Arkadaşlarımın elleridir

Nice yalnız gecede tutduğum

Yalnızlığımın elleridir

Bakışlarımızın ayrılmaz yoldaşı

Ayrılmamanın, kavuşmaların elleridir

Sözcüklere kanatlar takıp

Uçuran ozanların elleridir

Ölüme karşı el ele yürüdüğüm

Ölümsüz aşkın elleridir

(Ağustos 2000)

(Ellere Gazel, *Yeni Aşka Gazel*, s.28-29)

Yine “Sesler” adlı şiirde şair, eşi ile annesi arasındaki benzerlikleri belirtir. Anne ile eşin ortak özellikleri güven, sevgi, çocuğuna bağlılık, sevecenlik ve umuttur.

insan seslerine tutunarak ilerliyorum

yolumu yitirmemek için

boğucu karanlıkta

Kızımın sesi “anne” diyen

...

Karımın sesi, gülümseyiş gibi umutlu

ve bir kız kardeş gibi sevecenlikle dolu

...

“Kendine iyi bak” diyen sesler

“nasılsın” diyen sesler

kaygılı, dostça çınıltılı, ince, kalın, boğuk ya da tiz  
kendimi en kötü duyumsadığım zamanlarda  
duymak istediğim o sesler  
tutunarak güven duyduğum  
birlikte bir karanlığı geçtiğimiz...

Temmuz 1981

(Sesler, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s. 103)

Behramoğlu, kızına seslenirken anne ile bütünlenmiş bir aileyi de betimler. Şiirde eşinin gerilerde çiğdem toplayışını dizelere taşıyan şair, aile içindeki anne'nin güzelliğine, aileyi güzelleştirdiğine dikkat çeker.

Miniciktin sen o enginlikte  
Koşuyorken ilerilere doğru  
Annen gerilerde çiğdem topluyordu  
Ne güzeldik o birliktelikte

(Gizlilikte 3, *Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler III*, s.195 )

Behramoğlu, toplumsal bakış açısını şiirlerinde çok kullanmasına karşın, sadece halkın acılarından ve yoksulluğundan söz etmemiştir. Sadece “bağrı yanık halkçılık”la yazılan şiire karşı olmuştur. 1970’te Halkın Dostları adlı dergide yayımlanan yazısında “İnsanın bireysel ve toplumsal varlığını diyalektik bütünlük içinde kavrayan bir sanat anlayışından yanayız.” diyen Behramoğlu, kendi yaşamının küçük ayrıntıları ile birlikte toplumsal olan bütün hayatı şiirlerine almaya çalışır.

“Kızıma Mektuplar” adlı şiir kitabında yer alan şu dizeler, halkının ozanı olmayı seçen bir şairin “ben” kavramını, bireyin yalnızlığını nasıl anlattığını gösterir. Şiirde şairin yalnızlığı dile gelirken anne, şairin çocukluğundaki şefkatli dokunuşların sahibidir. Şair, aynı şefkati eşinde de bulmuştur:

Mutlak bir tek başınlıktayım gündüzleri

Toplumsal ilişkilerin dışında

Üstelik

Bugün hastayım da

Terliyorum

Kalkıp kuruluyorum terimi

Annem olsa

Ya da annen

Nazlanır, şımarır

Hırçınlaştırdım şimdi...

(Gizlilikte 5, *Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler III*, s. 201)

Behramoğlu için ailenin önemi büyüktür. Kızına ve ailesine özlemini dile getirdiği şiirlerinde kendi annesinin yerini artık kızının ve eşinin aldığını görürüz.

Uzanmış yatıyordum

Yarı uyanık

Yarı uykuda

Sol elim yanımda

Hafif yumuk,

Sağ elim başımda.

Birden bir el

Duyumsadım

Sol elimin

Boşluğunda ;

Senin elin olabilirdi

Annenin ya da.

Demek ki özlem

Sadece zihinle

Algılanan

Bir duygu değilmiş

Diye düşündüm,

Eller de özlüyor

Sevdiği ellere

Dokunmayı

Buluşmayı

Sevdiği ellerle...

(Gizlilikte 6, *Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler III*, s. 195)

Behramoğlu anne, sevgili, eş sevgisini “sevgi, şekfat, güven” duygularında btnlerken hem hayatın her yönünü vurgulamaya çalışmış hem de kadın varlığına sığınış ile annenin, eşin, sevgilinin gücü ile hayatın zorluklarını yenme inancını belirginleştirmiştir.

### 3.1.7. Metafizik Düşüncede Anne

Cumhuriyet dönemi Türk Şiirinde metafizik eğilim ile anneyi yan yana koyan en önemli Şairlerin başında Şüphesiz Necip Fazıl gelir. Mistik akımdan etkilenerek, insanı soyut ele aln Kısakürek, madde ve ruh problemlerini işlerken anne temasına yer vermiştir. Bu Şiirlerde lm düşüncesini bir zlem, sonsuzluğa gş olarak yorumlarken anneyi de çoğu zaman dinî ve metafizik ürpertinin göstergesi olarak betimlemiştir. Zaman zaman bohem hayatındaki kaışlarda da anneyi anacaktır. Metafizik eğiliminde anne, geçmiş yaşantıların da izlerini taşır. Şair, çocukluğa dair hatırlayışları, metafizik ürperti ile vermiştir. Bu bölümde inceleyeceğimiz Şiirlerde anne, kutsallığı ile de metafizik eğilimini artıran konumdadır.

Necip Fazıl Kısakürek, 1934’te Abdülhakîm Avasi ile tanıştıktan, onun müridi olduktan sonra tamamen dinî-mistik bir anlayışa brnmştir. Bu anlayış Şiirlerinde açıkça görülür. Ancak belirtilmelidir ki Şairin bu mistik ve dini anlayışı bundan önce de kendini hissettirir. Şairin ocukluğu ve ilk gençlik yıllarında muhafazakr bir çevrede yetişmesi; büyükbabasının, anneanesi ve annesinin Müslüman Trkn inanç ve geleneklerine bağlılığı dini anlamda temel sayılır. Okuduğu kitaplar, dinlediği masallar, öğretmenleri, konak hayatı gizemli konulara ilgisini artırır. Daha sonra felsefe eğitimi, Paris yılları, bohem hayatı manevi hayatındaki köklü değişikliğe zemin hazırlamıştır.

Şairin Paris’ten döndükten sonra öğrenimini yarım bırakması, Pariste’yken babaannesinin ölümüyle onun mirasını alması, bu mirası heba etmesi, bu dönemde



yaşadığı bohem hayatın etkisi ile annesinden uzaklaşması şairde derin bir bunalma, kendinden kaçma, ruh sıkışmaları olarak belirecektir.

Hasreti denizlerin,

Denizler kadar derin

Ve o kadar bucaksız...

Ta karşımda, yapraksız,

Kullanılmış bir takvim...

Üzerinde bir resim:

Azgın, sonsuz bir deniz;

Kaygısız ve düşüncesiz,

Çalkalanıyor boşlukta.

...

Bu mahşerin içinden

O gün ben de geçtim, ben;

Nem varsa, evim, anam,

Çocukluğum, hatıram

Ve ne sevdalar serde,

Bıaktım gerilerde

Kaçar gibi yangından.

...

Rüzgârların ardından,

Baktım da süzgün süzgün,  
 Kurşun yükünü gönlün,  
 Tüy gibi hafiflettim,  
 Denize hicret ettim...(1931)

(Takvimdeki Deniz, *Çile*, s.224)

Bu metafizik eğilimin, bohemliğin buhranının ve zamanı anlamlandırmadaki sıkıntının ardından da kendisini doğru yola götürececek dinî ve ahlakî bir lider arayacaktır. Tüm bunlar, şairin şiirlerinde kendini gösterir. Özellikle “anne” teması da değişikliğe uğrayacak dinî ve metafizik ürpertinin göstergesi olarak ortaya çıkacaktır.

1939 tarihli “Çile” adlı şiiri bu durumun en önemli örneklerindedir:

Yalvardım. Gösterin bilmeceme yol!  
 Ey yedinci kat gök, esrarını aç!  
 Annemin duası, düş de perde ol!  
 Bir asâ kes bana, ihtiyar ağaç!

(*Çile*, *Çile*, s.18-19)

Şair, kendi iç dünyasını yansıtmak için gökyüzü ile ilgili varlıkları kullanarak özgün imgeler yaratır. Arş, güneş, ay, sema, bulut, gök bazen bir sıkıntıyı bazen şairin iç dünyasına ait bir heyecanı simgeler. Beş duyu ile algılanan her şey şiirine işler, kendi beniyile özdeşleşir.

Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim,  
 Minicik gövdeme yüklü Kafdağı,  
 Bir zerreciğim ki, Arş'a gebeyim,  
 Dev sancılarımın budur kaynağı!

Çile şairin kendi beni, eşya, maddi ve manevi âlem, kâinat ile hesaplaşmasını özetler. Bu hesaplaşma sırasında çektiği çile tanrıyla aramak, mutlak gerçeğe ulaşmak içindir.

Kısakürek, çözüm bulamadığı sorunları aydınlatmak için “yedinci kat gök” “annesinin duası” “bir asa”ya başvurur. Tasavvufi anlam taşıyan bu unsurlar, şairin aslında Tanrı'dan yardım beklediğini, ona sığınma arzusunda olduğunu ifade eder. Kısakürek, tasavvufun özünde yatan tanrıyla arama bulma uğraşını ve bu konuda yaşadığı psikolojik sıkıntıları da anlatır. Şair, özgün ve duygu değeri taşıyan imgelerle yaşadığı çileyi betimler. Anne bu keşmekeşin içinden çıkmak için başvurduğu güvenilir kaynak olarak ortaya çıkar.

Şair, Sanat adlı şiirindeki “Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış; Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış...” dizelerindeki gerçeğe ulaşmak için anneyi Allah'ın rahmetine kavuşmuş kâmil insanlardan biri olarak algılar.

Şairin genel anlamda şiirleri İslam mistizminin etkisi altındadır. Dinî düşünceler, eserlerinde soyut bir içerik kazanarak karşımıza çıkar. Şaire göre şiir sanatının iki unsuru vardır: “his” ve “fikir”. Şair, şiirlerinde hayatın amacını da sorgular. Kısakürek, insanın Tanrı'yı araması, bulması ve tanınması için dünyaya geldiğini savunur. İnsana bu bağlamda değer veren şair, insanı ele alırken İslam mistizmini bırakmaz. Ona göre insanın ölümsüzlüğe kavuşabilmesi için nefsiyle mücadele etmesi gerekir. Ruhun terbiyesi insanı Tanrı'ya yakınlaştıracaktır.

Şairin yarattığı özgün imgelerdeki mistik öğelerin etkisi tüm şiire yayılır. Bu etki şaire özgü kozmik bir atmosfere götürür. Şairin içinde bulunduğu bu kozmik

âlemi, dinî ve metafizik ürpertiye annesinde de hissettiğini şair, "O ve Ben" adlı eserinde açıklar.

*" Yalılar boyu uzanan, iki tarafı ağaçlı yoldan evime doğru yürürken, bu sıkıntılı "malum"ların caddesini, ebedi bir meçhule doğru istikamet değiştirmiş görüyordum. Annem, annelere mahsus bir duyguyla ayak seslerinden beni tanıdı ve kapıyı açtı:*

*- Ne var oğlum?*

*- Hiç anne' Ne olacak?*

*Annem, bu "hiç"in ne muhteşem bir " hep " belirttiğini seziyor muydu acaba? Anne bu, her şeyi sezer. ”<sup>117</sup>*

"O ve Ben" adlı eserde Kısakürek'in dile getirdiği annesinin sezgisel gücü şiirlerine de yansıtacak, anneyi bilinmezlikleri ve ruh bunalımlarını anlatacağı şiirlerde bir benzetme aracı olarak kullanmasına sebep olacaktır.

Necip Fazıl'ın söz ettiği bu hikâyecik, şairin tarikata girdiği dönemlerde yaşanmıştır. Bu anının yaşandığı zamanda Necip Fazıl, bütün bir gününü Abdülhakîm Arvasi'nin yanında sohbetle geçirir. Müthiş bir duygu yoğunluğuna kapılır. Akşamüzeri eve dönünce annesi evin taraçasında bulur. Necip Fazıl bahçe kapısında iken annesi taraçadan seslenir:

---

117-Necip Fazıl Kısakürek, *O ve Ben*,9. Baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1995, s.85.

“- Ne o başındaki şey?..

- Ne var; başımda bir şey mi var?..

ve karşılaşınca, eliyle saçlarımı düzelterek mırıldandı:

- Hayret! Saçlarında bembeyaz bir şey gördüm. Kar gibi bir şey... Ne garip! Anneye gösteriyor Allah..."

(Necip Fazıl, *O ve Ben* s.176)

Kısakürek'in için annesi, gizemli durumları sezebilen kutsal bir değer taşır. Şaire göre annesinin bu sezgisel gücü saf ve temiz kalpli olmasından kaynaklanır. Böylece “anne” şairin madde, şekil, dünya, kâinat, sonsuzluk, ölüm gibi konulara yaklaşımında kendini bu imgesel anlamıyla göstermiştir.

Ahmet Kabaklı Necip Fazıl ile sohbetinde şairin, fânî ile ebedî iç içeliğini, kendisine mahsus üslubu ile söylediğini şu dizeleri örnek vererek belirtir:

“Birbirine ters çift başlı bir mahlûk olan şairde, biri süflî ve mahkûm; öbürü ulvî ve hâkim iki kutup var... Bunlardan biriyle şair, insanoğlunun en altında; öbürüyle dec(nebîler ve velîler ayrı) en üstünde...”<sup>118</sup>

---

118: Kabaklı Ahmet, *Sohbetler II*, 2. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul Ocak 1992, s.233 .

Görüldüğü gibi annesinin Necip Fazıl'ın kişiliği ve eserleri üzerinde büyük etkisi olmuştur. Kendisini "tezatlar kumkuması" olarak tanımlayan Necip Fazıl'ın bu tezatlı kişiliğinde de annesinin dolaylı etkisi olmuştur. Çünkü Necip Fazıl birbirine zıt karakterli birçok insanın bir arada bulunduğu bir ortamda yetişmiştir. N.Fazıl şahsiyetinin tam şekillenmeye başladığı çocukluk çağlarında anne ve babası, anneanesi ve ciciannesini, ciciannesini ve büyük babası arasındaki zıt kişilik özelliklerine tanık olmuştur. Bu zıtlıklar da Necip Fazıl'ın karakterine yansımıştır. Bu da şairin daha küçük yaşlardan itibaren başlayan hayatı algılayışındaki gitgellerinin açıklaması olarak yorumlanabilir.

Kısakürek, sanat hayatının başında da madde, şekil, dünya, kâinat, sonsuzluk, ölüm gibi konularla sürekli meşgul olmuş, bu meşguliyet bir psikolojik baskıyı getirmiş daha sonraki dönemlerinde de bu psikolojik baskıdan kurtulma yolunu Tanrı'ya sığınmakta bulmuştur. Kısakürek yaşadığı dönemin materyalist düşüncelerine de karşı koymuştur. Kısakürek insan sezgisine önem vermiş, bu sezgi sayesinde eşya ile hayat arasında kaldırımlarda olduğu gibi ilişki kurmuştur.

Kaldırımlar(1927) şiirinde dış âlem, iç âlemin yansımasıdır. Şiir korku, yalnızlık, karanlık içinde geçer. Şiirin sonunda ölüm şaire sempatik görünür. “*şairin 1904-1934 yılları arasını kapsayan ve bohem hayatının devam ettiği birinci dönemine ait olan bu şiir, şairin o dönemdeki sıkıntı, kasvet dolu duygular taşır ve yalnızlık, acı, ıstırap çekmektedir.*”<sup>119</sup> Şair kaldırımlar adlı şiirinde içinde bulunduğu korkunç ve kasvetli ortamdan kaldırımlara sığınır. Kaldırımları “çilekeş yalnızların annesi” ne benzetir ve onda bir anne şefkati bulur.

Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;

Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.

Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;

Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.

---

119-Çebi, Hasan, *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri*, Kültür Bak. Yay. Ankara 1987, s. 24.

Kaldırımlar bir sembolik değer taşır ve yalnız yürüyen bir adamın arkadaşı, yoldaşı, annesi gibi algılanır. Şair yine anne aracılığı ile “kucak, emzirmek” sözcüklerinin duygu değeri ile birlikte sokaklara olan tutkusunu dile getirir. “Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum” dizesi onun kaldırımlara karşı sadakatini ve tutkusunu belirtir. “Emzirmek” ifadesi ile kaldırımlar ile kendisi arasındaki ilişkinin gücünü belirten güçlü bir ifadedir. Gerçek hayattan etkilendiği bu şiir, şair için kaldırımlardan başka sığınacak kimsenin olmayışını özetler.

Bana düşmez, can vermek, yumuşak bir kucakta;

Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum!

Aman, sabah olmasın, bu karanlık sokakta;

Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum!

(Kaldırımlar, *Çile*, S.157)

Şairin metafizik ürpertiye anlattığı, hayatın gizemi ile boğuştuğu şiirlerde “anne” bu duyguları daha iyi verebilmek için kullanılmıştır:

Biriktir; delik kese!

Yetiştir; toprak köse!

Hep kesiklik, eksiklik,

Hadisede hadise.

...

Rahatlık senin deden;

Banım annem vesvese.

Bu ukdenin dilinden,

Kalmadı anlar kimse.

(1972)

(Ukde, *Çile*, s.224)

“Zaman” adlı şiirde de anne zaman kavramını ifadede bir araçtır. Sonsuzluk arzusunda olan kişinin azabı çekmek zorunda olduğunu söyleyen Kısakürek, anne çocuk yakınlığını sonsuzluk özlemi, azap ve cinnet ilişkisine karşılık getirerek somutlar:

Nedir zaman, nedir?

Bir su mu bir kuş mu?

Nedir zaman, nedir?

İniş mi yokuş mu?

...

Annesi azabın,

Sonsuzluk şarkısı.

Annesi azabın, cinnetin tıpkısı.

(Zaman, *Çile*, s.224)

Aynı sonsuzluk özlemini ve bu uğurda çok çile çekileceğini anlattığı “Cehennem” adlı şiirde anne yine kişinin en yakını olması bağlamında ateş ile özdeşleştirilir. Böylece şair, çekilen acı ile yakınlığı verir.



Ateş beni yıkayan, yuyan, emziren annem!

Bir arınma kurnası olsa gerek cehennem...

(1983)

(Cehennem, *Çile*, s.353)

Ruhu ile yok edilen cemiyeti konu aldığı toplumsal sıkıntıları anlattığı, yapılan devrimleri eleştirdiği “Muhasebe “ adlı ironik şiirinde, şiirin sonunda umut beklentisini “anneler ne zaman doğuracak?” sorusu ile dile getirir.

Bekleyin, görecektir, duranlar yürüyen;

Sabredin gelecekti, solmaz, pörsümez Yeni!

Karayel bir kıvılcım, simsiyah oldu ocak!

Gün doğmakta, anneler ne zaman doğuracak?

(1947)

( Muhasebe, *Çile*, s.403)

Yine “Davetiye “ adlı şiirinde umutlu ve güzel gizemli son için annenin de içinde bulunduğu insanlara seslenir:

En güzeli, en güzeli, güzelin;

Habercisi, habercisi, ezelin;

Tellerinde şafak söken bir gelin;

Anneler, babalar, çocuklar, gelin!...

(1949)

(Davetiye, *Çile*, s.414)

Kısakürek “Şiirde İç Şekil” adlı makalesinde “Bu hüviyet ve şahsiyet içinde şair, evinin, kılığının, sokağının nizamından, insan, cemiyet ve her türlü dünya nizamına kadar bütün merkezleriyle hayatı kucaklayıcı bir kürsü sahibidir.” diyerek “avetiye adlı şiirdeki seslenişin nedenini açıklar.<sup>120</sup> Şair “Dua “ adlı şiirinde eleştirdiği düzenden kurtulmak için annesinin duasını bekler:

Bıçak soksan gölgeme,

Sıcacık kanım damlar.

Gir de bir bak ülkeme:

Başsız başsız adamlar...

Ağlayın, su yükselsin!

Belki kurtulur gemi.

Anne, seccaden gelsin;

Bize dua et emi!

(1944)

(Dua, *Çile*, s.418)

Necip Fazıl için “hakikat bile olsa” bu dünya düzenini beğenmez, “*her fikir, beyninde bir çift kelepçe olan üstad ‘benlik kazanında’ ve düşüncenin pençesindedir. Bu ateşten tefekkür, bu bitimsiz şüphe azabı içinde şair ‘bilmecesine yol’ bulmak için annesine sığınır.* <sup>121</sup> Bu sığınış mistik bir âlemde psikolojik sıkıntılar içinde gerçekleşir:

---

120-Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1997, s.489.

121-Kabaklı Ahmet; *Sohbetler II*, 2. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, Ocak 1992, s.237.

Bir asâ kes bana ihtiyar ağaç!

Annemin duası, düş de perde ol

Hapishanede bulunduğu zamanları anlatan şiirinde koğuşunu anne rahmine benzetir. Bir doğumun gerçekleşmesi gibi bu koğuştan çıkarken yeni bir hayatın başlayacağını söyler. Anne rahminin kutsallığını “karanlığında nur” zıtlığı ile belirtir. Necip Fazıl “Zindan’dan Mehmed’e Mektup” adlı şiirde, tutsaklığın acısını, kendi üzerinde tutmayıp, bütün insanlığa, kaderin bütün bütün mahkûm kurbanlarına yayabilen bir üstünlük göstermiştir.

Ana rahmi zâhir şu bizim koğuş;

Karanlığında nur, yeniden doğuş...

Sesler duymaktayım: Devran ve boğuş!

Sen bir devsin, yükü ağırdı devin,

Kalk ayağa, dimdik doğrul ve sevin!

Şair, 1983 tarihli “Hâtıra” adlı şiirinde hayatının son zamanlarında metafizik ürpertiye yoğunlaştırdığı “anne” imgesini kaybetmekte olduğu değerleri anlatmak için kullanır. İki dizelik bu şiirde kopuşları, unutulmaları, ayrılıkları ve ölümü çağrıştıran ifade gücü Türkçeyi yitirmekte olduğunu söyleyerek çağrıştıtır:

Renk renk hâtıralarım oda oda silindi;

Anne kokan bir Türkçem vardı, o da silindi.(1983)

(Hâtıra, Çile, s.373)

### 3.1.8. Kadının Annelik İle İdealize Edilmesi

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirine baktığımızda anne temasının “kadının idealize edilmesi” konusunda işlendiğini görürüz. Birçok şair, şiirlerinde duygu, düşünce ve davranışlarıyla idealize ettikleri kadın tiplerine yer verirler. Tezimizde incelediğimiz şairlerin neredeyse hepsinde anne, evine ve çocuklarına bağlı, namuslu, çalışkan, ahlaklı, yoksulluk karşısında sabırlı ve mahzun olarak çizilir. Bu bağlamda anne, toplum içinde de ideal kadın-anne tipini simgeler. Ancak bazı şairlerde anne'nin bu özelliklerin de ötesine geçerek şairin dünya görüşünü de yansıttığı kendi “mükemmel” kadın tipini belirlemede öne çıktığını görürüz.

İdeal ya da idealize edilmiş kadın olarak anneyi Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde sıkça görürüz. Sanatçının şiirlerine ve hayatına baktığımızda annesinin kadının idealize edilmesinde büyük payı olduğunu görürüz. Şair, çocukluk günlerini, annesi ile babası arasındaki zıtlıkları, aile üyeleri arasındaki ilişkiyi şiirlerine taşımış “çocuk kadın” diyerek nitelediği annesini “fedakârlığı, mazlumluğu, ağırbaşlılığı, masumluluğu, dindarlığı, merhametli oluşu” bakımlarından kadını idealize etmede örnek almıştır.

Necip Fazıl'ın “Kadın” adlı şiirinde kadın, onun sanatının ilk dönemlerde yazdığı şiirlerinin şehvî yönlerinin aksine dinî- mistik bir atmosferde Allah'a varmada yol olarak gördüğü bir varlık olarak öne çıkar. Bu şiirde anne soyut bir unsur olarak kadın imgesinin altında sezdirilir. Şiirde belirtilen kadın özellikleri şairin annesinden büyük izler taşır. Bu şiir, şairin annesinde gördüğü özelliklerin somutlaşmasıdır. On beş yaşında babasını uslandırmak için evlendirilen “masum ve iptidaî bir zavallı kız” olarak belirttiği annesi, evde hizmetçilerden sadece bir derece üstün görülür. Şairin hayatından bu kesitlerden izler taşıyan bu şiirde Kısakürek, toplumsal düzende kadının ikinci plana atılmış yönlerini vurgular ve okuyucuyu kadının değeri konusunda düşünmeye davet eder:

Kalıp değil bir fikir...

Elmas sorguçlu fakir;

Açıkta sırra bâkir;

Kadın...

Görüldüğü gibi kadın imajındaki benzetmeler daha sonra belirteceğimiz gibi şairin annesi Mediha Hanım'ın evde ve aile arasındaki durumunu da anlatır. Bu bağlamda kadın bir nesne gibi algılanmamalı insanı düşündüren fikirler topluluğu olduğu görülmelidir. Kadın, toplumda ve ailede değersiz bir varlık olarak algılanır. Şair bu şiirinde "elmas sorguçlu fakir" "açıkta sırra bâkir" ifadeleri ile kadının içinde bulunduğu ıstıraplı gerçeği vurgular:

Çölde kaçan bir serap;

Yönü kentli mi mihrap...

Mâdeni som ıstırap

Kadın...

Şair kadını Allah'a ulaşmada bir araç olarak algılar. Kadının hayatın devamını getiren kişi olması dolayısıyla böyle bir ilginin öznelerinden biri olarak yorumlanabilir. "Bazı şiirlerimden de tüttüğü gibi en köklü zaafım" dediği annesi, Necip Fazıl'ın gözünde çok kutsaldır. "Allah'ın, bende yarattığı birçok hususiyeti, annemin yolundan verdiği inaniyorum" diyen Necip Fazıl kişiliğinde ve eserlerinde dinî yönden olgunlaşmasında annesinden gelen çizgileri böylece açıkça ifade etmiştir.

Ayrıca Kısakürek'in aşk ve kadın konusunu işliyor gibi görünen bu şiirinde şair, ağırlıklı olarak kendi iç dünyası ve zaman zaman toplumla ilgili sıkıntılarını anlatmıştır.

Bir işaret, bir misâl;

Ayrılık remzi visâl...

Allah'a yol bir timsal;

Kadın...

(1983)

(Kadın, *Çile*, s.204)

Kısakürek “Evim” adlı şiirinde de idealize edilmiş kadın tipini çizmeye devan eder. Şairin gerçek hayatından kesitler taşıyan bu şiirde Kısakürek’in “anne kucağı” evim dediği çocukluğunun geçtiği yuvasını hatırlayışı içinde ev ile ev içinde yaşayanlar bir dekor halinde tasvir edilir. Anne, sessizliği ile gergef dokuyan kendi halinde mahzun ve ağırbaşlı bir tip olarak aktarılır. O anneyi yetiştiren anneanne dalgın, Kur’an okuyan, dindar bir kadın olarak şiire “huzur” taşır.

Bir köşende annânem, dalgın, Kur’an okurdu;

Ve karşısında annem, sessiz gergef dokurdu.

Semaverde huzuru besteleyen şarkı;

Asma satte tık tık zamanın hazin çarkı...

...

Evim, evim, vah evim, gönül bucağı evim!

Tadım, rengim, ışığım, anne kucağı evim!

(1982)

(Evim, *Çile*, s.333)

Şair, bu şiirinde de okuduğumuz, çocukluğunun onu en çok etkileyen kişilerinden anneannesini ve annesini yetiştiren bu “mübarek kadın”ın dünya görüşü içindeki değerini şu sözlerle anlatmıştır:

*"... Anneannem;... Aksaray'daki eğri büğrü ahşap evin cinlere karışmış kahramanı... beş vakit namazında ve her an Allah ve Resulünün bahsinde yaşayan; ve günün 24 saatini ya ağlamak, ya düşünmek, ya dua etmekle geçiren mübarek kadın... Ayak parmağından saçına dek kar gibi beyaz tülbent kokan, kemik üzerine deri cilası çekilmiş denecek kadar zayıf, çocuklarına delice düşkün, tek başına oturduğu köşelerde bile saç başı örtülü, yalnız Kuran okumayı bilen ve Allah'ın kelamından başka hiçbir yerde harflere nazar etmemiş olan bu örnek kadın benim için ne büyük mesele... "(O ve Ben, s.78)*

Kısakürek'in kadını idealize ettiği bu şiirlerinde annesinden ve yakın çevresinden etkilenişinin payı büyüktür. Bu etkiyi netleştirmek için şairin nesir çalışmalarına da bakmak gerekir. Bu bağlamda şairin hayatını, hayatını etkileyen olayları ve insanları anlattığı "O ve Ben" ve "Kafa Kâğıdı" adlı eserleri konumuzla ilgili yararlandığımız başlıca kaynaklardır. Bu eserlerde şiirlerinde imgeye dönüşen "anne" hakkında birçok ipucu vardır. Şairin özellikle "patlama anlarının maziye doğru psikolojik pırıltıları olarak tanımladığı "Kafa Kâğıdı" için "anahtar roman" kavramını kullanan Necip Fazıl, bu eserine kalın ve dış çizgilerden ibaret hayat hikâyesi yerine, asıl ruh hayatını anlatmak istediğini belirtir.

Kısakürek üzerinde anne ve babasının zıt karakterlerin izlerini bu iki önemli kaynaktan öğreniriz. Şiirlerine de yansıyan bu zıtlığı anlamak için sanatçının "O ve Ben" adlı eserde belirttiği ayrıntılara bakmak, "anne" temasının içerdiği duyguları anlamamız açısından önemlidir:

"Kanı bir yanardağ gibi kaynayan bu çocuğu kurtarmak için, demişler; hemen tezinden, bu küçük yaşta evlendirmekten başka çare yok. Ve başlamışlar kendilerine denk ailelerden kız istemeğe... Denk ailelerden hiçbiri bu garip çocuğa kızını vermemiş. Annem gibi, aynı Akdeniz memleketinden olan ciciannem bir yakını ve memleketlisi tarafından Aksaray'daki eciş bücüş evin on dört on beşlik bakiresini haber almış..."

Necip Fazıl'ın bu sözlerinden de anlayacağımız gibi anne Mediha Hanım son derece temiz ve Müslüman bir ailenin kızıdır. Çok küçük yaşta evlendirilmiş, "ümmî

ve saf yürekli” bir insandır. Abdalbaki Fazıl Bey ise zengin bir ailenin " biricik oğlu” olarak şımartılarak yetiştirilmiş, ailesine ve çevresine karşı ilgisiz ve duyarsız bir insandır. "Mirasıyedi tavırlı" bu adam "Mekteb-i Hukuk" mezunudur. Zıt karakterli bu iki insanın kısa süre sonra bir oğlu olur. Necip Fazıl, annesi ve babası, büyükbabası ve ciciannesinin konağında yaşamaktadırlar. Necip Fazıl büyükbabası tarafından -babası gibi- şımartılarak yetiştirilmiştir. Necip Fazıl bu konakta bir tezat manzarasını görerek büyür. Bu tezat manzarasını ciciannesini ve büyükbabası çizer. *"Eski vali ve nazır Salim Paşa'nın kızı Zafer Hanımefendi (cicianne) , misallendirdiği alafrangalık gayreti içinde, Sultan Abdülmecit ile başlayan çizgiyi gösterirken, Hilmi Efendi (büyükbaba), o, ilmiyeden yetişme ve soylu bir nesepten gelme alaturkalık örneği, fikir ve mesele sahibi olmaksızın kendi kendine tipini korumakta ısrarlı (dır)."* (O ve Ben s. 17) Büyükbabası, Necip Fazıl on bir- on iki yaşlanandayken ölür. Ölümüyle evin direği çöken bu muhterem insandan sonra evde artık hiçbir şey aynı değildir. Bir süre sonra yani Necip Fazıl on üç yaşında iken de annesiyle babası ayrılırlar. Necip Fazıl da annesi, anneannesini ve dayısının yanında yaşamaya başlar. Artık maddî durumları da iyi değildir. Aile parçalanmış bir durumdadır. Baba tekrar evlenmiş, Zafer Hanım(babaanne) konakta yalnız, hizmetçisiz ve malı mülkü satılmış, oğlu ile arasında yenmiş tüketilmiş durumdadır. Artık Necip Fazıl'a "baba tarafı kapalı, yalnız anne tarafı açıktır.” İşte Necip Fazıl, böyle bir ortamda büyümüştür.

Şüphesiz onun kişiliğinin şekillenmesinde bu olayların ve insanların hepsinin payı vardır; ancak, özellikle annesinin çok daha büyük etkisi olduğunu görüyoruz. Necip Fazıl'ın "Kafa Kâğıdı" <sup>122</sup> adlı eserinde belirttiği gibi o ne aldıysa annesinden almıştır. Annesinin ona dolaylı ya da doğrudan birçok telkini olmuştur. "Seksenini hayli aşkın olarak ölen, hayatı boyunca masum ve mazlum" olan bu kadın gerçekten de Necip Fazıl'ın karakterinin şekillenmesinde önemli bir etkidir. Baba tarafı ise ikinci planda olmasına rağmen baba tarafından özellikle büyükbaba Necip Fazıl'ın yaşamında Necip Fazıl'a daima destek, koruyucu ve eğitici olması bakımından etkilidir. Buna rağmen Mediha Hanım oğlunun şahsiyetinin şekillenmesinde ilk sırada yer alır.

---

122-Necip Fazıl Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 6. Baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1996.



Mediha Hanım hem mizacı, hem davranışları hem de aile içindeki durumu ile oğlu Necip Fazıl'ı etkilemiş ve onun karakterinde derin izler bırakmıştır. Annesi oğlunu en çok “masumluluğu ve mazlumluluğu” ile etkilemiştir. Şöyle ki: Mediha Hanım'ın okuryazarlığı yoktur ve ne olduğunu anlamadan Fazıl Bey'le evlenmiştir. *"O Salim Paşa kızı, Zafer Hanımefendinin şanlı gelini değil, konağın hizmetçisi ve Fazıl Bey'in bilmem ne otu gibi müseklerin ilacıdır. O kadar"*<sup>123</sup>

Babasının annesine karşı tavırlarının en yakın şahidi olan N Fazıl " O ve Ben" adlı eserinde annesi için "çocuk kadın" sözlerini kullanır. “On beşlik masum ve iptidâî” olarak gördüğü ve annesi gibi ümmî olan Mediha Hanım'ın halini içler acısı olarak gören Necip Fazıl bu konudaki duygu ve düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Babamın tavrı, anneme tahammül edemediği zamanlar " götürün! " diyor; çocuk kadını konağa yakın bir tarafta tuttıkları evciğe taşıyorlar. Sonra "getirin!" diyor; yakapaça konağa döndürüyorlar çocuk kadını..."

Zengin ve büyük bir aile diyerek çocuk yaşta evlendirilen Mediha Hanım kendini huzursuz bir evde, mutsuz bir evliliğin içinde bulur ancak sabretmek zorundadır. Kırdığı kırdık, astığı astık bir kocanın emirlerine itaat etmek birinci görevidir.

*"Annem, uğultulu konakta en hatırlı hizmetçiden bir derece daha üstün, asli kadronun en küçüğünden de bir derece aşağı ve herkesin gel git emirlerine memur acı bir mazlumluk hayatı sürüyor ve bütün ümidini doğurduğu erkek çocuğuna bağlıyor. Bana..."*

Ah!.."(O ve Ben, s.17)

Ancak oğlunu doğurduktan sonra da Mediha Hanım'a olan bu aşağılayıcı tavırlar değişmez. Aile içinde değer kazanan anne Mediha Hanım değil doğurduğu "erkek" çocuktur. Bundan sonra Necip Fazıl, büyük babası tarafından, en hassas

---

123-Necip Fazıl Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, s.48.

noktası olan babadan oğula sülale çizgisini yürütmek bakımından "biricik oğlunun biricik oğluna mehtum ve ona hep kapıyı açık tutma vaziyetinde" olacaktır.

N.Fazıl'ın annesi Mediha Hanım fakir bir ailenin kızıdır. Sessiz, sakin, itaatkâr ve dini yönden gelişmiş bir insandır. Müşfik ve fedakâr bir annedir, ümmidir. Necip Fazıl'ın babası ise zengin bir ailenin şımartılarak büyütülmüş biricik oğludur. Kendini beğenmiş, gamsız ve duyarsız bir insandır. Hukuk mektebini bitirmesine rağmen çalışmayı pek sevmez, gezmek ve eğlenmekten zevk alır. Annesinin tam tersi olarak asabi ve inatçı mizaçtır. Evde Abdülbaki Fazıl Beyin sözü geçer.

Büyükbaba ile ciciannesi arasındaki tezadı ise Necip Fazıl "Kafa Kâğıdı" adlı eserinde şöyle ifade ediyor.

*"Eski vali ve nazır Salim Paşa'nın kızı Zafer Hanımefendi, misallendirdiği alafrangalık gayreti içinde, Sultan Abdülmecit ile başlayan çizgiyi gösterirken, Hilmi Efendi, o, ilmiyeden yetişme ve soylu bir nesepten gelme alaturkalık örneği, fikir ve mesele sahibi olmaksızın, kendi kendine tipini korumakta ısrarlı... Türk evine düşen tezat manzarası..." (Kafa Kâğıdı, sf.44)*

Bunların yanında bir de anneane-cicianne arasında zıt bir ilişki mevcuttur. N.Fazıl'ın anneanesi ile annesi kişilikleri bakımından birbirlerine çok benzerler. İki erkek ve bir kız çocuk sahibi olan anneane dinine bağlıdır. Allah'a kayıtsız şartsız bir teslimiyet örneği olan bu kadın aynı Mediha Hanım gibi çocuklarına daima bağlı kalmıştır. Böyle bir anneane karşısında büyük bir tezat oluşturan ve N.Fazıl'ı etkileyen bir de cicianne vardır.

"Kendisine "babaanne!" denilmesini bile ihtiyarlık ihtarı gibi gören ve ancak "cicianneye razı Zafer Hanımefendi, babam yoluyla bana gelen tesirde, anne yolunda gelenlere ek olarak büyük pay sahibi..." (Kafa Kâğıdı, sf:45)

Anneanesinin sakinliği ve sessizliğine karşılık cicianne sinirlidir. "Hep içini yiyen ve dışında ılık bir mizaç ifadesi bulamayan bir takım vehimlerle dolu olan" bu kadın ölümden de çok korkar. Dış planda ve resmen eve hâkim kocasını, iç planda ve hususî şekilde kısıkrak bağlamayı bilmiştir. Ancak oğluna hükmetmekten acizdir.

İşte bu iki zıt karakterli insan tablosunu Kısakürek, şu sözlerle daha iyi özetlemiştir. "*Cicianne dediğim babaannemin zıddı, bu ismet ve şefkat timsali kadın... Birindeki nefsanî ölüm korkusu öbüründe ilahi hasiyete istihale etmiş, ikisi de müthiş bir evham ve hayal gücünde, tohumda tam benzerlik ve ağaçta hiç benzemezlik karakterinin tablosu...*" (Kafa Kâğıdı, s.46)

Necip Fazıl anneanesi ile babaannesini, anne ve babasına şöyle bağlar: "*Ve işte ben, bunlardan birinin kızıyla, öbürünün oğlundan meydana gelme, hayal kanatları kan içinde çocuk...*" Annesinin bu "mazlum" hali kocasından boşandıktan sonra da devam edecektir. Boşanmadan sonra Mediha Hanım Necip Fazıl, anneanesi ve tersanede bir İngiliz atölyesinde çalışan küçük dayısıyla yaşamaya başlar. Orta halli bu eve bakmakla yükümlü olan kişi de Necip Fazıl'ın küçük dayısıdır. Necip Fazıl'ın aslında "fevkalade dürüst", "iyi kalpli", "çalışkan", "borç etmekten ve iddia olmaktan tiksindir" biri olarak gördüğü küçük dayısının Necip Fazıl'a "Para kazanmaya bak! Şairlikte mairlikte iş yok." dediği zamanlarda Mediha Hanım fena halde incinir ve bu sözleri dayılarının yanında sığıntılığınca ihtar anlamına yorar.

Mediha Hanım önce haşin kocasının baskısı altındaki, sonra da erkek kardeşlerinin yanındaki sığıntı hayatıyla tam anlamında mazlumluk simgesidir.

Annesinden Necip Fazıl'a gelen bir başka telkin din duygusu konusunda olmuştur. Annesi oğluna şahsiyet özellikleri ve davranışlarıyla dinî bir terbiye vermiştir. Bu terbiye daha sonra sanatçının şahsiyetini ve eserlerini şekillendirecektir. Mediha Hanım ümmî olduğu halde dini bütün, Müslüman bir kadındır. Onun Müslümanlığının temelini ailesi özellikle annesi yani Necip Fazıl'ın anneanesi oluşturur. "*Burnunun ucuna kadar kapalı, bütün ömrünce Allah', Resulünü ve emirlerini anıp ağlamaktan başka işi olmayan ve dört yanı hep ahret kardeşleriyle çevrili yaşayan dul ve ümmi anneannem kayıtsız şartsız teslimiyet örneği derin ve fedakâr Müslüman Türk annesi timsali mübarek kadın...*" ( O ve Ben,s.17)

İşte böyle büyük bir annenin yetiştirdiği Mediha Hanım da tertemiz yüreğiyle inanan bir insan olacaktır. Necip Fazıl da " Kafa Kâğıdı " adlı eserinde bu

düşünceleri şu sözlerle onaylar: "... yirmi küsür yaşında babamdan dul kaldıktan sonra topyekûn küsen, bütün ömrü uğultulu konaktan başlayarak bir besleme halinde ezilmekle geçen, nihayet hastalanan, kurtulan, çocuğunu (beni) taşıyarak büyüten, bu defa da kendini erkek kardeşlerinin hizmetinde harcayan, Müslümanlıkta ve derinlikte annesine eş büyük kadın..."

Bu sebeple daha sonra yazacağı şiirlerde içine düşülen buhranlı ve sıkıntılı durumlardan kurtulmak için bu kutsal kadınların duasını isteyecektir.

Ağlayın, su yükselsin!

Belki kurtulur gemi.

Anne, seccaden gelsin;

Bize dua et emi!

(1944)

(Dua, Çile, s.418)

Yalvardım. Gösterin bilmeceme yol!

Ey yedinci kat gök, esrarını aç!

Annemin duası, düş de perde ol!

Bir asâ kes bana, ihtiyar ağaç!

(Çile, Çile, s.18-19)

Kısakürek kutsallığı, dünyanın keşmekeşinden arınmışlığını sembolize eden annesini "Aziz Eşya" adlı şiirde şöyle ifade eder:

Sırma renginde pislik, dünyanın süsü püsü.

Bende tek aziz eşya annemin baş örtüsü...

(Aziz Eşya, Çile, S.334)

Annesinin sanatçıyı etkilediği bir diğer yön, onun çocuklarına olan bağlılığıdır. Özellikle Necip Fazıl'ın küçük kız kardeşi Selma'nın ölümüyle sanatçı, bu duyguyu annesinin davranışları ve duygularında daha net izlemiştir. Annesi ile küçük kız kardeşi arasında büyük benzerlikler bulan Necip Fazıl, bu ortak noktaları "konağın mazlum tipleri" sıfatında toplamıştır. "*O annesine eş, konağın mazlum tipini beş sene yaşattı ve ağabeyinin bulunduğu ve hatta bazen zalimliğe kadar götürdüğü itibara eremedi.*" ( *Kafa Kâğıdı*, s.81)

Mediha Hanım ve kızı Selma, yaşadıkları konakta mazlum insan tipini oluştururlar. Çünkü Mediha Hanım'a hiçbir zaman gereken saygı gösterilmemiştir. O, her zaman kendi halinde yaşayan ve boyun eğen bir kadın tablosu çizer. Sanatçının kız kardeşi Selma ise kız çocuk olduğu için kıymet bareminde değeri daima düşüktür. Hatta ağabeyine yeni giysiler alındığında boynu bükük ve sessizce uzaktan bakar, ancak asla kimseye baş kaldıramaz. Bu yönüyle o, annesiyle eş değerdedir. "Annem de halalarım gibi hakkını zorla almak tabiatında yırtıcı bir insan olmadığı için kızı adına mücadele gücünde değil..."

Selma'nın ölümü ise tam anlamıyla bir trajedi olur. Mediha Hanım ise olaydan en çok etkilenen insandır. Çocuklarına çok düşkün olan bu anne çektiği acıya dayanamayacaktır, verem olacaktır. "*Annem Selma'cığın ölümünden öyle sarsıldı ki, ağır beyin hummasına tutuldu. O hastalıktan da kalkıp verem oldu.*" ( *Kafa Kâğıdı*,s.34)

Selma'nın ölümü ile derinden sarsılan anne, şairin "Ağlayan Çocuklar" adlı şiire şöyle yansır:

Kafesli evlerde ağlar çocuklar,  
Odalarda akşam olurken henüz.  
O zaman gözümün önünde parlar,  
Buruşuk buruşuk, ağlayan bir yüz.

(Ağlayan Çocuklar, *Çile*, s.305)

Bu olaydan sonra Mediha Hanım'ı (büyük) erkek kardeşinin yanında, İsviçre'ye gönderirler. Orada bir sanatoryumda kaldıktan sonra İstanbul'a döner. Bu bir dizi olayın Necip Fazıl'a yansıması da şu şekilde olur: Necip Fazıl "tekrar kitaplara dalar ve hassasiyeti en yüksek derecesine ulaşır. Bu çığır Necip Fazıl'ın Selma'nın ölümüyle tanıştığı ilk vicdan azabı ve annesi ile kardeşinin mazlumluklarından doğan derin acının toplamıdır. Çünkü kardeşi ve annesine sıradan insan muamelesi yapılırken Necip Fazıl, şımartılmaya devam edilmiştir. Necip Fazıl nerededir, besleme anne ve Selma nerededir... Bunu o anda idrak edemeyen Fazıl, acıyı, merhameti ve üzüntüyü daha sonra tanıyacaktır ve müthiş vicdan azapları çekecektir.

Mediha Hanım'ın hastalığı ise bir süre devam edecek, sonra tedavi edilecek ve iyileşecektir. Ancak arada sırada öksürükleri, halsizlikleri tekrar tutacak tebdil-i mekâna ihtiyaç duyulacaktır. Hatta bir defasında oğlu Necip Fazıl da rahatsızlanır ve her ikisini Heybeliada'ya gönderirler. Necip Fazıl'ın annesi verem olmasına rağmen bu hastalığa karşı büyük bir direnç gösterecek, doksan yaşına kadar yaşayacaktır.

Annesinden Necip Fazıl'a geçen çizgileri daha iyi anlayabilmek için annesi ve babası arasındaki ilişkiyi, bunun yanında da ikisinin boşanma hadisesine değinmek gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Necip Fazıl'ın babası "kırdığı kırdık, astığı astık, kendini beğenmiş ve düşüncesiz" bir insandır. Gezmeye ve eğlenceye de düşkündür. Karısı ve oğluyla ilgilenmez. Necip Fazıl'a babalık eden, çocukken eğitimiyle ilgilenen büyükbabası olmuştur. Necip Fazıl'ın babasıyla görüşmesi annesi ile sadece üç ayda bir çıktığı tatillerde olur. Yine böyle bir tatilde babası Necip Fazıl'ı Tepebaşı Tiyatrosunda Miloviç'in Çardaş Furstin operetine götürür Necip Fazıl bu opereti çabucak ezberler. Babası da onu yanına oturtur ve bu operetten parçalar söyler, Abdalbaki Fazıl Bey kendinden geçmiş bir halde oğlunu dinler. Sanatçının babasından gördüğü bütün ilgi bu kadardır. Babasının tiyatrodan eve dönerken oğluna söylediği sözler de dikkate değerdir:

*"Sen henüz kadınlık sırlarından anlayacak yaşta değilsin! Bak, şimdi eve gidiyoruz. Göreceksin, kapıyı anan açacak... Taşlıkta bir kenara çekilmiş bizi bekliyordur. İşte bu hal, kadınlık sırrına ters... Erkeğine bunca mahkûmluk*

*gösteren bir kadında cazibe diye bir şey kalmaz... Kadın dediğin, tiyatrodaki bir örneğini gördüğün gibi, erkeği peşinden çekmeli... " (Kafa Kâğıdı, s. 155)*

Gerçekten de kapıyı Mediha Hanım açar. "Uykusuzluk ve yorgunluktan gözleri mahmur" bir haldedir. Kocasını ise ona tek söz söylemeden odasına çekilir. Annenin bu fedakârlığını zillet olarak gören baba, kendisi otuz yaşında ve Necip Fazıl on üç yaşında iken karısını boşar. Necip Fazıl'ın babası annesinden ayrıldıktan sonra başka bir kadınla evlenir. "Yeryüzünde yalnız çile çekmeye ve en genç çağından sonra bir daha erkek yüzü görmemeye mahkûm" olan Mediha Hanım, artık erkek kardeşinin yanında hayatını geçirmek zorundadır. Necip Fazıl ise annesini kanatları altındadır. Bu olaylardan dört yıl sonra da Necip Fazıl Erzurum'da dayısının yanında iken babasının ölüm haberini alır. Necip Fazıl, o yaşına değin hayatında "hepsi hepsi bir günlük kadar" konuşmamıştır babasıyla. İşte anne ve babanın ayrılışı, babanın bu denli uzaklığı, ölümü, annesinin çektiği acılar sanatçıyı derinden etkiler. O, artık annesini daha iyi anlamaya başlamıştır.

On iki ile on yedi yaşları arasında Necip Fazıl hayatının "en nazik" beş senesini geçirmiştir. Bu beş seneyi Bahriye Mektebinde geçirdikten sonra Necip Fazıl kendini işgal altındaki İstanbul sokaklarında bulur. Artık eski hayatı yoktur. "Artık ne konak, ne yalı, ne bir şey..." kalmıştır. Ciciannesini konakta tek başına kalmıştır. Ne mal mülk ne de hizmetçiler vardır. "Bana baba tarafım kapalı, yalnız anne tarafım açık..." diyen Necip Fazıl'ın sığınacağı tek yuva annesinin yanındır. Tüm bu olaylar yaşanırken annesinin o içli hali, saflığı ve iyiliği, mazlumluğu Necip Fazıl'ın kişiliğinin şekillenmesinde en önemli çizgileri oluşturmaktadır. İşte annesinin bu halleri onda merhamet duygusunun temellerini atmış olur.

Necip Fazıl'ın annesi hakkındaki bu hissettiği duyguları fark etmesini sağlayan şey, onun yaşadığı bir dönemlik bohem hayatı ve bu hayatla birlikte hissettiği tezatlı duygularıdır. Sanatçının yaşadığı bu bohem hayatını Avrupa'daki öğrencilik yılları ve bundan sonra İstanbul'a döndüğü zaman dilimi oluşturur diyebiliriz. Necip Fazıl Avrupa öğrenciliği sınavındaki başarısı nedeniyle başladığı üniversiteyi bırakır ve oraya bir daha uğramaz. Konağın, o, Paris'teyken ölen ciciannesinden kalma hissesini satıp harcar. İşte bu esnada annesi Heybeliada'da

hasta yatmaktadır ve oğlunu beklemektedir. Ancak Necip Fazıl kendini bu hayata öyle kaptırmıştır ki annesini ihmal eder.

"Heybeliada'da hasta döşeginde beni gözleyen sevgili anneme koşacak bağıllık duygusunu bile kendimde bulamadım ve hep o şeytan kabuğunun içinde, nefessiz ve huzursuz, sürünmekte devam ettim.

Bu hayat süresince bende, derin bir bunalma, ruh sıkışması, kendinden kaçma, kendini unutmaya çalışma hali... Belki de bu halden kurtulmak içindir ki, kendimi o cehennem çarkına büsbütün kaptırmış bulunuyorum ve çabaladıkça batıyorum."

İşte tüm bu bunalımlı duygular içinde Necip Fazıl, annesini ihmal etmiştir. Oysa annesi, hastadır ve oğluna her zamankinden çok ihtiyaç duymaktadır. Yaşamının her döneminde oğluna destek olmak için hazır bekleyen bir annenin dramıdır bu. İşte bu yüzden Necip Fazıl büyük bir vicdan azabı duyacaktır. Annesine duyduğu sevgiyi büyük bir acıyla birlikte hissedecektir. Zaten küçük yaşlarda da annesine yeterli itinayı gösteremediğini düşünen sanatçı, bu hallerinden dolayı daha da rahatsızlık duyacaktır. Çocukluğunda yaptığı yaramazlıkları bencillikleri, duyarsızlıkları düşündükçe annesine karşı kendini buruk ve pişmanlık dolu hisseder, sonra da bohem hayatıyla gelen boş vermişlik acı çektirir.

Hasret bir rüzgâr, kapı kapı aralar geçer;

Gördüğüm her güzel şey, beni yaralar geçer...(1976)

(Geçer, *Çile*, İstanbul, s.246)

Necip Fazıl'ın çok zayıf bir bünyesi olduğundan çocukluğunda çok çabuk hastalanmaktadır. Yine çocukluğunda yaşadığı bir olay Necip Fazıl'ın annesinin oğluna duyduğu saygıyı ve bağıllığı gösterir: Büyükbabasının ısrarı üzerine babası Bursa'da mahleranın "öze mülazımlığı" görevine atanır. Ancak büyükbaba küçük



Necip Fazıl'ı yanlarında götürmelerini istemez. Mediha Hanım kayınbabasının "Çocuğu götürmeyin!" emrine rağmen, vermeyecek olurlarsa intihar edeceği tehdidiyle Necip Fazıl'ı zor kullanarak yanında götürmüştür.

Necip Fazıl çok hassas bünyeli bir çocuk olduğundan bu dönemde çok sık hastalanmıştır. Bu hastalıklar Mediha Hanım'ı " ha gitti, ha gidiyor! " diye üzüntüye sürüklemiştir. Çocuklarına çok bağlı olan Mediha Hanım bu hastalıklar esnasında Necip Fazıl'ın yanından bir an bile ayrılmaz. Necip Fazıl in kız kardeşi Selma'ya olan davranışlarında da her zaman iyi, fedakâr ve düşünceli bir anne tablosu çizen Mediha Hanım, çocukları için intiharı bile göze alabilecek kadar çok sever onları, sessizliğini ve sükûnetini bırakabildiği tek zamandır bu.

Kısakürek sık sık hastalanmalarını, kırk dereceye çıkan ateşinin etkisi ile yaşadığı buhranları ve çevresinde onun başında toplanan kişileri şiirine almıştır. 40 Derece adlı şiirde annesinin çocuğu için endişesine yer veren Kısakürek, çocuğuna düşkünlüğü kadının- annenin vazgeçilmez yönü olarak algılar:

Dizilirler ayakta,

Anne, baba, kardeş.

Hayal, uzak, uzakta,

Eder fillerle güreş.

Başından kayar yastık,

Nura döner karanlık;

Sırlar çözülür artık,

Kırka çıkınca ateş...

(1931)

(40 Derece, *Çile*, İstanbul, s.302)

Ateşli hastalıklarını anımsatan buhranlı sayıklamalarda aynı şefkatli elleri arar:

Ne olurdu, bir kadın, elleri avucumda,

Bahsetse yaşamanın tadından başucumda,

Mırıl mırıl,

Mırıl mırıl...

(1927)

(Sayıklama, *Çile*, İstanbul, s.303)

Balkan Savaşı senelerinde Necip Fazıl, sekiz yaşındadır. Emin Efendi adlı hocanın işlettiği mahalle mektebine verilmiştir. Sonra Fransız Papaz Mektebine, buradaki papazların ona haşin ve tatsız gelmesi bahanesiyle Amerikan Mektebine yazılır. Ancak Necip Fazıl burada da rahat durmaz eve okul tatil deyip vaktini oynamakla, İstanbul'u gezmekle geçirmenin yollarını arar. Yalanının ortaya çıkması üzerine de okuldan atılır. Bundan sonra bu yalanına çok kızan büyük babası Necip Fazıl'a "hiçbir süzgeçten geçirilmeden rastgele ve her şeyden roman" okutmak için küçük Fazıl'ın önüne kitapları yığar. Böylece yaramazlıklarını engelleyeceğini düşünür.

Okur-yazar olmayan Mediha Hanım ise şaire göre tehlike arz eden bu durumu göremez ve onun bu "çöplük kitaplarına dalışını" kötüye yormaz. Kısakürek'in biyografik eserinden onun çocukluğunda bilinmeyen ve hayalî varlıklara karşı duyduğu korkuyu öğreniyoruz.

*"Bazı araştırmacılar, şairin bu korkusunun kaynağını çocukluğunun geçtiği yirmi odalı kasvetli konağa, küçük yaşta bir tutku halinde okuduğu polisiye romanlarına, dinlediği masallara, babasının aksi*

*ve uçarı oluşuna bağlayarak Kısakürek'te küçük yaşta bazı fobilerin oluşmasına sebep olduğu sonucuna varırlar.*”<sup>124</sup>

Amerikan Mektebinden sonra ise "Rehber-i İttihat" adlı mektebe gönderilen N.Fazıl için burası da bir kâbus olur."İlk defa yatılı bir mektebe verilmiş biliyordum. Konak ve yaşlı gözümde tütüyordu. Hele annem, hele annem. Öksüz kalmıştım." (Kafa Kâğıdı, s.96)

Bu okulda da yapamayacağını anlayan Necip Fazıl, buradan kurtulmak için bir yalan düşünür: "Sabahları bize yedirilen kaşar peynirlerini toz ve pasla kirlettim. İçine böcek ölüleri ve kurtlar yerleştirdim ve tatil çıkışında anneme göstererek:

*-Bak bize ne yediyorlar, ben bu mektepte kalamam! diye direttim.*

*Annem gayet soğukkanlı peyniri elimden aldı ve bıçakla ortasından yarararak tertemiz meydana çıkardı:*

*-Misk gibi peynir... Sen kirletmişsin!... dedi ve beni temiz dövdü."*

Yalanın ve yalancılığın hiç bir zaman yer olmadığı hayatında Mediha Hanım oğlunun da yalan söylemesini istemez. Bunu Büyükbabası tarafından şımartılmış, müthiş derecede yaramaz olan küçük Fazıl'ı hizaya getirmek ancak dayakla mümkün olabilmiştir. Annesinden yediği tatlı dayaklar N.Fazıl'ın annesine karşı duyduğu derin bağlılığı ve sevgiyi asla azaltmaz. Özellikle yatılı okuldaki günlerinde en çok özlediği insan, annesidir. Annesinden ayrı kalmak ona kendisini öksüzmüş gibi hissettirir. Bu da annesinin Necip Fazıl'ı katıksız bir sevgiyle kucakladığının, koruduğunun kanıtıdır.

Bu bakımdan şair idealize ettiği kadın tipinde de çocuğuna bağlılığı, sonsuz bir sevgiyi ve şefkati arar. "Çocuk" adlı şiirinde derin bir giz içinde hayatı anlamlandırırken anne ile çocuk arasında güçlü bağı vurgular:

---

124-Hasan Çebi, *a.g.e.*, s. 268.

Annesi gül koklasa, ağzı gül kokan çocuk;

Ağaç içinde ağaç geliştiren çocuk...

(1982)

(Çocuk, Çile, s.74)

Şairin üniversiteden hocası olan ruhiyat profesörü Mustafa Şekip Tunç'un çocuğu için yazdığı Ninni şiiri benzetme ve imajlarla süslüdür. "Uykunun gölünde başın yüzüyor" hayali, özgün bir söyleyiştir. Şair, bu şiirinde bir annenin ninni söylerken çocuğu için dileklerini alışılmamış bağdaştırmalarla sunar. İmge- gözlem karışımı bir anlatımla değişik tasarımlar ve duygu değerleri ile "anne"nin ninnisi huzur, sevgi ve şefkat duygularını içeren bir özellik kazanır:

Melekler dolandır bu kuytu yerde,

Ey gün kadar güzel çocuğum, uyu!

Bir gün hasretiyle içim titrer de,

Anarsın, bu derin, tatlı uykuyu.

Uyu da gündüzler su gibi dinsicin,

Menekşe gözüne kirpikler insin;

Yarın, şafak vakti, içine sinsicin,

Güneşle uyanan kuşların huyu.

Uyu yavrum, akşam seni üzüyor,

Artık gözlerini uyku süzüyor;

Uykunun gölünde başın yüzüyor,

Dalgalandırmadan o durgun suyu...

(1925)

(Ninni, *Çile*, s.331)

Sezai Karakoç da kadını idealize etmede anneyi kullanmıştır. Onun şiirlerinde annelik özelliklerini yaşayan kadın ancak idealdir, düşüncesi önem çıkar.

Karakoç'un hayatı ile eserleri arasında bağ kurmak mümkündür. Şairin aile kökleri onu ve geleneği şiirinin özünü oluşturur. Şairin "Körfez" adlı şiir kitabında yer alan " Yoktur Gölgesi Türkiye'de" adlı şiiri annesini kaybetmesinin üzüntüsünü anlatır. Bu şiirde örnek bir anne anlatılır. Şiirde şairin annesinin şahsında ideal anne çizilir. Şiirde anne çalışkandır, acılarını içine gömer, sabırlıdır, başka insanlara karşı duyarlıdır, başka insanların dertlerine ortakır, gönül kırmaz, merhametlidir.

Sabahları gün doğmadan uyanır

Dilini yutacak olur içi kanlanır

Gün boyu çalışır aydınlanır

Kederini anlarsınız size ne mutlu

Acır fakir çalışan kadınlara

Titrer bir gönül kıracak diye hanım dizi

Ülküleşen bu anne, Karakoç'un anne temalı şiirlerinin zeminin de oluşturur. Diğer anne temalı şiirlerde burada anlatılan idealize edilen annenin özellikleri anlatılır.

Şair bu ideal annenin incelikli, kırılgan yapısına değinirken yarattığı imajla bu dünyaya ait olamayacak kadar masum olduğunu belirtir. Bu bağlamda Meryem telmihi ile annesi ve Meryem arasında kutsallık bakımından benzerlik kurar. Şair, annesinin gerçek yaşamdaki naif, hassas halini “geyik” istiaresiyle şiir gerçekliği ile yoğurur. Hayata karşı bilgece bakışı, hüznü ve erdemli yaklaşımı annenin değerini artıran özellikleridir:

İncedir billurdandır yoktur gölgesi Türkiye’de  
 Bir meçhul Meryem mermerden değil ama kutlu  
 Gözlerine baksanız eririsiniz kar gibi  
 Elinizi sallarsanız rüzgârından sallanır  
 Bir geyik olur sizi arar melûl ve bakır  
 Görür gibi uyur konuşur gibi susar güler ağlar gibi

(1957, Ağustos)

(Yoktur Gölgesi Türkiye’de, Gün *Doğmadan*, s. 83 )

Böyle bir anne daha sona annenin genel olarak ifade edilmişinde esirgeyiciliği ve koruyuculuğu bakımından şefkat timsali olarak belirecektir:

3.

Doktor istemem Annem gelsin

Yataklar denize atılsın

Çocuklar çember çevirsin

Ölürken böyle istiyorum

(1961, Haziran)

(Rubailer, *Gün Doğmadan*, s.108 )

Karakoç'ta anne geçmişteki güzel günlere özlemin göstergesi olarak da belirtilir:

Sanki yıllar önce

Koyup gitmemiş sevgili

Annem hiç ölmemiş gibi

Günden öç alır geceler

(Sonbahar, *Gün Doğmadan*, s.454 )

Karakoç'un kendi annesi onu yoğun biçimde etkilemiştir. “Yoktur Gölgesi Türkiye’de” “Rubailer 3”ve “Sonbahar” adlı şiirde görüldüğü gibi sanatçı annesini şiirlerine taşımıştır.

Karakoç'un annesi Emine Hanım, nüfus memuru Ahmet Efendi'nin kızıdır. Tipik bir Anadolu kadını çizilen Emine Hanım, Karakoç'u bu yönüyle etkilemiş Karakoç'un şiirlerinde bu yönüyle yansımasını bulmuştur. “Turan Karataş, Karakoç'un annesini yine Karakoç'un dilinden şöyle anlatır:

*“Annem, hiç kimseyi kırmayan, kimseye kötü söz söylemeyen, kimsenin aleyhinde konuşmayan, asla dedikodu yapmayan, son derece zeki olduğu halde bu tarafını hiç belli etmeyen, duyarlıklı, saf bir din heyecanını sürekli olarak içinde yaşayan, duygularını hiç dışarı vurmayan, sonsuz hoşgörülü, bir şey yeyip yemediği belli olmayan... On yıl kadar da yılancık*

*denilen hastalıktan yatmış, artık ümit kesilmişken mucize kabilinden iyileşerek hayata dönmüş, zayıf, ince, ruhu mevlütteki, Yunus Emre'nin ilahilerindeki saflıkla dolu, kalabalık ailenin işlerini o zayıf vücutla karşılamak için çırpınan bir kadındı.”<sup>125</sup>*

Karakoç'un annesi, 52 yaşındayken 1957'de vefat etmiştir.

İşte Karakoç'un annesi sanatçının eserlerinde ülküleşen annenin de içinde yer alır.

Karakoç'un anneyi “Çocuklara açılan mavi kırmızı bir pencere anne” diyerek özetlediği önemli şiirlerinden biri olan, “Sesler” şiir kitabında yer alan “Köpük” başlıklı şiirinde anne, kadının anneleşme sürecini de anlatır. Şaire göre kadın, anne olduktan sonra bambaşka özellikler sahip olacak, merhamet ve acıma ile sembolleşecek başka bir kutsal boyuta erişecektir. Şair bu şiirde yarattığı heykel imajı ile ölümsüzlüğü ve örnek oluşu da anneye yüklemiştir. “yontmak” ifadesi ile sanatı çağrıştıran şair, anneliğin bir yaratım bakımından bir sanat olduğuna da gönderme yapmıştır. Kadının anneleştirilmesi, onu inceltmek, bir sanat eseri gibi güzel ve anlamlı algılanmasıdır. Kadın anne olduktan sonra bir taşın yontulması ona şekil verilmesi gibi değişmiş soyut özellikler içinde barındırarak yücelmiştir. Şiirde Karakoç, anne ve çocuğu buluşturmuş, annenin çocukla olan bağı da öne çıkarılır. Şiirde anne çocuğu hayata bağlayan renkli pencereye benzetilir. Çocuk hayatı, öğrendiği her şeyi annesi aracılığı ile keşfeder. Anne çocuğun iletişim aracıdır. Bu anlamda anne, çocuğunu çözebilecek ilk kişi de olur:

Bir kere kente girdin

Bir kadını al onu yont anne olsun

---

125- Bahtiyar Aslan, *Sezai Karakoç'un Eserlerinde Kadın ve Aşk Olgusu*, (Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) , Muğla 1998, s. 39.



Her kadın acıma anıtı bir anne olsun

Çocuklara açılan mavi kırmızı bir pencere anne

Sen bu şehrin sokaklarından geç sonsuz pencerelerle

Bir insanı al onu çöz çöz çocuk olsun

(Köpük, *Gün Doğmadan*, s.129 )

Taha'nın Kitabı adlı şiir kitabında yer alan Evin Ölümü adlı şiirde anne “evin temel taşı” olarak öne çıkar. Anne öldüğü zaman ev de yıkılır, aile dağılır. Karakoç bu şiirinde anneyi aileyi bir arada tutan, aile bireyleri arasındaki bağı güçlendiren, hayata anlam katan, küçük ayrıntılarla hayatı güzelleştiren ve kolaylaştıran en önemli kişi olarak betimler:

Ve anne düştü ilkin

Anne indi demire

Bir ağıt var çamaşır ipinde bile

Artık kurşunlar gölgeler baba ve kardeşler

Durup suçluyorlar birbirlerini

İlerlerken lânetliyor her biri kendisini

Öldü anne ve mutfaklar kilitlendi

Kilerler boşaltıldı farelerce

Anne gitti ve evler döndü yazlık otellere

Anne gitti ve sular buruştu testilerde

Artık çamaşırlar yıkansa da hep kirlidir

Herkes salonda toplansa da kimse evde değildir

Bir vakitler anne açarken kapıyı

Şimdi kimse yok kapayacak kapıyı

(Evin Ölümü, *Gün Doğmadan*, s.318-319 )

Karakoç'un "Monna Rosa" adlı şiir kitabında yer alan "Pişmanlık ve Çileler" başlıklı üçüncü bölümde anne, çocuğunun ruh halini en iyi anlayan, onların iyi kötü her duygusunu paylaşan varlık olarak öne çıkar. Bu şiirde kederli bir anne görürüz.

Rüzgâr eser, yağmur yağar, tilkiler üşür,

Bir odun parçası aydınlatır ocağı.

Anne ateşin önünde perişan,

Anne ateşin önünde hür...

Rüzgâr eser, yağmur yağar, tilkiler üşür.

...

Annenin başı elleri arasında,

Parmağında aydınlık günlerden kalma yüzük.

Bir fotoğraf asılıdır duvarda:

Aynaya, geceye, maziye dönük;

Annenin başı elleri arasında,

Şiirde karşımıza çıkan anne, çocuğunun yaşadıklarına kayıtsız kalamayıp üzülen bir annedir. Şairin yarattığı değişik tasarımlar ve çağrışımlı ifadelerle annenin dramatik ruh hali de gözler önüne serilir. “Kedilerin halıları parçalaması, annenin içinin parçalanmasını; kırmızı ışığın yere düşmesi, acının düştüğü yeri yakmasını imler. Annenin kafası iki parça olması dağılımlığı, tükenmişliği anlatır. Tüm bu ruh durumları bir annenin çocuğunun çektiği acıyı hissetmesi ve yansıtmasıdır:

Kediler halıları parçalıyor,  
 Kırmızı bir ışık düşüyor yere  
 Annenin dizinde derman yok,  
 Annenin kafası iki parçadır.  
 Hükmedemiyor incecik perdeler;  
 Kediler halıları parçalıyor.

Şiirin dramatik kurgusu içinde yerini alan anne, şiirdeki genel atmosfere ortak olmuş, ayrıca çocuğunun çektiği acının da aynası olmuştur. Anne ruhunda çocuğunun ruhuna eğilmektedir:

Ocak sönüyor , ateş kül oluyor.  
 Annenin saçları beyaz,  
 Anne saçlarımı yoluyor.  
 Ateşin içinde gül açar, servi büyür, ardiç büyür, çocuk büyür,  
 Ocak sönüyor, ateş kül oluyor,  
 Anne ruhunda ruhuma eğiliyor.

Şiirde çocuğu ile annenin ortak acısı olarak beliren tüm kadınların ortak acısı olan kuşatılmışlık, anlaşılammamak, hayat içinde geri planda oluştur:

Yaralı kuş kanadını ısıtan

Bir güneş toprağı yarıp çıkacak.

Kadınlar sansa da yaşadığını,

Şarkısız kaldıkça yaşamayacak.

Kadınlar şarkılar, geceler aydınlatır.

Kadınları şarkılar, akrepler aydınlatır.

Kadınları şarkılar, zehirler aydınlatır...

Şiirde anne çocuğunun mutsuzluğuna tanık olur. Bir kaçış halinde olan Gülce adındaki bu kızın acını annesi içinde duyumsar. Ancak anne, çaresizdir, durumu değiştirmek elinde değildir. İntiharı çağrıştıran imgelerle şair, annenin çektiğı acının nedenini somutlar. Bu annenin çocuğu sevdası ve hayalleri yüzünden yaşadığı yeri terk etmektedir ve hatta ölüme çekilmektedir. Ölümü ve çelişkiyi beyaz kaya- siyah gül zıtlığıyla veren şair, annenin acısının bu asıl nedenini de gösterir. Tüm şiir boyunca kapalı bırakılan çekilen acının sebebi bu genç kızın mutluluğu bulamamsından dolayı ölümü arzulanışıdır.

Artık ben gideceğim, ata eğer vuruyorlar.

Hatıralarımı birer birer yakacağım.

Entarimi parça parça edip

Zehirli kirpilere bırakacağım.

Beyaz bir kayanın üstünden çıkıp

Göğsüme siyah bir gül takacağım.

Batan güne doğru kurşunlar sıkıp

Kendimi boşluğa bırakacağım.

Şiirde üzerinde durulabilecek bir başka imge “deniz”dir. Deniz Cahit Sıtkı’da da kullanıldığı gibi anne karnına geri dönüşü simgeler. Bu genç kız, “Ben bir küçük kızım, ben bir deli kızım” diyerek çocukluğuna, “Bir bebek mum istiyor” diyerek bebekliğine ve denizlere karışma arzusu ile anne karnına geri dönmeyi ister. Anne karnının o güven veren, koruyucu atmosferi, bilinçaltındaki bu gidişin nedeni olarak belirtilebilir:

Ayaklarımın altından geçiyor bir deniz...

Ben bir küçük kızım, ben bir deli kızım,

Siz beni ne anlarsınız siz!

Artık ben gideceğim atım kişniyor;

Bir bebek mum istiyor,

Ayaklarımın altından geçiyor bir deniz;

Beni onun gözleri çağırıyor,

Duramam duramam.

(III- Pişmanlık Ve Çileler, *Gün Doğmadan*, s.23-24-25 )

Anne temalı şiirlerde Karakoç, kadını ideal varlık olarak nitelendirmiştir. Doğumu, dirilişi, anneyi üzerinde toplayan “Meryem” imajı bizi ideal kadın tipine ulaştırır:

Ey kadın sana fısıldayacak muştı sana

Tutunacaksın doğurmamış bir anne gibi hurma ağacına

Çölün içinden yükselen bal ve çekirge karışımı

Deve duyarlılığıyla yüklü serapsı heyemolarla

Ey kadın sana fısıldayacaklar muştı sana

(12. , *Gün Doğmadan*, s. 195-196)

Karakoç şiirin devamında Meryem’i “ kutlu kadın” ifadesiyle yüceltir. Meryem’in hamile kalışına işaret eden şair, Kur’an-ı Kerim’de de belirtilen “seçilmiş kadın” meselesine de dikkat çeker. “*Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.*” Kur’ân-ı Kerîm, 3/40

Evi sokağı çarşığı onaran Yasin

Paslanan güneşi sığıyan sûre

...

Hamile Meryem’i doğurtan sûre

...

Nasıl ki Meryem de bir çocuk sezmişti Cebrail sularından

Nasıl ki yeşil sancaklar inmişti bir gün Diyarbekir surlarından

Kurtarıyordunuz beni

(Savaş, Doktorun Karşısında, *Gün Doğmadan*, s. 312)

İslâm düşüncesine bağlı olan Karakoç’un ilham vasıtası ile hamile kaldığına inanılan Meryem’i yüceltmesi, Hz. İsa’yı doğurduktan sonra çektiği türlü eziyetlere dayanması ile yoğunlaşır. Meryem onu iffetsizlikle suçlayanlara karşı büyük sabır göstermesi bakımından da Karakoç tarafından ideleştirilir.

Yankı yapan kutlu kadın muştı sana  
 Bir meleğin bir sözünden gebe kalan kutlu kadın  
 Ayrılığın şiddetinden gebe kaldın  
 Aydınlığın artışından oldu İsa  
 Artık çıkabilirsin temmuz öğlesine ama  
 Üç gün yüce bir oruca borçlandırıldın  
 En çok konuşman gerektiği anda  
 Ayazmaların aynasında boy gösteren  
 Dışbudak ormanı gibi azgın bir kalabalık  
 Önünde ulu konuşmanı yapacakken  
 Bir yaratış susmasına adandın  
 Yalnız işareti serbest bırakan  
 Doğurman cinsinden bir oruca borçlandın

Şair Meryem Ana'nın kutlu yönünü anlatan bu şiirinde kutlu olmasının bedelini nasıl ödediğini de cevaplar. Bu bedeli ödemek için acı çekecektir. İnsanların zulmüne maruz kalacaktır ve Meryem Ana sabırla susacaktır. Şair şiirinde anlattığı bu durumu anne temalı diğer şiirlerinde anneyi sabırlı sıfatı ile belirterek yüceltecektir. "Kader Yolu" adlı şiiri Karakoç'un günümüz insanı ile Meryem'i sabırlı olmanın erdeminde buluşturduğu şiirlerindedir:

Etrafımız, uçsuz bucaksız çöller;  
 Yerler demir, gökler bakır Madonna.

Nehirler çekilmiş, kurumuş göller;

Aramızda deniz vardır Madonna!

Gelir gelmez Venedik'ten aynalar,

Uçtu gökte kara kara kargalar.

Ömrü biçti kılıç gibi levhalar;

Bize kalan sade sabır Madonna!

(1956)

(Kader Yolu, *Gün Doğmadan*, s. 71)

Şair, ışıltı ile Meryem'i kutsallık bakımından özdeş tutar. Meryem'in ışıltısına doğanın da katılması ve İsa'nın hatırlanışı ile şiir geçmişe bir yolculuk anlamı taşır. Şiirde İsa'nın annesi olan Meryem kutsallığın ışığını simgeler.

Uzakta bir ışıltı mı var Meryem mi

Gebeliğini sezen hurmaların meydan şenliği mi

Kerpiç evler arasında yürürken Taha

İsa'yı düşünüyordu bir kez daha

(Taha Sabır Kentinde, Kaçış ve Dönüş, *Gün Doğmadan*, s. 340-341-342)

Karakoç "Hurmalar da Meryem gibi mi gebe kalırlardizesi ile Meryem'in gebe kalış biçimine atıfta bulunur:



Şair, “Meryem” imajını yaptığı doğumla ilgili kullanır:

Akşam ki kente bir Meryem gibi girer

Bir çocuk kutsal bir çocuk doğurur gibi

Şair, Meryem’i başka şiirlerinde yine kutsallığı bağlamında kullanır:

Meryem gibi boşandın dört bir yönden gönlüme

Meryem şairin Hz. Muhammed’i anlattığı şiirlerinde de karşımıza çıkar:

Hurmadan bir kentin sesini duyan

Meryem çarşafı açıyordu

Suya bırakılmış çocuğu

Kurtaran Âsiye

Savıyordu al kadınları dışarı

Çok melek vardı ki

Doğan günün yüzünü fırçalıyordu

(Karar ve Hüküm, *Gün Doğmadan*,s. 347)

Şair içinde bulunduğu ruh halini, yaşanan çağa ait izlenimlerini sunarken de Meryem’den yararlanır. Narın ve karıncanın, suyun ateşin ve yaranın, cin

atasözlerinin peri sayıklamalarının “Meryem gibi doğurduğu o uyurgezer yazlar” şairin şiirine ve kelimelerine karıştır.

Görüldüğü gibi Karakoç’a göre kadın ideal bir varlıktır. Bu ideal varlığı idealleştiren etmenlerden biri de anne oluşudur. Karakoç, idealleştirdiği kadını Meryem ile somutlamıştır. Meryem ideal bir kadın tipidir. Çünkü annedir ve sabrın timsalidir. Kutsaldır: peygamber annesidir. Soyludur: Davut peygamberin soyundan gelir. Hayatı manevî değerler taşır.

Meryem ilahî bir biçimde hamile kalır ve türlü zorluklarla mücadele eder. Kutsaldır çünkü Tanrı onu seçmiştir. Kutsaldır çünkü Tanrı’dan aldığı ilhamla hayatı değişir. Daha sonra iffetsizlikle suçlanan Meryem İsa’nın şahsında cevabını verecektir. Dinsel boyutu ile de öne çıkan Meryem, şairin anne temasının önemli ipuçlarından biridir.

İncelediğimiz diğer şairlerde de belirttiğimiz gibi anne, çocuğun ilk öğretmenidir; dünya ile iletişim kurabildiği, ilk kişi. Karakoç, anne temalı şiirlerinde annenin çocuğun ilk öğretmeni olma sıfatına da değinir. Sezai Karakoç, yine Hızır ile Kırk Saat adlı kitabında yer alan başlıksız şiirinde annesinin kendisine öğrettiklerini belirtir. Ölümü yenişini yılan biçimine giren bir tahsildar gibi uzun uzun direnip de eli boş dönen Azrail’i betimledikten sonra hayatta kalmayı, hayatı anlamayı, kendini korumayı, aldatılmamayı ve Tanrı’ya sığınışı annesinden öğrendiğini yazar. Anne, iyi ile kötü arasındaki farkı öğretir:

Çocukluğumda öğretmişti annem

Aldanışı aşmayı

Köprüden düşmemeyi

Saçaklarda kolaylıkla gezmeyi

Yılan zehrini

Çatlamış dudaklarda emmeyi

Soygunda soyulmamayı  
 Uçaklardan düşülse de ölmemeyi  
 Büyüyü fark etmeyi bayındır bilgilerden  
 Bir kelimeyle  
 Ulu bir kelimeyle  
 Yüce bir isimle

(29., *Gün Doğmadan*, s. 242)

Karakoç'un anne telkinleriyle hayata hazırlanışı anlattığı şiirlerinde anne bereketin, bilgeliğin, duygu ve sezişin, kötülöklere dayanıklı oluşun da simgesidir.

Korkulara karşı acı âfat suyu içtim  
 Şerbetlendim yılana akrebe karşı  
 Baharda aşî işareti alnımda kırmızı toprak tazesinden  
 Aşure yedim muharrem ayında  
 İçmedim kana kana su Kerbelâ günlerinde  
 Ben yeşil bir yağmur gördüm  
 Annemin kova kova taşıdığı çeşmelerden

(Taha'nın Ateş Üstünde Konuşması, *Gün Doğmadan*, s. 341-342)

Karakoç'un anne temalı şiirlerinde dinî yönelişin yoğunluğu da öne çıkar. Annenin çocuğun ilk öğretmeni olduğunu vurgulayan şair, "Çocukluğumuz" adlı

şiiirinde anne, şairin dinî telkinleri aldığı ilk kişidir. Anne, Kur’ân-ı Kerîm’deki “Allah, size şahdamarınızdan daha yakındır.” ayetini öğreterek şairin dünyayı algılayış biçimine yön verir.

Annemin bana öğrettiği ilk kelime

Allah, şahdamarımdan yakın bana benim içimde

(Çocukluğumuz, *Gün Doğmadan*, s. 97)

Annesinin şair üzerindeki dinî telkinlerini şefkatli ve umut aşıl原因an tavrı ile “Ateş Dansı” adlı şiir kitabında yer alan “Ninni” adlı şiirde de görürüz:

Sana Tanrı Armağarı

Desem uyur musun yavrum

Geleceğın kahramanı

Desem uyur musun yavrum

Gözün göğün siyahından

Göğsün güneş kadehinden

Yüzüne nur saçmış Kur’an

Desem uyur musun yavrum

(1982)

(Ninni, *Gün Doğmadan*, s. 621)

“Çocukluğumuz” adlı şiirde şair, çocukluğa ait anılarına geri döner. Yarattığı anne imajı ile ideal kadın tipini çizer. Bu şiirde anne, şairin şiir dünyasının da

temelini oluşturur. Şiirdeki gül imgesi, iyiliği, güzelliği temsil edilirken ayrıca annenin verdiği dinî telkinlerin devamı olarak Hz. Muhammed'i de çağırır.

Annem bana gülü şöyle öğretti

Gül, O'nun, O sonsuz iyilik güneşinin teriydi

Karakoç'taki gül imgesi de anne teması için önemlidir. Tezimizde de yer alan birçok şiirde gül ile anne bir arada kullanılmıştır. Karakoç'ta gül imgesi "Çocukluğumuz" adlı şiirde de görüldüğü gibi Hz. Muhammed'i; toplum yaşayışında yer alan bahar mevsimi dilanı, doğanın dirilişini; Divan edebiyatındaki sevgiliyi, güzelliği; şairin siyasî görüşlerini topladığı "Diriliş" felsefesini içerir.

Bu bakımlardan şairin şiirinde geniş yer kaplayan "Gül" ile anne arasında sıkı bir bağ vardır. Şair yaşadığı çağı ve coğrafyayı güzelleştirmek için gül benzetmesine başvurmuş, anne kokusunu gül kokusu ile bir tutmuştur.

Şair gül ile anne arasında bir bağlantı kurar:

Gül yaprağından kubbe

Gül fidanından çatı

Gül kokusundan anne

Gül şurubundan aşk sanatı

(Gül Muştusu VIII., *Gün Doğmadan*, s. 382)

Şair güzel ve değerli bulduğu şeyleri belirtmek için anne ve gülü yan yana getirir:

Kasabamın gülleri

Anne teri

(X. Gül Muştusu, Gün Doğmadan, s. 387)

Şair, “Zaman Adanmış Sözler” adlı şiir kitabına “Gelin gülle başlayalım şiire atalara uyarak/ Baharı kollayarak girelim kelimeler ülkesine” dizeleri ile Divan Edebiyatı şiir geleneğine atıfta bulunur. “Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine” adlı uzun şiirin III. bölümünde annenin kuşatan, kucaklayan aziz varlığını çocukların “gülle anne” arasında bulduğu tuhaf ışık, bol imgeli ve metafizikle yüklenmiş aşkı ve sevdayı çağırıştırır:

Sen bir anne gibi tuttun ufukları

Ve çocuklar gülle anne arasında

Seninle güller arasında

Tuhaf bir ışık bulup eridiler

Çocuklar dağ hücrelerinde erdiler

Aramızdaki sırta

( III. Karakoç Sezai, *Gün Doğmadan*, s. 430)

Karakoç zaman zaman yaşadığı buhranlı yabancılaşmayı yine anne ve gülü yan yana koyarak bildirir. Şair, eski günlerin olmadığını, güzel olan şeylerin yok edildiğini “güllerin ezilmişliği” ve annenin, sevgilinin, gülün kalmadığını söyleyerek belirtir:

Sonra güller ezildi aynalarsa devrildi

Ne anne ne sevgili ne gül kaldı ne ayna

(2. Esir Kent'ten Özülke'ye, *Gün Doğmada*, s. 435)

Bu şiirlerden de görüldüğü gibi Karakoç'un imgelerle yüklü şiirinde “gül” bir uygarlığın ve o uygarlığın değerlerinin simgesidir. Yeryüzü sıcaklığını taşıyan gül anne ile birlikte anılmış, annenin duygu değeri ile benzerlik kurulmuştur. Bu bağlamda gül gibi olan annenin ideal kadın tipi içinde bir başka önemli yönü de vurgulanmıştır.

“Çocukluğumuz” adlı şiirde anne, ideal kadın tipinin özelliklerini göstermeye devam eder. Anne, duygusal, duyarlı, şiir bilen bir kadındır. Yunus Emre'nin şiirde yer alması ile annenin halk kültürüne değer verdiği vurgulanır. Tüm bu özellikleri ile çocuğuna örnek olan anne, çocuğa erdem kazandıran, çocuğun değer yargılarını oluşturan, “ilk öğretmen” özelliği ile öne çıkar:

Annem gizli gizli ağlardı dilinde Yunus

Ağaçlar ağlardı, gök koyulaşır, güneş ve ay mahpus

Şiirin devamında şair babasının uzun kış gecelerinde anlattığı hikâyelerden etkilenişini dile getirir. Bu şiirde baba ve anne mutlu ve huzurlu bir aile düzenini kuranlar olarak öne çıkar ve şiir şairin çocukluğunu özleyişi gözyaşları eşliğinde dile getirmesiyle son bulur:

Babamın uzun kış geceleri hazırladığı cenklerde

Binmiş gelirdi Ali bir kırata

Ali ve at, gelip kurtarırdı bizi darağacından

Asya'da, Afrika'da, geçmişte gelecekte

Biz o atın tozuna kapanır ağlardık

Güneş kaçardı, ay düşerdi, yıldızlar büyürdü

...

Babam lâmbanın ışığında okurdu

Kaleler kuşatırdık, bir mümin ölse ağlardık

Fetihlerde bayram yapardık

İslam bir sevinçti kaplardı içimizi

Peygamber'in günümüzde küçük sahabileri biz çocuklardık

Bedir'i, Hayber'i, Mekke'yi özlerdik, sabaha kadar uyumazdık

Mekke'nin derin kuyularından iniltisi gelirdi

Kediler mangalın altında uyurdu

Biz küllenmiş ekmekler yerdik razı

İnanmış adamların övüncüyle

Sabırla beklerdik geceleri

Şimdi hiçbirinden eser yok

Gitti o geceler o cenk kitapları



Dağıldı kalelerin önündeki askerler

Çocukluk gözün dökülen yapraklar gibi

Anne, çocuğun ilk öğretmeni olması dolayısıyla iyiliği, güzelliği sembolize eder. Şair, insanların kötülüğe sürüklenişini, yanlış kararlar vererek kötülüğe sapmasını annesinin sözünü dinlememesi ile ifade eder. Şair, “Av Edebiyatı” adlı şiirde, avcılar ile öldürmeyi imler. Bu kötülüğü ancak annelerinin ölümü sebebiyle annelerinin sözünü dinlememeye bağlayarak anne’yi bir kez daha erdemin, merhametin simgesi olarak öne çıkarır:

Avcılar ilkin annelerinin mi sözünü dinlemezler

Bütün dayandıkları annelerinin ölümü mü

Hep çocuklar ondan mı belki

Arada bir unutmak için mi yaparlar bu işi

Neyi unutmak

Bir tilki yerine bir aslanla karşılaşa ne yapar avcı kişi

(Av Edebiyatı, *Gün Doğmadan*, s. 111)

Anne, ideal kadın tipidir, çocuğun ilk öğretmenidir. Aileye ışık veren, ailenin yaşamsal faaliyetlerini düzenleyen, yuvayı kuran ve devam ettiren kişidir. Karakoç, anne’yi babanın destekçisi, günlük yaşamın maddenin ötesine geçmiş, ailenin gönüllü emektarı olarak “iğde ve gül kokuları, hurma çiğleri, serçe ışınları” kelimelerinin verdiği duygu değeri eşliğinde betimler.

Bahçede uyuyan çocuğu

Yüzüne vuran

Kirpiklerini kınakına yakan gün uyandıramaz da

Anne uyandırır babanın eşi uyandırır

İğde ve gül kokuları çeşme gümüşleri

Hurma çiğleri serçe ışınlarıyla

(19. *Gün Doğmadan*, s. 211)

Şair için annenin uyandırışı şairin dünya görüşünü oluşturan ayrı bir anlam taşır. “*Gün doğmadan önce sinek; gün doğunca sinekle işbirlikçi güneş. Derken anne sesi... Uyanmak ve uyandırılmak. Bu bende öyle bir iz bırakmış ki, şimdi bile boyuna uyandırılıyorum gibime geliyor.*”<sup>126</sup>

Sezai Karakoç, ideal anne tipini kendi annesinden hareketle oluşturur. Her çocukta olduğu gibi şairin birikimi, çocukluğundan gelir. Karakoç’a göre anne, adeta bir iyilik meleğidir. Şair, buraya kadar incelediğimiz şiirlerde anneyi ulvîleştirilmiş, onu bir ilk öğretmen, erdemleri üstünde taşıyan, duyarlı, merhametli, çalışkan, emektar özellikleri ile ölküleştirmiştir. Karakoç, “Körfez” adlı şiir kitabımda yer alan “İpin Ucunu Kaçıran İnsanlar” başlıklı şiirinde ise olumsuz bir anne’den söz eder. Şiirde anlatılan anne, ideal anne tipinden uzaklaşmıştır. Hayatın gerisine itilmiş, sevgiden yoksun “ipin ucunu kaçırın” çocuklar betimlenirken anne, çocuğuna karşı ilgisiz ve acımasız özellikleri ile bu olumsuz durumdan sorumlu tutulur. Şiirde ideal anne’nin özellikleri, zıttı ile gösterilmeye çalışılır:

---

126-Sezai Karakoç, *Meydan Ortaya Çıktığında*, 3. Baskı, Diriliş Yay., İstanbul 1986, s.10.

Parmakların gerisinde  
 Başları önlerinde bir çocuktu bekledikleri  
 Kendi çocuklarından bir paradi  
 Kimi hep kundura dikeyor görünüşünde  
 Kimi otomobil lastiğı tamircisi

Biri annem demişti annem  
 Bana ekmek vermezdi farelere verirdi  
 Bir adam (bu babasıydı) her gün gelirdi bize  
 Niçin bilmem her gün gelirdi

(İpin Ucunu Kaçırın İnsanlar, *Gün Doğmadan*, s. 101)

Oysa anne tüm şefkati ile çocuğun en çok ihtiyaç hissettiğı biricik varlıktır:

3.

Doktor istemem Annem gelsin  
 Yataklar denize atılsın  
 Çocuklar çember çevirsin  
 Öürken böyle istiyorum

(1961, Haziran)

(Rubailer, *Gün Doğmadan*, s. 108)

### 3.1.9. Toplumsal İçerikli Şiirlerde Anne

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri içinde anne temasını toplumsal konuları içeren şiirlerde de görmekteyiz. Bu şiirlerde anne adeta birinci anlamından çıkmış, şairlerin toplumsal ve sosyal dünya görüşleri içinde başka bir biçime kavuşmuştur.

Toplumsal içerikli şiirlerde anne temasının yer alması şiire büyük bir derinlik ve zenginlik katmıştır. Sevgi, şefkat, fedakârlık, aileyi bir arada tutan gücü nedeniyle şiirlere anlam derinliği katarken toplumu ve elbette anneleri etkileyen konularda vatan, millet, milleti etkileyen din, göç, fakirlik, kadın-erkek eşitsizliği, sosyal adalet-adaletsizlikte “anne”, olayları ve durumları somutlaştırmada vazgeçilmez bir araç olmuştur. Bu bölümde toplumsal konuların içinde yer alan Yahya Kemal’in annesinden ona aktarılan din, millet, tarih ve yurt sevgisi; Nâzım Hikmet’te vatan sevgisi, sosyalist dünya görüşü ile toplumsal eleştiri düzleminde Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu kadını, savaşın kötülüğü; Amet Kutsi’de Anadolu kadınının durumu, Arif Nihat’ta vatan ve tarih tutkusu, Gülten Akın’da anne olmuş ya da olmamış kadınların sosyal eşitsizlikle kuşatılmışlığı, cezaevinde suçsuz yere tutulan çocukları için mücadele eden anneler, göç, sürgün olgularının annedeki etkisi; Sezai Karakoç’ta Diriliş düşüncesi dâhilinde Doğu ve Anadolu kadının durumu; Ataol Behramoğlu’da sosyalist dünya görüşü bağlamında toplumsal eşitsizlik ele alınmıştır. Sıraladığımız bu konular tümüyle toplumu ilgilendirdiğinden, anne ile ilişkilendirilerek incelenecektir.

Yahya Kemal, annesinden aldığı dinî ve millî telkinler şiirinin içinde toplumla ilgili konular bağlamında işlemiştir. İlk önce bireysel bir konu gibi görünen dinî ve millî telkinler, Beyatlı’nın şiirlerinde toplumu ilgilendiren bir biçim içinde verildiği için bu bölümde incelemeyi uygun gördük. Nitekim Yahya Kemal, dini, Türklüğü besleyen unsurlardan biri olarak görür.

Beyatlı’daki dinî duyguların kaynağı, çok ileriki yaşlarda bile bir “yut özlemi –dâüssılası” gibi kendisini saran Üsküp anıları içindedir. Bu anılarda özellikle çocukluk çağında babasının izleri hemen hemen yoktur. Buna karşın “ümmî” ancak görgülü bir kadın olan annesi Nakıye Hanım gelenekten gelen bilgilerle ve bir kadın hassasiyetiyle onda ilk dinî duyguların temelini verir. Henüz okula başlamamış

oğluna ilk dini ve millî öğüdü “ Oğlum, iki insanı sev... Peygamber efendimizi, bir de Sultan Murad Efendimizi sev!”dir.

Nakiye Hanım çocuğuna bildiği ilâhileri öğretir. Onu Müslüman Osmanlı geleneği ile büyütmek ister. Böylece Beyatlı, annesinin telkinleri eşliğinde Üsküp’ün uhrevî âleminde, Yunus Emre ilâhilerinin okunduğu bir evde şiirlerine yansiyacak görüntülerle büyür. Şair, bu yılları “Kaybolan Şehir” adlı şiirinde dile getirir.

Yahya Kemal, ilk dinî eğitimini çocukken annesinden almıştır. Yazıcıoğlu’nun Muhammediye adlı eseri, annesinin şaire verdiği dinî eğitimde önemli yere sahiptir. Şiirinde bu eserin etkisine sıkça rastlamaktayız. Şairin şiirlerinde ağırlıklı olarak işlediği temalardan dine ait terimlere, sözcüklere sıkça rastlarız: rind, Allah, ilahî, kader, cennet, mey, câm, bezm, hak, tekbir, vecd, iman, mabet, Muhammedî, rahmet, sâgar, eren, ahiret-ukbâ, İslam, melek, günah hilkat, cami, enelhak, ezan, haşr, nur, vahdet v.b.

"Gerek baba, gerekte ana tarafından sofuluk göreneğine varis olamadım" diyen Yahya Kemal, anne ve babasının ailelerinin kuvvetli Müslüman olduklarını ancak Müslümanlığının ramazanından, bayramlarından başka şartlarıyla pek meşgul olmadıklarını söyler. Yahya Kemal annesini çevresindeki diğer aile fertlerinden tamamıyla ayrı tutar. Yahya Kemal bunu "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım" adlı eserini "Müslümanlık" başlığı altında şöyle ifade eder:

*"Babam ve onun babasıyla anası, amcam, halam namaz kılmazlardı. Annemin anasını namaz kılarken görmedik diyebilirim. Onun kızları yani teyzelerimi de sofuluğa mütemayil görmedim. Hepsinin arasında annem müstesna idi. Beş vakitte muntazam değilse bile, zaman zaman namaz kılardı. Akşam üstüleri ölülere Yasin okurdu, Peygamber'den ve ahiretten bahsederdi.*

*...Annemin sesi ile birlikte bu ilahi (Muhammediye'den bizzat Yazıcızade Mehmet Efendinin okuduğu bir ilahi) bende hem hazin bir ruhanî duygular uyandırdı.*

*Annem, Yazıcızade'yi, sabah namazlarını kıldıktan sonra okurdu. Beyaz başörtüsü ile, elindeki kitaba imanla eğilişini hala görür gibiyim. Çok yerlerini anlamadığım halde, annemin yüksek sesle ve makamla okuyuşundan dinlediğim Muhammediye'nin o mısraları bana bizim maceramız, evimizin, mahellemizin, Üsküb'ün ve müphem suretle bütün milletimizin dünya ve ahiret macerası gibi gelirdi*

*... Annem Yunus Emre'nin ilahilerini de söylerdi:*

*Şol cennetin ırmakları*

*Akar Allah deyu deyu*

*ilahisini bana da öğretmişti. Bu ilahiyi makamla bilir ve söylerdim."*

Bunların yanında Nakiye Hanım'ın son sayfasında çocuklarının doğum tarihinin yazılı bulunduğu "köhne ciltli" "küçük bir mushafı" vardır. Bu mushaf "garip bir tecelli ile ailenin temel taşlarından biri gibi görülür. Nakiye Hanım bu Kuranı büyük bir şevkle okur." İlk sofuluk zevkini annemden almıştım." diyen Yahya Kemal, Ramazan akşamları ölülerin ruhlarına Yasin okumayı da annesinden öğrenir.

Nakiye Hanım ölümü de Yahya Kemal'in dinî duyguları konusunda etkili olur. "İlk sofuluğum, on üç yaşında, annemin ölümüyle başladı. İsa Bey Camiinde annemin ruhuna hemen her akşam Yasin okumaya başladım. Müslümanlık âlemine o kapıdan girdim, diyebilirim." Böylece ilk dinî terbiyesini ve sofuluk zevkini annesinden alan Yahya Kemal için İslamiyeti anlamak ve anladıklarını uygulamak da yine annesinin etkisiyle olur.

Yahya Kemal, millî, kültürel, ahlakî değerler sisteminin bir parçası olarak görülen din konusuna hiçbir zaman dogmatik biçimde yaklaşmamıştır. Yahya Kemal için din vicdanî bir mesele ve bir iman gücü olarak algılanır. O dini, Türklüğü besleyen hazinelerden biri olarak görür. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu'nun bir dünya hâkimiyetine dönüşmesinde sahip olunan iman gücü ve Türklüğün manevî

boyutunu oluşturan din, en önemli öğelerdendir. Şairin savunduğu düşüncelerin kaynağını da annesi oluşturur.

Bu bağlamda annesi şairin sadece dinî yönden değil millî yönden de ilk öğretmeni olur. *"Yahya Kemal'in milliyetçi benliği ve inanmak kabiliyeti üzerindeki inanmış bir kadın olan annesinin derin tesiri vardır. Bu anne, şair çocuğuna Kuran öğretir, Muhammediye'yi okurdu. Yazıcızadenin Müslümanlıkla Türküğü yoğuran millî-islamî harcını Yahya Kemal annesinden duyarak benimsemişti."*<sup>127</sup> Bu bağlamda Beyatlı'nın şiirlerinde en ön problemi olarak "Neyim ve neyiz?" ile karşılaşırız.

Yahya Kemal'in şahsiyetinin oluşmasında ve dolayısıyla sanatının şekillenmesinde annesinin özellikle millî terbiyesi kazandırmak konusundaki telkinlerinin gücünü Yahya Kemal'in anlattığı şu hatıradan anlayabiliriz:

*"Bir gün evimizde kadın misafirler bulunduğu bir sırada annem bu kadınların yanımda beni öperken 'İnşallah şehid olur' demiş ve ağlamıştı.*

*Yanımdaki kadınlar: "Aman, ne söylüyorsun?!" demişlerdi.*

*Fakat annemin gözyaşları samimiydi. Hiç şüphesiz, gözünün önüne gelen manzaraya dayanamamakla beraber, bir şehid annesi olmanın faziletini de idrak etmekte idi."*

Annesinin Yahya Kemal'e öğütlerinin etkisiyle Yahya Kemal, Türklük ve Müslümanlık bilincine erecek, ezanı bile hem dinî hem de millî bir musikî gibi görecektir.

Yahya Kemal için vatan, tarihten ayı düşünülemez. Ona göre tarih içinde milletleri oluşturan vatan toprağıdır. Ayrıca vatan şair için gurbette iken özlemle

---

127- N.Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, Milli Eğitim Yay., İstanbul 1997, s.1174.

hatırladığı, üzerinde yaşıyorken her bir yerini gezip görmekten ayrı bir zevk aldığı milletin bir parçası olan kutsal bir varlıktır. İşte bu vatan sevgisi şairde annesinin etkisi ile doğar.

Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden

Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden!

(Mohaç Türküsü, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.18)

Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,

Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle

(Yol Düşüncesi, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.78)

Dönsem vatan semâsına artık bu ülkeden

(Karnaval ve Dönüş, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.62)

Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,

Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi

Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan

( Süleymâniye’de Bayram Sabahı, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.3)

Görüldüğü gibi Beyatlı, Tanpınar’ın “*Yahya Kemal’de bir kenara çekilip bir şey hatırlamak yoktur; doğrudan doğruya içine girmek vardır.*”<sup>128</sup> düşüncesini bu dizelerle haklı çıkarmaktadır.

---

128-Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Dersleri*, Hazırlayan. Abdullah Uçman, YKY, İstanbul 2004, s.104.



Nakiye Hanım'ın karakterine tesir eden en önemli unsur belki de içinde bulunduğu muhittir. Yahya Kemal, bu düşüncelyi şöyle onaylamaktadır:

*"Annemin resminden mahrumum. Onun bir resmi hayatımın en büyük bir yadigârı olurdu. Annemin simasını şimdi iyi hatırlamıyorum. İslam tesettürünün en şedid bir muhitinde doğduğu, yaşadığı ve öldüğü için bir resmini bırakmadan kayboldu."*

Gerçekten de Yahya Kemal'in ailesi "müslüman toprağının en hararetli bir çerçevesinde" ikamet eder. Evleri, Fatih Devrinin metin Müslümanlığının mimarisine geçmiş olduğu İshakiye Camii'ne bitişiktir. Evlerinin önünde geniş mezarlıklar vardır. Karşılarında da Gavri Baba ve Yeşil Baba yatarlar. Bu muhit uhrevî bir âlemdir. Burası ahiret havası ile doludur. İşte bu muhit Nakiye Hanım'ın dolayısıyla Yahya Kemal'in şahsiyetinin şekillenmesinde etkili olur.

Nakiye Hanım Üsküb'ü tüm kalbiyle sevmektedir. Orada sevdikleriyle beraber yaşamak ve orada ölmek istemektedir. Bu yüzden Selanik'e taşınmayı hiç istemez. Amacı eğlenmek olan İbrahim Naci Bey Selanik'e gidip yerleşmek arzusundaydı. Nakiye Hanım ise "Üsküb'ten, evinden, eşyasından, güç bela ile kurduğu yuvasından ayrılmak istemiyordu. " Bu verilen karara karşı çıksa da bir faydası olmaz. Tüm eşyalar satılır. Ev kiraya verilir. Bu durum hassas bir kadın olan Nakiye Hanım'ı çok üzer, verem olur ve beş ayda ölür.

" Üsküb onun nazarında tam bir Müslüman şehriydi. Selanik ise bilakis Yahudi ve gâvurla karışık bir ağyar diyarıydı. Oraya gitmekten teşe'üm ediyordu." İşte Nakiye Hanım'ın bu Üsküb sevgisi içinde bulunduğu muhitin de tesiriyle artmış ve bu sevgi Y.Kemal'e tesir etmiş, onu da Üsküb'e karşı duyduğu sevgi Nakiye Hanım sayesinde temellenmiştir.

Tanpınar, Beyatlı'daki irsiyeti ve Üsküb'e bağlılığı şöyle belirtir:

*"Üsküplüdür. Hayatında üç muhaceret var: Budin Niş, Üsküb. Hiç neşredilmemiş manzumesinde: 'Dün akşam dinledim genç bir uşaktan/ Budin zindanlarının türkülerini 'der. Ana tarafından hudut beylerindedir. Ailesinin elindeki çiftlikler, Fatihlerden kalmadır. Annesinin hâtıralarını*

*anlatış tarzı, bir Rum feodalitesini belirtiyor. Annesinin ihtiyaçlarının, ürünleri değiştirerek karşıladıkları vs. anlatışı gibi.”* <sup>129</sup>

Bu temel üzerinde Y.Kemal'in edebî şahsiyeti oluşacaktır ve Yahya Kemal daima Üsküp'te doğduğu için gurur duyacaktır:

Üsküp ki Yıldırım Beyazıt Han diyârıdır

Evlâd-ı Fâtihân'a onun yâdigârıdır.

Fîrûze kubbelerle bizim şehrimizdi o

Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle biz'di o;

Üsküp ki Şar-dağı'nda devâmıydı Bursa'nın

Bir lâle bahçesiydi dökülmüş, temiz kanın.

(Kaybolan Şehir, *Kendi Gök Kubbemiz*, s.71)

Şairin annesindeki yoğun Üsküp sevgisi daha sonra şairin şiirlerinde dile getireceği “gurbet” duygusuna dönüşür. Ahmet Oktay Yahya Kemal'in onmaz bir gurbet duygusunun ve doğrudan doğruya bu duygudan türeyen yoğun tarih ilgisinin ürünü olduğunu söyler. <sup>130</sup>

Bütün bir hayatın göçle başlayıp göçle sonlanması şiirlerine de yansır. Öncelikle çocukluğunda yaşadığı Üsküp'ten Selanik'e göçmeleri, annesinin ölümü, bir üvey annenin yerleştiği baba evinden ayrılış, akraba evlerine sığınış, Paris'e gidiş, Balkan ve Dünya Savaşı yenilgileri, “gurbet ve yitmişlik duygusuna” trajik bir boyut kazandırır.

---

129-Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Dersleri...* s.80.

130-Ahmet Oktay, *a.g.e.*, s.413.

Beyatlı Üsküp’le başlayan şehir, tarih, kimlik bağlantısını İstanbul’la da sürdürür.

Beyatlı, İstanbul’u Türklüğün kendisinde tenleştiği, cisimleştiği varsaydığı şehri, kendisinden her şeyin doğacağı anne rahmine benzetir.

Üsküdar, bir ulu rü’yâyı görenler şehri!

Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,

Hepsi der: “Hangi şehir görmüş onun gördüğünü

Bizim İstanbul’u fethettiğimiz mutlu günü!

( İstanbul Fethini Gören İstanbul, *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 22)

Tanpınar, şairin annesinin ölümünün “Rindlerin Ölümü” adlı şiirin belirleyici ögesi olduğunu belirtir. “*Bu eserde ölen bir anneye ait merkezleşmenin evvela kaybolan bir şehirle, sonra da bütün bir vatanla ve bir başka koldan da kaybolmuş bütün bir âlemlerle birleştiği açıktır.*”<sup>131</sup>

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında “anne” temasına eserlerinde yoğun bir duyarlıkla yer veren Nâzım Hikmet’in de Yahya Kemal gibi hayatında ve kişiliğinde annesi Celile Hanım, büyük izler bırakmıştır. Elbette sanatının ve kişilik özelliklerinin tek kaynağı annesi değildir ancak Celile Hanım, sanatındaki ve kişilik özelliklerindeki etkisi çok büyüktür.

İncelediğimiz diğer şairlerde olduğu gibi Nâzım Hikmet’te de ilk eğitim, annesinin ve ailesinin yarattığı ortam ile sağlanmıştır. Nâzım Hikmet’in eğitim anlayışı, kültürel ortamı, sanat sevgisi, dil bilinci, güzellik anlayışı hatta bazı kişilik

---

131- Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s, 18.

özelliklerini annesine ve annesinin de içinde bulunduğu aile ortamına bağlamak mümkündür. Bu bağ, şairin birçok eserinde görülür. Şairin bazı kişilik özellikleri iyimser, umutlu, samimi, verecen, muhalif, dikkafalı, insancıl, okumayı seven, sanata düşkün, yaratıcı, coşkulu, eylemci yönleri annesinden izler taşır ve şair, bu izleri eserleriyle belirgin kılar. Yirmili-otuzlu yaşlarda ateşli, inançlı devrimci ilerleyen yaşında düşünür yapısı ile annesi arasında bağlantı kurmak mümkündür. Yine şairin özellikle kadınlar konusundaki iflah olmaz kıskançlığının kökenini annesi Ayşe Celile Hanım olduğu muhakkaktır. Bunun yanında şairde mücadeleci yapısına, ressamlığına, güzellik anlayışına hatta sevdiği kadınları seçimine kadar annesinin belirgin etkisi görülür.

Anne temasının dolaylı biçimde işlendiği şiirleri ise Nâzım Hikmet'in dünya görüşü, siyasî anlayışı içinde erimiştir. İnceleyeceğimiz bu şiirlerde “anne” sadece sevgi ve şefkat kaynağı değil, hayatı kendi hümanistik anlayışı içinde işlediği “insan”ı veren önemli bir parça konumundadır. Anne ve kadın, zaman zaman eşitliğin, özgürlüğün öneminin; zaman zaman memleketi hatırlayışın, zaman zaman da dünya düzenin eleştirisinde vurgulanmıştır.

Bilinmektedir ki Nâzım Hikmet, yalnız edebiyatın değil, siyasetin de tartışılan yazarı olmuştur. *“Tartışmaların en ilginç yanı ise herkesin Nâzım Hikmet’e farklı açılardan bakmasından kaynaklanıyor. Kimi için o bir inançlı ‘komünist’, kimi için ‘kadınların peşinden koşan bir Don Juan’ kimi için ‘inançları uğruna hayatını hapislerde geçirmiş bir sanatçı’, kimi için bir ‘vatan haini’, kimi içinse ‘yurtsever’...Bu listeyi uzatmak mümkün.”*<sup>132</sup> Bizim tezimizdeki araştırmamız Nâzım Hikmet'in şiirlerindeki anne teması ve bu temanın hangi konular içinde, hangi biçimde verildiğidir.

Türkçeyi en iyi kullanan şairlerden biri olan Nâzım Hikmet, anne temasını dolaylı biçimde kullandığı şiirlerinde örneğin, Kuvvâyi Milliye adlı şiir kitabında

yedinci Bap, “1922 Ağustos ayı Ve Kadınlarımız Ve 6 Ağustos Emri ve Bir aletle Bir İnsanın Hikâyesi” adlı bölümde “anne” temasını tamamen toplumsal değerle ele almıştır. Eser cepheden cephe taşıyan kadınlarımızla, bozuk kamyonetiyle cepheye silah taşıyan İstanbullu şoför Ahmet’in zorluklarla savaşını anlatılırken şair, verilen kurtuluş mücadelesinde kadınların, annelerin gücünü aktarır.

“Yeni Yıl” ,”Berlin Mektubu” adlı şiirleri Nâzım Hikmet’in doğrudan anne temalı olmayan ancak annesinin etkisini taşıyan, sosyalist dünya görüşü içinde “emekçi kadınların” yerini anlattığı eserleridir. Tezimizde yer alan bu şiirler, Nâzım Hikmet’in sanat yolculuğundaki temel değişimlerin de paralelindedir.

Nâzım Hikmet’in Yeni Şiirler adlı kitabında yer alan “Bulutlar Adam Öldürmesin” adlı şiirinde “anne”ye yoğun bir duyarlılıkla değinilmiştir.

Saman Sarısı adlı şiiri de şairin anneye dolaylı ancak derinlikli yer verdiği şiirlerindedir. Nâzım Hikmet, Küba’ya gidişinde yazdığı bu şiirinde düşünce gerçeği, şimdiyle geçmişi, geleceğe duyulan umutlu sosyalizmin-komünizmin başarısını, aşkın büyüleyici etkisini anlatırken anne temasına da yer vermiştir.

Nâzım Hikmet’in şiirlerinde doğrudan olmasa da okuduğumuz anneli hatta ulusal ve evrensel biçimde algıladığı kadınları anlattığı dizeler, Nâzım Hikmet’in şiirindeki anne temasının yerini de algılatır bize. Özellikle “Kadınlarımızın Yüzleri” adlı şiirinde erkeklerin yaptığı doğru yanlış işler, kadınlarımızın yüzlerinde yankı bulur, düşüncesi verilir. Toplumsal düzenin sorgulanışını içeren bu şiir şairin siyasî ülküsünün de yer aldığı düşünce yüklü lirik bir şiirdir. Bu durumun şairin içinde anne temasına yer verdiği şiirlerinde yer alması da tezimiz açısından incelenmeye değerdir.

Nâzım Hikmet’in ilk şiirleri içinde “anne” imgesinin yer aldığı başka şiirler de vardır. Bunlardan tezimizde yer alan “Vatana!” ve “Fırtınadan Sonra” adlı şiirleri memleketin işgal altındaki yıllarının da etkisiyle yazılmıştır.

Nâzım Hikmet, 1329-1336 (1913-1920) yılları arasındaki şiir çalışmalarını on defterde toplamıştır. Birinci defterindeki ilk şiiri 1329 (1913) tarihlidir. Şiirin adı “Feryadı Vatan”dır. Şair, bu şiiri yazdığında, on bir yaşındadır.

Bu şiirden sonra aynı defterde şu başlıkları taşıyan on şiiri daha yer almaktadır: Mehmet Çavuş'a- Olma Mağlup-Bir Bahriyelinin Ağzından- Yangın –Vatana- A Mon Oncl-Irkıma –Şehit Dayıma – Benim Dayım- Maabat- Çelik

İkinci defterde “Beklerken” adını taşıyan ve ilk sayfada yer alan şiirinin altındaki tarih 1334. Birinci deftele ikincisi arasında iki yıllık bir boşluk var.1332 ve 1333 yıllarına rastlar bu boşluk. Elimizde bu iki yıla dair şiiri yoktur.

Nâzım Hikmet, ikinci deftere yirmi dört şiir yazmıştır. İşte bu ilk şiirlerden anne temasının yer aldığı “Vatana!” adlı şiirde vatani bir anneye, ülkeyi kötü duruma düşürenleri de annelerini bakmayan evlâtlara benzetir.

Vatana! (23 Şubat 1330)

Ey zavallı vatanım

Neden böyle ağlıyor

Neden midir, çünkü ona

Evlatları bakmıyor

Şiirin devamında şair, oğlu ve anneyi karşılıklı konuşturur. Oğul vatan için ölmeye gitmenin kutsallığını vurgularken anne de oğlunu vatana hizmet için gururla uğurlar.

Oğul- Bakmaz isem ben sana

Haram olsun Türklük bana

İşte ana gidiyorum

Vatan için ölmiye

Gidiyorum öleceğim

Dönmeyeceğim geriye

Ana- Git oğlum git

Vatanına hizmet et  
 Vatan için kanını  
 Her şeyini feda et  
 Nişanlına köyüne  
 Her şeyini feda et  
 Oğul- Gidiyorum ben ana  
 Selam söyle babama  
 Yavukluma söyle ki  
 Ağlamasın hiç bana<sup>133</sup>

Bu defterlerde yer alan 11-12 yaşında başlayarak yedi yıllık bir süreci kapsayan bu ilk şiirlerde Nazım,“Vatana!” adlı şiirde olduğu gibi memleketin o günlerdeki savaşlarla boğulan durumunu aktarır. Tevfik Fikret’i andıran ifadeleri aynı defterde yer alan “Fırtınadan Sonra “ adlı şiirinde de görürüz. Bu şiirde denize çocuğunu veren bir annenin feryadı anlatılır.

Şiire bir doğa betimlemesi ile başlanır:  
 “Gökyüzü bulutsuz mavi bir ülke  
 Çırpınır köpükle lacivert deniz  
 Karşiki sahiller bir renksiz gölge  
 Her taraf uyuyor her taraf sessiz

Ak saçlı, gözleri nemli, yaşlı bir anne, dört gün önce denize açılan oğlu Hasan’ı beklemektedir. Fırtınalı havanın verdiği endişe ile oğluna kavuşmak için dua etmektedir:

---

133- Aydemir Aydın, *a,g,e*,:s.40.

Siyah kayalarda bükülmüş beli  
 Ak saçlı ana gözleri nemli  
 Ufukta bir küçük yelkenli  
 Görünce semaya açıldı eli

...

Tam bugünle dört gün oldu gideli  
 Oğlum Hasan daha hâlâ gelmedi  
 Poyraz vardı deniz olmuştu deli  
 Gitme dedim gitme o dinlemedi

Oğul Hasan, vefalı ve düşüncelidir. Annesini aç yatırmamak için denize açılacaktır.

Anne bu poyrazın üç gün elinden  
 Aç yattık katıksız ekme yedin sen  
 Südünü hiç helâl eder mi ana  
 Onu aç yatıran nankör oğluna

Anne daha önce kocasını da denizde kaybetmiştir. Bu nedenle daha da korku içindedir. Ancak bekleyiş dolu günler sonunda oğlu da gelmez ve yaşlı kadın bu acıya dayanamaz, ölür.

Kocamı da yediydi aç gözlü deniz  
 Kundakta oğluma ağladım sessiz  
 Oğlumu ayırma benden Allahım



“Hasan”ı isterim senden Allahım

...

Duası bitmişti indi kayadan

Dedi: acır bana elbet yaradan

Günler böyle geçti gelmedi oğlu

Matemli gözleri yaş ile dolu

Bir sabah Ayşe’yi buldular ölü

Kınalı saçları köpük örtülü”

Görüldüğü gibi Nâzım Hikmet’in “Acılarımdan” adlı şiirlerin dışındaki bu iki şiirinde “anne” teması toplumsal konuları anlatmada önemli bir köprü görevindedir. “Acılarımdan” adlı şiirlerde kendi annesinden ayrılışın azabını doğrudan işlemiş ancak bunun dışındaki anne temasına yer verdiği “Vatana!” adlı şiirinde vatan sevgisini , “Fırtınadan Sonra” adlı şiirinde fakirliğin yol açtığı felaketleri vurgulamıştır. Bu şiirlerde artık anne genel bir anlam taşımaktadır.

Şairin bu ilk şiirleri genel hatlarıyla biçim bakımından Millî Edebiyat döneminin özelliklerini taşır. Anne temalı ilk şiirler içinde incelediğimiz “Vatana!” “Fırtınadan Sonra” şiirlerinde ise anne tipi de yine dönemin ruh haline uygun olarak işlenmiştir. Şiirlerdeki vatan sevgisi ile özdeş tutulan anne, fakirliğin insanlar üstündeki acı veren etkisi bu gerçeğin örnekleridir. Nâzım Hikmet’in bu şiirlerinde dile getirdiği anne tipi, memleketin içinde bulunduğu durum etkisi altındadır.

Kuvvâyi Milliye Destanı da sanatçının anne temasına yer verdiği önemli örneklerden biridir. Cepheden cephe taşıyan kadınlarımızın anlatıldığı bölüm (Yedinci Bap-1922 Ağustos ayı Ve Kadınlarımız Ve 6 Ağustos Emri ve Bir aletle Bir İnsanın Hikâyesi) şairin algıladığı ve algılatmak istediği “anne ve kadın” imgesini

veren önemli bir bölümdür. Şair burada Cepheden cephe taşıyan kadınlarımızla, bozuk kamyonetiyle cepheye silah taşıyan İstanbullu şoför Ahmet'in zorluklarla savaşını anlatır

Nâzım Hikmet, Kuvvâyi Milliye Destanı'nı, 1939-41 yılları arasında İstanbul, Çankırı ve Bursa hapisanelerinde mahkûmluk yıllarında yazmıştır.

Nâzım Hikmet'e 1938'de "orduyu isyana teşvik" suçuyla 28 yıl 4 ay hapis cezası verilmiştir. 1950'de çıkarılan af yasasıyla serbest kalmış, 13 yıllık bu süre içinde şiirlerinde özgün diliyle dünya çapında tanınmasını sağlayan eserler yazmıştır. İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa cezaevlerinde geçirilen bu dönemin yapıtlarını, kitaplaştırma biçimine göre "Destanlar" ve "Lirik Şiirler" alt başlıklarında toplamıştır.

Kuvvâyi Milliye Destanı şairin bu dönem ürünlerinden "Destanlar" içinde yer alır. Eser, bir başlangıç ve sekiz bölümden oluşur. Tahkiyeli anlatıma sahip olan eser, Anadolu'yu insanı ile beraber tanıtır. Toplumun çeşitli kesimlerinden seçilmiş tipler ile genel durum anlatılır. Hikâyeleri anlatılanlar genellikle savaştaki isimsiz kahramanlardır. Anadolu insanının toprağına bağlılığı vurgulanırken şair bu halkın parçası olduğunu ve halkın emperyalistler tarafından sömürülmesini, katledilmesini kabul etmez. Destan şairin "onlar" dediği Kuvvâyi Milliye Destanı'nı yazan Anadolu halkıdır. Ve bu mücadele içinde sevgililer, kadınlar, analar da vardır.

Destanda yer alan kahramanlara baktığımızda hayattan kopuk, idealize edilmiş tipler olmadığını görürüz. Şiirlerde bazen cesur bazen korkak, bazen mert bazen kalles tiplerin yer aldığını hayali tipler yerine halkın içinden gerçek tipler seçildiği görülür. Nitekim sözünü ettiğimiz yedinci bâb'daki kadınlarımız da gerçektir ve kadınlar, Kurtuluş Savaşı'nda büyük bir gücü simgeler.

Kuvvâyi Milliye Destanı'nın Yedinci Bab'ı benzetmelerden yararlanarak oluşturulmuş güçlü betimlemelerle başlar. Akşehir üstünden Afyon'a doğru giden kağnıların ay ışığı altındaki görüntüleri, savaşa akmakta olan insanların çeşitli yönleri ile yaşanan coğrafya bütünleştirilerek verilir:

“Aydın altında kağnılar gidiyordu.

Kağnılar gidiyordu Akşehir üstünden Afyon'a doğru.

Toprak öyle bitip tükenmez,

dağlar öyle uzakta,

sanki gidenler hiçbir zaman

hiçbir menzile erişmiyecekti.

Kağnılar yürüyordu yekpare meşeden tekerlekleriyle.

Ve onlar

ayın altında dönen ilk tekerlekti.

Aydın altında öküzler

Başka ve çok küçük bir dünyadan gelmişler gibi

ufacık, kısacıktılar,

ve pırıltılar vardı hasta, kırık boynuzlarında ve

ayakları altından akan

toprak,

toprak

ve topraktı.

Gece aydınlık ve sıcak

ve kağnılarda tahta yataklarında

koyu mavi humbaralar çırılçıplaktı.

(*Şiirler 3, Kuvâyi Milliye, s.72*)

Şair, dizeleri, vurgulamak istediği öğeleri, kavramları daha belirleyici, daha etkileyici bir biçimde öne çıkarmak üzere bölmekte, böylece, odak oluşturan kavramları ya tek tek dize başlarında ya da dizeye eklenen, ayrı yazılan parçalar halinde sunmaktadır.

Şiirde özellikle ve bağlacının dize başlarında kullanılması, anlatılan öğelerin – toprağın ve üzerinde yaşayan insanların- özelliklerine dikkat çekmektedir. Dize başlarında tekrarlanan “ve” bağlacı şaire özgü bir anlatım oluşturur.

Kurtuluş mücadelesi betimlemelerle verilirken bu tabloda en etkili yerde duran kadınlar da bu coğrafyanın ayrılmaz parçası olarak sunulmuştur. Kadını ve annenin en önemli özelliği olan sabır ve metanet ilk olarak vurgulanan özelliklerdir.

Ve kadınlar

birbirlerinden gizliyerek

bakıyorlardı ayın altında

geçmiş kabilelerden kalan öküz ve tekerlek ölülerine.

Şair, bu dirençli kadınların gücünü zıt anlamlı sözcüklerin (korkunç ve mübarek elleri) bir arada kullanılması ile veriyor. “ince, küçük çeneleri” ile az konuşan, uysal ve verici; “kocaman gözleri” ifadesiyle aslında hep gören, izleyen, fark eden kadınların yeri belirtilir: anamız, avradımız, yârimiz.

Ve kadınlar,

bizim kadınlarımız:

korkunç ve mübarek elleri,

ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle

anamız, avradımız, yârimiz

Nâzım Hikmet'in bu şiirinde belirttiği, öne çıkardığı kadınların toplum içindeki yeri de vurgulanmıştır. Şairin bizim kadınlarımız dediği içinde anne olanların da çokça bulunduğu kadınların bu bölümde öne çıkan özelliği, sürekli çalışan ama çalıştığı ölçüde değer görmemesi; tüm bunlara karşın toplumda vazgeçilmez yerde olmasıdır.

ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen  
ve soframızdaki yeri  
öküzümüzden sonra gelen  
ve dağlara kaçırıp uğruna hapis yattığımız  
ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki  
ve karasabana koşulan  
ve ağıllarda  
ışılıtısında yere saplı bıçakların  
oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan  
kadınlar,  
bizim kadınlarımız

Kadınların gündelik yaşamdaki çalışma tempolarından farklı olmadan millî mücadelede görev almaları kadınları zorlamaz. Şiirde bu yön anlatılırken kadınların çocuklarını kağınlarda cephanenin yanında taşıdığı gerçeği yine özgün betimlemeler eşliğinde verilir.

şimdi ayın altında  
kağınlara ve hartuçların peşinde  
harman yerine kehribar başaklı sap çeker gibi

aynı yürek ferahlığı,  
aynı yorgun alışkanlık içindeydiler.  
Ve on beşlik şarapnelin çeliğinde  
ince boyunlu çocuklar uyuyordu.  
Ve ayın altında kağnılar  
yürüyordu Akşehir stnden Afyon'a doğru.

Şiirin bundan sonraki bölümünde kadın erkek, genç yaşlı herkes askerlere karışarak tek yürekte yola devam ettiği anlatılır.

"6 Ağustos emri" verilmiştir.  
Birinci ve İkinci ordular, kıt'aları, kağnıları, süvari alaylarıyla  
yer değiştiriyordu, yer değiştirecek.  
98956 tüfek  
325 top  
5 tayyare,  
2800 ksur mitralyöz,  
2500 ksur kılıç  
ve 186326 tane pırıl pırıl insan yüreği  
ve bunun iki misli kulak, kol, ayak ve gz  
kımıldanıyordu gecenin içinde.  
Gecenin içinde toprak.

Gecenin içinde rüzgâr.

Hatıralara bağlı, hatıraların dışında,

gecenin içinde:

insanlar, aletler ve hayvanlar,

demirleri, tahtaları ve etleriyle birbirlerine sokulup,

korkunç

ve sessiz emniyetlerini

birbirlerine sokulmakta bulup,

kocaman, yorgun ayakları,

topraklı elleriyle yürüyorlardı.

(*Şiirler 3 Kuvâyi Milliye*, s. 71, 72, 73)

Bu babın devamında bozuk kamyonetiyle cepheye silah taşıyan İstanbullu şoför Ahmet'in zorluklarla savaşını anlatılır. Konumuzla ilgili kısmı ile sınırlı tuttuğumuz bu eserde anne sabırlı, dirençli, fedakâr bir Anadolu kadını olup kurtuluş savaşında bir nefer olarak öne çıkartılmıştır. Bu özellikler verilirken toplumun kadına verdiği değer de eleştirilmiş kadın objektif bir biçimde ele alınmıştır.

Nâzım Hikmet'in şiirlerinde Anadolu da önemli bir yerdedir. Genç yaşında ülkenin içinde bulunduğu durumu anlattığı şiirlerinde yer aldığı gibi daha sonra ülkesinden ayrıldığında yazdığı özlem dolu şiirlerinde de karşımıza çıkan Anadolu, şaire göre onu geldiği yere getiren asıl nedendir.

Sanatçı, 1920 yılında Bahriye Mektebi'ni 5 yıl okuduktan sonra bitirmesine birkaç ay kala hastalanarak okuldan ayrılmak zorunda kalır. Bu yıllarda İstanbul işgal altındadır. Anadolu'nun gücüne ve orda daha özgürce sesini duyurabileceğine inandığı için arkadaşı Vâlâ Nurettin ile birlikte gizlice Anadolu'ya geçer. Ankara

hükümeti tarafından Bolu'ya öğretmen olarak atanır. Kısaca özetlediğimiz bu yolculuklarda Nâzım Hikmet, Anadolu'nun daha önce hiç görmediği yönlerini görür, etkilenir. Genç bir delikanlı olan Nâzım Hikmet, bu arada spartakistlerle de tanışmış onların etkisindeyken, üstüne bir de Anadolu halkının yaşam koşullarını görünce, kendi sınıfına düşman kesilmiştir.

İlerde o günleri anarken şöyle diyecektir:

*“Ne kitaplardan, ne ağız propagandasıyla, ne de sosyal durumum yüzünden geldim geldiğim yere... Beni geldiğim yere Anadolu getirdi. Kıyısından şöyle bir üstünkörü seyrettiğim Anadolu. Yüreğim getirdi beni geldiğim yere...”*<sup>134</sup>

Nâzım Hikmet, “anne” temasını savaşın kötülüğünü anlatmak için de kullanmıştır.

Şubat 1955 tarihli Bulutlar Adam Öldürmesin adlı bu şiirinde geçen “ana” merhameti, aydınlığı, insancılığı çağrıştıran bir yan tema olarak karşımıza çıkar. Şair, bu şiirde asıl 6 Ağustos 1945'te Amerikalıların, Japonya'da Hiroşima'yla Nagazaki'ye atom bombası atması sonucu, iki yüz bine yakın insan ölmesini, binlerce insan sakat kalmasını hatırlatmıştır. Nâzım Hikmet, bu bombaları kullananlara seslenir; onların insanlıklarına seslenir, atom savaşına karşı çıkar. Bu seslenişte anne, ilk dörtlükte yer alır. Yıllarca uğraşp didinerek yetiştirilen insanları ve onların analarını acımadan bir anda yok edildiğini belirten dizeler, savaşları yapanların insanlıklarını sorgulamaktadır.

Analardır adam eden adamı

aydınlıklardır önümüzde gider.

---

134-Memet Fuat, *a.g.e.*, s.32.



Sizi de bir ana doğurmadı mı?

Analara kıymayın efendiler.

Bulutlar adam öldürmesin.

Başta analar olmak üzere çocukların, gelinlerin, ihtiyarların kısacası hayatın güzelliklerinin savaşa nasıl yok edildiğini çağrıştıran dizeler her dörtlük sonunda bir ünlem cümlesi ile biter. Savaşları yaratanlara insan yönleri hatırlatan sorularla vicdanî bir hesaplaşma yaratacak son haddesine vardığı acımasızlığı yok etmeye çalışan ifadeler yüklü şiirde şair barışı savunur.

Koşuyor altı yaşında bir oğlan,  
uçurtması geçiyor ağaçlardan,  
siz de böyle koşmuştunuz bir zaman.

Çocuklara kıymayın efendiler.

Bulutlar adam öldürmesin.

Gelinler aynada saçını tarar,  
aynanın içinde birini arar.

Elbet böyle sizi de aradılar.

Gelinlere kıymayın efendiler.

Bulutlar adam öldürmesin.

İhtiyarlıkta aklına insanın,

tatlı anıları gelmeli yalnız.

Yazıktır, ihtiyarlara kıymayın,

efendiler, siz de ihtiyarsınız.

Bulutlar adam öldürmesin.

Şubat 1955

(Bulutlar Adam Öldürmesin, *Yeni Şiirler*, s.68)

Şair bu şiiri, Hiroşima'ya atom bombasının atılışının onuncu yıldönümü toplantısına gitmeden önce yazmış, şiir büyük yankı uyandırmıştır.

Nâzım Hikmet, bu şiirde işlediği nükleer silah karşıtı, savaş karşıtı düşüncelerini “Kız Çocuğu” “Japon Balıkçısı” “Silahsız İnsanlar” “Gelmiş Dünyanın Dört Ucundan” adlı şiirlerinde de dile getirmeye devam eder.

Nâzım Hikmet, toplumdaki sosyal adaletsizlik konusunu işlerken anneyi öne çıkarır.

1962 tarihli “Kadınlarımızın Yüzleri” adlı şiir toplumsal eşitsizliğin, kadına karşı yapılan haksızlıkların, erkeklerin yaptığı yanlış işlerin, kadınlarımızın yüzlerinde nasıl yankı bulduğu anlatılır.

Nâzım Hikmet, şiirine Meryem ananın ve onun doğurduğu çocuğun diğer insanlardan farkı olmadığını herkesin eşit olduğunu vurgulayarak başlar. Meryem ana'ya yinelemelerle dikkat çekilmiş; İsa'nın ve anasının sevilmesinin asıl sebebinin onların da herkes gibi olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Şairin dinsel inançlarının olmadığı da bilinmektedir. Bu şiirde sınıfsız toplum, din, dil, aile, soy ayrımı gözetilmeden bütün insanların eşit tutulması gerektiği belirtilir.

Meryem ana Tanrıyı doğurmadı

Meryem ana Tanrının anası değil

Meryem ana analardan bir ana  
 Meryem ana bir oğlan doğurdu  
 Ademoğullarından bir oğlan  
 Meryem ana bundan ötürü güzel bütün suretlerinde  
 Meryem ananın oğlu bundan ötürü kendi oğlumuz gibi  
 yakın bize

Şiirin ikinci kısmında toplumdaki ayrımın kadınlar üzerinde görüldüğü belirtilir. Özellikle kadınların toplumdaki yeri vurgulanır. Acıyı çeken, toplumdaki haksızlıkları gören, zorlukları göğüsleyen kadınlardır.

Kadınlarımızın yüzü acılarımızın kitabıdır  
 acılarımız, ayıplarımız ve döktüğümüz kan  
 karasabanlar gibi çizer kadınların yüzünü.

Şair, Kuvvâyi Milliye Destanında da kadınların toplum içindeki yerini anlatmıştır:

“ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen  
 ve soframızdaki yeri  
 öküzümüzden sonra gelen  
 ve dağlara kaçırıp uğruna hapis yattığımız

ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki  
ve karasabana koşulan  
ve ağıllarda  
ışılısında yere saplı bıçakların  
oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan  
kadınlar,  
bizim kadınlarımız”

Şair toplumdaki kadınların yüzlerinin yine toplumu, toplumun bakış açılarını yani toplum gerçeklerini gösteren belgeler gibi algılatır. Bunun çoğu kez fark edilmediği vurgulanarak bitirilir şiir:

Ve sevinçlerimiz vurur gözlerine kadınların  
göllerde ışılan seher vakıtları gibi.

Hayallerimiz yüzlerindedir sevdiğimiz kadınların,  
görelim görmeyelim karşımızda dururlar  
gerçeğimize en yakın ve en uzak.

(*Son Şiirleri*, İstanbul, s.117)

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde bir halk şiiri akımının temsilcisi olarak öne çıkan Ahmet Kutsi Tecer de anneye şiirlerinde yer veren şairlerdendir. Şairin doğaya olan hayranlığını, bireysel duygularını anlattığı şiirlerin yanında halk şiiri motiflerini

kullandığı ve Anadolu'nun durumunu anlattığı şiirlerde toplumsal sorunların dile getirildiğini görürüz. “Doğa ortamı olarak gördüğümüz pek çok şiirinde ‘bozkır’ı görürüz. Bu Anadolu’nun doğasıdır. Türkülerin diyarı olan ülke. Şair her şeyiyle ona bağlıdır, onun mutluluğu için düşünür, duyar. Bu şiirin temalarla bütünleşmesi olayıdır.”<sup>135</sup>

Tecer, Cumhuriyet döneminde Halk evleri etrafında Anadolu’ya ve yoksul insanlara eğilir ve anne teması da bu yol etrafında şekillenir. Tecer canlı hayat tabloları çizerken halk kültürünü ve yaşayışını Türk insanının geleneksel hayat tarzını ve onun kendine has örf ve adetlerini yakından tanıma imkânını bulur ve bunları şiirlerine taşır.

Sosyal temalı bu şiirlerinde şair, en çok Anadolu halkını ve Anadolu halkının çeşitli görünümünü sergilemiştir. Anne de bu görünüm sergilenirken çalışan, devamlı emek sarf eden, çalıştığı toprağa sahip olamayan, “Orakçı, çapacı, ırgat, ekinci“, sabırlı, Anadolu’nun perişan halinin bir parçası olarak ortaya çıkar:

Sen omzunda yorgan, elinde torban,  
 Sen mevsim işçisi, büyük gezginci,  
 Doğduğundan beri sen, anan, baban,  
 Orakçı, çapacı, ırgat, ekinci,  
 Sen, anan, baban... Siz topraksızlar,  
 Sizi ben tanırım uzun yollardan.

---

135- Ayhan Doğan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Yeni Oluşumlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999 s.150.

Siz ey yığın yığın büyük yalnızlar,  
 Sizi de yaratmış bizi yaradan.  
 Ekip biçtiğiniz toprak sizindir,  
 Sizindir zorluğu, derdi, mihneti.  
 Sizin çektiğiniz derde dar gelir,  
 Tanrının ambarı olsa cenneti.

...

Siz ey yığın yığın büyük yalnızlar,  
 Sizi de yaratmış bizi yaradan.  
 Ey mevsim işçisi, ey topraksızlar  
 Sizin toprağınız size bu vatan

1945 Ülkü

( Bir Toprak İşçisine *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s. 86)

Heno'nun Gözleri Yolda adlı şiirde de Tecer, Anadolu görünümüleri içinde bir kadının – aynı zamanda annedir- kimsesizlik ve çaresizlik içindeki durumunu anlatır. Şiir Heno adındaki bir kadının eşinin askere gitmesinden sonra bebeleri ile acımasız hayat şartları karşısındaki çaresizliği hikâye edilir:

Heno'nun evinin yolu

Çıkar kayaya kayaya.

Bebeler( kızı, oğlu)

Gezer ağlaya ağlaya

Ne ocakta kaynayan aç,

Ne damı var, ne üst baş.

Ne ana baba, ne kardaş.

Kimse yok el uzatmaya

Heno ile bebeleri ortalıktadır, ne ocakta kaynayan aşı, ne parası ne de kimsesi vardır. Heno sadece çocuklarıyladır. Ancak el uzatacak kimsenin olmayışıyla çaresizliği daha da artar:

Heno'nun gözleri yolda

Ne parada ne pulda.

El evinde, sağda solda

Gezer söyler türkü maya

Bir annenin tradejedisini anlatan şiirde Anadolu kadınının kaderi olan bir gerçeği de açığa çıkarır. Heno nerede askerlik yaptığını bile bilmediği erini rüyasında görür. Heno'nun isteği erinin evine dönmesi ve çilesini paylaşmasıdır. Böylece Heno fakirliğini ve kimsesizliğini unutacak, mutlu olacaktır:

Heno'nun eri askerde,

Uzakta, kimbilir nerde?

Düşünde görür bir yerde,

O yeri bilen var mı ya?

(Heno'nun Gözleri Yolda, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s. 96)

Tecer, Yağmur Duası, Nadas Türküsü ile yine yoksulluğu ve halkın perişan halini, tabiat şartlarının amansız halini gerçekçi tablolar çizerek verir. Bu şiirlerde anne, bir bütünün parçası olarak halkın bütünüdür durumunu yansıtan konumuyla okunur:

Kat kat oldu gökyüzünde yokuşlar

Bahar oldu ötmez bağlarda kuşlar

Hani harmandaki nazlı uçuşlar

Bebelerim niçin gülmez yüzünüz?

Yağmurlarım neden küsülünüz?

(Yağmur Duası, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s. 103)

İki yüz bin dönüm bir ekenek,

İki yüz bin dönüm işlenecek.

Sürmek, ikilemek, üçlemek var,

Daha başarılacak emek var.

(Nadas Türküsü, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s. 92)

Yağışsız geçen Mart, Nisan,

Üzdü, üzdü hepimizi.

Don vurdu bağı, ardından



Yandı ağaçların hepsi.

(Mayıs 1947, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s. 93)

Yağmur Duası, Nadas Türküsü, Mayıs 1947 şiirlerinde karşımıza çıkan insan tipi Konya Destanı adlı şiirde de karşımıza çıkar. Bu şiirde de anne Anadolu insanının “Sabahtan akşama kadar didinen, terleyen, çabalayan” yönüyle vardır:

Sabahtan vardım Konya'ya,

Baktım cihana uyanık.

Kimi binek, kimi yaya,

Baktım meydana uyanık.

Sabahtan akşama kadar

Didinir, terler, çabalar,

Uyanık bütün babalar,

Oğul, kız, ana uyanık

(Konya Destanı, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri*, s.155)

“Konya Destanı” adlı şiirde birlik beraberliği simgeleyen “Oğul, kız, ana uyanık” dizesinin devamı kabul edilebilecek “Halay” adlı şiir de şairin toplumsal içerikli, Anadolu insanının gücünü anlattığı şiiridir.

“Halay” adlı şiirde halkın coşkusunu yaşamın coşkusuna katarak verir. Annenin şiirde tek başına değil de “ana kız, baba oğul el ele “ ifadesiyle verilmesi toplumsal bağlılığı ve bununla yücelmeyi simgeler. Böylece yaşam coşkuyla ve beraberce neredeyse bir sanat etkinliğine dönüşecektir. Kadın erkek, genç yaşlı, oğul

kız gibi toplumsal öbek haline dönüşmüş, herkesin ortak ve sürekli katılacağı bir ortamı anlatmak için kullanmıştır:

Tecer der çalınır gönlümde davul,  
 Ana kız ele ele, babayla oğul,  
 Yiğitler çıkıyor meydana, savul,  
 Savul gam, kasavet buradan! 1942

(Halay, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri* s.101)

Halay adlı şiirde geçen “Ana kız ele ele, babayla oğul” dizesindeki toplumsal bağlılık 29 Ekim adlı şiirde de karşımızdadır. 29 Ekim ruhunu yansıtan, birlikteliğin gücünü, vatanı, toprağı, zaferi içeren ifadeleriyle Kurtuluş Savaşını kazanmada büyük emeği geçmiş “yiğit analara” göndermeler içerir:

Bu başak, bu salkım, bu bağ, bu harman,  
 Bu bizim davarlar, bizim danalar,  
 Bu ocak, bu maden, bu dağ, bu orman,  
 Bu yiğit erkekler, yiğit analar.

(29 Ekim, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri* s.191)

Tecer, 27 Mayıs 1960 devrimine yol açan 28 Nisan 1960, üniversite olaylarını anlattığı “28 Nisan” adlı şiirde yine anne duyarlığı ile konuyu açıklar. Bu olaylar esnasında ölen gençleri anlatan şair, çekilen acıyı annenin davranışıyla somutlamıştır. Ölen çocuğunu gökyüzüne bakarken gördüğü yıldızda bile hatırlayan annenin konuşurmasıyla annenin çektiği acı öne çıkarılır:

Küçücük bir yara o saf alnında,  
 Yüzünü toprağa dönmüş yatıyor,  
 Irkının güneşi asil kanında  
 Parlayan bir yiğit sönmüş, batıyor

Hürriyet uğrunda, en önde bayrak,  
 Meydandan meydana doğru koşarak,  
 Bütün genç umutlar, bütün bir kuşak  
 Zulmün yumruğuna karşı çatıyor.

...

Bu gece göklere bakan bir anne,  
 Yeni bir yıldızı, yörüngesinde  
 Girerken görecek, kendi kendine  
 Diyecek: “Yavrumu hatırlatıyor”.

(28 Nisan, *Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri* s.195)

Arif Nihat Asya da ülke sevgisi ve tarih konularını işlediği şiirlerde anneyi toplumsal içerikli şiirler içinde simgeleştirmiştir.

Köylülükte yetişmiş, esnaf geleneğinin çocuğu Arif Nihat, yetim ve yoksul büyümüştür. Köylüye, halka haldaş ve millete çok yakın duyguları belirten şiirlerinin oluşunda bunun etkisini görmekteyiz. Babasını yedi günlükken kaybetmiştir. Daha sonra annesinin evlenmesi, koruyucu ninesinin de ölmesi ile akrabalarının desteği ile büyür, yetişir. Daha çocukken bu yüzden birçok kere yer değiştirir. Memleket içinde bu hareketlilik ona ve şiirlerine ayrı bir özellik katacaktır.

Arif Nihat'ın babasının kardeşi, Çatalca müftüsünün kızı olan Gülfem Hanım, şairimize uzun süre analık etmiştir. Dinî, millî terbiyeyi (belki subay olan kocasının tamamlamasıyla) Arif Nihat'a halası aşılamıştır. Halasının üç kızı ile kurduğu derin kardeşlik ilişkisi de ilerde kadınla, yuva ve aile ile ilgili şiirlerini etkileyecektir.

Memleket içindeki yer değiştirmeleri, söz ettiğimiz ailevî durumu anne teması ile toprağını, geçmişini, ülkesinin güzelliklerini, dinsel öğeleri ve tarihî değerleri birleştirecektir:

Bir gün sesimde mutsuz anam –toprağın sesi,

Mâzinin ıztırabını ben hâlâ söylerim

(Söylemek, *Şiirler*, s.1)

Türk halkı, şehitliği ve feragatli varlığı ile Arif Nihat'ta derinleşir. Onda üstün tutulan bir duygu ve özeniş, kahramanlıktır. Büyük kumandanları, sanatçıları yüceltirken anne yine bir araç olur:

“ Sen de geçebilirsin yârdan anadan serden

Senin de destanını okuyalım ezberden

Haberin yok gibidir taşıdığın değerden

Şu kırık âbideyi yükseltecek taştasın

Fâti'h'in İstanbul'u fethettiği yaştasın

(Fetih Marşı, *Şiirler*, XLIII)

Aşk ve aile temaları Arif Nihat'ın eserlerinde geniş yer tutar. Bunlar genellikle iç içedir. Ev hayatı, anne, çocuk, beşik, genç kız, ocak özellikleri bütün kitaplarını doldurur. Namık Kemal'den beri gelen “hemşire, anne, vatan” kadın

tipinin bazı şiirlerde devam ettiği görülür. Kadını sadece maddî vücut biçiminde almadığı gibi ruh ideal biçiminde alanlardan da değildir.

Bereketiz, biçkilerden

Dikişlerden taşıyoruz;

Hilkati tazeleyerek

Hilkate yaklaşıyoruz

Kadınlığı şeref bilip

Göğsümüzde taşıyoruz.

( Emzikler, *Şiirler*, s. XLVII )

Kadınlığı şeref bilme Türk tarihinde önemli değer yargılarını anlatmak için de kullanılır. Anne, Arif Nihat'ta güçlü soyun devamını sağlayan unsur olarak belirir:

Nerde kaldı o çağlar ki

Analar kurt doğururdu,

Hilkat insan çamurunu

Destanlarla yoğururdu?

(Onlar, *Şiirler*, s:5)

Karınlar beşikleşmeden her sene ,  
 Değil mümkün artış, bu altın soya  
 Çoğaltın –tezinden- güzeller, bizi  
 Vakit yok düğün yapmaya!

( Ergenekon, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4*, s.120)

Gitti Havvâ'ya kadar fermânın;  
 Gösterir erliğinin hucetini!

(Düğünler *Bütün Eserleri, Şiirler: 4*, s.144)

Şairin hamasî şiirlerinde anne, tarihin seyrini değiştiren hükümdarları doğuran saygıdeğer varlık olarak da karşımıza çıkar. Özellikle Fatih Sultan Mehmet'i anlattığı şiirlerde anne, sıkça geçer. Bu şiirlerde anne, şairin “soy”a verdiği önemi yansıtmaktadır:

Açarken annesinden bahsi, Fâtih,

İkiz takvimle söyler Feth'e tarih:

“Bilir, der, bî bahâ Bursa'm, Edirne'm:

Hümâ Hâtun'dur annem!”

(Hümâ Hâtun, *Bütün Eserleri Şiirler: 5*, s.35)

Kartaldı babam, “Hümâ” demişler anama;

“Gürânî” derler, tanıyanlar, hocama...

Târîh sorar “Sen kime çektin, Mehmet?”

Ebced’le derim: “Murâd-ı Sâni babama!”

(Murâd-ı Sâni, *Bütün Eserleri Şiirler: 5, s.35*)

“Bu mutlular kimdir? desek, duyup târih,

Diyor: “Murad’la Hümâ ve bir küçük Fâtih!”

(Küçük Fâtih, *Bütün Eserleri Şiirler: 5, s.34*)

Gelişen oğlunun yarınlarını

Keşfedip bahtiyar Hümâ, dedi:

“Ben doğurdum yuvamda... Lâkin onu

Sana, ey milletim, *Hudâ verdi!*”

(Tanrı Vergisi *Bütün Eserleri Şiirler: 5, s.34*)

“Sekiz yüz otuz beş” söziyle

Doğan Mehmet’in, geldi yâdi...

Doğumdan da, yâdın –meğer ki-

Fetih’miş murâdı!

(Doğum Ve Fetih, *Bütün Eserleri Şiirler: 5, s.88*)

Duyuyorsun, uyandıkça,

Yârinin tatlı sesini..

*Edâ edâ*, gelip diyor:

“*Ninni Fatih’ime, ninni!*”

(*Ninni, Bütün Eserleri Şiirler: 5, s.78*)

Arif Nihat için tarih kadar din de büyük önem taşır özellikle Hz. Muhammed’in doğumunu ele alan şiirlerde anne büyük kutsiyet taşır. Özellikle Hz. Muhammed’in annesini kutsal bir mertebede görürken Mevlid’deki benzetmeyi yineler. Peygamber inci; anne sedeftir:

Acabâ, hangi anneden doğacak?”

Diyerek, bekleyenlerin vardı;

Daha, dünyada yoktun... “*Ümmetiniz,*

*Yâ Muhammed!*” diyenlerin vardı.

(*Bekleyenler, Bütün Eserleri Şiirler: 5, s.118*)

Şair, tarihî eserlerin önemine değinirken Meryem Ana’yı da zikreder:

Duvarında yılların yorgunu Meryem

Mevsimlerin soğuşundan, sıcağından

Korudu İsâ’yı -nerdeyse-

Düşürecek kucağından!

(*Anı Harâbeleri, Bütün Eserleri, Şiirler: 4, s.97*)



Daha önce de belirttiğimiz gibi Arif Nihat Asya, Namık Kemal'den beri gelen hemşire, anne, vatan, kadın tipinin bazı şiirlerinde devam ettirir. Bu şiirlerde vatan, annedir ve mübarektir:

Ötede, öbür dünyada

Başlayınca hayata

Yeniden;

Anayı da, yavruyu da

İncitmeden

Verin ağzına, verin

Vatan annenin mübarek memesini!

(Gölge, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor, Bütün Eserleri/ Şiirler:1*, s.208 )

Yine “Şehitlik” adlı şiirde vatan toprağı kutsallaştırılır. Şehitlik mertebesinin yüceliğı vurgulanırken vatan toprağının kazanılması ile acıların sonlanacağı dile getirilir. Şiirde “toprak ana” ifadesi vatana verilen değerin simgesidir:

Toprak ana her ağrıyı dindirmekte;

Her kabri cıvıltılar sevindirmekte...

Kalsın sana Fâtiha'nla İhlâs'ların:

Yolcum, bize kuşlar Hatîm indirmekte.

(Şehitlik, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s.146)

Görüldüğü gibi Asya'da toprak, şehitleri kucaklayan bir ana gibi betimlenir. Kıbrıs'ın savaş verdiği günleri anlattığı “Şehit” adlı şiirinde “anne” hem dinsel bir kutsiyetle ifade bulur, hem de millî bir seslenişi taşır:

Sessizce deyip “Kâ’be’yi alsın sağına!”

Sarmış ana, son oğlunu son kundağına...

Ey Kıbrıs'ım, en çok yakışan süs, ebeden-

Ölmezlerdir şehîdinin toprağına!

(Şehit, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s.148)

Kimler götürür, kim getirir yavruları?

Artık, Südakan mı emzirir yavruları?

Ey Kıbrıs'ım, anneler mi, Azrâil mi

Almış, kucağında gezdirir yavruları?

(Yavrular, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s.147)

Kıbrıs'ın zor günlerini çekilen acıları annelerini kaybeden çocukları, çocuklarını kaybeden anneleri hatırlatarak duyurur:

Hâlâ anasızlar, analar ağlar mı?

Kuşlar mı göğünde çırpınan, ruhlar mı?

(Bayram) yazıyor takvimimiz... sen söyle:

Ey gökyüzü, Kıbrıs'ta da bayram var mı?

(Şeker Bayramı, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s. 145)

Yine “Yorgunlar” adlı şiirinde Asya, toprağın kucaklayıcılığını ve sonsuzluğunu betimler:

Etrâfı yeşertir, kuşu dillendiririm;

Mevsimleri mevsimlere imrendiririm...

Uğrumda yorulmuşları, ben toprak ana,

“Yavrum!” diye kollarımda dinlendiririm.

(Yorgunlar, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s. 91)

Şair, vatan topraklarını anne ile eşdeğer tutarken ortak nokta olarak bereketliliği öne çıkarır:

Dolu sînendeki ni'met, bereket

Anneler annesi Havvâ'dan mı

(IV, *Şiirler*, s.67)

Vatan toprağının gittiği her köşesinin tarihi değerini anlatan Asya, oraların önemini “anne” benzetmesi ile somutlaştırır. Örneğin Edirne'yi anlatan “Selimiye” adlı şiirde toprağı yine anaya benzetmiş, ana sütünün toprağın fiskiyesinden fişkırıldığını söyleyerek yörenin bereketini vurgulamıştır.

Onu günler tanır, geceler tanır

Dal gibi ince dört minaresinden.

Sanırlar, ki toprak ananın sütü,

Fışkırır toprağın fiskiyesinden

(Selimiye *Şiirler*, s.57)

Şairin anneyi çağrışımlı biçimde kullanarak memleket topraklarından Isparta'nın güzelliğini "Isparta" adlı şiirde dile getirir.

Gül kızları böyle gitti sevdiklerine;

Gülden koku sinmişti gelinliklerine...

Isparta'da dünyâya gelen yavruların,

Birgün, dolacak gülsuyu, emziklerine.

( Isparta, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, s.199)

Gülten Akın'ın şiirlerinde anne teması büyük önem taşır. Toplumsal temalı şiirlerinde bu temel imge büyük bir duyarlılıkla işlenmiştir. Şairin bireysel duyarlılığı ve bir anne olarak yaşadıkları şiirlerinde belirginleşir. Özellikle Gülten Akın'ın oğlu Murat Cankoçak'ın, Ankara'da bir banka soygununa katıldığı gerekçesiyle tutuklanarak, müebbet hapse mahkûm edilmesi ile ilgili yaşadıkları şiirlerine derince yansımış, "İlahiler ve 42 Günün Şiirleri"nde şairin annelik duygusunu baskın duruma getirmiştir.

Bu şiirleriyle birlikte şair, bireysel duygularını toplumsal düzlemde ele almış, bu şiirlerinde kendi oğluya ilgili yaşadıkları "bizim çocuklarımız" diye belirttiği ülkenin tüm tutuklu çocukları bağlamında ele alınmıştır.

Bu bölümde inceleyeceğimiz şiirlerde annelik duygusuyla biçimlenen "çaresizlik, güçsüzlük ve özlem" duygularının öne çıktığı görülür.

Şairin "Bunalan Ozan İlahisi" adlı şiirinde çaresiz ve özlem dolu bir annenin duygularını anlatır:

Darıdan ufağım da

Dünya sığar içime

Dünyalara sığamam

Sığamam oğul

Bulut olsam olurum

Göğe atsam ağarım

Güzleleri gezerim

Yağamam oğul

Atmacam bukağılı

Ağzında karanfili

Bu yaman çelişkiyi

Çözemem oğul

Ozanım düşe geldim

Dönüp uğraşa geldim

Astım işlek kalemim

Yazamam oğul

(Bunalan Ozan İlahisi, *Ağtılar ve Türküler*, s. 119)

Şiire hâkim duygu, çaresizliktir. Bir çözümsüzlükten doğan bu duygunun sahibi, annedir. Şiirin son bölümünde, şair Gülten Akın'a atıf yapılmıştır. Bu çaresizlik nedeniyle şairlik anneliğin gerisinde kalmıştır. Şair şiirde sürekli oğluna seslenir. İçinin bu çaresizlik ve çözümsüzlükle dolu olduğunu şairin yağamayan

bulut, bukağılı atmaca benzetmeleriyle açıklanır. Yine “sığamam, çözemem, yazamam” sözleri aynı duygunun tamamlayanıdır.

Akın’ın aynı çaresizlik ve çözümsüzlük duygularını “ Alaz Toruna Ninni” adlı şiirinde de görürüz. Ancak bu şiirde gerçeklik düzleminden de hareketle yeni bir başlangıcı simgeleyen torun nedeniyle umuttan söz edilir. Ancak umutlanılması gerektiği belirtilirken “Üşüyoruz, yastığımız kar, yorganımız dondu” dizeleriyle bir annenin çaresizliği tekrar dile getirilir.

Ninenin ördüğü başlığı

Deden öpüşle büyüledi

Kışını çıkar

Kışını çıkar odandan evinden

Bahara başla

Al gel, ya da resminin arkasına

Çizdiğin çiçeği yolla

Üşüyoruz, yastığımız kar, yorganımız dondu

Oğul arı yaban arılara tutuklu, gelemes

Sen gel bizi kurtar

(Alaz Toruna Ninni, *Ağıtlar ve Türküler*, s. 121)

Yine çaresizlik ve özlem temalarının annede birleştiği “Eller İlahisi” adlı şiirde Akın, özgürlüğe özlemi daha da belirginleştirir. Çocuğunun tutukluluğunun sona ermesini isteyen bir annenin eski, güzel günlere göndermeler içeren şiirde “annelik” duygusu iyice öne çıkar. Şiir boyunca annelik hallerini yoğun bir lirizmle okuduğumuz şiir, bir anne olarak şairin çocuğunun yanında ve güvende olduğu günler ile oğlunun tutsaklık günlerinin de karşılaştırılmasıdır:

Ellerini görsem oğlumun  
Uzun esmer parmaklı ellerini  
Onları özlüyorum  
Üç yaşına yağan karda  
Kızarmış ısıttım öpe hohlaya  
Ozanda el-ücre çağrışımı yapan  
Alucra kışları  
Bir elim elinde sabaha dek  
Öteki yorganının üstünde  
Üşümezdi artık örttüm sardım ya

Görsem ellerini oğlumun  
Ardında bağlı durmasa  
Kalmasa Alucra sisler içinde  
Gevaş'a kurtlar inmeser  
Cano kızak yap oğluma  
Uçar gider göle doğru  
Çığ düşer, Artos'a salma

Ellerini görsem oğlumun  
Dizgini tuterken atının üstünde

Sağrısı yelesi al ürpermede

Ferhan usul usul titrese

Ellerini görsem oğlumun

Yeşil söğüt dalını incelikle

Kuş sesleriyle değiştiğinde

Beş yaşında çalışkan ellerini

Uçtu gitti kitapların ardında

Uçtu gitti kalemlerin ardında

(Eller İlahisi, *Ağtlar ve Türküler*, s.126)

Akın'ın beş yıldır Mamak Askerî Cezaevi'nde tutuklu bulunan oğlunun durumu "Demirle Pas Arasında İlahi" adlı şiirinde dile getirilirken annenin yaşadığı özlem ve çaresizlik, sistemin eleştirisi içinde verilir:

Nergisle güz gülü arasında

Beş yıldır beş uzun yıldır

Yağmurla kar arasında

Beş yıldır beş uzun yıldır

Ayazla çiy arasında

Demirle pas arasında

Seyran'la Mamak



Beş yıldır beş uzun yıldır

(Demirle Pas Arasında, *Ağtılar ve Türküler*, s.127)

Akın, “Beş yıldır beş uzun yıldır” dizesinin sık tekrarıyla cezaevi ziyaretleriyle ev arasında geçen zamanı ve bu dönemde çekilen sıkıntıları da sezdirir. “Yağmurla kar, ayazla çiy, demirle pas” gibi imgeler bu sıkıntıların göstergeleridir.

Şairin bu konudaki duyarlılığını, “Demirle Pas Arasında İlâhi” adlı bu şiirde dile getirilen sıkıntıları ve bu bölümde inceleyeceğimiz şiirlere hâkim olan toplumsal görüşü Gülten Akın’ın şu sözleri açıklar:

*“Yaralı bir hayvan gibi, üstümüze üstümüze gelen kentlerde yaşıyoruz. Sonsuz bir gürültü, bir kargaşa, tehdit, terör. Terör evlerde, yollarda, taşıtlarda, her yerde. Kazalar, soygunlar, katliamlar olarak. Büyük kentlerde yaşamayanlar için çok mu farklı? İletişim araçları özellikle televizyon hem ses hem görüntü olarak bu yaralı hayvanı dolayımına alıyor, her yere iletiyor. Bu açıdan ayırımı kalmıyor köylerin, kentlerin. Ülkemizin doğusunda yaşananları, televizyonla itilenleri, iletilmeyenleri düşünersek, durumun ne denli vahim olduğunu görürüz.”*<sup>136</sup>

Cezaevinin metaforları olarak belirtilen “Açılan sürgü, itilen kapın, demirle pas” acımasız gardiyanla tamamlanır:

Tanıyorum sesini demirin

Açılan sürgünün itilen kapının

Eldeki omuzdakinin

Aman dinlemez sesini

Beş yıldır beş uzun yıldır

---

136-Gülten Akın, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, s.125.

Akın, şiirde çaresizlik duygusuna işaret eder:

Ne bir kıvrım, ne renk, ne sıcak bir hece

-Nasılsın

-İyiyim

Beş yıldır beş uzun yıldır

Desemdi

Koçağım bir tanem evimin direği

Sakladım, duyarlar, istemem.

Baktım ki sesim buruşmuş

Gelir bir gün gelir bir gün

Bir gün siler parlatırım

“Bilirim

Susmayacak kalb-i viranımdaki kuş”

Bu son dizelerde Gülten Akın, “anne”nin çaresizliğini iyice belirginleştirir. “Baktım ki sesim buruşmuş” ifadesini, bir şarkıdan alıntı “Bilirim/ Susmayacak kalb-i viranımdaki kuş” sözleri bütünler.

Akın oğlunun idam cezasıyla yargılanmasını da şiirlerinde işler. Bu durumdan dolayı şairin içine düştüğü güçsüzlük ve çaresizlik, ilahiler kitabının içinde bulunan “Asılanlar Kentine Ağıt” adlı şiirinde şu dizelerle dile getirilir:

-Ana asacaklar bizi

Yatarım diyordu yoluna yoluna

...

Önce beni çiğner, diyordu

Olmadı sözünün sahabı

Ana dedikleri.

Ses kırıldı, porselen sırça

Söz konu ağızda

Sessizlik o gün bu gündür

Çın çın ötüyor evlerde yollarda

Ölüm. Belki. Nece nece sessiz

Belki ülkeleri

Oysa diri, su diriliğinde onların sesleri

(Asılanlar Kentine Ağıt, *Ağıtlar ve Türküler*, s.149)

Akın'ın bir anne olarak yaşadığı çaresizliği “Olmadı sözünün sahabı /Ana dedikleri.” dizelerinde güçlü bir lirizmle belirtilir. Annenin aynı çaresiz ve güçsüz hali, 42 Günün Şiirler adlı kitapta yer alan “ Solum Yetmiyor” adlı şiirinde de dile getirilir:

Benim de kollarım bağlı senin kelepçenle

Sağ elim tutmuyor tutmuyor

Yitirdim büyümü, şiirlerim uçtu

Solum yetmiyor

(Solum Yetmiyor, *Ağıtlar ve Türküler*, s. 177)

Şairin 42 Günün Şiirleri adlı şiir kitabının içinde yer alan “Büyü” adlı şiiri yine sistemin eleştirisini içeren anne duyarlığının öne çıktığı bir ağıttır. Öldürülen bir devrimciye yakılan bu ağıtta idam cezalarına göndermeler yapılırken siyasal koşulların göstergesi olarak “ acılar, yokluklar, baskılar, işkenceler, kelepçeler, gözaltılar, zindanlar” ifadeleri kullanılmıştır. “Büyü de” ifadesinin tekrarıyla bir annenin çocuğunu büyütürken beslediği umutlar belirtilir:

Büyü de baban sana

Büyü de

Acılar alacak

Büyü de baban sana

Büyü de

Yokluklar alacak

Büyü de baban sana

Baskılar işkenceler alacak

Kelepçeler

Gözaltılar zindanlar alacak

Büyü de

Büyüyüp on yedine geldiğinde

Büyü de baban sana

İdamlar alacak

(Büyü, *Ağıtlar ve Türküler*, s. 235)

Gülten Akın, evlat sevgisi ile ülke sevgisini bir tuttuğu, ülkenin durumu ile oğlunun durumunu örtüştürdüğü ve yine oğlunun tutsaklığından duyduğu acıyı ve bu durum karşısında bir şey yapmaya gücü yetmemesini İlahiler içinde yer alan “Eflatun İlahi” adlı şiirde yeniden ifade eder:

Eflatun çiçekler döküyor durmadan  
 Sayrısın, etinde yıllanmış zehir  
 Nece sağaltayım seni, nece dindireyim  
 Ülkem misin oğlum musun seçemiyorum  
 ...  
 Gülten Akın acep gidişlerdesin  
 Acın dinlencede değil  
 Özlemin kanıyor  
 Mülkün örselenmiş  
 Ürünün dağılmış  
 Hangi yaz seni nennileyebilir?

(Eflatun İlahi, *Ağutlar ve Türküler*, s. 125)

Bu örselenme, dağılma ve kuşatılma Akın'ın şairliğine de yansımıştır:

Gülten Akın'ın “Nergisten ben sorumluydum, ışıktan ve çocuklardan/ Yanlış mı belledim acaba, insan sorumluluktur” diyerek belirttiği, anne temasına nüfuz etmiş bu düşüncesini açıkladığı 3 Ağustos 1992'de Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan “Biz Ozanlara Ütopya Kaldı” başlıklı yayımlanan yazıda şair “Neden günlerce aylarca şiirden kaçtınız?” sorusuna şöyle yanıt verir:

“ Oğlum şiir yazıyordu. Cezaevinde yazdıkları, benim gibi ozanlara kalem kırdırtacak yetkinlikte, güzellikteydi. Onları yayımlamıyordu. Tek sevdiğine güveniyordu. Sevdiği kıyamadı, ikisini tanınmış bir dergiye verdi. Oğlum bir açıklamayla reddetti o güzelim şiirleri, yırttı öteki yazdıklarını. Bu da bir protestoydu. Bir ozan için en uçta tepkiydi. Haklı bir tepki. Kim onları okumaya hak kazanmıştı, kim? Sevgisi, iyiliği evinin duvarlarından dışarı çıkmayanlar, dallarımız, filizlerimiz cezaevinde, işkencelerde yiterken, hayvansever, çiçeksever, hayırseverlikleriyle övünenler mi? Yoksa korkunun alnacında sinip susanlar mı? Benim şiirden, şiir yayımlamaktan kaçmamın özünde yatan da bu.”

Şair sonra tekrar şiiri ve şiirde ne bulduğunu doğanın diyalektiği ile açıklar: “güllere su vermemek onları güze alıştıırır.” Yeni bir bahara canlı girmek için... (Şiiri Düzde Kuşatmak, s.162)

“Kendi yüreğini yiyerek / Savunuyor kendini / Çünkü bıraksa/ Eriyecek biçilmedik cezalarla / İşlemediği suçlardan” diyerek sistemin eleştirisini de dile getirdiği oğlunun durumuna dair dizelerde yine derin bir anne duyarlığına varılır. “Atriyo İlahi” adındaki şiire ait bu dizeler aynı zamanda sadece kendi oğluna değil cezaevinde tüm yaşananlara ve tutuklu gençlere karşı genel ve kucaklayıcı bir anne duyarlığıdır. Bu şiirde Akın, yaşananlar karşısında gençlerin sabrını da öne çıkarmıştır.

Hey tanrım, bu çocuklar çocuklarımız bizim

Bunca yıl hangi taşı oraya kapatsam

Unufak olur

Bunca yıl hangi kuşu

Bize hüzünlü görüşler, telörgüler

Beton gölgeler bağışlayan

Bunca yıl hangi bir kuşu,

Ölür ölür ölür

Anlamıyor musun

Yok mu senin oğlun kızın

(Atriyo İlahi, *Ağtlar ve Türküler*, s.130)

Gülten Akın'ın anne teması eşliğinde işkence konusunu işlediği “Sessiz Arka Bahçeler” adlı şiir kitabında yer alan “Oğlunu Soran Kadının Şiiri” şiirin başlığıyla da şiirin özünü yansıtır. Anne duyarlığının öne çıktığı bu şiirde Akın, işkence yapanların insanlığını sorgular. Bu insanların sevgisizliklerini ironik bir biçimde anlatır. Bu şiir, bir annenin hesap soruşudur. Şiirin ilk dizelerinde Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini anımsatır. Şiirde İsa ile işkence gören insanları; Platus'la işkence yapan insanlar özdeşleşir. Akın, işkence yapanların ellerin duygusuzluklarını eleştirir:

-isa'yı çarmıha gerdilerdi

sonra Platus ellerini yıkadı –

ellerini yıkadın, yıkamıştın

bitmiş aşağıdaki genç adama ait

bütün işler

kameralar beyanatlar basın bültenleri

işkence yoğun sürdüydü

o askıyı kuran, akımı veren  
 elbet sen değildin  
 sen yalnız gözlerini kapadın  
 ellerini yıkadın sen  
 sonra bana uzattın biraz sıkıntıyla  
 unvanın büyüdü, kutlandın ödüllendin

her şey sorulduydu, herkes şunu sustu:  
 sonra o ellerle nasıl  
 okşadın kızını  
 nasıl şiir yazdın

(Oğlunu Soran Kadının Şiiri, *Uzak Bir Kıyıda*, s. 105)

Şair, “Atriyo İlahi” adlı şiirde bireysel bir annelikten kopan toplumsal bir çılgılığı duyurmaya çalışır. Bu çılgılla tüm toplumu oğlunun ve sayısız gencin durumuna karşı duyarlı olmaya davet niteliğinde olan bu dizeler, şairin yaşadığı gerçekliği de yansıtır. Şarin “ Çılgılık ve Şiir” başlıklı Mimarlar Odası’nda 1993’te yaptığı söyleşisindeki sözleri de bu şiirdeki amacını açıklar:

*“1978- 86 yılları arasındaki yaşamımda Mamak Askeri Cezaeviyle ilişkim ağırlıklı bir yer tuttu. İçerde yatmış kadar oldum, öteki analarla birlikte. Ayrımum, bir de avukat olmamdaydı. Günün birinde açlık grevi başladı, o en uzun süreni. 42 gün. Size bunu anlatacak değilim. Çocukların artık güçlerinin sonuna vardıkları günlerin birinde, bir görüşte, analardan biri olağandışı bir şey yaptı. O güne dek uslu, hep kurallara uyan, emiri demiri bilen bilen olmuştuk. O ana görüş sonrası, hepimiz avluda,*



*merdivenlerin dibine yığılmış dururken içerden çıktı ve upuzun bir çığlık attı. Çığlık büyüdü genleşti, tüm avluyu kapladı. Soğuk kış günlerine değin uzandı. Bizleri sarsmaya, sallamaya yeltendi ama yok. Onca susmaya, itaat etmeye, uymaya alışkın bizler büyük bir şaşkınlığa düştük. O çığlığı alamadık, büyütüp kente ve ülkeye taşıyamadık.” (Şiiri Düzde Kuşatmak, s.124)*

Kendi acıları ile birlikte toplumun diğer fertlerinin acılarını birleştiren şairin “Behçet İçin İlahi” adlı şiiri aynı doğrultudadır:

Anamız, karımız öteki insanlar  
Güleriz su gibi sekerek çakıllarda  
Öfkeliyse hızla dokunur bir sırça bir sırçaya  
Ve hüzünlüyse  
Yüzümüzün yokuşunu  
Enine giderek tırmanabilir çocuklar

Anamız, karımız öteki insanlar  
Bizi orda, öylecene tanırlar

(Behçet İçin İlahi, *Ağutlar ve Türküler*, s. 132)

Bu bağlamda şairin “ilahiler” adlı şiir kitabında yer alan “Dizeler” adlı şiiri anne temasının sınırını daha da belirgin kılar:

Biz de yandık  
Çünkü yandı halkımız  
Boğulduk halkın boğulduğu sularda

Ve çocuklarımız  
 Onlar birer birer vurulduğunda  
 Can evinden yozudu binlerce

(Dizeler, *Ağtlar ve Türküler*, 146)

Sessiz Arka Bahçeler Adlı kitapta yer alan “ Anneler İlahisi” adlı şiir, Evrensel Gazetesi muhabiri Metin Göktepe’nin 8 Ocak 1996’da polisler tarafından dövülerek öldürülmesi sonunda anne Fadime Göktepe’nin oğlunun ölümünden sonra verdiği mücadeleyi anlatır. Bu şiirin başlığından da anlaşıldığı gibi şiirdeki duygular tüm annelere ithaf edilmiştir. Bu şiir, şairin kendi oğlunda yaşadıklarını toplumsal düzlemde ele alışının bir başka önemli örneğidir:

suya düşmüş arıyı gözleyen  
 bu dünya düşündürmez mi  
 kimin hayatı kimin umurunda  
 oysa sarmalandın, paylaşıldın  
 ortasında sen gibi bir kalabalığın

Anneler olmasa kim kimi severdi  
 saklı tuttun o insanı insana bağlayan güvenci  
 yollar boyu eskitilmiş alanlarda  
 solgun bir bedeni gezdirmedin Metin’in annesi

Gülten Akın'ın “Kuş Uçsa Gölge Kalır” adlı kitabında yer alan “Bağlar” adlı şiiri anneliğin artık evrensel biçimde ele alınışının örneğidir. Savaşın çirkinliğini, yok ediciliğini anlatan şiir, savaşın çirkin yüzünden en çok etkilenen kesimi çocukları ve anneleri öne çıkarır. “Ortadoğu yara dünya” dizelerinde açıkça ifade ettiği gibi Gülten Akın, bu şiirinde Afganistan ve Irak'taki savaşlara göndermeler yapar:

vardı bir şeyler elbette  
o zaman da vardı  
ama Afgan şehirleri  
masal olmamıştı daha  
Iraklı çocuklar, anneleri...  
Irak kül, Irak yıkıntı  
Ortadoğu yara dünya

(Bağlar, *Kuş Uçsa Gölge Kalır*, s. 11)

Sürgün ve göç olgusunu yansıtan bu bölümde inceleyeceğimiz şiirler “Kısa Şiir” adlı şiirin adeta özetidir:

Gurbete eğimli çocuğun  
Özleme eğimli olur annesi

(Kısa Şiir, *Uzak Bir Kıyıda*, s. 66)

Gülten Akın'ın toplumsal temalı şiirleri içinde kadının toplum içindeki değersizliğini, büyük şehirlere göçle birlikte kadının çektiği zorlukları bir anne olarak kadının hayatını devam ettirmek zorunda kaldığı için çocuğundan ayrı kalışını ve bitmesi gereken köleliğini ama bu köleliğin bitmeyişi anlatan Seyran Destanı adlı şiir kitabında yer alan “Ayşe Anasını Göremez” adlı şiiri tezimiz açısından önemli bir örnektir. Bu şiirde toplum içinde ikinci plana itilmişliğin acısını yaşayan bir kadının duyguları, çocuğundan ayrı kalışının acısı ile harmanlanır.

Şiirde evliliğin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi düşük toplumsal sınıfa ait anlamı verilir.

Yoksulluğu, yoksulluğun yarattığı göçü, kadının toplumdaki değersizliğini, zor şehir yaşamının sonucu olarak ortaya çıkan çocuğuna hasret bir annenin dramını öyküleyici bir anlatımla veren bu şiirin bir bölümü şöyledir:

Kars'ın Selim'inden boyacı Hasan

Dilber'e hükümet nikâhı kıydırdığında

Ayşe yedi aylıktı karnında

Ulan karı dedi boyacı

Menim çocuğumu doğuracağsen

Seni nikâh edeceğim hemen

“Herif senin kölen oluram

Ayağının altında ölürem”

...

Ayşe doğduğunda resmen

Boyacı Hasan'ın kızı diye

Yazıldı Selim nüfus kütüğüne

Hepsi bu

Başka bir şey değişmedi

Hayat daha ağır yüklendi

Dilber hanımın sırtına

Bu şiirdeki kahramanlar toplum içindeki önemli bir kesimi yansıtan tiplerdendir.

Kars'ın Selim'inden boyacı Hasan babadır; Dilber, Ayşe karnında yedi aylıkken hükümet nikâhı kıydırdığı eşidir. Dilber seyyar boyacı Hasan'nın resmi nikâhı kıyıldığında toplumda ve eşinin gözünde değerinin artacağını düşünen ancak evlendikten sonra da eşi tarafından hor görülen, dövülen sayısız kadından biridir. Bu aile daha sonra şehre- Ankara'ya- göçer ve anne Dilber, Çankaya'da bir apartman dairesinde yaşayan hanımın Ayşe ile yaşıt çocuğunun bakıcısı olur, kendi çocuğunu da komşu nenesine bırakır. Evde, dışarıda aralıksız çalışmaktan çocuğunu göremeyen bir annenin dramı ile betimlenerek şiir sonlanır.

Şiirde öne çıkan bir başka dram Dilber'in kızı Ayşe'nin de Dilberin baktığı hanımın çocuğu da annesinden uzak olduğudur. Toplumsal düzendeki adaletsizlik, sınıfsal ayırım böylece daha güçlü vurgulanır.

Şiirde başta anneler, sonra da çocuklar mutlu değildir. Çaresizlik ve kuşatılmışlık nerdeyse şiirin tüm dizelerine hâkimdir. Kızı Ayşe'ye çalıştığı için zaman ayıramayan Dilber için anne olmak, sıkıntılı bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Ev içinde ve ev dışında; bir köle muamelesi gören Dilber, çözümsüzlük içindedir. Bu anlamda Dilber, bu durumdaki birçok kadının, annenin sembolüdür.

Akşam lekesiz, saf, iyi bir yüz gibi akşam

Dilber

Kanter

Eve döner

Durmadan oturmadan

Aman boyacı Hasan, şimdi boyacı Hasan

Aşını sofrasını

Ayşeyi bir kez bile

Doyasıya koklayamadan

Yatırır yerine

Ayşe, anasını göremez

Bu şiirde kadının toplumsal yaşamdaki konumu belirtilirken kadının her koşulda köle olduğu vurgulanır. Bu durum, kadının anneliğini de yaşamasına engeldir.

Gülten Akın'ın yaşanan koşulları dile getirdiği “ Annesi Çalışan Çocuğun Ağıdı” adlı şiirinde de annesi çalışan çocuğun içine düştüğü yalnızlık da anlatılır. “Ayşe Anasını Göremez” adlı şiirdeki kahramanların hayatlarından bir başka kesiti sunar bu şiir. “Ayşe Anasını Göremez” adlı şiirde daha çok öne çıkan çalışmak zorunda olan annenin dramıyken bu şiirde anneden ayrı oluşun çocuk üstündeki etkileri dile getirilir. Kent hayatının getirdiği zorlukların çocuk üzerindeki etkileri anlatılırken tezimizin ana teması olan annenin de önemi ortaya çıkar: Anne bir çocuk için en büyük ihtiyaçtır.

Attım. Boyalar ne işe yarayabilir

Yalnızlık için karalardan başka

Hangi rengi kullanabilirim

Kuru masa, donuk tavan, somurtuk halı

Solgun durmalı resimlerim

Pencerem kuşları çekmiyor

Soluğu azaldı nergislerin

Üç tarak olsa taranmaz Yuku Lili'nin saçları

Ben annesi çalışan bir çocuğum

(Annesi Çalışan Çocuğun Ağdı, *Ağtlar ve Türküler*, s. 30)

Annesi çalışan çocuk, annesinden ayrıldığı için evde yalnızdır. Bu yalnızlığı, çocuğun çizdiği resimle algılarız. Şair, kara rengi uygun gördüğü çocuğun durumunu kuru masa, donuk tavan, somurtuk halı kişileştirmeleriyle vermiştir. Çocuğun çizdiği resim, çocuğun ruh halini de betimler. Solgun duran resim, annesiz bir çocuğun görüntüsüdür.

Annesi çalışan daha doğrusu çalışmak zorunda olan çocuk bundan dolayı neşesizdir. “Pencerenin artık kuşları çekmemesi” “nergislerin solması” mutsuzluğun ifadeleridir. Yuku Lili'nin saçlarının üç tarak olsa da taranamayacağı çocuğun içindeki karmaşayı simgeler.

Yollarda damlarda eski yazdan kalma

Mavi çizgileri kar gelir kapatır

Sustum. Sevincin sesleri de

Bir iki deneyip susacak

Duvar diplerinde kedisel çığlıklar

Bahçelerde çirkin kasımpatları açmalıdır

Çocuğun annesi çalışmaya gittiğinde yalnızken yaptığı resimde umudu ve sevinci çağrıştıran mavi çizgileri kar kapatmıştır. Yolları kesen kar, şiirde annesi ile birlikte olma umutlarının tükenişi ile özdeşleşir. Yakarıları sonuç vermeyince çocuk susar. Şiirdeki çocuk, bir duvar diplerinde yavru kedinin çığlıkları gibi annesine sesini duyurmaya çalışmaktadır. Durum değişmediğini bahçelerde yani çocuğun yaşadığı evi ve iç dünyasını simgeleyen bahçede çirkin kasımpatları açacaktır. Şairin yarattığı bu görsel ve işitsel öğeli tasarım ile çocuğun annesine duyduğu ihtiyaç, bir kez daha vurgulanır.

“Ayşe Anasını Göremez” ve “ Annesi Çalışan Çocuğun Ağıdı” “Ankara Ankara Güzel Ankara” adlı şiirlerde görülen çözümsüz kalışın açıklayıcısı olarak sessiz Arka Bahçeler adlı şiir kitabında bulunan “ Kapıcı Kadınlar Şiiri” gösterilebilir. Bu şiir, “anne” olan, çalışmak zorunda kalan kadınların kuşatılmışlığını özetler:

Kısararak seslerini, sözlerini eksilterek

Eğerek başlarını

Yeraltından usulca çıkarıyorlar

Mor yemenileri ve turuncu hırkalarıyla

Kapıcı kadınlar, kocalar, çocuklar

Çorak kentlerimizi bahçeye dönüştüp



Solgun daha solgun daha solgun

Uçuyor yüzleri geceye kadar

Gülten Akın göçle birlikte beliren köy-kent ayrımında toplumsal yozlaşmanın görüntülerini de çizer. “Ankara Ankara Güzel Ankara” adlı şiirinde yozlaşmış ilişkileri ve gecekonduların hayatlarının izlerini verirken bu yozlaşmanın çocuklarını bırakmak zorunda kalarak gündelikçi olan annelerin üzerindeki olumsuz etkilerine değinmiştir:

Ve analar

Sıcacık apartmanların yakınlığına

Çoktan alıştılar

Lüksle yudular fincanları

Ovdular adı tuvalet olan helaları

Tuzruhuyla

Tozunu aldılar aynaların

Dayandılar sevecenlikle

Cicibeylerin çimdiklerine tekmelerine

Törenle kestiler tırnaklarını

Arko, Körko, Kârko

Yıkılsa yıkılsa yıkılsa

Daha beş yüz yirmi konu

Beşbin ellibin konu

Yarım milyon insan yıkılacağına

(Ankara Ankara Güzel Ankara, *Ağtılar Ve Türküler*, s.112)

Şairin yine yoksulluğun ve göçün yarattığı zorlukları acı bir sonla bağlayarak anlattığı “İbrahim Vurulduğunda” adlı şiirinde büyük şehre göçten sonra yine büyükşehirde oğlu vurularak öldürülen bir annenin acısı dile getirilir. Bu şiir “İbrahim”, “İbrahim’in Dedesi” ve İbrahim Vurulduğunda adlı üçlemenin son şiiridir. “Fakir ol, kente yakın ol” düşüncesiyle hareket ederek büyük şehre göçen bu ailenin hazin sonu dile getirilirken en büyük acıyı yine “anne” yaşar:

İbrahim'im ben öleydim

Uğruna köle olaydım

Uzanmış da

Ankara'nın orta yerine

Gövdesi dünyayı sarsıp durdurmuş

Nen eyle diyor anası

On altı yaşında ufacık öyle

Yavrum nen eyle, dalım nen eyle

(İbrahim Vurulduğunda, *Ağtlar ve Türküler*, s. 101)

Gülten Akın'ın şiirlerinde önemli konulardan “sürgün” ve “göç” içinde anne temasına rastlamak mümkündür. Şairin eşinin görevi nedeniyle Anadolu'yu dolaşmaları, çok ilçe değiştirmeleri ve zaman zaman sürgünleri yaşamaları sairin sanatını beslemiştir. “Bunun da bir sanatçı için büyük şans” olduğunu dile getiren şair toplumun genel yapısını verirken ayrıntılara iner ve özellikle anne olan kadının içinde bulunduğu durumu da yansıtır.

“Yol” adlı şiirindeki şu dizeler büyük şehre geldikten sonraki karmaşayı, siyasî ortamı da anlatır. Özverili, kucaklayıcı, yoklukla savaşan anne, tüm olanların tanığıdır:

Geldik sonra

Büyük kentlerin kapılarına

Kandan gölleri var

Çocuklarımızı bulduk atlayıp geçemiyorlar

Düşenler oluyor, asılıp duranlar

Başlarında yurtseverlikten bir ayla

İkiye vurulmuş saçları

(Yol, *Ağtlar ve Türküler*, s. 20-21)

Şiirde bireysel bir anneliğin toplumsal bir anneliğe nasıl dönüştüğü de özetlenir:

Bir olduk kayayla sarmaşık

O yüzden

Çocuklarımızı örnek resimlerden seçmedik

Onlar kendileri geldiler

Onlarla birlikte bütün bir ülkenin

Kızlarını sevdik, oğullarını benimsedik

Çan sesleri, öncü gürültülerle

Yaşlandık gençlik içinde

Şair anne duyarlılığını etkili bir biçimde verdiği “Sesli Ağıt” adlı şiirinde büyük bir sorgulama ile karşımıza çıkar. Bu şiirde dolaylı ve çağrışımlı anlatımlarla içinde bulunduğu ortamı sorgular:

Kim attı bu tuzu çocuğumuzun sütüne

Sularımızı bulandıran kim

Hey kim var orda?

(Sesli Ağıt, *Ağıtlar ve Türküler*, s.29)

Sorgulamanın boyutları toplumsal düzleme taşınan bu şiirde şair kendi yaşadığı çağı da sorgular:

Masal mı yaşıyoruz bu kaçınıcı çağda

Elmamıza tarağımız zehir

Nerden girmiş olabilir?

Bir şair olarak yaşadığı zorlukları da dile getirdiği bu şiirinde bir annenin şefkatli ninnisinin duygu değeri ile şairlik ve şairin dünya görüşü birleşir. İçinde bulunulan ortamın olumsuzluğunu sezdiren “gün ışığının çağrısız gelmesi, zorla bir kalem vermesi, arabaların dolu geçmesi, yokuşlara koşulmaya itilmek” ifadeleri şairin şairlik serüveninin zorluğunu da tanımlar:

Gün ışığı çağrısız geliyor odamıza

Kaldırıp götürüyor elimize bir kazma

Bir kalem veriyor zorla

Arabalar dolu geçiyor dolu geçiyor

İtiyorlar gidiyoruz yokuşlara koşulmaya  
 Kırk haramilerden kaçırdığımız geceyi  
 Ninnileyip uyutuyoruz kollarımızda  
 Oysa okşayıp sallayacaktı  
 Uyutacaktı kollarında kim kimi

(Sesli Ağıt, *Ağıtlar ve Türküler*, s.29)

Şairin anne ve babalara seslendiği “Öfke Ağıdı” adlı şiirinde şairin dünya görüşü ve değer yargıları ile birlikte üretken olma, karşılık beklemeden, at gözlüğü takmadan yaşama, vatanı sevme, dostluk ve sevgi gibi ana değerlerin öneminin altı çizilir. Bu ana değerleri vermenin gerekliliğini vurgularken şair, anne ve baba olma vasıflarını da aktarır. Gülten Akın Öfke Ağıdı’nda toplumdaki yanlışları, suçsuz çocukların kötü bir biçimde yetiştirilerek cezalandırıldıklarını gerçekçi yaklaşımlarla anlatır. Bu şiir toplumdaki giderilmesi gereken hatalara yoğun bir eleştiridir:

Dövün çocuklarınızı suçsuz  
 Erken tanısınlar cezayı  
 Cezaların suçlardan çok olduğu dünyada  
 Dövün çocuklarınızı

Atlar gibi gözlüğe alıştırmın  
 Gözleri göklerden genişse  
 Almadan vermeyi öğrenmişlerse

Vurun ellerine ellerine

Candan özge değer var mı?

Vatan nedir?

Dostluk yenilir içilir mi?

Sevgi neye yarar sevgi?

(Öfke Ağdı, *Ağtlar ve Türküler*, s. 39)

Gülten Akın, “Öfke Ağdı” adlı şiirinde toplumda izlediği yanlışları dile getirir. Toplumsal öğeleri, halkın içinde bulunduğu durumları şiire yansıtışını şöyle açıklamıştır:

*“İzleği bireysel olan şiirler de yazdım, toplumsal da. İkisinde de insanın bütünlüğünden çıkan, yine insan bütünlüğüne yöneltildi. Benim yazdığım insan, ekonomik ya da siyasal olarak yöneten durumundaki insan değil, o kendisine buyruklar verilen, çalışarak yaşamak zorunda olan, ezilen kıyılan, savaşlarda yiten, kimi kez direnen insan. Kısaca halk dediğimiz o çoğunluk.” (Şiiri Düzde Kuşatmak, s.167)*

Bu konuda aynı “Öfke Ağdı” adlı şiirde olduğu gibi şair, aslında şiiri yüceltirken halkın yaşam biçimlerini ve kalitesini de yükseltmeyi amaçlar. Böylece Gülten Akın bir şair olarak topluma karşı görevini de yerine getirecektir:

*“Konumuz halkın hayatı ve onun parçası olarak kendi hayatımız ve yaşadığımız gerçekler, olgulardır. Amacımız, halkımızda var olan öz ve biçimi, diyalektik olarak yükseltmek, şiirimizi yükseltirken, halkın yaşamının ve yaşam biçimlerinin yükselmesine yardım etmektir.” (Şiiri Düzde Kuşatmak, s. 160)*

Gülten Akın'ın şiirlerinde kadının edilginliğini yenişi, yenmesi gereği sıkça vurgulanır. Edilginliği yenişte adeta şairin kendi macerasını da izlediğimiz eserlerinde bu bağlamda “anne” teması da karşımıza çıkar. İnsanın -özellikle kadının- duyarlılığının, yaratıcılığının ortaya çıkmasının şartı öncelikle kendiyle barışık, kendini tanıyan biri olmasıdır. İşte erkek egemen bir toplumda kadının öncelikli çabası bu olmalıdır. Şairin ve şairin kişiliğinde toplanan insanların bu çabalarının ilk tohumlarını “anne” atar. Anne yaşamdaki asıl gücü öğütleriyle ömürlere işler:

Ömrümüzün kilimine

Anamızın diliyle işlenen sözcükler

Çoğu kez şunlara benzer:

Acıları uzağında beklet

Elinde ipekten yelpaze

Usul usul, hoşgörülle

Yaklaş kendine

İşte kendin, işte durgun suların aynası

Seyret, gülümse

Oysa

Kim harmanlandırıp yüreğinde ateşi

Kıyametini büyütmezse

Ve hesaplaşmazsa kendiyle

Ateşten kurtulmayacaktır

Kim doğruysa aramalı

Yusuf'u, Kenan kuyusunda

Değilken Mısır'a sultan

Ey inanan

Sen ey inanan

Aracısız konuş kendinle

(*Ağıtlar Ve Türküler*, s.123)

Şiirde annenin öğüdü olan “kendiyle aracısız konuşmak gereği” tutulduğunda kadın içindeki çelişkilerden de kurtulacaktır. Gülten Akın'a göre yaşanan çelişki şöyledir:

“Kadın bir çelişkinin içindedir: cins çelişkisi kadının insanlık içindeki durumu, ikincil çelişkidir. Kentlerde kadın, çağımıza gelinceye dek genellikle üretim alanlarının dışına itilmiştir. İkinci derecede önemli işleri üstlenmeye zorlanmış, buna göre yetiştirilmiştir. Küçük bir çocukken edilgin olma öğretilir ona. Ağaca çıkması, taşı uzaklara fırlatması, çelikçomak oynaması ayıptır. Dahası, yasaktır. Onun davranışları yumuşak olmalıdır. Beğenmesini, seçmesini değil, beğenilip seçilmesini bilmelidir. Erkek çocuğa duyulan saygı ona duyulmaz. Bebekle oynamalı, ev işlerine alışmalıdır. Son üç büyük dinde Tanrı da kadın olarak imge-lenmez. Kızların Tanrı imgesi, yaşadıkça, önce baba imgesiyle, sonra koca, sonra da oğul imgesiyle çakışır.

Yüzyıllarca, kadın bir duygudaş (sempatizan) olarak kalmıştır. Erkeklerin kadın duyarlığı diye ayırıp büyüttüğü şey, gerçekte bir duyarlık değil bir duygudaşlık, başkasının duygusuna katışma durumudur. Bir sürekli edilgenliktir yani. Bu sürekli edilgenlik, çoğu zaman, kızların daha kadın olmadan, kültür, bilim, sanat alanında gerilemelerine yol açar.



Yaratıcılık, bir başkaldırı olabilir, demiştik. Kadının yaratıcılığı bu yüzden kesinlikle bir başkaldırıdır. Bu başkaldırı, cinsler arasındaki gereksiz ayırım ortadan kalkıncaya dek sürecek, inanıyorum.

Çağdaş kadın, kadınlık durumunu bir alınyazısı olarak bellemeyendir. Bu yüzden, yasağı, baskıyı daha çok duyar özünde. Bunalımlar, mutsuzluklar daha çok onun içindir. Ondan giderek, kurduğu aile için. (*Şiiri Düzde Kuşatmak*, s. 71)

Şair yukarıda belirttiğimiz bu düşünceleri “Darıdan ufağım da/ Dünya sığar içime” dizeleriyle somutlar.

Gülten Akın, kendini şanslı görürken şunları dayanak gösterir: Dört kız kardeşten en büyüğü, Anadolu babanın erkek yerine koyarak ‘ yatağımı satar yine okuturum!’ diye özendiğiyim. Sonrası kendiliğinden geliyor. Ezilmiyor insan. Kırmızı Karanfil’de bir şiirimde dediğim gibi: O, ateşten kara, kardan ateşe / Donup yanmadı mı / Çeliğe dönüştü dilindeki demir.

Şair şiire başlamak isteyenlere de şu öğüdü verir: Hayatın denek taşına / sabrın bileği taşına/ Bilginin kesin taşına Direncin esnek taşına / Biraz Ferhat biraz Şirin” olsunlar (*Şiiri Düzde Kuşatmak*, s. 157)

Türk kadınının kavgası şiirinize nasıl yansıdı sorusunu şöyle cevaplar:

“Ben erkek işi diye nitelenen, kadınların yapamayacağı kanısı yaygınlaştırılmış bir işi, yazma işini, yaşamımın ana çizgisine yerleştirip bunu kırk üç yıldır sürdüren bir kadını. Şiirlerimde kadınlık durumu bir izlek olarak işlendi. Genel insani durum göz ardı edilmeden.

Bir şeye çok dikkat etmek gerektiğini düşünüyorum:

Şu cinsten, bu milliyetten, öteki sınıftan olabilirsiniz. Ama yönlendirici olan ozanlığımızdır. Bununla kişiliğinizin, kimliğinizin, ideolojinizin bir yana konması gerektiğini elbet söylemiyorum. O zaten peteğinizi doldurduğunuz balın kokusuyla, kıvamıyla yansıyacaktır. Ama yaptığınız iş neyse, onun gereğine uymak, ozansız estetik kaygıyı hep elde ve önde tutmak gerektiğini unutamazsınız.” (*Şiiri Düzde Kuşatmak*, s. 170)

Sezai Karakoç da, şiirlerinde toplum meselelerine yoğun bir biçimde yer vermiştir.

O da, annesi gibi tipik bir Anadolu insanıdır. İçindeki Anadolulu ruhu şiirlerinde ortaya çıkar. Şairin çocukluğu, gençliği, memuriyet hayatının geçtiği coğrafya, siyasî görüşlerini de belirginleştirir. Yaşadığı Anadolu coğrafyası, bu toprakların kültürü şiirinde okuyucuya ulaşır. Şairin “Kara Yılan” adlı şiirinde belirttiği gibi yaşadığı coğrafyanın dününü bugüne taşır ve bunu bir sorumluluk olarak duyar:

Ben güneyli çocuk arkadaşım ben güneyli çocuk

Günahlarım kadar ömrüm vardır

Ağarmayan saçımı güneşe tutuyorum

Saçlarımı acının elinde unutuyorum

( Kara Yılan, *Gün Doğmadan*, s.44)

Şair, insanların ruh hallerini, tarihin akışında, savaşlar geçirmiş insanları, yenilgileri, zaferleri, savaşı yaşayan insanların bezginliklerini yorgunluklarını anlatır. Ruhun aydınlanmasını belirtirken yaşadığı coğrafyanın insanına tercüman olmayı, onlara yol gösterip, onları diriltmeyi hedefler. Bu bağlamda farklı çağlar ve farklı coğrafyadaki insanları özellikle kadınları ele alarak günümüz insanına, günümüz kadınına örnek gösterir.

Anadolu kadını olan anneler, Anadolu'nun yaşadığı bütün zorlukları yaşayan, çilekeş kadınlardır. Bu kadınlar savaşlarda çocuklarını, eşlerini, ailelerini kaybeden, evleri yurtları için ağır işlerde çalışan, yas tutan, ağıt yakan fedakâr insanlardır. Karakoç, bu gerçekleri ele aldığı şiirlerinde bu anaların kaderine ortak olmayı arzular ve bu kadınları, bu kadınların şahsında insanları yüceltir, onları ülküleştirir:

Hayatları bir ölümce yağma edilmiş

Anne ve babaların çilesinden

Çalınmış mirasların içinden

Örselenmiş kefenlerin içinden

Geliyorlar ustalar çıraklar

Şafak işçileri

(Fecir Devleti, *Gün Doğmadan*, s.420)

Toplum yaşayışından ve düşünüşünden kesitler sunan şair, barış, esenlik beklentisini dile getirirken kadınları kutsallaştırmaya, yüceltmeye devam eder. Batı Korosu adlı şiirde emektar anne tipi çizilir

Böl ayı yıkalım ayın Ev'in içindeki yapıları

Atalardan miras biçimleri

Tazeleyelim beyaz badanayı

Döndürelim üzümü üzüm sınırına

Kanı kan sınırına

Anne diyelim kardeş diyelim

Çocuk diyelim kadınlara

...

Ay bölündü bir kasabada

Yürüdük kaldırımlarda

Kitap okuduk ay ışığında  
 Anneler son yemek izini yıkamada  
 Çocuklar gündüzün  
 Bıraktığını ararken ağaçlarda  
 Bir güneş daha batmada  
 ...  
 Durmuş meme  
 Pörsük anne  
 Ayın parçalanışındaki  
 Sıcaklıkla  
 Döner ilk iş gününe

(Batı Korosu, *Gün Doğmadan*, s. 251-252-253-254)

Sanatçı, emektar Anadolu annesini “Gül Muştusu” adlı şiir kitabında da işler. Yöre insanını annede toplayıp gül imgesi ile belirtir. Alın teri ile gül arasında özdeşim kuran şair, aydınlık sözcüğünün duygu değeri ile anne ve yöre insanını yüceltir:

Kasabamın gülleri  
 Anne teri  
 Babanın çocuk yası  
 Sesten değil  
 Dilsizlikten doğan

Sisten değil

Aydınlıktan

(X. Gül Muştusu, *Gün Doğmadan*, s. 387)

Şair, Sesler adlı şiir kitabında “Köpük” başlıklı uzun şiirinde içinde bulunduğu coğrafyayı, günlük yaşamla birlikte güç koşulları anlatırken Anadolu kadının hüznünü de dile getirir.

Çamaşır yıkardı kadınlar kızlar

Biz çocuklar suda kışın giden

Büyüklerden bize bulaşmış ölüm tüveyçlerini

Yıkardık ısınırdık

Kızlara vuran ışık yalnız o ışık artardı

Annelerde derinleşen kış çizgileri

Biz çocuklar buğulu

(Köpük, *Gün Doğmadan*, İstanbul, s. 139)

Şair yaşadığı coğrafya içinde gündelik yaşamdan kesitler sunarak annelerin ve çocukların sıradan hallerini de betimler:

İlkin sakin kiraz bahçeleridir andığım eski günlerden

Şehrin çocuklara mahsus kaydıraklardan olduğu

Fi tarihinde kutsal sözleri kale almadıkları için

Harap bırakılmışlar tabiatüstü güçlerle

...

Paganini bakışıyla ölümü inkâr eden

Anneleri şaşırtan çocukları büyüleyen

Sevimli kâhinlikleriyle fakirleri sevindiren

Ve siz ey Çingene kadınları

(Bahçe Görmüş Çocukların Şiiri, *Gün Doğmadan*, s. 150)

Şairin “Ben çok yılan sarf ettim yaz anıtına” diyerek başladığı “Kış Anıtı” adlı şiirde anne “kiraz hali” ifadesiyle yazı simgeler. Böylece anne yaşadığı coğrafya ile bütünleşip anlam kazanır, coğrafyaya anlam kazandırır:

Sonra anne kiraz hali kardeş teyze dayı

Amca hala gelip olurlar bir bir kışın halkası

İşte kış böyle bir iğnenin deliğinden geçer

Arasından yağmur çizgilerinin

(Kış Anıtı, *Gün Doğmadan*, s. 159)

Şair yaşadığı coğrafyayı betimlerken verimli toprakları ana benzetmesiyle somutlar:

Petrol rengi bir bengisu

İnsan yüzünün aklığında

Deve yüzünün konukluğunda

Baba kesimlerinde ana ovalarında...

Alinyazısı Saati

(Ova, *Gün Doğmadan*, s. 172)

Şehir vurgusu İslam uygarlığının şehirleri, imgesel dokunuşlarla şehirlerin ruhları ile insan ruhları arasında bağlantı kurar.

Şair coğrafyası ve annesi arasında özdeşim kurar. Karakoç'ta anne, şairin yaşadığı coğrafyaya bağlılığının bir ölçütü olarak karşımıza çıkar:

Ben Şam'ı bin yıl öncesi bilirim

Annemin sütü kadar yakın bana

Babamın uğradığı son antik çarşı

Dedemin kılıcını dayadığı surlarda

(3. , *Gün Doğmadan*, s. 636)

Karakoç, "Şahdamar" adlı şiir kitabında yer alan İstanbul'u anlattığı şiirinde İstanbul'un tarihî dokusunu, bilinçle yüklerken onun her köşesini bölünmez bir anneye benzetir:

Hangi köşesinde huzur o köşesinde sen

Hangi köşesinde yeni çağlara uygun odalar

Ben bölünmez bir şairsem

Sen bölünmez bir anne

Bir çeşme

(Köşe 5. , *Gün Doğmadan*, s. 57)

Şair sadece yaşadığı coğrafya değil özellikle Doğu uygarlığının geçirdiği merhalelere de yer verir şiirinde. Tarih boyunca yaşananlar onun şiirinde yer alır. Çile adlı şiirde de şimdiki zaman ile geçmiş zamanı karşılaştırır ve acılı anneyi çağrıştıran “buruk süt” ifadesi ile genel bir yargıya varır: bu çarpık çağda insanlar mutsuzdur; ancak bu çarpıklık geçmişten gelir.

Taha anladı birden bunu

Çarpıklık şimdiki zamandan gelmiyordu

...

Yüzünü birden geçmiş zamana döndü Taha

...

Vücut incir gövdelerinin arasına terk edilmiş

Süt buruk ten yanar yaprak pencerelerinde

(Çile, *Gün Doğmadan*, s. 347)

Şair yine anne imgesi ile yiyen şehirleri, yok olan uygarlıklara atıfta bulunur. Batı ile Doğu arasındaki mücadeleyi betimlerken “Doğu”yu kişileştirerek “anne”ye benzetir. Durumun olumsuzluğunu bir annenin çocuğunu düşürdüğü gibi Doğu’nun da son şansını kullandığını anlatır. Karakoç’un şiirinde Doğu, doğu güneşi önemli bir vurgu taşır. Uygarlığın en önemli parçasının Doğu olduğunu vurgulayan şair, Taha tipini oluşturarak bunu pekiştirir. Karakoç uygarlığımızın derinliklerinde gezinirken Mehmet Akif’in Asım’ında, olduğu gibi Taha tipini yaratır. Soyut ve manevi tip olan Hızır da şairin edebiyatımız kazandırdığı idealize ve hatta hayali bir tiptir.

Şair Taha tipi ile yazdığı şiirlerde medeniyetin merkezi olarak gördüğü Doğu’ya bakarken, medeniyetin kaderinin de doğunun elinde olduğunu düşünür. Bu şiirlerde anne, Karakoç’ta zaman zaman önde zaman zaman geri plandadır. Geri planda olan şiirlerde bir uyarıcı gibi durur. Her an şaire yakındır, sabahları çocuğunu kaldırması gibi bir görev taşır.



Batı bu karanlık grevin gözcüleri

Doğu sonsuz bir grevin

Çocuk düşüren bir anne gibi

Güneşi düşürmüş bu son seheri

...

Bu yıl baharda menekşeler açmamış

Anneler kirazları beklerken

Bir bardak suda ölüm kaynamış

Ölen şehirlerdir Taha değil

(Taha'nın Ölümü, *Gün Doğmadan*, s. 340-352-353)

Bir anne olan Anadolu kadını, kan davalarına, kız kaçırmalara, namus davalarına, tarla kavgalarına şahit olur. Gözyaşı dökerler, matem tutarlar, yaşlanırlar:

Ah yüzü kurumuş bir bağın çalı çırpısına dönmüş

Yaşlı kadınlar korusu

Sessiz bir yası yüzleriyle okuyanlar

Bir cihan savaşını

Matem tülbentinde damıtanlar

Benim kadınlarım

...

Bahar gelmiş gülü zorlamada

Bulutların içinde gül gülün özü dögülmede

Sonra bir yaǧmurla  
 Ufak bir esintiyle  
 Dökülecek bahçelerin üstüne  
 Çocuǧu olmayan kadınların yarasına

(Gül Muştusu, *Gün Doğmadan*, s. 373)

“Dicle’yle Fırat arasında “ diyerek coğrafyayı belirten şair kan davaları ile acı çeken insanların dramını anlatır. Bu acıların en çoğunu yine anneler çeker. Şair, şiirinde Doǧu toplumlarında aşiret geleneklerinin hüküm sürdüğü toplumlarda annelerin çocuklarına kan davalarını da öğrettiği gerçeğini vurgular:

Bir gülün hesabını sorar gibi  
 Şiddetli kan dâvalarının ülkesi  
 Kadınlar büyütürler çocuklarını  
 Bir aşı vurur gibi şahdamarlarına  
 Göstererek öldürülmüş babalarının  
 Kanlı giysilerini

Şair baǧlı olduğu coğrafyanın kan davası gibi hayatî sorunu yine bir annenin yaktığı aǧıtla dile getirir:

Bir aǧıt yükselir tutar doǧuyu batıyı  
 Yıkıldı daǧlar yıkıldı  
 Evimin üstüne güpegün  
 Güneş yaktı ekini

*Kuş bitirdi tarlamı*

...

*Kahrolun... oğulları*

*Kara kışa batın*

*Dağılsın yuvanız*

*Fırtınada karınca yuvası gibi*

*Üşüşsün karıncalar etinize*

*Oğlum muratsız gitti*

*Sizi Fırat götürsün*

*Oğlum muratsız gitti*

...

*Kanlı gömleğini getirdiler*

*Kendisini göremedim*

*Kimbilir nereye gömdüler*

*Kendisini göremedim*

...

*Koymadılar gideyim*

*Mezarına erkekler*

*Karayazımın taşını*

*Toprağına dikeyim*

...

*Allah nasıl verdinse*

*Öyle al canımı*

*Ciğeri sökülmüş ana*

*Ölmeyip de yaşar mı*

...

*Artık gün kara su acı*

*Yeşil ağaç köz olmuş*

*Aklımı yemiş ifritler*

*Yüreğim kopmuş ciğerim ezilmiş*

...

*Gül açmış diyorlar gül açmış*

*Dağlarda bahçelerde*

*Herkes gül toplamaya gitmiş*

*Sen niye gitmedin gelinim*

(XII., *Gün Doğmadan*, s. 396)

Şair, yoksulluğu ve çaresizliği yaşayan anneleri Çatı adlı şiirde şöyle anlatır:

Atılmış kömür toplar

Annelerin zoruyla çocuklar

-Başka çaresi ne annenin-

Çocuklarıyla yere çarpılan

(Çatı, *Gün Doğmadan*, s.108)

Karakoç, toplumsal içerikli şiirlerinde anneyi öne çıkarırken öncelikle toplumun durumunu göz önüne sermeyi, toplumdaki olumsuzlukları gidererek toplumu diriltmeyi amaçlar. Anne de genellikle madde ile boğuşan kadının mutsuzluğunu gösterir. Karakoç'a göre kadın, çağın cinsellik taşıyan boyutundan anneliği ile uzaklaşır, ulvîleşir, kutsal bir anlam taşır. Çünkü anne, "mana" taşıyan yönü ile çağın maddî yüzüne karşı savaşıyor. Karakoç için kadın, yaşamın özünü belirleyen varlık olarak karşımıza çıkar.

"Kadın ellerinden inilir denizlerine" (Sesler, *Gün Doğmadan*, s. 123-126) dizesinde de belirtildiği gibi kadın, önce elleriyle vardır. Şair aşkı sıradanlıktan çıkarırken ayrıca kadının yaratıcı, üretken özelliğine "elleri" ifadesi ile öne çıkarır. Böylece şair, kadını ve sonra anneyi duyumsanabilen bir somutluğa ulaştırır. Kadını belirler, inceliklerini gösterir, tanımlar. Yaptığı işlerin göstergesidir. Karakoç kadının maddî ve cinsel boyuttan uzaklaşmasını onun anne olamsı ile sağlanabileceğini düşünür.

Böylece kadın, annelikle değer kazanacaktır. Ancak annelik, Karakoç'a göre sadece kendi çocuğuna değil tüm çocuklara duyarlı olmaktır. Böylece kadın tam anlamıyla yücelecektir.

Hızırla Kırk Saat adlı şiir kitabında yer alan 2. Bölümdeki şiirde yaşanan zamandan şikâyetini dile getirir. Şair kadının yaşanan zamandaki mutsuzluğuna değinir. Şair anne kelimesini kullanmamakla birlikte "kadının üstün olduğunu" belirtirken anneliğin statü kazandıran, kadını üstün kılan özelliğine atıfta bulunmuştur.

2.

Ey yeşil sarıklı ulu hocalar bunu bana öğretmediniz

Bu kesik dansa karşı bana bir şey öğretmediniz

Kadının üstün olduğu ama mutlu olamadığı

Günler geldim bunu bana öğretmediniz

Şiirlerinde hayatın zıtlıklarını öne çıkaran şair olumlu ve olumsuz duygu durumları ile olayları yan yana verir ve anneliğin sadece kendi çocuğuna değil tüm çocuklara aynı şefkati ve duyarlılığı göstermek olacağını vurgular. Şair yas-sevinç, ölümlük–dirilik, din- barış, savaş-sevgi dağıtılan dünyada “her çocuğa anne olmanın” önemini belirtir. Şairdeki bu başka insanların dertlerine ortak olma arzusu “Kaç aç varsa hepsi ben/Kaç hasta varsa hepsi ben/ Kaç liman önlerinde dönen/ İşsiz hamal hepsi ben” dizeleri ile aşağıdaki şiire temel olmuştur:

Başkasının düğününe giden  
 Kendi düğününe giden kızlar  
 Karacadağ pirinci ayıklamayan  
 Her çocuğa birden anne olmayan  
 Kızlar dönüp dönüp başlarını  
 Saklanıyorlardı

(O Gün, Gün Doğmadan, s. 137)

Karakoç’un “her çocuğa anne olmanın”, evrensel duyarlılığın öne çıktığı şiirleri de vardır. Bu şiirlerde Karakoç, içinde bulunulan çağın savaşlar çağı olduğunu anlatır. Şiirlerinde savaşlardan en çok zarar görenlerin kadınlar ve çocuklar olduğu vurgulanır. “Sepet” adlı şiirde işgal altında kalan ve acı çeken Filistin ile Cezayir haklının yaşadıkları anlatılırken annelerin çocuklarını kurtarma çabaları yoğun bir duyarlılıkla verilmiştir:

Bir vakitler niçin  
 Böyle büyük tutulmuş ölçüleri  
 Çocuklar biliyor  
 Cezayir’in ekmek sepetleri

Filistin'in ekmek sepetleri

Anne ne koysun içine

Ekmek mi çocuk mu

Düşmanın ilk baktığı

Ekmek sepetleri

(Sepet, *Gün Doğmadan*, s. 414)

Yoğun imgelerle yüklü “Hızır ile Kırk Saat” adlı şiir kitabının 37 numaralı başlıksız şiirinde aynı tema öne çıkar. Şair, Filistin’de yaşananlara duyarlı olmak gerektiğini özgün üslubuyla şiirleştirir:

Siz bir pastanede oturur kıyameti beklersiniz

Annesinin ölümünden önce tabutlaşan

Karyolasının başı ucunda

Bir yaz hafakanında

İster istemez kendini

Kıyamete alıştıran bir kızıdan

Daha becerikli misiniz

...

Kan ve savaş öpüştürüyor

Filistin’de İsrail

Ve ekmek adına

Toprağa atılan öç tohumu  
 Doğudan başlayarak  
 Büyütüyor karamuğunu  
 Buğday susuyor  
 Konuşuyor karamuk kuşağı  
 Gök yarılmadan  
 Su çekilmeden  
 Anne unutmadan yavrusunu  
 Dağlar atılmadan  
 Bunlar mıdır kıyametin işareti

(37. , *Gün Doğmadan*, s. 285)

“Kan İçinde Güneş” adlı şiirinde de sanatçı, Polonya’nın Macar işgali sırasında yaşananları anlatırken anneyi ve kadını çektiği acıları ile öne çıkarır. Kadın, türlü tecavüzlere uğramış, anne umut içinde acılarla boğuşmuştur:

Elektrik lâmbalarının altında  
 Kadın kanları  
 Kadınlar susmuştu  
 Konuşan erkekti  
 Kadın gömlekleri yırtılıyordu  
 Anne gömlekleri  
 Ve mesut dakikaları beklemiş



Bütün saatler

Tırak deyip durdu

Günah duvarına düşmüş

Şehrin beyaz kaderi

Ve kan aynasında Macar gölgesi

(Kan İçinde Güneş, *Gün Doğmadan*, s.75)

Bir kıyamet olarak imlenen savaşlar yine kadınları öldürmektedir:

Yaklaştır kıyameti

Burada bir kadın ölmektedir

Uzaklaştır kıyameti

Burada bir kadın ölmektedir

(32, *Gün Doğmadan*, s. 258, 259, 260)

Karakoç, dünyadaki tüm bu savaşlar, bölgesel ve evrensel tüm çekişmeler içinde insanların, özellikle annelerin çilesin duyarlıca yaklaşırken tüm insanlığın çıkışını İslam dininde görür. Hz. Muhammed'in doğumundan kesitler sunarak zulümler içinde gördüğü insanlığı, Hz. Muhammed'in doğumundaki gize çağırır:

Bir çocuk doğdu Amerika'da

Bir zenci zincirinin şiiri

Ve bir çocuk Avrupa'da

Radyo bulucusunun dedesi  
Savaş koparan çocuklar  
Şairler sultanlar müneccimler  
Bu gece doğdu  
Sabaha vardılar  
Mekke'de  
Küçük bir evde  
Zeytinyağından bir lâmba  
Odalarda  
Dönüp duran yaşlı kadınlarla  
Loş bir salonda  
Bekleyen büyükbaba  
Amcalar dayılar  
  
Bir sır söyleyen yaşlı bir adam da var  
  
Gece yanan anne  
Aydınlık bir bardak uzandı  
Beyaz bir yastık kıyısından  
Hızır eliyle içilen sudan  
Meryem'in duyduğu kelime gibi

Kabartmalaşıyordu

İçinde yavaş yavaş

Sağ çocuğun çizgileri

Altın getirilen bir deniz gibi

Aşılıyordu buram buram güz engebeleri

(33. , *Gün Doğmadan*, s. 266, 267, 268, 269)

Karakoç, hem sanat hem de dava adamıdır. Bu sebeple onun sanatı, dünya görüşü ile paraleldir. Şair, dünya görüşünü “Diriliş” kavramı çerçevesinde toplamıştır. “Kavramları soyutlayıp onları ve kendini yeni bir çerçeveye oturtmanın bir çeşit ‘diriliş’ olduğunu söyleyen Karakoç, zamanla bu görüşlerini sistemleştirip yaymaya başladı. Diriliş Dergisi ile Diriliş Yayınlarını kurdu. 1990’da amblemi “güller açan gül ağacı” olan Diriliş Partisini kurdu.

Şairin çoğu şiirini diriliş düşüncesi çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Bu düşünceye göre:

Sanat, metafizik ve soyut kavramlardan ayrı düşünülemez. Çağın Marksizm ve kapitalizm gibi düşünce sistemlerine karşı durur, bu sistemlerin metafiziği ve soyut kavramların içini boşalttığını düşünür. Bu kavramlar içinde mutlak varlığın Tanrı olduğu vurgulanır. Şiiri, İslam uygarlığını temel alır. Diriliş düşüncesini İslam dini ile oluşturur. İslam dinin çağa yansıtmak ve yaşanan çağı ona ayarlamak gerekir. Sanatçının işinin soyutlama olmadığı vurgulanır. Tanrıdan aldığı ilham ve güçle var olana yeniden can vermek amaçtır. Bu bağlamda Karakoç’a göre sanat yaratışın taklidi, yaratılanın değil. Sanat toplumu harekete geçirir, şair topluma düzen vermek niyetindedir, sanatçı toplumun sorumluluğunu da taşır. Milletın sözcüsü, yorumcusu, yol göstericisidir. Bu sebeple şair geleneğe ve kültüre yaslanır. Sanatçı kültürü gelecek kuşaklara aktarmalıdır. Yerli kültür ve değerlere karşı çıkanlara, her

türlü yabancı düşünceye tarihi, kültürel, dinî değerleri ve gerçekleri ortaya çıkararak, öze dönerek cevap vermek gerekir.

Anne temasının sanatçının oluşturduğu yukarıda belirttiğimiz ilkelere dayanan “Diriliş” düşüncesinin içinde yer aldığı zaman zaman da doğurganlığı dolayısıyla dirilişi simgelediği görülür. “Alınyazısı Saati” adlı şiirde yeniden başlayacak maceranın ilk adımını anne doğurganlığı ile atılır. Maceranın öznelerini anneler, sevgililer getirecektir:

Ve o kadınlar nereye gittiler

Anne olan sevgili olan kadınlar

Çocuklarının üzerine titreyen

Kirpiklerinde hep aynı

Sevgi ve merhamet ışığı

O kadınlar gökyüzüne mi çekildiler

Eleğimsağmalara mı göçürdüler

...

O anneler o sevgililer

Geri gelecekler

Ve o aydın o yiğit çocuklarını getirecekler

Senin kurşunla yaralanmış

Kana batmış gözlerini

Ruhlarından akan

Ak ve billur

Bir kevserle yıkayacaklar

Gök gök olacak

Yer yer olacak

Ve yeniden başlayacak maceramız

(Alinyazısı Saati 6., *Gün Doğmadan*, s. 649)

Şair, yaşanan zamanın olumsuzluklarından, değer yargılarının yok olmuşluğundan söz ederken anneyi yüceltir. Şiir dilindeki sapmalardan yararlanan şair yarınlar iyilikler bırakacak kişilerin “Bir beni anan doğuran kadınlar” olduğunu belirterek anneyi güzelliklerin, iyiliklerin devamı olarak algılar. Kendisini doğuran kadınlar diyerek ayrıca bir şair olarak kendine olumlu anlam yükleyerek, hayatın güzelliklerini göstermede aracı olduğunu belirtir. Bu bağlamda anne, şairin diriliş düşüncesinin devamını sağlayan öğedir:

Bir beni anan doğuran kadınlar kaldı

Çocuklarımı kaçırmasınlar diye al kadınları

Elmalarımı ısırırım öfkeyle

Rüzgârına bir çıban tohumu ekdim

Böylece iz bıraktım

Benim mirasıma yeryüzünde

(VI. , *Gün Doğmadan*, İstanbul, s. 447)

Şair içinde yaşadığı çağı ve bu çağın içerdiği karışıklı anlatırken bireysel acılarını, yalnızlığını, aşkını, sevgiliye seslenişini arayışını da aktarır. Bu aktarımda “anne” bir araç olarak karşımıza çıkar:

İnsan ölünceye kadar emen haber memesini

Kurumuş çeşmelerden işiten anne sütünün sesini

Ölüm bile gelir insana bir anne haberi gibi

Bahar çarpıyor kalbimize bir haber gibi

Bir iklim haline gelen sevgilinin haberi

Fırlatarak sır saklama ödevini

En irak yıldızlara

Ay düştü

Ansızın bir perde gibi

Ağlıyor kalbimde

Şair içinde yaşadığı çağı ve bu çağın içerdiği karışıklığı “Tören” adlı şiirde anlatmaya devam eder. Anne de bir ülkünün -ki bu ülkü şairin diriliş ülküsüdür- ışıdığı yerde geçmişin gücünü taşıyarak karşımıza çıkar. Şair bu ülküyü anne çocuk monologunun sıcaklığını, samimiyetini anımsatarak verir:

Miras mimarı ölümün payı

Çürüyüşlerden bir fosfor donanması

Alkış alkış ölümle barışan

Bir ülkü alıyor gözlerimi

Işıyan ne bir göz kapağında

Çocuk anne monoloğu mu

Ses kınası saçıldığında

Eski dağ kentinde dedelerin

(1974)

(Tören, *Gün Doğmadan*, s. 460)

Diriliş düşüncesi içinde imgesel bir değere sahip olan anne, soyun belirteci aynı zamanda diriliş düşüncesi ile sonsuza uzanmanın simgesidir:

Biz sürekli oğuluz anne gider mi bizden

Köpük değiliz özüz biz baba bizde

Ben şu duvarın kardeşiyim

Şu duvar da benim kardeşim

Şu şair şu öykücü şu çay ısıtan kadın

Bir ırmağa özlem çeken genç kızlar

Hepsi benim kurtuluş kardeşlerim

(Kotrpuvan, *Gün Doğmadan*, .s. 322-323)

“Anne” dirilişe götüren kişi, bilgin ve savaşı, direnen, yol gösteren kimliğiyle karşımıza çıkar. Annenin götürdüğü yolu kutsal bulan şair için böylece anne de bu yönleriyle kutsaldır.

Saçılır göğümüze

Savaşı bilgin anne

Çıkarız bir bir sisten

Çanların alacakaranlığından

Toprak karabasanından

Ölüm kasabasından

Gündoğusuna

Sabah çağrısına

Diriliş pazarına

(Gül Muştusu IX., *Gün Doğmadan*, s. 385)

Görüldüğü gibi diriliş ile anne ve doğum arasında bir bağ bulunmaktadır. Çünkü anne doğurgandır, süt verendir. Anne en yaşamsal gıdayı vererek hayatın devamını sağlar. Anne ve süt şiirlerde bir arada kullanılır. Su ve süt de uygarlığımızın duruluğuna işaret eder.

Diriliş imleyen kavramlardan biridir anne. “*Doğurgan ve diriliş gerekçesi olan annedir, süttür, sudur, çeşmedir, doğan gündür, mezarlarından kalkan ölülerdir, topraktan çıkan filizlerdir, yeryüzüne inen kuştur, tarihi ve zamanı yenileyen bilinçtir.*”<sup>137</sup>

Yaklaştırsa yanacakları

Uzaklaştırsa donacakları

Bir ins ve cin kıyameti

Suların gecede parlayış saati

İstiridyelerin açılış vakti

Genç kadınlarda süt artma mevsimi

...

---

137- Ali Haydar Haksal, *Sezai Karakoç, Eleğisağmalarda Gökanıtı*, 1. Baskı, İnsan Yay., İstanbul 2007, s.19.



Hurmadan bir kentin sesini duyan

Meryem çarşafı açıyordu

Suya bırakılmış çocuğu

Kurtaran Âsiye

Savıyordu al kadınları dışarı

Çok melek vardı ki

Doğan günün yüzünü fırçalıyordu

...

Akan suyun rengi değişti

Esen rüzgârların doğrultusu

Gün döndü

Açtı mevsim

Akarak doldurdu

Kan boşluğunu gül

Volkan boşluğunu gül

Şarabı köpüklere

Boğup geçen süt

Süt devrimi

...

Ey kutlu anne günaydın

Ey doğan çocuk günaydın

Kabaran deniz

Günaydın

Koşan muştı kölesi günaydın

Günaydın bütün insanlar

Günaydın yeryüzünün yüz akı Müslümanlar

Günaydın

Ku'an Cebrail

Günaydın

Sûr İsrail

...

Uygarlığımızın duruluğunu da simgeleyen süt Karakoç'a göre uzun uğraşlar, büyük savaşlar verilerek kazanılmıştır.

Bir çeşmedir

Kan verip

Süt aldığımız

(Eleğimsağma Şiiri, *Gün Doğmadan*, s. 301)

Bu sebeple yaşamın devamı için, anne kusallığında, temiz ve saf süt verilmelidir çocuklara:

Süt verin süt verin çocuklara

Alarak nar incir gibi yemişlerden

(40. *Gün Doğmadan*, s. 294)

Dirilişin fark ettirdiği güzelliklerle, anne ve süt bir tutulur:

Taha dağın ucunda

Bir kavis gördü

...

taha'daki değişme böyle oldu

emdi emdi de Dicle'yi

bir çocuk nasıl emerse annedeki memeyi

(Değişim, Gün *Doğmadan*, s. 299)

Karakoç, böylece anne sütünde ve memesinde ideallerini görür. Bu bağlamda anne sütü ve memesi “doğurgan ve diriliş gerekçesi olan anne”yi imgeler.

Ve çocuk öz annesinin süt ve memesinde

Görmektedir gerçekteğini düşlediği âlemin

(Beşinci Ayın, *Gün Doğmadan*, .s. 511)

Karakoç, ideal olanı göstermeyi de hedefler. Onun ideali : “İslam uygarlığından nasiplenmeyi bir yana bırakmış insanın arayışsızlığı, erdemli insan, erdemli, sanatçı, bilinç ve sorumluluk sahibi insan yokluğunun üstesinden gelmektir. Anne de ideal olanı simgelediğinden bu amacı vermesi ile şiirde öne çıkar. Hz. Muhammed'in emziren anne bu yüzden “kutsal bir meme olarak” ifade edilir:

“ Bir çocuk büyüyor üstün bir memede”

Karakoç, “Ses”adlı şiirde yine bir ülkü peşindedir. Ufuklardan gelen anne kültür ve tarih bilincini yansıtır:

...gün doğmadan önceki  
 Kızaran alaca aydınlığa bakmak  
 Annedir gelen bu ufuklardan  
 Öldükten sonra gelen anne  
 Sanki sizi tam o sırada doğurmakta  
 Sanki şimdi doğmaktasınız Eyyûb Sultan’da

(Ses, *Gün Doğmadan*, s. 334)

Doğum, Karakoç’ta büyük önem taşır. “Doğumun bir öğreti kesildiğini fark ediyorum.” diyen Karakoç şiirlerinde de doğuma, dolayısıyla doğumun öznelerinden biri olan anneye büyük yer verir. Doğum sancılı bir olaydır. Ayrıca doğum dirilişi de simgeler. Çünkü şaire göre anneler, “o bardaktan” “kireçsiz bengisular” içmiştir. Bengisu ölümsüzlüğü simgelerken şair, açıkça annelerin ölümü reddettiğini belirterek, doğumu, dirilişi, kuşaklara hükmedişi birleştirir:

Hurma ağaçlarının kabuklarından yapılan  
 Sert liflerin vücutlarda savaşa hazırladığı  
 Ölümü aşkın aydınlıkların bardağı  
 Anneler ki içmiştir o bardaktan kireçsiz bengisuları  
 Çocuklara miras bıraktıkları  
 ...  
 Anneler ölümü reddededursun toprağın arabistanında

Doğum öyle inanılmazdır ki insana sezış yeteneği de katar. Bu bağlamda doğumla birlikte hayatı fark ediş de başlar. “Dünya hayatındayken meğer ben doğum deryasında yaşıyormuşum da farkında değilmişim” diyen Karakoç doğumun bir bilinç taşıdığına inanır. Şair kendi doğumuna da aynı felsefe ile yaklaşır.

“ *Doğduğum günü, o andaki aydınlığı, konuşan insanları, gülenleri, ağlayanları, bahçede açılmış gülleri –çünkü bir gül mevsiminde dpğmuşum-, birbirine muştı taşıyanları; anne babamın ilk haberi aldıkları andaki yüzlerini düşünüyorum.*”<sup>138</sup>

Şair için doğuracak kadın bir sezgi taşır; ancak doğurmuş, anne olmuş kadın sezgiden öte bir bilgelik kazanır:

Gebeler bizi yalan yanlış sezerler

Doğumlarda aydınlıkça bilirler

Çocuğun çevresindeki ışık

-ki onu yalnız anneler görürüler-

O ışık bizdendir bunu bilirler

(20., *Gün Doğmadan*, s. 214)

Karakoç’un şiirleri, iç derinliği yoğunlaştıran çağrışımlar ve göndermeler ile doludur. Bu bağlamda anne teması, başka temalarla da yer değiştirir; bütünleşip karışabilir. Bu bağlamda anne doğumu gerçekleştirişi, geleceğin teminatı oluşu bakımından önemli bir simgedir:

---

138- Sezai Karakoç, *Meydan Ortaya Çıktığımda*, 3. Baskı, Diriliş Yay., 1986, s.13

Başaksa bana ait

Çocuk benim ülkemdir

Ana karnı geleceğin belgesi.

(17. , *Gün Doğmadan*, .s. 208)

Yine aynı şiirin devamında doğuran kadının yanında kötülüğün olamayacağı belirtilir. Mecaz anlam taşıyan bu dizelerde, doğumun ve dirilişin kötülüğe verilen savaşta ilk adım olduğu simgelenir:

-hey ancak göz kıvılcımını seçebildim arkadaş

Peki bizim o evren beneği

Köpek nerde

Hepsi birden (bir korkuyla)

– Evet köpek nerde

...

Gün doğarken içerdedir

Bir kadın doğursa dışarıdadır

Bir baba ölse içerdedir

Bir savaş olsa içerdedir

Bir barış imzalanırsa dışarıdadır

Deniz inse içerdedir

Çoban çoban içerdedir

Sürü sürü dışarıdadır

Ataol Behramoğlu da anne temasını toplumsal içerikli şiirlerinin vazgeçilmez unsuru olarak kullanan şairlerimizdendir.

Ataol Behramoğlu, anne temasını toplumsal sorunları dile getirmek amacı ile de şiirlerinde öne çıkarır. Anne-kadın Behramoğlu için toplumun çektiği acıların aynası gibidir. Aynı zamanda “anne” olan kadınlar, kendi varlıklarını kabul ettirmek adına yaşadıkları sorunları, Türk toplumunda kadın olmanın zorlukları ile toplumsal çöküşün etkilerini yoğun yaşarlar. Behramoğlu’na göre:

*“Kadın, toplumsal adaletsizliğe, sömürüye karşı erkeğin yanında dövüşürken, yüzlerce yıldır sürdürmekte olan bir baskıya, bir çeşit erkek şovenizmine karşı da savaştadır. Bu şovenizmin en aydın kişilerimizde bile sandığımızdan çok derin kökleri vardır. Kadınlar yaşadığımız toplumun lanetlileridir sanki. Kadınların bu ikinci savaşı, erkek şovenizmine karşı direnişleri, çoğu kez yenilgiyle ya da yalnızlıkla, kişisel mutsuzlukla sonuçlanmaktadır toplumumuzda. Çünkü bu toplumun düzeni, erkek şovenizminin isteklerine göre belirlenmektedir. Kadın için çare, ya boyun eğmek, katlanmak; ya ada kişisel mutsuzluğu, yalnızlığı göze almaktır. Kadının kadın olarak kurtuluşunun başlıca koşulu olan toplumu kökünden değiştirme kavgasında yer alan kadınlar bile kadın olmanın bu toplumda getirdiği bunalımların altında ezilmektedir kuşkusuz. Ve çoğu kez bu acıyı, ortalama kadından belki çok daha duyarak.”*<sup>139</sup>

Bu bağlamda incelenebilecek “Gebe Kadının Türküsü” adlı şiirde Behramoğlu, yergili bir anlatımla köyden kente göçen bir aileyi anlatırken, “anne” yaşadığı dramla şiirin öznesi olur. Köyden kente göçen, yetiştirmek zorunda olduğu çocukların yanı sıra bir yenisini bekleyen, içinde bulunduğu koşullardan şikâyetçi olan kaygılı yoksul bir anne toplumdaki aynı durumdaki birçok anneyi de simgeler. Şiirdeki anne, toplumdaki ikiliğin ortasında kalmıştır. Bir çelişkiyi yaşayan anne, kapitalizmin sömürdüğü toplumun alt gelir düzeyine itilerek çekilmez bir yaşam içinde bocalayan sayısız anneden biridir. Behramoğlu, bu şiirde anneyi toplumsal düzenin insanlar üzerindeki olumsuz etkisini dile getirmek için öne çıkarır:

---

139- Ataol Behramoğlu, *Mekanik Gözyaşları*, Adam Yay., İstanbul, 1997, s:83.

Hava da bi ayaz allahın cezası

Ellerim yarıldı deterjandan

Üç tane velet yetmezmiş gibi

Dördüncü geliyor ardından

Merdivenleri sil, kaloriferi yak, çöpü at

Kabahat benim mi, kocamın kabahat

Uy anam bi de tekmeliyo ki

Sanırsın karnımı delecek

Dışarda bayram var seyran var bellersin

Bok mu var erken gelecek

Bakkala git, çamaşır yıka, çöpü at

Kabahat benim mi, kocamın kabahat

Tamam hanım geliyom tamam

Sesin kesilir inşallah

Erzurum dağları da kar ile boran

Canımdan usandım vallah



Bulaşığı yıka, yemeğı pişir, çöpü at

Kabahat benim mi, kocamın kabahat

(Gebe Kadının Türküsü, *Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler III*, s.161)

Ataol Behramoğlu, “Geceydi” adlı şiirinde, anneyi yine toplumsal eşitsizliğin acısını çeken kişi olarak belirtir.

Bir adam. Babamdı galiba

Taşralı bir adam galiba

Anneyi sessizce ağlatan

Sesine karışan o rüzgâr

Göçlerden kalandı en fazla

(Geceydi, *Bir Gün Mutlaka*, s.39)

Şair, “Gecekonduda Geçen Bir Çocukluk”adlı şiirde büyük kentlerdeki gecekondu hayatını anlatır. Bu şiirdeki anne, “Gebe Kadının Türküsü” adlı şiirdeki toplumun alt gelir düzeyine itilerek çekilmez bir yaşam içinde bocalayan annenin kederini paylaşır:

Sinemaya gidilir, bir kız sevilir

Bunalınır geç saatlere kadar kahvede

Ana, bitkin dönmüştür çamaşırdan

Baba haftada üç gece gelebilir eve

...

Gececonduda geçen bir çocukluk  
 Bir ucu köy duygularına dayalıdır  
 Bir ucu akıntısında büyük kentin  
 Onun ölümüne ölümüne çalkalanır

1975

(Gececonduda Geçen Bir Çocukluk, *Bir Gün Mutlaka*, s.151)

Aynı toplumsal düzende mutsuz insanları sergilemeye devam eden şair, içinde bulunulan koşulların çocuklar üzerindeki etkisini yaşam mücadelesi içinde yaşamın anlamını unutan anne ile çocuğu arasındaki uçurumu göz önüne getirerek verir. “Çocuğun Annesine Sordukları Ve Annenin Yanıtlarıdır” adlı şiirdeki anne ve çocuğun karşılıklı konuşmalarında birbiri ile ilgisiz cevaplar dikkat çekicidir. Birbirini anlamayan, anlamak da istemeyen katşıt düşünceler yergili bir üslupla belirtilir:

-Anneciğim dünyanın döndüğünü

Doğru mu gerçekten?

-Bakkaldan ekmek al

Sabahleyin erkenden.

Behramoğlu bu şiirde köyden kente göç eden alelerin çocuklarının yaşadığı kültür ikiliğini yansıtır. Onların yoksul hayatlarını büyük bir duyarlılıkla dile getiren şair, kendi kızı için “en doğal, en insan emeğim benim” dizelerindeki düşünce ile bu şiirdeki ironi paraleldir. Şair, toplum içindeki ikiliğin aileye yansımaları, ailedeki kuşatılmışlığın çocuğa yansımaları dile getirdiği bu şiirde çocukların layık olduğu toplumsal düzeni çizer.

Şair annenin yaşamak kaygısı ile boğuşmadan, bu kaygı sonunda cahilleşmeden, çocuklara hak ettikleri değeri veren bir toplumsal düzenin parçası olması gereğini vurgular. Behramoğlu, bu özlemi ironik bir dille aktarır:

-Anneciğim iki kere ikinin

Dört etmesi ne demek?

-Yine üstünü kirletmişsin

Hizmetçin var mı temizleyecek?

-Anneciğim yıldızlar

Bize çok uzak, neden?

-Sofrayı kur

Baban gelmeden.

Şair, şiirdeki “anne” tipinde bilinçli bir yetişkin olmanın önemini vurgular. Dünyayı yaşanası kılan sevginin, saygının, bilginin, güvenin altını çizer. Tüm bu değerleri gizlice koruyan, onları yaşatacak olan çocukların sahiplenilmesi gerektiğini anlatır:

-Anneciğim bizlerin

Yarının büyüğü olduğumuz doğru mu?

-Televizyonu aç

Saat sekiz oldu mu...

(Çocuğun Annesine Sordukları Ve Annenin Yanıtlarıdır, *Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler III*, s:166)

Böylece şair, “Bir Çocuğa Layık Olmak” şiirini bir ana düşünce olarak yazar. Şair anne ve babalardan “Layık mıyız çocuklarımıza?” sorusunu sormasını ister:

Çoğumuz yetişkin yanlışlarıdır aslında

Katı, güvensiz, kibirli...

Çocuklar yaşar yanibaşımızda

Gizlice koruyarak güzelim sevgiyi.

Narin bir duygudur taşar içlerinden

Karşılıksız henüz ve hazır bağışlamaya.

Soralım kendi kendimize bazen:

Layık mıyız çocuklarımıza?

(Bir Çocuğa Layık Olmak, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s. 85)

“Bu Dert Beni Adam Eder” adlı şiirinde, Ataol Behramoğlu, “benim annem, güzel annem” sözleri ile annesini güzeller. Bu şiirde anne, koruyan kolayan varlığından sıyrılarak yeni bir dünyaya, kendi kavgasını verdiği, kendi sorumluluğunu kendi taşıdığı bir hayat için annesinden izin ister. “*Behramoğlu'nun şiirlerindeki anamotifi dertleşebileceği, danışabileceği bir kişi olduğu kadar sözünden çıkamayacağı biridir de, bu duygu 'Bu Dert Beni Adam Eder' (1963) de daha açık bir biçimde dile gelir. O annesini 'Benim annem güzel annem', 'Benim annem şeker annem', 'Benim annem kadın annem' diye güzellerken isteklerini de sıralar, bu istekler özgür bırakılmak ve olup bitenin açıklanmasıdır. Masal öğeleriyle, bunalan bir gençliğin sorunlarının olağanüstü bir uyumla ve alaysılıkla kaynaştığı bu şiir, dişlerini sıkarak duygularını anlatmanın bir başka yöntemidir.*”<sup>140</sup>

---

140-Sennur Sezer, “Beni Kimse Anlayamaz Deyip Durdu”, RadikalGazetesi, [http://www.radikal.com.tr/ek\\_haber.php?ek=ktp&haberno=5083](http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=5083) (14.02. 2009)

Gece gündüz dolaşırım tenhalarda menhalarda

Benim annem güzel annem beni koyver

Sağ yanımda bir sızı var, sol yanımda yandım aman altıpatlar

Bu der beni verem eder

Eğri büğrü bakar oldum boyunbağı takar oldum şaşkın oldum

sakar oldum

İkide bir yüreğimi dağa taş a diker oldum

Şunca yıldır karanlıkta göz kırpmaktan bıkar oldum

Benim annem şeker annem gençlik elden gitti gider

Dama çıktım

Damadan düştüm kılıç kestim esrar içtim

Şahin oldum keloğlan külahını kaptım kaçtım

Yâre ağlar güler uçtum yarı yolda yorgun düştüm

Benim annem kadın annem bu iş bana deyver

Gece gündüz düşünürüm tenhalarda menhalarda

Aman annem güzel annem beni koyver

Sağ yanımda bir sızı var, sol yanımda dağlar duman altıpatlar

Bu dert beni adam eder

(Bu Dert Beni Adam Eder, *Bir Gün Mutlaka*, s.56)

“Bir Şehit Kızına” adlı şiirde Behramoğlu, 1980 öncesi ülkede hüküm süren terör ortamını ve bu zamanlarda yaşananların bir çocuğun dünyasına yansıyışını anneyi konuşturarak dile getirir. İdeolojik çatışmaların insan üzerindeki olumsuz etkilerini, çocukların babasız kalması ile birlikte anlatan bu şiir, 7 Kasım 1980’de öldürülen İlhan Erdost’un kızına ithaf edilmiştir; ancak aslında bu tür olaylarda yaşamını yitirenlerin hepsinin yakınlarına hitap eder. Şiirde anne, acı içindeki çocuğuna teselli ve umut veren bilinçli ve gerçekçi bir anne tipini çizer.

Güzelim, sevdiğim, çocuğum, gülüm

Bir şehit kızısın sen.

Acılı, bir türkü gibisin

Bu acımasız günlerin içinden

Tuhaf bir sıkıntıyla daralır şimdi

Küçücük, kuş kanadı yüreği:

“Babam nerede, niye gelmiyor

Babama küstüm ben anneciğim...”

Baban artık hiç olmayacak yavrum

Sana çocuğum diyemeyecek bir daha

Güçlü, baba kucağının sıcaklığını

Duyamayacaksın minik vücudunda

Baban yiğit bir oğluydu halkının  
Onun için öldürdüler  
Sana halkımızdan armağan olsun  
Getirdiğin kırmızı güller

Yıllar geçecek, alıracaksın  
Bir ince sızı kalacak ondan,  
Senin gözlerin gibi ışıltılı  
Çiçekler fişkırarak babanın mezarından

Ve tıpkı serpiyen bir çiçek gibi  
Gelişip ışıırken bilincin gitgide  
Babanı yeniden kavrayacaksın  
Baban yeniden doğacak seninle

Güzelim, sevgili, çocuğum, gülüm  
Bir şehit kızıydın sen  
Acılı, bir türkü gibisin  
Bu acımasız günlerin içinden

(Bir Şehit Kızına, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.77)

Behramoğlu, toplumsal temalarla örölü bu şiirlerinde insancılıkla yurtseverlik arasında bir bağ kurar. Anne teması da bu bağda önemli bir yerdedir. Anne zaman zaman yaşananların tanığı olarak, yaşananlardan etkilenen kişi belirtilirken zaman zaman da toplumsal temalarda verilmek istenen ana düşünceye ulaşmakta araç olarak karşımıza çıkar. “Bir Şehit Kızına” adlı şiir ikinci kullanıma örnektir.

İncelediğimiz “anne”nin de içinde yer aldığı toplumsal temalı şiirler, şairin şu görüşlerini de içerir:

*“Yaşadığımız dönemde şiirin görevi, emperyalizmin yığınsal iletişim araçlarıyla yaydığı yalanlara, oluşturdukları sahte ve sakat duyarlıklara karşı; doğruyu, insanca olanı, sağlıklı ve güzel olanı savunmak olmalıdır. ...şiirin (ve şairin) temel görevi de, yurtseverlik duygusuna sahip çıkmak, yurtseverlik bilincini savunmaktır. Bu iki kavramın, insancılığın ve yurtseverliğin birbirini bütünlediğini düşünüyorum. İnsancılığın yurtseverlikle kaynaşması, ona toplumsal bir temel, bir somutluk kazandırıyor...”*<sup>141</sup>

“Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum” adlı şiirde şair, ülke ve ülke insanının geleceğı konusunda duyulan kaygıyı, bununla birlikte geleceğe dair umudu anlatır. “Boynu bükük ay çiçeğı; alçakgönüllü, hünerli, sevdalı; harlı bir ateş gibi derinde yanan, haramilerin elide bulunan” diyerek nitelendirdiğı üzgün ve güzel yurdu Behramoğlu yine kutsallığı ve emektarlığın değerli yüzü olarak nitelediğı “Yüzü kırış kırış ana”ya benzetir. Şair özellikle bu şiirde en çok değer verdiği ülkesini yine en çok değer verdiği “anne” ile bağdaştırır.

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Boynu bükük ay çiçeğı

Şiirin ve aşkın geleceğı.

---

141-Ataol Behramoğlu-Şiirin Dili- Anadil, 1. Basım, Adam Yayınevi, İstanbul. 1995 s.163.



Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Dağ rüzgârı, portakal balı

Alçakgönüllü, hünerli, sevdalı.

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Yazgısı kara yazılmış gelin

Kurumuş sütü memelerinin.

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Harlı bir ateş gibi derinde yanan

Haramilerin elide bulunan.

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Göngörmüş, bilge toprağım

Yunus, Pir Sultan ve Nâzım.

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Bozlak, ağıt, halay ve zeybek

Dumanı üstünde ekmek

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Yüzü kırış kırış anam

Ağlayan narım, gülen ayvam.

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Asmaların üstüne gün ışığı.

En geleceğin yakışığı.

Türkiye, özgün yurdum, güzel yurdum

Zinciri altında kımıldayan

Bitecek sanıldığı yerde başlayan.

(Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum, *Yaşadıklarım*dan  
*Öğrendiğim Bir Şey Var*, s.80)

Şair, kişiliğini şekillendiren yurtseverlik ideolojisinin kaynağını anne ve babasının Cumhuriyet devriminin değerleriyle yetişmiş ilk kuşak Cumhuriyet aydınları olmasına bağlar.

Çocukların öldürüldüğü korkunç bir dünya bu

Sevinci, insanca bir yaşamı savunmanın suç olduğu

Böyle bir dünyada nedir görevi şiirin

İşte şairin öncelikle yanıtlanması gereken soru

(Soru, *Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler III*, s.45)

Behramoğlu, toplumun bakış açısını şiirlerine taşımıştır. Bu bağlamda anne, verimli, üretken, kutsal olan unsurlarla özdeşleştirilmiştir. Şair yurt ile anne arasındaki bağlantıyı bu açıdan sağlamlaştırırken anneyi toprak kavramı ile de özdeşleştirir. Psikanalistlerin aksine Behramoğlu, kadını deniz ile değil toprak ile simgeler. Çünkü kadın- anne toprak gibi acıları, sevinçleri umutları bağrında taşır. Toprak gibi anne de yaşam kaynağıdır:

Bu sabah mutluluğa aç penceremi

Bir güzel arın dünkü kederinden

Bahar geldi bahar geldi güneşin doğduğu yerden

Çocuğum uzat ellerini

Şu güzelim bulut gözlü buzağıyı

Duy böyle koşturan sevinci

Dinle nasıl telaş telaş çarpıyor

Toprak ananın kalbi

(Bahar Şiiri, *Bir Gün Mutlaka*, s.20)

Ataol Behramoğlu'nun şiirleri arasında anne temasının en farklı dile getirilişini "Sabiha" adlı şiirde okuruz. Bu şiirde annesi ölen bir gencin acısını gizleme çabası dile getirilirken bu gizleyiş, devrimci bir gencin bireysel acılarını dile getirmekten kaçışı ve duygularını gizlemesini de anlatmaktadır.

Ataol Behramoğlu daha önce de belirttiğimiz gibi 60 kuşağının şairidir. 60 Kuşağının en belirgin özelliği dünyayı değiştirmeye niyetli bir kuşak oluşudur. Bu niyeti taşımak kendine güvenmeyi de getirecektir. Ancak şiirde Behramoğlu'nun da belirttiği genç gibi bu genç insanlar için duygularını dile getirmek ayıp kabul edilir.

*“Hiçbir kötü olayın, hatta felaketin sarsamayacağı bir insan türüdür o. Duygularını dile getirmek zorunda olduğunda dişlerini sıkar. Sözcüklerinin duygularını aktarmasını engellemeye çalışır. Bu bakış açısının, bu tavrın en güzel örneği Behramoğlu'nun 'Sabiha' (1962) şiiridir.”*<sup>142</sup>

İşte “Sabiha adlı bu şiirde annesi ölmüş bir delikanlının, arkadaşlarıyla acısını belli etmemeye çalışarak konuşması yer alır:

Bana bir sigara verin annem öldü

Bu sabah öldü beşe doğru sanırım

Allah Allah ne var şaşıracak canım

Annem öldü diyorum hepsi bu

Yüzüme bakmayın öyle gülesim geliyor

Bir ayna olsa da aptallığımızı görseniz

Hani dokunsam siz de güleceksiniz

Boş verin kurallara murallara yahu

( Sabiha, *Bir Gün Mutlaka*, s.37)

---

142- Sennur Sezer, “Beni Kimse Anlayamaz Deyip Durdu”, RadikalGazetesi,[http://www.radikal.com.tr/ek\\_haber.php?ek=ktp&haberno=5083](http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=5083), ( 14.02. 2009)

Şiirdeki genç, annesinin ölümüne aldırıyor gibi davranır, ama bu acıyı başkalarının ağzından dillendirerek çevresindekileri durumdan haberdar eder:

Şu son yıl keman bile çalmadı  
 Yüzünde çizgiler çoğaldıkça öfkeleni  
 Sanki suçlu oymuş gibi babama yüklendi  
 Beni kimse anlayamaz deyip durdu

İsterseniz sinemaya falan gidelim  
 Galiba nadyanın bir filmi var tayyarede  
 Ortanca birader çok ağladı dün gece  
 Sahi, Sabiha işi ne oldu

1962 tarihli Sabiha adlı şiir, devrimci şiirin toplumsal konuları bir yana bırakıp, bireysel sıkıntılarında söz edilmesinin doğru kabul edilmediği bir dönemin şiiridir. Bu şiir, şairin Marksist dünya görüşüne bağlı olmakla ve devrimci şiirin anlayışını kabul etmekle beraber bu görüşün kalıpları içinde kalmayı düşünmediğini simgeler.

Sabiha şiirinde “anne” 1960 kuşağının bireysel acılarını temsil etmiştir. Şiirdeki anne teması ve annenin ölümü toplumsal bağlamda bu kuşağın anlayışı içinde bireysel acıların da önemli olduğunu belirtmekte bir araç olarak kullanılmıştır.

## SONUÇ

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde “anne” çeşitli yönlerden çeşitli biçimlerde ve tasarımlarla edebî eserlerin konusu olmuştur. İnsan yaşamında ailenin, özellikle de annenin etkisinin tartışılmaz önemini tezimizde incelediğimiz şiirlerde de gördük.

Türk Edebiyatında bazı şair ve yazarlar, annelerinden ısrarla söz etmişlerdir. Tezimizde incelediğimiz şairler, kişiliklerinin oluşmasında annelerinin etkisini eserlerinde, konuşmalarında ve anılarında da açıkça ortaya koymuşlardır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde anne imgesi yaşamdaki anne imgesine denk düşer. Şefkât, sınırsız sevgi, esirgeyici, bağışlayıcı, en korunaklı sığınak özverili olması yönü ile şiire girmiştir. Bu anlamda geleneksel anne ve kadın imgesi devam etmiştir. Ahmet Kutsi Tecer, Arif Nihat Asya Ziya Osman Saba ve Gülten Akın annelik özelliklerini anlatan şiirler vermişlerdir.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde de yer alan “anne” temi bir anlamda aile olma bilincini de taşımaktadır; anne, neredeyse ailenin simgesi durumuna gelmiştir. Anne, evi yuva haline getirmesi, aileyi birbirine bağlayanın anne olması dolayısıyla ön plana çıkar. Bu bakımdan şairler anneyi ruh sığınağı, evin parçası ve evin mutluluk simgesi olarak yorumlamışlardır. Mutlu aile yaşantılarını simgeleyen anne, yalnızlık, güvensizlik duygularından kaçışı işleyen şiirlerde anne rahmine dönüş arzusunu ve çocukluk günlerine özleyişi dile getirmekte öne çıkmıştır. Cahit Sıtkı Anne rahmine dönüş arzusunu şiirlerine yoğunluklu yansıtan şairimizdir. Yine çocukluğa özlem teması içinde anneyi öne çıkaran Cahit Sıtkı'nın yanında Ziya Osman Saba, Hilmi Yavuz, Atol Behramoğlu adlarını sıralayabiliriz.

Özellikle Arif Nihat Asya'da annesizliğin acısı öne çıkmıştır. Nâzım Hikmet'in bu konuda yazılmış şiirleri vardır.

İncelediğimiz çoğu şairimiz, annelerinin ölümünden duydukları acıyı şiire dökmüşlerdir. Bu şiirlerin büyük bölümü, yaşamöyküsel bir yan taşımaktadır. Gerek annelerinin ölümünü, gerekse genel olarak ölüm hakkındaki görüşlerini anne teması altında ifade etmişlerdir. Bunlar arasında Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Necip Fazıl,

Arif Nihat Asya, Ziya Osman Saba, Gülten Akın, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz, Ataul Behramoğlu sıralanır.

Şairlerin aşk ve seveda şiirler içinde de anneyi görmek mümkündür. Bir model olan anne şairlerin sevgili ve eş seçimindeki eğilimlerini de belirlemiştir. İncelediğimiz şiirlerde şairler, anne ile sevgili arasında özdeşim kurarlar. Ahmet Haşim, Nâzım Hikmet, Arif Nihat, Ziya Osman, Ataul Behramoğlu’da bu eğilim belirgin ifade edilir.

Metafizik bir ürperti taşıyan şiirleri ile edebiyatımızda yer eden Necip Fazıl “anne” temasını da bu bağlamda kullanır.

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirine baktığımızda anne temasının “kadının idealize edilmesi” konusunda işlendiğini görürüz. Necip Fazıl ve Sezai Karakoç, şiirlerinde duygu, düşünce ve davranışlarıyla idealize ettikleri kadın tiplerine yer verirler.

Şairlerimiz genel olarak toplumsal yaşamın gerçekliğini yansıtmış, o gerçeklikten beslenmiştir. Anne temasının işlenmesinde de aynı şeyi görürüz. Özellikle toplumsal içerikli şiirlerde şairler dünya görüşlerini yansıtırken “anne” toplumsal bir öge olarak öne çıkarmışlardır. Yahya Kemal ve Arif Nihat, anneyi millî kültür öğeleri içinde ele alırken Ahmet Kutsi Tecer, Nâzım Hikmet, Sezai Karakoç, Gülten Akın ve Ataul Behramoğlu toplumdaki sıkıntıları dile getirmede simgeleştirmişlerdir. Bu şiirlerde “anne”, Anadolu insanının özelliklerini, yaşadığı sıkıntıları, Kuvâyi Milliye içinde kadının gücünü, dünya barışında kadının- annenin konumunu, göç, fakirlik, kadın-erkek eşitsizliği, sosyal adalet-adaletsizliği, bir eleştiri biçimde karşımıza çıkmıştır. Toplumunu ilgilendiren olayları ve durumları somutlaştırmada “anne” vazgeçilmez bir araç olmuştur.

Tezimizde şairler tek tek ele alındığında da önemli sonuçlara ulaşılmaktadır.

Annesini henüz küçük yaşta yitiren Ahmet Haşim’in şiirlerindeki karamsarlıkta, annesinin yokluğunun derin izi vardır. “Hilâl-i Semen”, “Rûhum” gibi birçok şiirinde doğrudan söylemese de anne şefkâtinden uzak büyümüşlüğü’nün etkisi

görmek mümkündür. Annesinin ölümünden 15 yıl sonra yazdığı “Hazân” şiirinde de şair bunu açıkça söyler. Şiirlerindeki “karanlık” aslında şairin yaşadığı annesizliğin karanlığıdır. Biz Ahmet Haşim’in şiirlerini incelerken onun kişiliğinin yaşamına sanatının da kişiliğine bağlı geliştiğini gördük.

Yahya Kemal Beyatlı da annesini çok küçükken yitirmiş şairlerimizdendir. Şairin henüz 13 yaşındayken annesi ölmüştür. Annesini erken yitirmesi, Yahya Kemal’in yaşamında olduğu kadar şiirlerinde de etkili olmuştur. Ancak, bu durum doğrudan anne temalı şiirler yazmasına yol açmamıştır Annesini erken yitirmişliğinin hüznü, acısı, özlemi Ahmet Haşim kadar sık sık dizelerine girmemiş olsa da ölüm temalı şiirlerinin altında bu duygu yatar. Şair şiirlerinde, annesinin ölümüne tanıklığını, onun ölümüyle nasıl yalnızlaştığını anlatır. Bununla birlikte annesinin dinî ve millî telkinlerinin etkilerini, tükenmeyen Üsküp ve yurt sevgisini şiirlerinde incelemek mümkündür.

Ahmet Kutsi Tecer, bazı şiirlerinde anne temasına değinmiş, tüm canlılarda olan annelik duygusunu, annenin çocuğa olan şefkatini, çocukların eğitimi bağlamında değerlendirmiştir. Tecer’in anne temasına yer verdiği şiirlerinde sosyal ve psikolojik boyutla işlenen anne, yer yer çocukça duyarlılığı sergiler. Tecer, bazen de anne’nin tavrına takınır. Şair bazen annesiyle geçirdiği çocukluk günlerine inerken bazen de halkın yaşayışından kesitler sunarak bir annenin ağlayan bebeğini teselli edişini betimler. İncelediğimiz anne temalı şiirlerin tümünde ortak payda sevgi, insanlık, toplumsal beraberlik, çalışkanlık ve merhamettir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında “anne” temasına eserlerinde yoğun bir duyarlılıkla yer veren Nâzım Hikmet’in hayatında ve kişiliğinde annesi Celile Hanım, büyük izler bırakmıştır. Elbette sanatının ve kişilik özelliklerinin tek kaynağı annesi değildir ancak Celile Hanım, sanatındaki ve kişilik özelliklerindeki etkisi çok büyüktür.

İncelediğimiz diğer şairlerde olduğu gibi Nâzım Hikmet’te de ilk eğitim, annesinin ve ailesinin yarattığı ortam ile sağlanmıştır. Nâzım Hikmet’in eğitim anlayışı, kültürel ortamı, sanat sevgisi, dil bilinci, güzellik anlayışı hatta bazı kişilik



özelliklerini annesine ve annesinin de içinde bulunduğu aile ortamına bağlamak mümkündür. Bu bağ, şairin birçok eserinde görülür. Şairin bazı kişilik özellikleri iyimser, umutlu, samimi, verecen, muhalif, dikkafalı, insancıl, okumayı seven, sanata düşkün, yaratıcı, coşkulu, eylemci yönleri annesinden izler taşır ve şair, bu izleri eserleriyle belirgin kılar. Yirmili-otuzlu yaşlarda ateşli, inançlı devrimci ilerleyen yaşında düşünür yapısı ile annesi arasında bağlantı kurmak mümkündür. Yine şairin özellikle kadınlar konusundaki iflah olmaz kıskançlığının kökenini annesi Ayşe Celile Hanım olduğu muhakkaktır. Bunun yanında şairde mücadeleci yapısına, ressamlığına, güzellik anlayışına hatta sevdiği kadınları seçimine kadar annesinin belirgin etkisi görülür. Bu etkiler doğrudan ve dolaylı olarak eserlerine yansıtan Nâzım Hikmet, annesini ilk şiirlerinde daha yoğun işlemiştir. İlk şiirleri, annesiz ve sevgisizliğin derdini, kederini işlediği bu eser, Nâzım Hikmet'in anne temasını işleyiş biçimindeki değişiklikleri göstermesi bakımından dikkate değerdir. Anne temasının dolaylı biçimde işlendiği şiirleri ise Nâzım Hikmet'in dünya görüşü, siyasî anlayışı içinde erimiştir. İncelediğimiz şiirlerde “anne” sadece sevgi ve şefkat kaynağı değil, hayatı kendi hümanistik anlayışı içinde işlediği “insan”ı veren önemli bir parça konumundadır. Anne ve kadın, zaman zaman eşitliğin, özgürlüğün öneminin; zaman zaman memleketi hatırlayışın, zaman zaman da dünya düzenin eleştirisinde vurgulanmıştır Toplumsal düzenin sorgulanışını içeren bu şiirler şairin siyasi ülküsünün de yer aldığı düşünce yüklü lirik şiirlerdir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının en önemli sanatçılarından olan Necip Fazıl, şiirlerinde “anne” temasına sıkça yer veren bir diğer şairimizdir. Eserlerinde insanın evrendeki yerini araştırmış, madde ve ruh problemlerini, iç âlemin gizli duygu ve tutkularını “metafizik bir ürpertiyle” dile getirirken şairin “anne” temasının kullanılışı da aynı paralelde belirlemiştir. Kısakürek, “anne” temasını sevgi, şefkat simgesi olarak kullanmasının yanında kendi dünya görüşü içinde İslam mistizmini esas alan zeminde “ölüme açılma arzusu”, “sonsuzluk arayışı”, “kadının ve insanın idealize edilmesi” bağlamında da ele almıştır.

Arif Nihat'ın anne temalı şiirlerinde öne çıkan duygu ise; anneyi özleyiş, anneye sevgi, anne sevgisine ve şefkatine ihtiyaç duyulmuş. Şiirlerin hepsinde anneye geri dönme isteği açıkça görülür. Bu bağlamda inceleyeceğimiz şiirlerde zaman

zaman anneye sitem, sevgiyi arayış, bir insanın yaşamında annenin yeri ve değeri, tarihe akseden soyun temeli de öne çıkacaktır. Şiirlerinde şairin annesinden 4 yaşında iken ayrılıp 47 yaşında iken kavuşmasının dramatik izleri ile karşılaşırız.

Cahit Sıtkı'nın eserlerine baktığımızda sanatçının oluşturduğu imajlarla kendi hayat görüşünü çizdiğini görürüz. Ona göre anne rahmi, saadet ortamıdır; çocukluk, sonu ölümle bitecek hayata bile bile başlamaktır. Anne karnındaki, anne koltuğu altındaki bebeklik ve çocukluk dönemlerinin güçlü sevgisi, güven ortamı, şairin dünyaya gelişi ile başlayan yorucu serüvenine tercih edişini anlatan Cahit Sıtkı, Cumhuriyet Dönemindeki Türk şiirinde “anne”nin güven duygusu ile özdeşleşmesini göstermekte önemli örnekleri vermiştir.

Cumhuriyet Döneminde, şiirlerinde anne temasına en çok yer veren şairlerimizden biri de Ziya Osman Saba'dır. Aile-ev-eş-evlat sevgisi, küçük mutluluklarla yetinme, çocukluğa özlem, çocukluk anıları, anılara düşkünlük, Tanrı'ya kulluk, dindarca boyun eğiş, olanla yetinme, İstanbul sevgisi, ölüm temalarını işlerken “anne” imgesi de sürekli karşımıza çıkar. Kişiliği ile özdeşleşen şiirlerinden çıkarılacağı gibi annesi, şairi derinden etkilemiştir. Saba'nın 8 yaşındayken annesini kaybetmesi, daha sonra da babasının ölümü hayatı boyunca şiirlerinde işleyeceği temaları belirlemiştir. Ailenin kutsallığı, sevgi, şefkat ve hoşgörünün yüceliği içinde hep “huzurlu” bir hayatın ayrılmaz parçası olan “anne” teması, Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde önemli bir yeri kapsamıştır. Sanatçının tümüyle annesini anlattığı şiiri yoktur; ancak neredeyse bütün şiirlerinde, anne sıcaklığını özleyiş hissedilir. Hatta öyle ki ölümü özleyen Saba için ölüm hiç de korkulacak bir son değildir; çünkü ölümü bile annesine, babasına ve sevdiklerine kavuşmak olarak algılar.

Gülten Akın, anne temasını şiirlerinde çok işlemiş, bu temayı dünya görüşü çerçevesinde sanat duyarlılığıyla sunan önemli çağdaş şairlerdendir. Şairin ailesinden, annesinden etkilerin de taşındığı şiirlerin yanı sıra Gülten Akın'ın anne olduktan sonraki duyarlılığını gösteren şiirleri tezimizin inceleme alana girmiştir. Bu şiirler insanca duyarlığa, yaratıcılığa bir açıklama niteliğindedir. Özellikle anne temalı şiirlerde ya da anne temasına göndermeler içeren şiirlerde “yaşamı yakalama,

belleğe geçirme, bellektekini ayıklayıp düzenleyerek bir anlatım biçimine dönüştürme” olarak belirir. Bu anlamda şair bu şiirlerde kendini aşmayı hedefler. Gülten Akın şiirin işlevinin halk için, hayat için olduğunu düşünür. Gülten Akın, toplumcu bir şairdir ve eleştirel gerçekçi bir açıdan dünyayı yansıtır. Hayatın değişebilir olduğunu eserlerinin özüne yerleştirerek, çürümüş bir yapıyı sürekli eleştirir. Sanatı böylece yaşamın bir parçası haline getirir. Anne temalı şiirler de şairin bu görüşüne bağlı olarak anlam kazanmıştır. Anne temalı şiirleri, sanatının başına kadın-bireyin sevgisi sevdası, yalnızlığı, bunalımı, sevinci içinde örtük ve sislidir. Daha sonra anne teması toplumcu bakış açısının etkisiyle bireysel yaşamı da içine alacak biçimde tüm yaşam alanlarını içine alır. Akın, kadının kuşatılmışlığını vurgulayan özgün örnekler üretmiştir. Akın şiirinde kadının eve bağlı, bağımlı konumunu da yansıtmıştır. Bir anne olarak yazdığı şiirleri Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin kadın şairlerine verilecek en önemli örneklerdendir.

Sezai Karakoç’a göre bir kadının ulaşabileceği en üstün derece, anneliktir. Karakoç, şiirlerinde hem kendi annesine hem de genel olarak anneliğe yer vermiştir. Şairin anneye verdiği değer ve anlam İslam inancındaki anneye özdeştir. Karakoç, anneyi insanlığın temel taşı olarak görür. Kuşakların devamını sağlayan anne, doğurmak ve büyütme özellikleriyle insanlığın da kurtuluşudur. Her an insanlığın dirilişidir. Din-sanat ilişkisini farklı bakışıyla bir araya getiren Karakoç, geniş açılımlı metafizik kavramlarla yüklü şiirinde anneyi zengin imgelerle birlikte kullanmış ayrıca anne temasını bir imge olarak şiirine oturtmuştur.

Cumhuriyet Dönemi Türk şairlerinden Hilmi Yavuz’un da temel temalarından biri “anne”dir. Şair, şiirlerinde anne temasını doğrudan işlemek yerine - şairin genel eğilimi olan- dolaylı ifadelerle bu temaya yer vermiştir. Hilmi Yavuz’un zengin imaj dünyasında “anne” temasını incelemek aynı zamanda şairin sanatı ve Cumhuriyet Dönemi Türk şiiri hakkında da fikir vermiştir. Hilmi Yavuz, şiirlerindeki duygu, düşünce ve hayal dünyasıyla Doğu Batı şiirini derinlemesine bilmesi ve bunu bir bütünlük içinde felsefi biçimde sunması, dilin kalıplarını zorlaması, sese, söyleyişe, imgeye yaslanması bakımından Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinin “modern” ve zengin nitelikler taşıyan isimlerindedir. Şairin “anne” temalı şiirleri, çocukluğa özlemi hüznü bir şekilde yansıtan, anne temasına yaklaşan ya da şairin

de istediği gibi o temayı sezdirip o tema hakkında okuyucunun akıl yürütmesini sağlayan şiirlerdir. Yavuz'da anne, zaman zaman çocukla-Hilmi Yavuz'la- beraber şiirin öznesi olarak belirir. Şair, zaman zaman da Doğu'daki kadınları konu edinmiştir.

Hilmi Yavuz'un yalnızlık, çocukluğa özlem, zamanın akışı ile oluşan yabancılaşma temalarıyla bütünleşen bu eserler Cumhuriyet Dönemi Türk şiirindeki anne temasının yerini göstermektedir. Anne temasının haritasının sınırları, bu şiirlerle belirsizleşip genişlemiştir. Bu genişlemede Hilmi Yavuz'un payı büyük olmuştur. Hilmi Yavuz'un eserlerinde alışılmamış bağdaştırmalarla oluşturduğu çağrışımlı, ilginç tasarımlı özgün ifadeler göze çarpar. Anne temasının duygularından yararlanarak derinlikli bir şiir dili yakalanmıştır.

1960 kuşağının öncü şairlerinden Ataul Behramoğlu, anne temasına büyük yer vermiş; birçok şiirinde anne teması başka temalarla birleşmiş ve şairin sanat anlayışına ışık tutacak dizelerde yerini almıştır. Behramoğlu, "anne" temasını; özlem, sevgi, şefkat, yalnızlık, çocukluğa dönüş arzusu, sürgünlük, sıkıntı ve bunalım, ölüm, insan ve çocuk sevgisi, yaşama sevgisi ve toplumsal konulu şiirlerinde sosyal adaletsizlik temaları ile birleştirmiştir. Behramoğlu şiirlerinde çocuk, anne, ayrılık, özlem, yaşam, ölüm ve aşka yer verirken tüm bu temelerin ardında hem yaşamsal hem de felsefi bir alt yapı olarak doğayı kullanır.

Behramoğlu'nun doğrudan ve dolaylı anne temalı şiirlerinde ailesinin ve annesinin etkisi büyüktür. Bu etkinin yoğunlaştığı şiirlerin yanında, belirsizleşip kaybolduğu ancak bu etkinin simgeleştiği şiirlere tezimizde yer verdik. Şairin ölüm temasını işlediği, toplumsal sorunları öne çıkardığı şiirleri bunlardandır. Şairin bu tip şiirleri, işçi sınıfının dünya görüşünü paylaşırken katı, kuru, salt anlatıma ve bildiriye dayalı bir şiir anlayışından çok yeni toplumcu gerçekçi şiirin kuramsallaşmaya çalıştığı estetik değer taşıyan yönlerini de gösterir. Bu bakımdan "anne" temalı şiirlerinin incelenmesi, şairin sanat görüşlerini tanımak için de önemli bir adım olmuştur.

Görüldüğü gibi Cumhuriyet döneminde yazılmış tüm bu şiirlerde insan gerçeğinin en büyük, en güçlü ilişkisi anne temasında toplanmıştır. Ancak anne

teması başka temalarla da bütünleşerek şairin başka duygularını da vermek için aracı olmuştur. Bu bağlamda edebiyatımız içinde gördüğümüz anne imgesinin büyük derinlik taşıdığı ve incelendikçe sonsuzlaşan bir anlam değerine sahip olduğu sonucuna ulaştık.

## KAYNAKÇA

- Ahmet Haşim, *Bize Göre*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul,1960.
- Akın, Gülten, *Şiiri Düzde Kuşatmak*, 2. Baskı, YKY, İstanbul, 2001.
- Akın, Gülten, *Kırmızı Karanfil*, 2. Baskı, YKY, İstanbul, 2008.
- Akın, Gülten, *Uzak Bir Kıyıda*, 2. Baskı, YKY, İstanbul, 2008.
- Akın, Gülten, *Kuş Uçsa Gölge Kalır*, YKY, İstanbul, Eylül 2007.
- Akın, Gülten, *Ağtlar ve Türküler*, 3. Baskı, YKY, İstanbul, 2004.
- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri Sözlüğü*, 4.Baskı, TDK Yay, 1984.
- Asya, Arif Nihat, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor, Bütün Eserleri/ Şiirler:1*, 6.Basım, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1996.
- Asya, Arif Nihat, *Bütün Eserleri, Şiirler: 4*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Asya, Arif Nihat, *Bütün Eserleri Şiirler: 5*, Ötüken Yayınevi İstanbul 1976.
- Asya, Arif Nihat, *Bütün Eserleri Şiirler: 6*, Ötüken Yayınevi İstanbul, 1976.
- Asya, Arif Nihat, *Şiirler, 1.*, Basım, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- Ay, Arif, *Türk Edebiyatından Anne Şiirleri Antolojisi*, Akçağ Yay., Ankara, 2001.
- Aydemir, Aydın, *Nâzım Gençlik ve Mapusane Yılları*, Broy Yay., Ekim 1986.
- Ayverdi, Samiha, *Mabette Bir Gece*, Kubbealtı Neşriyatı, 3.Baskı, İstanbul 1996.
- Ayverdi, Samiha, *Rahmet Kapısı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1985.
- Bakiler, Yavuz Bülent, *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları*, İkinci Baskı, Size Dergisi Yay.,İstanbul, Haziran 2003.
- Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Yay., İstanbul 1997.

Berk, İlhan, *Uzun Bir Adam*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yay., 2001.

Behramoğlu, Ataol, *Bir Gün Mutlaka*, , 14. Basım, Tekin Yayınları, İstanbul, Ekim 2008.

Behramoğlu, Ataol, *Kızıma Mektuplar Toplu Şiirler III*, Adam Yayınları, 6. Basım, İstanbul, Ekim 1998.

Behramoğlu, Ataol, *Seçme Şiirler*, 8. Basım, Adam Yayınları, İstanbul, Ekim 2004.

Behramoğlu, Ataol, *Sevgilimsin*, 3. Basım, Adam Yayınları, İstanbul, Şubat 1997.

Behramoğlu, Ataol, *-Şiirin Dili- Anadil*, 1. Basım, Adam Yayınevi, İstanbul, 1995.

Behramoğlu, Ataol, *Okyanusla İlk Karşılaşma*, 1. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, Ekim 2008.

Behramoğlu, Ataol, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, Tekin Yayınevi, İstanbul. 2008.

Behramoğlu, Ataol, *Yeni Aşka Gazel*, Tekin Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2008.

Beyatlı, Yahya Kemal, Çocukluğum, *Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, Baha Matbaası, İstanbul, 1976.

Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, Millî Eğitim Yayınları, İstanbul, 1995.

Bezirci, Asım, *Ahmet Haşim Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986.

Bölükbaşı, Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, Derleyen: Abdullah Uçman, İletişim Yay. İstanbul, 2008.

Can, Eyüp, *Zamansız Sözler*, Timaş Yay., İstanbul, 2000.

Canım, Rıdvan, *Anneme Mektup*, Yedi İklim Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Çebi, Hasan, *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.

Doğan, Ayhan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Yeni Oluşumlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999.

Doğan, Mahzun, *Annelerin Sesi Mavi*, 1.Basım, Altın Portakal Kültür ve Sanat Yay., Antalya, 2002.

Ebci, Hikmet Münir, *Kendi Yazıları İle Refik Halit*, Semih Lütüfi Kitabevi, İstanbul.

*Edebiyatçılarımız Konuşuyor*, Varlık Yay., İstanbul , 1976.

Ediboğlu, Baki Süha, *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, Varlık Yay. İstanbul,1968.

Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*,5.Baskı, Dergâh Yay.,İstanbul, 2004.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1990 .

Ersöz, Ahmet, *Bu Ülkede Yaşamak*, Timaş Yay., İstanbul,1990.

Ferenczi, Sandor, *Psikanaliz Açısından Cinsel Yaşamın Kökleri*, Çeviren: Hüseyin Portakal, 2. Basım, Cem Yay., İstanbul, 2000.

Freud, Sigmund, *Psikanalize Giriş Dersleri*, Türkçesi: Selçuk Budak, 6. Basım, 2007.

Fuat, Memet, *Nâzım Hikmet, Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri*, 1. Basım, Adam Yayınevi, İstanbul, 2000.

Gülendam, Ramazan, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yay., 1.Basım, Konya, 2006.

Haksal, Ali Haydar, *Sezai Karakoç, Eleğisağmalarda Gökanıtı*, 1. Baskı, İnsan Yay., İstanbul, 2007.

Hikmet, Vera T., *Nâzım'la Söyleşi*, Türkçesi: Ataol Behramoğlu, Cem Yay. İstanbul, 1989.

Kabaklı, Ahmet, *Sohbetler II Mehmet Akif / Yahyâ Kemal, Necip Fazıl Kısakürek*, 2. Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, 1992.



- Karakoç Sezai, *Gün Doğmadan*, 6. Baskı, Diriliş Yay., İstanbul, Ekim, 2007.
- Karakoç, Sezai, *Haturalar*, Diriliş Yay, İstanbul, Kasım, 1988.
- Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri II*, Dergâh Yay., İstanbul, 1994.
- Karakoç, Sezai, *Meydan Ortaya Çıktığında*, 3. Baskı, Diriliş Yay., İstanbul, 1986.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 1997.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Kafa Kâğıdı*, 6. Baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *O ve Ben*, 9. Baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1995.
- Köknel, Özcan, *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, 1. Basım, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1990,
- Kurdakul, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı 3*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2000.
- Minnetoğlu, İbrahim, *Şair Ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar*, Minnetoğlu Yay. İstanbul.
- Mustafa Necati Karaer Armağanı*, Hazırlayan: M.N Yardım, C. Karaer, Ö. Ünlü, O. Yazıcı . M. Karabay İstanbul Yayıncılık, 1997.
- Nâzım Hikmet, *Tüm Eserleri 1, Şiirler 1*, , Hazırlayan: Asım Bezirci, Şerif Hulusi Cem Yay. 1977.
- Nâzım Hikmet, *Yeni Şiirler*, 1. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, Ocak 2002.
- Nâzım Hikmet, *Şiirler 1, 835*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, Ocak 2002.
- Nâzım Hikmet, *Şiirler 3 Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, Ocak 2002.
- Nâzım Hikmet, *Şiirler 1, Varan 3*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, Ocak 2002.
- Nâzım Hikmet, *Son Şiirleri / Şiirler 7*, 1. Baskı: YKY, İstanbul, 2002.

- Nâzım Hikmet, *Şiirler 4 Yatar Bursa Kalesinde*, 1. Baskı: YKY, İstanbul, 2002.
- Nâzım Hikmet, *Şiirle 6 Yeni Şiirler*, 1. Baskı: YKY, İstanbul, 2002.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar, *Şiir Denizi*, Özgür Yay. İstanbul 2003.
- Oktay, Ahmet, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1993.
- Öztürk, Veysel, “*İlhan Berk’in Şiirlerinde Anneye Dönüş Arzusu*” Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Rank, Otto, *Doğum Travması*, Çev: Sabir Yücesoy, Ayıntı Yay. , İstanbul, 2001.
- Saba, Ziya Osman, *Bıraktığım İstanbul, Bütün Şiirleri*, Alkım Yay., İstanbul, 2003.
- Saba, Ziya Osman, *Bütün Öyküleri*, Alkım Yay. İstanbul 2003.
- Seyda, Mehmet, *Çocukluk Yılları*, Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları, 1980.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Dersleri*, Hazırlayan: Abdullah Uçman, YKY, İstanbul, 2004.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul 2000.
- Tarancı, Cahit Sıtkı, , *Evime ve Nihal’e Mektuplar*, Hazırlayan: İnci Enginün, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1989.
- Tarancı, Cahit Sıtkı, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, Derleyen: Asım Bezirci, 15. Basım, Can Yay., İstanbul, 1998.
- Tarancı, Cahit Sıtkı, *Ziya’ya Mektuplar*, 2. Basım, Varlık Yay., İstanbul, 2001.
- Tecer, Ahmet Kutsi, *Ahmet Kutsi Tecer’in Bütün Şiirleri*, Hazırlayan: Leyla Tecer, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Uçman, Abdullah, *Rıza Tevfik Bölükbaşı, Tevfik Fikret, Hayatı, San’atı, Şahsiyeti*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005.

Ünaydın, Ruşen Eşref, *Diyorlar Ki*, 2. Baskı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1985.

Yardım, Mehmet Nuri, *Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları*, 6. Baskı, Nesil Yay., İstanbul, 2006.

Yavuz, Hilmi, *Akşam Şiirleri*, Varlık Yay., İstanbul, 1999.

Yavuz, Hilmi, *Erguvan Sözler( Toplu Şiirler 2)*, Can Yay., İstanbul, 1993.

Yavuz, Hilmi, *Gülün Ustası Yoktur ( Toplu Şiirler 1)*, Can Yay., İstanbul, 1993.

100. *Doğum Yılı Dönümünde Nâzım Hikmet'e Armağan*, Editör: Alpay Kabacalı, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2002.

Yıldız, Saadettin, *Arif Nihat Asya'nın Şiiri*, (T.Ü. Sos. Bilimler Ens. Yeni Türk Ed. Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Edirne, 1994)

E-Kaynak:

Akdeniz, Safiye “*Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerinde Çocukluk ve Çocukluğa Duyulan Özlem*” [http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/4\\_3.pdf](http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/4_3.pdf)

DevletPlanlamaTeşkilatı,([http://www.genbilim.com/index.php?option=com\\_content&task=view&id=1709](http://www.genbilim.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1709))

Sezer, Sennur “*Beni Kimse Anlayamaz Deyip Durdu*”, Radikal Gazetesi, [http://www.radikal.com.tr/ek\\_haber.php?ek=ktp&haberno=5083](http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=5083)

Dergiler:

Gösteri Dergisi, Şubat-Mart 2002, Sayı:235.

Hisar, Cilt.17, Sayı:235, Nisan 1977.

K Dergisi, Sayı: 132.

Papirüs Dergisi, Mayıs,1970 .

Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz 2007.

Varlık Dergisi, Şubat 1974, Sayı: 797.

Varlık Dergisi, Mart 1977, Sayı:834.

Varlık Dergisi, 1 Kasım 1951, Sayı:376.

Söyleşi: Ataol Behramoğlu ile 13 Nisan 2009'da Edirne Beykent Kolejinde yapılan söyleşi.